

JÓKAI ÖSSZES MŰVEI

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

Szerkeszti

LENGYEL DÉNES ÉS NAGY MIKLÓS

REGÉNYEK

47.

JÓKAI MÓR

A LŐCSEI
FEHÉR ASSZONY
(1885)

II. KÖTET

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1967

Sajtó alá rendezte
T. HAJÓS ÉVA

Lektorálta
FÁBIÁN PÁL

Magy. in. I. 3.
90,063/T.

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1967

Printed in Hungary

XXIII. FEJEZET

A SZENVEDÉSEK LEÁNYA

Mikor Andrassy Miklós ezt a szót kiejtette a száján, Zsófia csak szótlánul bámult rá egy ideig, mint aki delelő napfényről föld alatti sötét pinceboltba lép be. Ránézve ez egy olyan sötét-séggel teljes világ volt, amiben nem tudott semmit megkülönböztetni. Más asszonyok, akiknek a szeme megszokta már azt, nagyon is jól tudnak látni a gyanakodás homályában; de őelőtte mindez névtelen cszme volt. Egy férj, aki a feleségén kívül más nőt szeret! A szfinx, a griff, az egyszarvú hamarább képzelhetőek eleven alakban.

Miklósnek nem volt eziránt semmi érzéke, soha semmi gyöngédebb indulat nem szállta meg a lelkét. A zárdában aszkétának nevelték, onnan egyenesen a csataterre került: a kegyetlenség iskolájába. Mit tudott ő arról, hogy egy csupa érzelmekből összealkotott női szív világot egy szó, egy lehelet képes romba dönteni? De mit is törődött vele? Ezek az érzékeny szívek csak akadályára vannak az erős emberek szándékainak. Ha tudta volna, hogy mit tesz, akkor is megtette volna. — De hát éppen nem tudta. Hozzá volt szokva, hogy az urak, mágánások, generálisok nem is nagyon titkolózók a szerelmi csapongások dolgában. Tivornyáikon szabad szájjal példálózhatnak egymás latorságára, s azt az asszonyok is hallhatják — és mosolyognak rajta. Még tetszik nekik, ha a férjeikről azt a hírt hallják, hogy asszonyok bolondulnak utánuk. Nem szégyen az, hanem virtus. Akit vádolnak vele, egyet feszít a mellén, mintha érdemrendet kapott volna. Aztán mi is van abban? A katonák nem tették le a votum castitatis, mint a monachusok.

Még több oka is volt kegyetlennek lenni.

Gyűlölte azt az asszonyt, aki felől tudta, hogy ő ragadta magával hódító ölelésével Andrassy Istvánt arról a magaslatról alá, ahová hőstettei emelték. Hőstettein kívül mind a négy testvérének a vitézsége, a nemzet ragaszkodása. S ez az asszony célt ért. — Elrabolt egy hőst, hogy egy főköttő bábót csináljon belőle magának. — Át akarta oltani azt a gyűlöletet Zsófiának a szívébe, hogy váljon öltő méreggá a szívében a hitvesi szeretet az áruló és annak a kedvese iránt.

— Igen! — szólt rideg, kemény hangon; — ez az ember, ez a mosolygó kép itten, ahogy elárulta a hazáját, fejedelmét, úgy árulta el a hitvesét, a családi tűzhelyét is. Te itt tűrsz, szenvedsz, imádkozol, ő pedig a lőcsei Circe karjai közt kacagja a te szenvedéscidet és a hazáét!

Zsófia, mint az álomból felriasztott, ijedten és haraggal takarta palástjába nagyobbik fiának a fejét, hogy ne hallja, amit apjáról beszél a nagybátyja. A kisebbiket nem kellett oltalmazni; annak a lelke még nem vett be e szavakból semmit. Az csak bámult az érthetetlen szavakon.

— Sohse takargasd a kis öcsém füleit! — monda Miklós. — Többet tud az már eddig is az elégnél. Hisz minden cseléd, inas, pesztonka, lovász széltiben beszél már a lőcsei fehér asszonyról, a szép Korponaynéról, s úton-útfélen danolják a „korcsmagenerális meg a szépasszony” nótáját. Eldanolja neked azt a Ferkó ügy, hogy szebben se kell.

E szónál olyan hevesen ragadta meg két erőszakos kézzel Zsófia a nagyobbik fiát, mintha rögtön meg akarná őt fojtani. A gyermek megijedt, s menekülni akart.

Hanem aztán a pillanatnyi felhevülés elmúltával, ismét szeretetteljesen vont a szívébe, s megcsókolgató a szőke fejét, gyöngéden rebegve:

— Hiszen te nem tehetsz róla: azok a bűnösök, akik téged erre megtanítottak.

— Azok a bűnösök, akikről nóta szól! — mondá Miklós. — Ha ugyan egyáltalában bűn a más feleségével együtt nevetni. Én ugyan ezért pokolra nem kárhoztatok senkit. Miattam, hogyha török basa lesz is bátyám uram, s háremet tart, se veszem elő ez exorcizáló füstölőmet érte. S ha megfizeti az árát a tiltott örömmek, azt mondom rá, drágán adják, mert jó; urak veszik, mert tchetik. Nem bánom, ha egy kastéllyal fizet is meg minden örömnepért. De bánom és megtorlom, ha egy édes ölelésért a hazát adja kelengyéül; s az én zászlómat kapcának tépi szét a szeretője számára.

— Hazudsz! Rágalom minden szavad! — kiálta indulatosan felugorva helyéből Zsófia, s azzal megragadva mind a két fia kezét, odavonszolta őket magával apjuk arcképe elé, s ott térdre nyomta őket, és maga is közéjük térdepelt, s aztán kezeit saját összekulcsolt kezei közé szorítva, felemlé az arckép felé: úgy könyörgött hozzá.

— Óh édes jó uram; szerelmes bálványom! Te vigasztaló képem! Véd magad! Szólalj meg! Mondd, hogy nem igazak, amikkel vádolnak! Mondd, hogy szeretsz minket! Ne hagyj bennünket megcsúfolni!

Miklós ebben az egész jelenetben csak nevetnivaló ostobaságot látott.

— Óh bizony, ha elevenen állna itt előtted, éppen olyan jól rimánkodhatnál előtte. „Mit gondolsz? Hogy hinnéd felőlem? Tehetnék én ilyet? — Hiszen három szó elég egy asszonyt bolonddá tenni! — Még csókot is adna hozzá, bizonyos; mert hiszen nem vetettek a számára lakatot. Az asszonyok boldogsága nem egyéb, mint az örök elámíttatás. Amit álmodtok, az a ti világotok. — Dühöngtök arra, aki fel mer ébreszteni.

A nő egész testében megrázkódva állt föl, és szembeállt kínzójával.

— Hát mindent meg akarsz-e tagadni a mai napon?

— Csak azt hiszem, amiről valódi tudomásom van.

— Azért, mert rossz, hiszed; s elég, hogy megtagadd, azt tudnod, hogy jó.

— Hát ne legyenek én az, aki az ördögöt képviseli, s mindent tagad, ami jó, és mindent állít, ami rossz. Itt van, fogd ezt a levelet; és aztán olvasd el, mikor egyedül leszesz. Én kérdést sem teszek hozzád többet.

Az Korponay János levele volt Andrássy Miklóshoz a lőcsei katasztrófa után.

Korponay János tudatta az eddig történeteket. Hat órával később jött ez a levél Krasznahorkára, mint Andrássy István hírnöke.

Ha Miklós az aqua toffanával és Hecaténak, Locustának minden mérgeivel itatta volna meg Zsófiát, nem ölte volna meg olyan kegyetlenül, mint ezzel a levéllel.

Miket írhat egy férj az első dühében, aki meggyűlölte a feleségét? Abban a forró lázában a haraggá vált szerelemnek, amikor ki akarja tépni még az emlékét is a szívéből, ha mindjárt a szív maga utána szakad is.

S ez a férj még azonkívül rajongó híve a fejedelemnek, akit az az asszony elárult. Az ő neve, amit az asszonynak adott, lesz beégetve mint a hóhérbélyeg a világtörténetbe, ahová a szabadságharc végkatasztrófáját be fogják jegyezni.

Még a fiát is ellopta tőle, s árulásának jutalmát annak az örökségévé tette.

Korponay őrzöngő dühében mindenféle levelet írt, ahol csak Andrássy Istvánnak rokonai, barátai, vezértársai laktak, tele keserű vádakkal.

A lőcsei hű polgárok, kik vele együtt menekültek a városból, egész mondanakört tudtak neki mesélni azokról a kalandokról, miket a szószátyár pletykahír a piacra kikürtöl. A megcsalt férjnek szolgálni mindenki baráti kötelességének tartja.

A megcsalt férj olyan, mint akinek a köntöse meggyuladt; fut vele, s mentül jobban rohan, annál jobban körülfogják a lángok.

Hiszi még azt is, ami lehetetlen. Elhiszi még azt is, aminek az ellenkezőjét bizonyosan tudja. S aztán nem elég neki, hogy maga hiszi, azt akarja, hogy minden ember tudja, és segítsen neki átkozódni. Leírja levélbe a gyalázatát, hogy olvassák.

És ezt adták a kezébe Zsófiának, hogy világosítsa fel az elméjét vele.

Tanulja meg belőle, hogy az a bálvány, amit ő imádott, cserépből van.

Tudja meg, hogy a szerelem csak mese; a hit csak babona. A bűnösöké a mennyország. A pokol a jók, a hívek számára van feltalálva.

Veszítsen el mindent, ami evilághoz köti, a túlvilághoz vonzza.

Köd fogja körül a helyet, ahol az Istent keresi!

Ebbe a fájdalomba bele kell neki halni!

. . .Nevetik ezt a bölcsek! Hogy ölhetne meg valakit olyan fájdalom, melynek nincs a zsigerekben fészke. Ami nem méreg, nem ragály, nem miazma. Aminek nincsenek bacilusai, spórái. Ami nem más, csak egy gondolat, egy semmi; része egy másik semminek: a léleknek. És mégis meg tudja emésztetni ezt a mindenttudó testet, úgy, mintha maró mirigy volna. Egy seben keresztül, melynek sehol sincs sebajka, elhull cseppenkint a vér. Látják haldokolni, és senki sem tudja, miben hal meg?

De soha nem hallotta senki egy panaszzavát.

Megértette, hogy a várából ki kell takarodniok az ott ápolt nyomorultaknak; — arra fordította minden gondját, hogy azoknak a sorsát tegye elviselhetővé. Elosztotta őket az uradalomához tartozó falvakba, mindenütt menhelyet állított fel a számukra, s naponkint sorra járta a falvakat, személyesen tekintve utánuk, nincs-e valami panaszuk.

Fenn a várban azalatt Miklós intézkedhetett úgy, ahogy ellenségre váró hadvezérnek tetszik, gyűjthette a mezei hadakat, öröltethette a puskaport, főzethette a salétromot, töltöthette a bombákat. Esztendő s ostromhoz készült. Amellett a

a Felvidékről levezető szoros utakat is megszállatta, s különösen nagy furfangos kelepécét készítette a Stracenó-völgy sziklakapujánál, amerre legközelebb útja van Gömörnek a Szepességből.

Zsófia azonban a maga mindennapos útjában még valami egyebet is tett, mint a szenvedő népség bajainak orvosolgatását. Nap-nap után levelet írt a férjének, valamelyik falusi parasztház kemencepadkján ülve, s azt egy jól megfizetett posta által elküldé Lőcsére.

Azok a levelck mind ezeken a szavakon kezdődnek:

„Kedves, édes, egyetlen jó uram.”

S végződtek így: „a te sírig híven szerető hitvesed.”

Nem volt azokban még csak egy árnyéka sem a búbánatnak, nemhogy a szemrehányásnak; tiszta merő szeretet volt, ami végighajnallott rajtuk. Egy panaszhang sem tévedt aközé. Boldognak nevezi magát, hogy férje leveléből megérthette, miszerint az nemsokára haza fog térni az övéi közé. Hozza az Isten szerencsésen. Szerető szívek, ölelő karok várják. Ír neki a gyermekek felől is. Mindennap imáikba foglalják jó apjukat. (Igazat mond benne; mert ő térdepelteti le őket minden este a hálószobájában lefekvés előtt, s elmondja előttük az imát a távollevő apáért, azok utána mondják azt: a nagyobb nagy ásítózva, a kisebbik elég figyelmesen.) Aztán tudósítja őt a gazdasági állapotokról, a környékben történt jó és balszerencse híreiről. Hozzá teszi, hogy a Mindenható őrizze meg minden veszélytől és *kísértetektől* az ő szerelmes, drága, jó urát.

Végül jön egy post scriptum is.

Nem hallgathatja el az ő hites ura előtt, hogy Krasznahorkán egy kis zenebona támadt a lőcsei kapituláció hírére. Miklós öcs feni a kardját, s kapcáskodni készül. Azért úgy vigyázzon a hazajövetelénél, hogy itt meglehet, összekoccanása lesz a testvérével, kinek Isten bűnül ne vegye az ő hóbortjait.

Arra különösen figyelmezteté az urát, hogy a Stracenó-völgynek ne vegye az útját, mert ott a sziklakapunál egynémely

tüzes kurucok kelepécét akarnak vetni a számára, hogy törbe csalják, mint Ocskay Lászlót.

Egyébiránt mindenben megnyugszik, és mindent úgy talál jónak, ahogy az ura cselekszi.

Nem volt ebben semmi tettetés, semmi lelki erőszaktétel: mert ez tiszta angyalszív volt.

Elveszthette az ura szerelmét; de a magáét nem. Amabba bele fog halni; de ezt még a halálon túl is elviszi magával.

Ama levél átadása után hetekig nem került a szeme elé Miklós. Annak is másutt volt dolga; ő is sokat távol időzött a várból, össze sem jöhettek.

Hanem egy este, amint éppen nagy förmeteseg zivatar közepett hazaérkezett a várba Zsófia, alig váltott más ruhákat, az úti gúnyája össze levén ázva, amint bekocogtat hozzá a dervisgenerális.

Azóta folyvást böjtöt tart, bort nem iszik; annál többet mérgelődik, ezért az arcszíne olyan fakó már, mint az irhabőr.

Zsófia nem tudta neki azt mondani, hogy „hozott Isten”. Talán a sejtelme súgta, hogy új halálkínt hoznak a számára. Egyébért miért jönné hozzá ez az ember?

— Édes ángyom — kezdé Miklós, száraz, kemény hangon.
— Te mind megrontod magad azzal a szanaszét kóborlással ilyen zegernye időben.

Zsófiának egyéb védelme nem volt, mint a határtalan szelíd-ség.

— Nem érzem semmi változást, Miklós. Légy megnyugodva felőlem. Egészen jól vagyok.

— Azt csak mondd. Én az ellenkezőt látom. Arcod napról napra hervad, olyan vagy már, mint az árnyék.

— Talán nem is a testi gyöngeségtől van az.

— Az ilyen változó időben nem asszonynak való a künn járás-kelés. Egyszer a nap süt, másszor a hó esik, ma meg éppen villámlott; mennykő hullott, mikor úton voltál.

- Nem árt meg énnekem az a zivatar, ami odakünn van.
- Talán az bánt, amit belül viselsz?
- Hagyjuk ezt, jó Miklós. Én nem szólok bele a te dolgaidba, te ne szólj bele az enyimekbe. Te egész hatalmú úr vagy itt e várban. Az én uram tett azzá. De a falvainkban én vagyok az asszony. Azt is az uram hagyta így. Ha te kiküldöztetted a várból az én lázáraitam, nekem odalenn a faluban kellett őket fedél alá tennem. Ezt a hivatalt bízta rám az Isten; ezt teljesítem, amíg testemet bírom.
- Hát teljesítsd, nem bánom, süttes, főzess a számukra, küldj nekik akószámra medicinát, rendelj tüzelő fát a kemencéjükbe, de magadat ne fáraszd utánuk.
- Köszönöm a jó szívedet.
- Nem jó biz az, nincs mit köszönj rajta. Csak olyan, mint eddig volt, s azt még eddig senki se fogta rám, hogy gyöngye szívű vagyok. Hazudozni sem szokásom. Az epéből beszélek. Ha helytelenítem a szanaszét kóborlásaidat, nem azért teszem, mintha esőtől, szélről félténélek; hanem azért, mert te — a nagy kodusápolás mellett — még azt is teszed, hogy levelet írsz az uradnak.
- S ez tégedet bánt? — kérde Zsófia elbámulva.
- Nem biz engem. Csak megerősít abban a hitemben, hogy egyik asszony csak olyan, mint a másik. Ha férfit bántottak volna meg úgy, ahogy téged, halálos bosszúra gyulladna miatta. De te asszony vagy, nem jobb, mint a török kádinák, akik meg tudnak osztózni egy férfi szerelmén — hárman, négyen.
- A kolostorban tanultad ezt?
- Ott is. — A gyóntatószék az asszonyok tükre. Senki sem ismeri jobban a fajodat, mint a pap. Annak a keblébe rakják le az asszonyok bűneik vallomását.
- Tehát bűne a feleségnek, ha a férjéhez hű marad, még akkor is, ha az a szívébe töröket üt?
- Nem bűne; de gyöngesége. Állati ösztön: semmi más. Te megbocsáthatsz neki azért, amit ellened vétett. Semmi

közöm hozzá. Könyörögi neki a szerelme morzsaíért, hogy ajándékozzon neked is belőle. Kérd szépen, hogy tartson meg asszonyának.

Zsófia büszkén emelé föl fejét.

— Én több is vagyok, mint asszony, én anya is vagyok.

— Mondhatnád: a Gracchusok anyja. De nem úgy van. Te gyermekeidet csúszómászó rabszolgáknak neveled, azért, hogy az apjukhoz hasonlók legyenek.

Zsófia szívében feltámadt a harag erre a szóra.

— Távozzál előlem! Ez az én szobám itt!

— Szeretem, hogy valahára tűzbe jönni látlak. Azt hittem, fogadásod tartja, meg nem haragudni soha. Most már, hogy haragszol, éppen nem megyek innen, mert most lehet már veled beszélni. A szoba a tied, hanem a szobának az ajtaja az enyim.

— Hát porkolábom vagy?

— Az vagyok. Te mondad. Magad szolgáltál rá. Mit bánom én azt, ha te mindennap százszor írod is Andrásy Istvánnak azt, hogy: édesem, kedvesem, drágám, szerelmesem, s küldözgatsz neki levélben ezernyi ezer csókot! De te tudósításokat küldesz az ellenségnek a hadi készültekről, amik e várban folynak, s ez árulás! Ennek útját állom!

Zsófia megrettent. Elállt a szava e megtámadásra.

Miklós folytatá a vádat.

— Ugye, megírtad neki azt is, hogy ha jön Gömörbe, elkerülje a Stracenói-völgyet, mert a sziklakapunál kelepce vár reá, s Dobsina közt seregestül elfogják? S íme, a te figyelmeztetésedre Andrásy István egyszerre csak megváltoztatja az úrendét, mikor már fele útján van, s a kerülő útnak fordul. Ez a te munkád volt.

Zsófia elszörnyedve hátrált vissza ez ember elől.

— Te! — liheg. — És teneked lett volna lelked a testvéredet veszedelmébe csalni?

— Lett volna és lesz is! És még valami mást is tenni vele.

— Csodák történnek a világon! — suttogá elámulva a nő.

— Kell, hogy történjenek! Olyan csodák, amiket tíz nemzedék megemlegessen. Példákat kell adni ennek a nemzetnek, amik a szíveket megerősíték. Hóhérpallost a futó rabszolga hadnak! Addig nem fog győzni a szabadság ügye, amíg a magyar nemzet saját áruló korcsivadékának hulláiból olyan hegyet nem rak, mint a Mátra, s a döghalom tetején az utolsó áruló apát a saját fia nem nyakazza le!

Zsófiának minden tagját meglepte a láz e szavakra. Dideregve burkolta magát palástjába. Úgy nézett a dühöngő alakra, mint egy rossz álomképre.

Az pedig, bátyja arcképe felé fordulva, folytatta fenyegető kifakadásait.

— Mert ilyenek azok, akik bársonyban, nyestprémben kevélykednek, gyémántos nyakláncra ökölnyi medályt fityegtetnek, fejedelmek ajándékát, s aztán egy új mentekőtőért, egy drágább medályért elcserélik a régit, s vele a régi gazdát. Ezek azok a fejei a népnek, akik csak a dicsőséget, az uraságot, a pompát keresik, magukra raknak a fél ország kincsét, akik azt mondják: „édes hazám!”, amíg a hazának van mit osztogatni; de ha pusztulásnak indul, ha nem adhat semmit, akkor félrerúgják, visszaesküszik a hűségüket, s csakhogy urak maradjanak, beállnak ellenségnek!

Ez a fanatikus düh egészen hozzá illett ahhoz a durva szőr-kámzsához, ami a dervisgenerális termetét hosszan beburkolta. Nem volt az már fehér, de fakó a viszontagságoktól, goromba öltésekkel itt-ott összevarrva kard-, lándzsadőfés rajta, golyólyuk perzselése, tüzes gránát pecséthelye emlékül hagyva rajta, de még azért mindig barátkámzsa.

Megragadta két kézzel mellén ezt a durva csuhát.

— Ez a daróc fog rajtatok bosszút állni! Ez a kopott daróc! Akinek a foltját nem kell takargatni semmi aranygyapjú! Ez a kócos szakáll! (Úgy megrángatta azt, mintha haragban volna vele.) Ennek nem kell szép asszonyok csókja! Ezt nem

cirógatják szerelmes szép kezek! Ezt nem fonogatják selyem-hajuk közé! Én vagyok az, aki elítéllek!

Azzal megfordult, és üdvözlés nélkül kiment.

Többet nem beszélt Zsófiával.

Csak a cselédjétől tudta meg az asszony, hogy Miklós szigorú parancsot adott, hogy Zsófiát többé a várkapun ki ne bocsássák.

Úgysem ment volna már. Ez a rémjelenet lábáról leverte.

A frajjának azt is megmondta a dervisgenerális, hogy ha csak egy makulányi írást is ki mer hozni az úrasszonyától, hát szurokba mártatja, s úgy égetteti meg. (Hiszen talán nem tette volna meg, de nagyon megijesztette vele a jámbort.)

Most már tehát nem is írhatott többé a férjének Zsófia. Ez a könnyebbülés is el volt véve a lelkétől. Nem maradt számára más, mint az a babona, amiben a szerető asszonyok hisznek, ha valaki éjjel a szeretettjéről álmodott, s arra fölébred, megfordítja a vánkosát a feje alatt, s erre annak a messze távollevőnek is őróla kell viszontálmodnia. Ilyen bohóságok is boldogítanak!

Az egyedüli vigasztalása csak a két gyermekében volt még. Azok ugyan egész nap a nagybátyjuk nevelése alatt voltak, de éjszakára az anyjuk szobájába kerültek vissza. Ő fektette le őket, ő imádkoztatta reggel, este.

A nagyobbik, a Ferkó, az ugyan csintalan egy fiú volt, sohasem akart elaludni, mindig játszani szeretett volna kártyát, obletánt a dajkával; nagy biztatásba került rávenni, hogy imádkozzék már, s akkor is még mindig pajkosságokon törte a fejét, a miatyánkot mindig elcifrázta, hol így kezdé: „Mi atyánk ki vagy Bécsben”, hol így végezte: „de szabadíts meg minket a némettől!”, hol meg ahelyett, hogy „bocsásd meg a mi bűneinket, miként mi is megbocsátunk ellenünk vétetteknek”, ezt mondta: „büntess meg minket a mi vétkeinkért, miként mi is megfizetünk azoknak, akik ellenünk vétettek”.

Az anyja megfeddé az ilyen helytelenségéért; Istennel tréfálni nem szabad! — Tudta jól, hogy ez mind a Miklós

bátya mesterkedése. Órála ragadnak a fiúra az ilyen pajkos-
ságok.

Hanem a kisebbik annál gyöngédebben ragaszkodott hozzá. A kis Jóska reggelenkint, mikor még a bátyja aludt, kiszökött a közös ágyból, s odabújt az anyjához, s aztán suttogva mondott el neki mindent, hogy mi történik odakinn a várban. Ő volt a hírhordó. Szemfüles gyerek volt. Pedig ki se nézte volna az ember, hogy odafigyel. De még azt is meg tudta ítélni, hogy ki milyen rosszbantöri a fejét. A Ferkó milyen csúnya nótákat dalol a kuruc katonák után! De, hogy mik azok a nóták, azt nem mondta el az anyjának.

AZOK A KIS ÁGYÚK

Amint a tavaszi napok hosszabbodtak, úgy fogyott percenkint Zsófiának az életereje.

Óhajtotta azt, amitől rettegett: férje hazatértét.

Mi fog történni akkor? Minő lesz a találkozás a bátya és az öcs között? De hát még a férj és feleség között!

Azt is megtudta már a nő (a cselédek mindent kibeszélnek), hogy Miklós megírta a bátyjának a választ a levelére, s abban szemére hányta neje iránti hűtlen, csapodár életét, s tudatta vele, hogy ő erről Zsófiát értesíté, maga Korponay János levele által. Azért csak maradjon ott a lőcsei szép asszonynál, mert idehaza semmi jó sem vár rá.

Ezalatt a vár megtelt fegyelmetlen mezei hadakkal. A zabolátlan fegyveres kurucnép lármája mindennap behatolt Zsófia szobájába. Termek, tornácok tele voltak már mindenünnen összecsődült hajdúsággal. Egész éjjel hallható a danáikat, mosdatlan szájú szátyárkodásaikat.

A szobáját nem hagyta el többé. Nem volt már annyi ereje, hogy az ágyból fölkeljen. Az egész étele csak kóstolgatás volt. Csak a lelki erő tartotta még életben; orvost messze földről nem lehetett kapni, olyan orvost pedig, aki az ő baján segítsen, sehol a világon. Az akkori idők rende szerint minden háziasszony maga volt a háznép gyógyítója, a patika az ő konyhájához tartozott. Vastag kötet könyvek voltak a háziasszonyok rendelkezésére, hogyan, mivel gyógyítsák a csodálatos nevezetű bajokat. Fő-fő tudomány volt a betegségek *signaturáit* a gyógyfüvek *signaturáival* összeegyeztetni. Ami növénynek kőmagja

van, az jó a kőbetegség ellen; a birsalma leve, minthogy a gyümölcse bolyhos, meggyógyítja a kopaszágot, a süketséget meggyógyítják a csigák, mert a csigahéj a fülre tartva zúg; a dió hasonlít az emberi koponyához, azért az abból készült quinta essentia meggyógyítja a fejfájást; a nyilallások ellen segít a bogáncs, mivelhogy tövises a levele; a veres cékla, mivel veres, elállítja a vérzéseket; az antimonium, mivelhogy az aranyat megtisztítja, tehát a beleket is megtisztítja. Az írámszarvas, mivelhogy a hátulsó lába patájával szokta a fülét megvakarni, mégis állva tud maradni, annál fogva, ha valaki az írámkörömmel a fülét dörzsöli, a nehéz nyavalyától megszabadul. A rókának a tüdeje meggyógyítja a tüdőbajokat, s a szarvasmarhák szívéből készült eszencia igazi gyógyszer a a szívfájdalomnak. Ez volt az akkori orvosi tudomány.

Nem csoda, ha Zsófia nem folyamodott a szarvas szívéből készült eszenciához. Az ő halálos baját nem gyógyították meg sem az aqua vitae, sem az aurum potabilek, sem az oleum philosophicumok, sem a spiritus ardentis saturni, sem a balsamum coeleste, sem a balneum Mariae, minden theriacok, julepek és vincetoxiconok, amikkel tele volt az ősi almárium. Nem az ő baja ellen voltak azok feltalálva. De talán még ma sem tudják az orvosok, mi ennek a bajnak az orvossága.

Ha tudták volna, sem segített volna semmi rajta. Nem *akart* meggyógyulni.

Egy este, mikor a gyermekeit imádkoztatta Zsófia, az ágya mellett térdelgetve, nem kerülte ki az éles figyelmét, hogy a Ferkó fiú, mikor az ima végén ezt kell mondani:

„Adjon Isten nyugodalmas jó éjszakát édesapámnak, anyámnak”, az „apám” szót elhagyja a fogai közt elmorzsolt mondatból.

— Te nem imádkoztál az apáért! — szól hozzá félig kérdező hangon.

— Nem! — felel a fiú dacosan.

— Miért nem?

— Megtiltotta Miklós bátyám.

— Megtiltotta, hogy az apáért imádkozzál? Miért?

— Azért, mert hazaáruló lett.

Zsófia arcra fordult az ágyában, és sírt keservesen.

Ez volt a kegyelemdöfés a szívének.

A kisebbik fiú rátámadt a bátyjára.

— Miért ríkattad meg az anyámat?

— Ejh! Te *gyerek* vagy! Nem értesz ahhoz.

S ment dacosan lefeküdni.

A kisebbik ott maradt az anyja mellett, és kérlelte:

— Ne sírj, anyám! Hát hisz az Isten „egy” gyereknek az imádságát is meghallja: majd én inkább a bátyám helyett is elmondom.

Az a másik fiú pedig térdre emelkedett az ágyában, összekulcsolta a kezeit, s hőségtől lihegő szóval rebegé:

„Tartsd meg Isten a mi hazánkat, az édest; pusztítsd el minden ellenségeit, most és örök időkre! Amen.”

— Óh, te rettenetes hazaszeretet! — zokogá a kínzott asszony.

Másnap csak egyedül jött be az esteli órában a kisebbik fiú az anyja szobájába. A Ferkó inkább akar a nagybácsinál háltni. A Józsi aztán magában nem is akart a maga nyoszolyájába feküdni, hanem odakérezkedett az anyja mellé.

Zsófia nagyon odavolt már a testi-lelki gyötrelmetől, meg sem szólalt, az imádságot sem mondta el a kislelki előtt, az maga dönögte azt el, kétszer is elmondva az apáért, anyáért szóló imát, egyszer a bátyja helyett. Zsófia szótlanul feküdt, mint egy halott, s nem viszonzta a gyermek hízkelkedő gyűgyögéseit.

Egyszer aztán a nyakába borult a kislelki s keserves zokogással kiáltá:

— Anyácskám! Ne halj meg!

Zsófia hirtelen fölnyitá a szemeit e szóra, s rábámult nagy, sötét szemeivel a gyermekre. A halálos beteg szemei messze látnak.

Megérté egy szóból, hogy azok odakünn sokszor mondogatják már egymás közt: „De jó járna, ha meghalna!”

Ha nem érné meg az ura hazajövetelét.

Magához ölelte a gyermekét s megcsókolgató szelíden.

— Ha ti jók lesztek, akkor nem megyek el — suttogá a fülébe.

— Én nem eresztelek el! Beléd kapaszkodom. Nem hagylak elmenni.

Most aztán Zsófia kezdte el a gyermeket becézni.

Hogy elmulassza róla a sírást, a reszketést, az kérdezte tőle:

— Hát mit játszottatok, mit tanultatok ma egész nap?

— Célba lövöldöztünk a kis ágyúnkkal. Aki célba talált, narancsot kapott Miklós bácsitól.

— No és te hány narancsot kaptál?

— Egyet sem. Mind a Ferkó kapta.

— Hát te olyan ügyetlenke lettél?

— Készakarva nem céloztam jól.

— De hát miért?

— Hogy lássák, milyen rosszul lövök.

— Kik?

— Hát akik ott néztek bennünket, a hadnagyok meg Miklós bátya.

— S te azt akartad, hogy azok azt lássák, milyen rosszul lősz te? Hát miért akartad te azt?

A gyermek odahúzta magához az anyja fejét, hogy a fülébe sugdoshasson.

— Én hallottam, hogy mit beszéltek a hadnagyok! Úgy mondták, hogy mi is halljuk. Tudod már, hogy apánk megjött?

A nő szíve nagyot dobbant.

— Kitől tudnám? Madár sem hozhat nekem hírt atyátok felől.

— Hát én megmondom. Itt van már Szomolnokon, csak a hegy választ el tőle.

— Hát elkerülte a stracenói kelepcét?

— El ám! Hej, hogy szitkozódtak a hadnagyok!

— Engem szidtak érte? Megmondhatod. Nem haragszom érte.

— Óh, dehogy téged szidtak. A kassai kapitányt szidták. Arró beszéltek, hogy a szomolnoki úton nem kerülhetett volna apám Krasznahorka alá, ha a kassai út fel nem szabadult volna. Bizonyosan a kassai kapitány is hazaáruló már. Feladta a várost a császárnak. Haragudtak, rossz kedvük volt.

Itt aztánelhallgatott a fiú; nem akart tovább beszélni.

Zsófia azzal az éleslátással, ami az életvilágosság utolsó lobogványával jár együtt, kezdé magában a gyermek zila beszédének összefüggését keresni. — Rátalált. — Azt vélte, hogy kitalálta a rejtélyt. — Rémséges ötlet volt! Nem akart helyet adni e szörnyeszmének a szívében. Nem akarta, hogy róla álmodják.

— De hát azért, hogy a hadnagy urak haragudtak, miért kellett teneked rosszul lőnöd a célba, kisfiacskám?

A gyermek, aki már eldugta a fejét a takaró alá, ismét előbújt, s az anyja kezét a szívéhez szorítá.

— Apám levelet írt Miklós bácsinak Szomolnokról. Miklós bácsi fölolvasta azt a hadnagyok előtt úgy, hogy mi is hallottuk. Apánk írja, hogy ő itt van egész hadsereggel Szomolnokon. Van faltörő ágyúja is elég. De ő nem fog úgy jönni Krasznahorkára, mint ellenség; hanem mint a családjának apja. Egyedül, egymagában, egy hintón ülve fog a kapun behajtatni; s majd meglátja, és a szemébe néz, kinek lesz bátorsága őt akár golyóval, akár rossz szóval fogadni?

— S mit mondott erre Miklós? — kérdezé heves szívdobogások közt Zsófia.

A gyermek nagy lélegzetet vett.

— Hát ekkor azt mondá Miklós bácsi: „No, hát csak hadd jöjjön a hazaáruló! Egyedül, egymagában. Én sem állítok veled hadsereget szembe. Hanem odaállítom a várkapu elé a saját két fiát ezzel a két kis ágyúval, s a saját gyermekeivel lövöldöztetem meg.”

— Jézus Mária, irgalmazz! — sikolta fel a nő kétségbeesetten, s oly erőszakosan szorítá kebléhez a kisfiát, hogy szinte megfojtotta az ölelésével.

A dervisgenerális képes beváltani a fenyegetőzését.

Hát a gyermekek?

Hisz a gyermekkedélyt legkönnyebb a fanatizmus lángjával felgyújtani. A természethazudtató indulatok ragálya a gyermekszíveket lepi meg legkönnyebben.

Ez a kisebbik még visszaborzad tőle, de a nagyobbiknak a vérét áthatotta ez a szent miazma: halálos rajongás a hazáért, mely megtagadja az apát, az anyát, a testvért, s felgyújtja az ősi házat.

A kisebbik még csak azt teszi, hogy rosszul lő, de a nagyobbik már jól fog a célba lőni. Azt mondják neki, az a célpont, a hazaáruló szíve. Oda fog célózni. Ha mindjárt az apja is az! Zsófia reszketett a láztól.

— Látod, megbetegítettelek azzal, amit mondtam! — rebegé a gyermek.

— Nem. Nem. Jól tetted azt. Nem fogok én reszketni. Mindjárt vége lesz annak. Csak te ölelj meg, majd attól elmúlik.

S az anya és a gyermek szíve addig dobogott egymáson, míg elcsendesítették egymást.

— Hát ha azt akarod, hogy meg ne haljak, itt maradjak: légy te nekem jó kisfiam — suttogá Zsófia.

— Az leszek, anyácskám. Bizony az leszek.

— Szállj le csendesesen, hozd ide az írószereimet az ágyhoz.

A gyermek kereste az írószereket. Toll, tinta lett volna, de papír nem volt sehol. Azt elvitette Miklós egyszer, mikor Zsófia aludt, a cselédjével, hogy levelet ne írhasson.

— Hozd ide az imáságos könyvemet — suttogá Zsófia.

Abból még kitelt egy levélnek való papíros.

A táblán belől volt egy üres lap. Nem is egészen üres. Az egyik oldalára e sorok voltak írva: „Az én szeretett mátkámnak, Seredy Zsófiának, ajánlom szívemből ezt az imáságos

könyvet. Andrásy István. Anno 1697.” (Csak 14 eszten-deje! — De nagy idő!)

Ennek a lapnak a túlsó oldalára lehet még írni egy levelet, s aztán kiszakítani az imakönyvből, s szélnek eresztetni!

De hogyan szélnek eresztetni? Ki viszi azt innen oda, ahova szól?

Nagyon reszketett már a keze a levélírónak, s a szemei kápráztak, úgy táncolt előttük minden betű. Pedig apró betűket kellett írni, hogy ráférjen a papírra minden elmondani-való. Ő maga, elhomályosult szemeivel el sem tudta olvasni, amit leírt: a kisiúnak kellett azt elszótagolni előtte. Aztán még mindig jutott valami eszébe.

Az Isten irgalmára kérte Andrásy Istvánt, hagyjon fel az-zal a szándékával, hogy Krasznahorkára jöjjön most. Ne engedje megtörténni a világon a legrettenetesebbet. Várjon a jobb időkre. Majd elmúlik a harag.

Végre kihullott a kezéből a toll, nem látott a szemeivel többé. Halálos ájulás kerülgette az agyát.

Arra tért magához, mikor a kisia a királynévízzel locsol-gatta az arcát. Emlékezett rá a gyermek, hogy azt így tették máskor is.

— Hol van a levél? — kérde a gyermektől.

— Eldugtam már — a süvegem bélésébe — súgá a kis Józsi fiú.

— Hát te tudod, hogy mit akarok veled?

— Elküldeni apának.

— Megígéred nekem, hogy azt megteszed?

A gyermek csak a szempilláival intett.

— Tudsz valami hűséges embert, akire rá lehet azt bízni.

— Azt a cigányt, aki apámnak a levelét hozta Lőcsérül.

Az szokott velem játszani mindig.

— Húzd ki a fiókomat, ott találsz egy szarvasbőr erszényt, amiben arany áll. Végy ki belőle tíz aranyat. Azt add majd a levélvivőnek. Vigyázz, hogy meg ne találják nálad!

— Óh, tudom én azt, hogy rejtem el: vannak nekem tolvaj-polturáim.

— Mik azok, kisleiam?

— Hát te még nem tudod? Akkor, látod, én többet tudok, mint te. Vannak ilyen vastag polturák, amiket kétfelé lehet srófolni, belül üresck, hogy egy arany elfér bennük. Arról ismereni meg őket, hogy az írás, meg a fej a két oldalon egymás ellenébe van fordítva. Ezeket nekem egy vak koldus hordta össze, akinek mindig egy dénárt adtam érte cserébe. Ő az ujjahegyével ráismert a tolvaj-polturára. Azt mondta, az ilyeneket, azért készítették, hogy a kolduló barátok elrejtsek benne az aranyaikat, a tolvaj ne lászson náluk mást, mint rézpénzt. Most ezekbe jó lesz nekem az aranyakat elrejtteni.

Zsófia hálát emelt az Istenhez, hogy fiának nemcsak jó szívet adott, hanem éveit meghaladó észet is.

Azután tudott nyugodtan aludni.

Korán reggel felkölté a kisleiát, s kiküldte, hogy keresse fel azt a cigányt, akitől a levelet el fogja küldeni.

Az izgalom új erőt adott az idegeinek. Fel tudott kelni, felöltöztette magát a frajjával, s odavezetteté az ablakzszámolyhoz, ahonnan ki lehetett látni a szomolnoki hegyek felé vezető útra.

Könnyebbnek érezte magát. Délfelé még azt is kérdezte a frajjától, nincsen-e még ebéd ideje?

Kiszámítá, hogy a déli harangszó után, amikor az őrköt felváltják a kapuban, s a fahordó szekereket üresen kieresztik, akkor mehet ki azokkal együtt az ő levélvivője is.

Azért várta olyan nehezen a déli harangszót.

Az elkongott már, de a szokott szekérsörgés még nem következett be.

Ahelyett gyors léptek dobaját hallotta közeledni a lépcsőn fölfelé, melynek gádorát csak egy fal választá el a szobájától, s egyúttal Miklós száraz, rekedt hangú kiáltását.

Az ajtaját hevesen felszakították, s betoppant rajta a derisgenerális, egyik kezében a kis Józsit hurcolva karjánál fogva, a másikkban Zsófia levelét tartva.

A gyermek rémült tekintettel nézett fel az erőszakos ember arcába.

— Tetten kaptalak most! — hörgé indulatosan Miklós.

Zsófiának az indulat annyi erőt adott, hogy föl tudott emelkedni helyéről, s parancsoló mozdulattal nyújtá ki karját.

— Bocsásd el a gyermekemet! — kiálta, s még piros is lett az arca egy pillantra. A szeretet lángja volt az rajta.

Miklós odalódítá anyjához a fiút, s aztán a kinyújtott tenyerébe fektetett levélre csapott az öklével.

— Micsoda ez? — rikácsolá.

— Mindenekelőtt tanuld magadat tisztességes ember módjára viselni egy asszony szobájában!

— Úgy? Elfeledtem, hogy szépen be kell kocogtatni elébb, s szerencsés jó reggelt kívánni. Majd máskor úgy teszek. Most nagyon sietős dolgom volt. Röptében kaptam nyakon az ámulást. Ha az édes apámfia tette volna ezt, főbe lövetném érte!

— Tedd azt az én fiammal is! Legalább együtt jön velem! Inkább kövess el te rajta testvérgyilkosságot, mint hogy az én gyermekemet lázítsd fel apagyilkosságra, istentelen!

Zsófia úgy állt ott az ablakban, mint egy szellem, mint egy földöntúli tünemény. Egy dúvadnak is meg kellett juhászodni tekintetétől.

Miklós éppen úgy, magában morogva fordítá félre a fejét, mint azok a vadállatok, amik nem bírják kiállani, a szelídítő szemsugárzatát.

— Miért keltél föl az ágyadból? — zsémbelt, alábbhangolva a haragos támadást. — Mit erőlteted magadat? Mit állsz az ablakba, mikor olyan nehéz beteg vagy? Tán jelt akarsz adni annak az embernek, mikor közeledik: hogy fusson innen!

— Hogy ide siessen!

— Nem hiszed, hogy én beváltom azt, amivel megfennegettem?

— Hogy te beváltod, hiszem, de hogy én meg fogom akadályozni, azt fogadom. Hiába zársz el. Ott fogok lenni. Ha élek, élve, ha halok, halva. Ott a fiam mellett, amikor ez égrekiáltó szörnyűséget el készül követni, s megragadom a kezét. Meglátod!

Mint egy látomány, mint egy éjféli kísértő lélek közelfített e szavaknál az a légben lebegni látszó alak Miklós felé, nagy ragyogó szemeiből bűvöletet árasztva, ajkairól úgy hangzott a beszéd, mint egy túlvilági szózat.

— Esztelen asszony! — dörmögé Miklós, a fejét lesütve, s nem várta, míg hozzá közel ér, s az a kinyújtott kéz megérinti; megfordult és elhagyta a szobát.

Zsófia kimerülten rogyott az ágyára.

A cseléd levetkőzteté, betakargatta.

— Ne félj, anyácskám — suttogá a gyermek, mikor a cseléd kifordult —, majd elviszem én azt a levelet magam az apámnak. Éjjel kötelet fonok lepedőkből, s lereszkesdem az ablakból; elfutok Szomolnokig.

— Óh! a farkasok összetépnének!

— Nem félek én úgy a farkasoktól, mint Miklós bátyámtól.

— Hát aztán kim maradna nekem, ha te itthagynál? Sohasem látnál engem többet.

Erre a szóra a gyermek megbánta, amit előbb mondott.

— Nem hagylak el anyám! De te se hagyj itt engem!

— Nem, fiacskám. Bizony nem hagylak itt.

Ezzel aztán meg voltak nyugtatva mind a ketten; összeölekeztek, együtt sírtak.

A nő pedig érezte már, hogy jön közelebb az ég! Hangzik valami, amit nem a füldob, hanem a szív hall meg. Lát-szik valami, amit eddig nem létezett érzékek ismernek meg. Jön az a tudás, amit nem tanultunk. . .

Közeledik az a dicsőséges világ, aminek leírásához hiányzik minden szó, amit át nem ölel emberi gondolat.

És ő megígérte, megfogadta, hogy még azért a szentséges szent boldog túlvilágért sem hagyja itt ezt a ködök és árnyak világát, ezt az éjszakától körüljárt földet, ezt a felhőkbe takart földet, ezt a vérrel megáztatott földet, amelynek kerek-ségén a jajkiáltás egy percig el nem hallgat soha! Megígérte, hogy itt marad, megvédeni azokat, akiket oly nagyon szeret.

A gyóntatópapjáért küldött, s fölvette a halotti szentségeket.

Megkísérlé azután a cselédje által magához hívatni a nagyobbik fiát. Hasztalan volt. Miklós nem bocsátá a cselédet a gyermekhez. Annak most dolga van.

A frajj pedig mondá neki, hogy a bárónő haldoklik.

— Ejh! Nem adják azt olyan könnyen! — torkolá le Miklós. — Hisz az elébb még kivert a szobájából!

Azután a gyóntatóját kérte fel Zsófia, hogy beszéljen a lelkére Miklósnak, bocsássa hozzá a Ferenc fiát. Bizony halála óráján való kívánsága ez.

A prépost fel is kereste Miklóst, s elmondá neki, hogy egy haldokló kívánságát közli most vele.

— Fungum! — ordíta rá a dervisgenerális. — Non facias mihi sculptile: verba sacerdotis sunt pura mendacia. Fui quandocumque ipse unus ex illis.

Fzzel aztán nem lehetett tovább folytatni a beszédet.

Az anyjánál maradt kisebbik fiú a sok sírástól elálmosodott, korán le kívánt feküdni.

Az anyja megcsókolgatta az orcáját, mikor lefektette.

— De aztán itt ne hagyj azalatt, amíg alszom — kötö ki a gyermek.

— Aludjál csak. Én virrasztok.

Azzal a gyermek álomnak ereszté a fejét.

Pedig bizony itt hagyta őt az anyja azalatt, amíg aludt.

Reggel korán a lélekharang megcsendült a toronyban.

A dervisgenerális ébren volt, nem tudott aludni, jól hal-
lotta.

— Ejh, hátha a harang is hazudik! Hisz annak a kötele is
egyházfi kezében van!

Mégis bizonyosat akart tudni. Kiment az udvarra. Az úri
lakosztály lépcsőajtájánál szemben találkozott a préposttal.

— Quid novi? — kérde tőle.

— Consummatum est — felelt a prépost, s ment fel a
templomlépcsőkön, rendeleteket adni.

Miklós a Zsófia szobaajtájában találta a jajveszékítő cselédet.

— Meghalt az áldott jó asszonyunk!

Az ajtó félig nyitva maradt. Miklós a küszöbön megállva
lesett be a szobába.

A szürkület fénye sápadt világot derengtetett az ablak zöld
üvegkarikáin keresztül.

A kiszenvedett mártír ott feküdt csendesen az ágyán. Mel-
lette a kisfia. Mind a ketten aludtak.

Vajon melyiknek az álma volt mélyebb?

A fiúcska még arra sem ébredt föl, mikor a nőcselédek
kiemelték az ágyból és átvitték a saját nyoszolyájába. Ott
folytatta az alvást.

Hátha az a másik alvó többet tudott erről a világról?

— Jól járt, szegény ángyom — dörmögé Miklós, messziről
nézve a márványfehér arcra, melynek a halál felséges nyugalma
királyi tekintetet adott.

Megölte őt az eltitkolt bánat. Mert eltagadta a szíve fájá-
sát, belehalt.

Nem hinné az ember, hogy ilyen *semmitől* is meg lehet
halni!

Miklós elhagyta a halott szobáját. Mélyen el volt keseredve
miatta.

Milyen asszony volt! Csupa szeretetből alkotva! Mint a tűz
a meleget, úgy árasztotta maga körül a boldogságot. S ezt a
tűzet oltotta ki az, aki legjobban melegedett nála. Engesztel-

hetetlen haraggal gondolt a bátyjára. Neki, a hajdani szerzetesnek, az asszonyok felől csak a gyóntatószékből volt tudomása, ahol azok az esendő dolgaikat vallják meg, a titok szent zára alatt.

Hideg flegmával ítelt az egész nemről.

Ez az egy emelkedett ki az egész fajzataból, mint egy szent: ez egyesíté magában az asszonyok minden drága jószágait. És ezt az eszményképét a nőnek, fel tudta cserélni az, akit minden földi és égi láncok hozzá kötöttek, azzal a másik asszonnyal, aki nemének minden kárhozatos csábját éreztetni születt — férfiak romlására. Ezt itt hagyta hervadni magában, hogy amazzal örömeit megossa. Tán ebben az órában is azt költögeti mámoros álmából, gyöngéd csókjaival, mikor ezt itten már fel nem költi senki. S ez a mártírnő el tudta titkolni a fájdalmat, ami halála volt; még az utolsó világánál is földi eszméletének a hűtelen férj megszabadításában pazarlá el végső erejét.

Ide ne hozza most rossz végzete István bátyját! Mert bizony be fog rajta teljesülni a testvér fenyegetése!

Miklós felment a szobájába, mely a főkapu fölött volt. Ugyanaz a szoba, amelyben Gyöngyösi rágta a pennáját, mikor Charicleát írta. Az összefutó csúcsívek magas boltozatot képeznek, melynek keleti oldalán két széles, nagy ablak nyílik, csak egy karcsú oszlop által egymástól elválasztva. Ez ablakból nagy messzeségig ellátni. A tölgyerdős hegyek közül a falvak fehér házikói, karcsú toronytetői kandikálnak elő.

A szoba két fülkéjében két egyszerű hárságy volt, medvebőrökkel leterítve; az egyikén aludt Ferenc, a nagyobbik fiú.

Az éjjel sokáig fenn tivornyáztak a kuruc hadnagy urak a dervisgenerálissal együtt. A fogadott böjt ideje letelt, elkezdődött megint a borivás, s a fiú is ott velük végighallgatta az épületes beszédeiket, még bort is ivott. Most aztán aluszik erősen.

Miklós nyugtalanul járta keresztbe-hosszába a szobáját. Annak a padlata úgy van alkotva, hogy az alatta levő boltozat meghajlik, mikor az ember végigmegy rajta. Szív kell hozzá, megszokni ez ingadozó talajon való járást, pedig hát ez csak az építész mesterkedése, nem más.

Minden tudomány arra való, hogy ámítsanak vele.

Egyszerre dobpörgés riasztá fel hallgatag tusakodásából. Eszébe jutott, hogy mára rendelte a várórség fölötti szemle megtartását.

Ezen nem változtat a közbejött gyászeset.

A gyermek mélyen aludt. Miklós rátakarta a cifra pokrócot, amit az lerugdalt magáról, s aztán felkötötte a kardját, feltette a hegyes végű rézsisakot a fejére, s lesietett a csapatjaihoz.

Azok már fel voltak állítva a hadnagyaik által a várudvaron. Csupa lövészek. Lovasságra itt nem volt szükség. Külön a kálvinista, külön a pápista barkók, palócok, s mindkettőtől elkülönítve a mohamedánhitű tatárok és arnótok.

Mikor a dervisgenerális megjelent a csapatok előtt, azok egyszerre mindkét kézre kapott puskáikkal tisztelegtek előtte.

Ekkor megkondult a vár öregharangja. Ezúttal az volt a szava, hogy „mortuos plango”.

S erre a harangszóra egyszerre azt látja Miklós, hogy csapatjai mind mozgásba jönnek, amit ő nem vezényelt, a pápista csapatok térdre ercszkednek, a kálvinisták lábhoz bocsátják a fegyvert, s a kezeiket összekulcsolják a mellükön, a mohamedhivők pedig arcra borulnak, „Allah akbár!” mormogással.

A hosszú folyosón, mely az úri lakosztályból a templomba vezet, most viszik végig a koporsót, a felöltöztetett halottal.

Ez ám hatalmasabb parancsoló, mint a generális!

Miklós karjait összefonva a mellén nézi kemény tekintetű arccal, amint elviszik előtte a halottat. Fekete selyemruhába van öltöztetve; ajkai, szemei lezárva, két keze, összetéve a keblén, s egymáshoz foglalva a körüle csavart olvasóval.

Mindenki imádkozik — amíg a harangkongás tart.

Csak ő nem: a szerzetes.

Ott áll valamennyi között, egyenesen, felemelt fővel, még a sisakját sem veszi le.

Most van igazán istentagadó kedvében. — Hát ez a mennyei igazság? Hát van mit keresni odafenn a levegőég párázatai közt?

„Patientia = barát tánc”, mormogja, mikor a pap elmegy előtte.

A koporsót kísérik a siránkozó cselédek; a kis Jóska fiút vezeti az egyik kézen fogva.

— Hol a Ferkó bátyám? — kérdezi a gyermek, széttekintve a sokaság között. — Mért nem híják ide a bátyámat?

A gyászmenet a koporsóval együtt átvonul a folyosón a templomba; a harangszó elhallgat.

A katonák ismét összeszedik magukat, s kezükbe kapják a fegyvert.

Miklós bosszankodik rájuk. Mind egyforma bigott ez valamennyi. Csak abban különböznek, hogy az egyik zölden eszi meg a szénát, a másik szárazon.

Kedve volna kikergetni valamennyit a várbul.

Most meg a várnagy jön oda hozzá, s megszólítja.

— Kegyelmes uram!

— Hát neked mi bajod?

— A templom tornyára fel kellene húzni a zászlót.

— Hát vak vagy? Ott lobog; nem látod?

A szél lobogtatta a toronyablakban a kitűzött veres zászlót: a szabadságharcosok zászlóját.

— Másikat gondoltam. A feketét kellene felhúzni.

— Fekete zászlót ostromolt várban csak a lazarétum fölél szoktak kitűzni, hogy ha embersége van az ellennek oda ne lövöldözzön. A toronyban ez a zászló marad. Hallottad?

Miklós nem akarta, hogy a bátyja megtudja a felesége halálát. Még a fekete zászló se sejtse az vele.

Bosszantotta, hogy így olvadoznak ezek a kemény emberek; azért, mert egy asszony meghalt.

Amint a toronyablakból lobogó zászlóhoz feltekintett, a toronyőr alakját látta az ablakban megjelenni, aki hosszú tülkét előretolva, nagyot tutult rajta.

— Mit jelentesz? — kiálta fel rá.

— Négylovas hintó közelít a szomolnoki úton.

— Ez ő lesz! — dörmögé magában Miklós, s maga is felsietett a toronyba.

Az őr jól látott. Úri fogat volt, négy paripával, ami vágatva közelített a völgy felől.

A felvert por miatt a kocsiban ülő alakokat még nem lehetett kivenni: hanem a hintó narancssárga színe messze virított: erről ráismerni.

Ő jön! Egyedül, ahogy megizente.

Miklós otthagya a csapatjait, lábhoz csesztett fegyverrel, s felsietett a szobájába.

Ferenc még akkor is aludt.

Felrángatta a fiút álmából, nagynehezen lelket vert belé.

Annak még nem ment ki az éjjeli mámor a fejéből; panaszkodott, hogy olyan nehéz a feje, mint egy hombár.

— Patkót kell ütni a macska lábára — mondá Miklós.

— Hogyan?

— Hát mikor az embert kínozza a tegnapi bortól a macska: hegyibe kell önteni egy korty reggeli pálinkát, attól elmúlik.

A fiú elhitte, s magába hagyta diktálni a kupica lengyel alamáziát.

Attól aztán egyszerre kigyulladt az arca, a két szeme égett és keresztbe állt.

— No, ugorj bele a saruidba hamar; aztán gyere, legény, mutasd meg, hogy mit tud egy igazi Andrássy, akinek még nem vált az ereiben az ősi vér káposztalévé.

A gyermek felöltözött, s aztán követte nagybátyját az udvarra.

- Hova megyünk? — kérde ottan, széttéekintve.
- Most megyünk az examenre. Majd meglássuk, hogy fel a legény a kérdésre?
- Micsoda kérdésre?
- Bizony nem is arra ám, hogy „hányat tojik a pityer?”
- Dejsz arra tudom a feleletet! Hol többet, hol kevesebbet.
- Habes eminentiam! Hát most majd azt mutasd meg az examinátoroknak, hogy a kis ágyúddal hogy tudsz igazi célba lőni? Nem látsz-e kettőt ilyenkor?
- Bizony nem látok én!
- No azt majd mindjárt megpattintszuk. Húzasd ki a kerekas ágyúdat.
- Aztán hová?
- Csak oda a várkapuba.

A kis ágyút odavontatták a kapu előtti emelkedett lonkára, ahová egyenesen vezetett fel az út az erdőből.

Egy széles bükkerdő terült el a várhegy lábánál, azon kellett keresztüljönni bármely égsark felől érkezőnek.

— Hát a Jóska gyerek nem jön versenyt lőni? — kérde a Ferkó Miklóstól.

— Nem lő az többet. Mert az elmegy kispapnak Nagyszombatba, püspök lesz belőle. Te vagy csak az igazi Andrassy ivadék. Katonának való. Amilyen a nagyapád volt, aki a császári vezért, Salm uramat úgy elverte Krasznahorka alól, hogy még a parókája is lemaradt a fejről.

Ezzel megnevetteté a gyermeket.

— Te fogod majd, édes öcsém, letisztítani az Andrassy névről azt a makulát, ami rajta esett! — biztatá őt tovább Miklós. — Ha ma jól lősz a célba, rögtön kinevezlek kapitánynak a fejedelem hadseregében.

— Kapitánynak? Teringettét! Én is két sastollat kapok a süvegem mellé?

— Nagy lesz a híred az egész hazában!

A hadnagyok is odagyűltek mind a kapu elé, azok is mind tüzeltek a fiút tehetségük szerint.

— Csak az anyám nézné az ablakból, mikor célba lövök. Hadd mondjam meg neki!

— Csak te maradj itt most. Mindjárt jön a sorod.

A visszhangzó erdő előre jelenté a közeledő kocsi zörgését.

Nemsokára kibukkant az a fák sűrűjéből, s amint az erdő szélében felkanyarodott a meredek domboldalra, már jól lehetett ráismerni a benne ülőre.

Ő volt az: Andrásy István tábornok. Egyedül magában.

Alig volt háromszáz lépés a távolság a hintó és a várkapu előtti lonka között. Ő is felismerheté azokat, akik ottan állnak. Az öccsét, a fehér barátságában, s az elsőszülöttét. Szép meggy-szín kamuka dolmány volt rajta, aranygombokkal, szedrázsia világoskék nadrág és sárga sarkantyús csizma. Bizony szép fiú volt! Olyan régen nem látta az apja. Hogy megnőtt azóta!

Amint a lonkán állók megpillanták Andrásy Istvánt, az elkeseredett düh ordításával kiáltanak fel egyszerre: „Ott jön az áruló! Aki eladta hazáját! A nemzet Júdása! Harminc ezüstpénzért a mi megváltónkat, a fejedelmünket! Átok a fejére! Halálra vele! Pokolra vele!”

A fanatizmus lángja a gyermek lelkét is őrzöngésbe hozta. Azt hitte, hőstettet követ el, ha az apját, akiről azt mondják, hogy hazaáruló lett, maga ítéli el.

— No, hát most célozz jól! — mondá neki Miklós.

Ferenc letérdelt az ágyú elé és célzott.

A hintó jó célpont volt, azzal a messzevirító narancsszín csónakával.

— Fogd a vasrudat!

A hosszú vasrudat a kezébe nyomták a fiúnak. A vas tüzes vége megérinté az ágyúcska löserpenyőjét, a lövés elpukkant, de az ágyúcső az elsütés közben félremozdult, s a nyolc latos vasgolyó csak a hintó hátulsó faládáját érte, szertesét szórva annak a tépett szilánkjait.

Erre a lövésre az apa elborultan takarta el arcát palástjába. Egy ilyen látványtól meg kell tébolyodni! „Hajts vissza!” — kiáltá a kocsisának, mire a hintó megfordult.

— Lásd, rosszul céloztál! — kiálta pokoli örömtől sugárzó tekintettel Miklós. — No most tölts újra! Lőj jobban, míg el nem fut előled.

De a gyermek nem tette azt, amit mondott neki.

Mint a holt föld, olyan sárga lett az arca. Az egyik kezét szívére nyomta, a másikkal a fülét tapasztá be; a szája nyitva volt, mint a fuldoklóé.

— No mi lelt?

— Az anyám! — hebegé a fiú.

— Mit akarsz vele?

— Nem hallottátok? Ahogy a fülembé kiáltott! Mikor lőttem, megkapta a szívemet a kezével.

— Az ágyúlövés cseng a füledben, kölykem! Rázz egyet rajta. Lőj utána még egyszer, amíg eléred.

— Nem lövök! Átkozott legyen a szerszámod! Nem lövök többet az apámra! — Ah, hogy szorítja most is a szívemet! Ki akarja tépni! — Eresszetek az anyámhoz! Anyám! Anyám! Ereszd el a szívem! Ne szorítsd oly nagyon!

S azzal fuldokolva futott a fiú a várba fel; egyszer térdre is esett, alig bírt fölkelni.

— Görcsöt kapott a gyerek — biztatá a hadnagyokat Miklós, akik szintén visszasiettek a várba, amint azt látták, hogy Andrásy István megfordult, s az erdőben eltűnt. — Egy kis kólíka az egész a gyereknél. Nem szokta még meg a gyomra az erős papramorgót.

A lépcsőhöz érve már összerogyott a gyermek, s nem bírt odább menni, úgy elfojtá az a szívszorítás.

Ott jött rá szemközt a prépost a templomajtó felől.

— Az anyámhoz, az anyámhoz akarok menni — rebegé a fiú, a pap kezébe kapaszkodva. — Ő fogja a szívemet. Oda-húz magához.

— Jól mondod, fiam! — szólt a pap, ki maga is reszketett a meghatottságtól. — Ő hívogat magához biztonnyal.

— Eh mit! — kiálta nyers hatalmaskodással Miklós. — Nem hókuszpókusz kell ennek, hanem meleg lábvíz, mustárral.

— Jöjjön csak oda kegyelmed — monda a pap —, és lás-son egy csodát, amihez foghatót ember még nem látott.

S azzal a fiút félig karjain emelve, felvitte a templomhoz vezető lépcsőkö-ön. Miklós és a hadnagyok utána fanyalogtak.

Amint a gyermek meglátta a templom közepén felállított ravatalt, sikoltva rohant oda az anyjához.

— Anyám, anyám! Ne szoríts úgy ezzel a kezeddél!

A többiek rémülten álltak meg a templom előterében.

A halottnak a jobb keze fel volt emelve félig magasra, mint aki véd, aki visszatart. Az olvasó, mely a két kezét összefoglalva tartá, el volt szakítva, fehér és kék gyöngyszemei elszórva a halotti köntösön. És az ajkai, amik az imént még csukva voltak, most mintha kiáltásra volnának felnyílva fájdalmasan, míg félig fölemelt szempillái alól a szemszivárványok halotti fénye világlott elő.

Maga a hitetlen ember is összeborzadt. Hisz őneki mondá az a nő: — „Meggátolom az istentelenséget. . . ott leszek, ha élek, élve, ha halok, halva. . . de megragadom a fiamnak a kezét!”

Megígérte s beváltotta.

Hát van olyan rettenetes szerelem a világon, ami még a halált is túléli? Van olyan szörnyű akarat, mely legyőzi az örök természet változhatatlan törvényeit? Mely mozdulatra bírja a földdé vált emberi alakot?

Ott van! Meg lehet tapintani.

És a gyermeknek, amint a könnyei megeredtek anyjára borultan: egyszerre elmúlt az a kízó fájdalom a szívről.

Akkor aztán a másik testvérével összeölelkezve, megcsókolták egymást.

— Eh! Nincsenek csodák! — dörmögé Miklós, erőszakot téve megingatott hitetlenségén. — Le kell zárni a halott ajkait és szemeit újra, s a karját visszahajtani.

— Ne bántsátok az anyámat! Ne nyúljatok hozzá! — kiáltá a kisebbik fiú. — Nem látjátok, hogy él? Hiszen reánk néz! Nem is mert senki hozzányúlni.

Végre maga Miklós lépett oda a koporsóhoz, azzal a szándékkal, hogy visszahajtja a halott karját kebléhez.

Csakhogy arra emberi erő nem képes. A halottak erős emberek.

Fel kellett vele hagynia.

A két fiú ezalatt valamit suttogott egymással.

— Így pedig a felemelt kéz miatt nem lehet a koporsófedelet rátenni — okoskodék Miklós hidegvért tettetve.

Ekkor a két fiú, egymás kezét fogva, odalépett eléje, s a nagyobbik így szólt:

— Hallod-e, te barát! (*Te barát!*) Neked a mi anyánk koporsója mellett semmi dolgod. Mi az öcsémmel összebeszélünk, hogy egyikünk itt fog mindig mellette virrasztani; s mi nem engedjük meg, hogy őt eltemessék, míg apánk haza nem jön.

— Hiszen nem halt meg! — szólt utána az öccse. — Nekem megígérte, hogy velünk marad; nem hágy el soha. Nézzétek, hogyan mosolyog?

S valamennyien, akik odanéztek, azt hitték (tán a könnyeik prizmaín keresztül), hogy az arc valóban mosolyog.

Tizenhét napig minden reggel beharangoztak a temetésre. Minden délelőtt feljöttek a papok a környékből a megholt úrnő végtisztesség tételére. Minden este hazamentek azonos módon.

A halott folyvást nézett és mosolygott.

(Még most is azt teszi!)

A dervisgenerális mindennap hosszabb időn át állt ott a nyitott koporsó előtt, hátát az oltárnak támasztva, s nézte azt

az örökké változatlan képet; maga is oly mozdulatlan alak, mint az.

A tizennyolcadik napon ezt írta levélben Andrassy Istvánnak.
„Édes bátyám.

A feleséged meghalt ez előtt tizennyolc napokkal. — Azóta folyvást a koporsóban fekszik, a templom közepén. Rád vár, addig nem akar elmúlni. Siess haza. Én ma elbocsátom a hadakat a várból, s az éjjel megyek vissza a kolostoromba, s felkötöm a cingulumot. Isten irgalmazzon a mi szegény bűnös lelkeinknek.

Frater Nicolaus.”

★

Többet nem tudni Andrassy Miklósról. Arcképe, a krasznahorkai várban, ájtatosan tartja két kezében az evangéliumot. Itt végezte a dervisgenerális.

XXV. FEJEZET

NAGY A DÍNOMDÁNOM

Andrássy István eleinte nagyon tragice fogta fel a dolgot, hogy a saját fiával ágyúztattak rá, mikor a várába akart hazatérni. Hanem aztán később kiheverte az elkeseredését, s iparkodott azt egyszerűen megérthető okokkal kimagyarázni maga előtt.

Miklós öccse válaszából megértette, hogy az ő ismeretsége Korponaynéval már Krasznahorkán is jól el van híresztelve; nemcsak a feleség van róla felvilágosítva, de még a fiúk is danolják már a szépasszony nótáját! Elképzelé, mennyire haragusznak rá emiatt! Vannak nők, akik a hűtlen férjet képesek halálnak vetni.

Amíg Lőcsén volt, mindennap kapott levelet Zsófiától. Soha egyet sem bontott fel közüök. Odarakta őket mind egymásra. Elképzelé, hogy mi lehet azokban? Keserű szemrehányások. Átkozódásai egy felháborodott kedélynek, aki teljes igazságában van. S minek olvasson végig az ember kellemetlen vádakát, amiknek azonfelül még igazuk is van? Úgy tett velük, mintha kezéhez sem jutottak volna.

Hogy a straceni völgyben ellene készített kelepcebé bele nem gázolt, annak megint más oka volt, mint a felesége óvó figyelmeztetése, amit el sem olvasott.

Szathmáron nagyban folytak már a békealkudozások Pálffy bán és Károlyi Sándor között, a császári és fejedelmi párt részéről, s ezeknek a folyamatára fegyverszünet volt kötve.

Andrássy Istvánnak, aki a saját átpártolt csapatján kívül még a Blumevitz dragonyosait is vezényelte, az a feladata

volt, hogy a gömöri várakat, szépszerével, behódítsa. Murányvár kapitányának csak izennie kellett; az egész Poprádig küldé eléje a kapitulációt.

Annak az embereitől hallotta meg, hogy a karsznahorkaiak miben törnek a fejüket. A dervisgenerális a stracenói hegyi útban szándékozik a bátyja számára egy olyan exodust rögtönözni, amilyennel Róbert Károlyt eresztette el Bazerád a Havasalföldről. Ez a hely valóságos egérfogó.

Andrássy Istvánnak azonban utasítása volt a fővezérségtől, hogy mindenféle fegyveres összeütközést kerüljön a kurucokkal, amivel a fegyverszünetet megsértené. Ezért került más útnak.

Szabad volt már a járás mindenfelé. Kapitulált a hatalmas Kassa és a híres Egervár is. Rákóczi kapitányai egymás után rakták le a fegyvert, nyitogatták meg a várkapukat. A nemzet ki volt fáradva, s a király kegyelmet kínált.

Ezért nem jött Andrássy István Szomolnoknál időbb fegyveres hadával. Ha akarta volna sem volt szabad ostrommal támadnia meg a saját várát.

Egyedül akarta azt visszafoglalni.

Bízott személyes megjelenésének varázsában, melynek férfi sem bírt ellenállni soha, hát még asszony! Majd meghódnak a körülsáncolt szívek, csak egyszer az ő szemeinek tüze ostromolja őket.

Hogy aztán másképp ütött ki a dolog, az először elbúsította azután csak elmérgesítette.

Az a látvány, amikor a saját kisfia lő rá a kis ágyújával, s hogy a lövés komoly volt, arról tanúskodott a szétzúzott hintóláda, ez az első pillanatban végtelen fájdalommal tölté el atyai szívét; hanem aztán, hogy tovább gondolkozott rajta, emlékezetébe került mindenféle hasonló történet. Felfordult világ van! Erények és bűnök egymással boszorkánytáncot járnak; ma az egyik kezén van a fehér kesztyű, holnap a másikén. Az emberi észjárás ki van forgatva a sarkaiból. A rajongás leigazza

az érzést. Íme Ocskay Lászlót is nem a saját testvére, Sándor szúrta-e meg dákossal az érsekújvári csatában? Miklós, a der-visgenerális elég hóbortos, hogy hasonlót tegyen. Inni is bőven szokott. Aztán micsoda könnyű mesterség egy éretlen eszű gyermeket fellovalni, hogy eszköze legyen egy ilyen fanatikus tüntetésnek! Az egyik részeg, bolond, a másik éretlen kölyök. Majd kijózanodnak, majd megbánják!

Hanem az asszony számára nem talált mentséget.

Hogy ő nem bírta a fiát ettől a csúf, vakmerő tettől visszartartoztatni! Hogy nagyobb volt a gyűlölete a férj hűtlensége miatt, mint az emlékezete az egykori boldog szerelemre!

Hiszen ha még lélek van a szívében egy anyának, meg kell neki ragadnia a fia kezét, amidőn az ezt ily istentelenségre kinyújtja!

(Nem volt már lélek a szívében, mégis megragadta.)

De ezt Andrásy István még csak nem is sejté. Még a toronyból sem hirdeté a fekete zászló, hogy halott van a várban.

Senkire sem haragudott olyan nagyon, mint az asszonyára.

Ezzel az indulattal a szívében tért vissza Szomolnokra a csapatjához.

Blumevitznek nem mondta el, hogy mi történt vele Krasznahorka alatt; csak annyit tudatott vele, hogy az öccse védelmi állást foglalt el a várban, s visszautasította a meghódolást. A fegyverszünet alatt úgysem lehet a vár ellen semmit kezdeni, azért csak feküdjék itt vesztég Blumevitz mint helyettes parancsnok, amíg ő felsiet Löffelholz táborszernagyhoz, bővebb információkat venni.

Blumevitz azt mondta rá mosolyogva, hogy „jól van”, s köszöntette általa a feleségét (a Blumevitzét).

Andrásy bosszúsán csettentett a nyelvével. Pedig biz az találó tréfa volt.

Tudja azt Blumevitz jól, hogy nem Löffelholz tábornokot siet felkeresni Andrásy István, hanem Lócsére szalad vissza.

Ott hagyta a szép menyecskét.

Aztán még az a nevezetes dolog is történt, hogy a kapitulált Lőcse katonai parancsnokává a császári fővezér éppen azt a Belleville lovagot nevezte ki, aki olyan jó szolgálatoakat tett a város ostrománál.

S ez most természetesen ugyanazon házban lakik, melyben nemrég Andrássy István lakott, Juliánna pedig maradt a Thurzó-házban.

És Andrássy István Belleville lovagot éppen annak a kecskének tartotta, akire nem jó bízni a kertészkedést.

Vajon nem fecsegett-e ki valamit ez a Blumevitz annak az átjárónak a titkáról, ahonnan egyszer a fehér asszony elélebent a négycsövű pisztollyal őt megriasztani?

És vajon meg van-e még töltve az a négycsövű pisztoly?

Ezzel a mardosó féreggel vágatott vissza Lőcsére.

Az egyik asszonyra haragudott, a másikra féltékeny volt. Utoljára úgy összezavarta a gondolatait, hogy azt sem tudta, melyikre dühösködjék jobban.

Még aznap késő este megérkezett Lőcsére, lóhalálában. Tíz mértföldet vágatott egyhuzamban.

Legelső dolga volt felszaladni a hajdani lakására, melyben most Belleville regnál.

Andrássynak elég finom érzéke volt beletalálni magát a változott helyzetbe. Eddig ő tábornoka volt a colonellusnak, s lóhátról beszélhetett hozzá; de most egy olyan átpártolt kuruc generális, mint ő, nagyon hasonlít a leskártolt kártyához, míg a *megvásárolt* mérnökkari főtiszt most is ér valamit. Aztán ő csak „menesztetett”; de az „ment”, s ez sokat változtat az eddigi helyzeten.

— Főparancsnok úr! — így szólítá tegnapelőtti alattvalóját. — Sürgős ügyeim visszahoztak Lőcsére. Szállást kérek.

— Tábornok úr! — mondá Belleville. — De mi az ördögöt tituláljuk mi egymást? Legyünk, mint állapotunkhoz illik, frère et cochon.

— Nem bánom. Hát én leszek a „frère” — szólta Andrássy nevetve. Belleville szekundált neki. Mindig jó fiú volt.

— Hát én biz azt mondanám, hogy „hozott Isten!” Ámbár én nem is sejtem, minő sürgetős ügyeid vannak Lőcsén, s meddig tart azoknak rendbehozatala? Felajánlanám a saját szállásomat: maradj itt mindjárt ebben a hajdani szobádban, ahol a télen át tanyáztál. Hanem hát őszintén meg kell mondanom, hogy ennek a szobának van egy bizonyos maleficiuma.

— Maleficiuma? — szólta a tábornok, összeráncolva a szemöldökét, mint aki haragudni szeretne.

Hanem Belleville még egyre nevetett.

— Az ám — szólta, odalépve ahhoz a nevezetes fali táblához, s rákoppantva az ujjá bütykével.

A tábornok arca haragra pirult.

— Fecsegett volna előtted Blumevitz? (Ezt kérdezé. Azt meg sem akarta engedni még gondolatban sem, hogy a szép asszony maga árulta volna ezt el.)

— Dehogy Blumevitz! — kacagott Belleville.

— Hát kicsoda? — kérdé a kuruc vezér, s már főtt a feje mindenféle rossz indulattól.

— Nézz csak ide — mondá Belleville lovag, s félretolta az elmozdítható táblát.

Az átjáró fülke be volt falazva.

Andrássynak a keble egészen megkönnyebbült.

— Biz ezt berakták téglával azon a szent napon, amelyen én ide beszállásoltam magamat, s ahogy a csupasz téglák bizonyítják, a túlsó oldalról intézték a befalazást.

Ekkor aztán levetette magát a kerevetre, s a két térdét a két keze közé fogta, úgy nevetett.

Andrássy csak a bajuszát kunkorgatta a három ujjá között, s szeretett volna olyasmit mondani Belleville lovagnak, hogy „ugyan mit kacagsz most?”, de tartott tőle, hogy az még jobban fog akkor kacagni.

Egészben véve nagyon meg kellett elégedve lennie ezzel a felfedezéssel. A befalazott rejtek arra mutat, hogy őt nem árulta el az asszony.

— Hát ezért nem találok nagylelkűségnek részemről, hogy ezt a kedves emlékü szobácskát részedre beszálló kvártélyul felajánljam. Hanem tudok a számodra ennél valami jobbat. Itt a szomszéd házban van Fabricziusnak az üresen hagyott szállása, azt elfoglalhatod.

— Kinek az engedelmével?

— Hát az enyémmel. No, csak ne nézz rám olyan nagy szemekkel. Egészen jogos alappal bírok a rendelkezésre. A per-duellióba esett Fabriczius házát lefoglalta a fiscus; az most már az állam tulajdona. S „l'état c'est moi”. Így adok én neked kvártélyt a Thurzó-házban. No, hát meg vagy velem elégedve?

Andrássy nem hálálkodott ezért a nagy barátságért, valami ironikus vonás vegyült a francia bonhomijába, amit az ő éles megfigyelő szemének észre kellett venni.

— No hát csak foglald el a Thurzó-ház hátsó lakosztályát. Úgy mehetsz oda, mintha otthon volnál.

Hiszen máskor is ment már ő abba a házba, úgy mintha otthonába menne, de hogy ilyenféle jogon (a fiscus jogán) tekintse azt magáénak: ahhoz a gondolathoz elébb szokni kellett.

Hátha ennek a szállásnak is van valami maleficiuma?

Persze hogy volt.

Az udvart léhűtő cselédnőppel találta már tele Andrássy. Ott volt megint valamennyi elzüllesztett kenyérpusztító egész a kengyelfutóig: nem kellett már a magisztrátus engedelmével méretni a számukra a berbécsúst. Azok már mind ismerték a tábornokot. (Sok borralalója bánta.) Mindenki kezét csókolt neki, akit csak útban talált.

Alig rendezkedett el Fabriczius szobáiban, öltönyt váltott, s a Korponayné szállásának lépcsőjére kerülve, sietett látogatást tenni.

Ott is minden ember kézcsókkal fogadta.

A palotás inastól kérdezé a tábornok, itthon van-e az „asszony”?

Az inas azt felelte rá, hogy csak tessék besétálni: odabenn van mind a két báróné.

— Két báróné? — szolt megakadva Andrássy. — De hát ki az egyik s ki a másik?

— No hát a nagyságos Korponay óbesterné az egyik.

(Vagy úgy? Juliánna asszony magára veszi a fia számára impetrált titulust, nagyon természetesnek találva, hogy egy bárónak az anyja nem lehet más, mint báróné.)

— De hát a másik?

— Az meg méltóságos Löffelholtz generálisné asszonyság.

— Hát az is itt lakik?

— Igenis. Egy szállást tartanak.

Itt van a maleficium!

Egy asszony helyett kettő van a kalitban.

No, még ez nem volna magában valami nagy veszedelem. A minnelovagok törvénye volt: „Nem számlálni az ellenséget!” Még ha asszony is. S Andrássy ebben a tekintetben is diadalhoz szokott hős volt.

Hanem aztán, mikor az ellenség arcvonalát meglátta, mégis csak vert embernek érezte magát.

A szobában, amelybe benyitott, nem is ketten voltak, hanem hárman: Korponayné és Löffelholtznén kívül még Blumevitznek a felesége is: a ketterhäuschen ártatlan galambja.

Löffelholtzné tökéletes másodlata volt asszonyi kiadásban az apjának. Zrínyi Ilona hűtelen titkárát, Absolont pedig úgy ismeri az egész világ, mint akihez hasonló rút férfit még pénzért sem látni. Jobb arról nem beszélni. Hogy Löffelholtz hogy tudott beleszeretni, az megoldhatatlan kérdés.

És mindamellet, hogy ennyire nem volt szép, mégis nagyon erényes és vakbuzgó volt a tábornokné. Egy lutheránából convertált pápista úrnő! Tudjuk, hogy mi az?

Éppen most is mind a hárman egy templomi zászló hímzésével foglalkoznak, mely a jezsuiták számára készül. (Itt vannak már! Megkapták a tőlük elvett templomot.)

Andrássyt megismerteté Korponayné a tábornoknéval, aki ámbár született magyar asszony volt, de azért mégsem volt rábírató, hogy valami hozzá intézett *magyar* megszólítást megértsen.

— Was sagt er, mein Kind? — kérdezé Krisztinához fordulva, mikor Andrássy azt kérdezé, hogy mi lesz ez a szép munka, amin most dolgoznak.

Andrássy aztán csak azért is franciára forgatta a társalgási nyelvet, amit megérteni már a bon tonhoz tartozott, de azért arra is csak németül felelt Absolon leánya. Következtes volt a nagy hűségben.

Tartott azután előadást a hozzá intézett kérdésre per longum et latum, olyan bőbeszédűséggel, hogy senki tőle szóhoz nem juthatott; s ez alkalommal egy egész valláspolitikai programot fejtett ki, amiben a hitetlen Andrássynak nagyon kevés gyönyörűsége telt.

És ezalatt még egy csak pillantást sem válthatott Juliánnával. Úgy őrizte azt Löffelholtzné, mint a baziliszk. Nemcsak a saját erényét, hanem még a körülötte levő asszonyokét is meg tudta védelmezni. Még a viseletük is olyan volt, ami az ostrommal dacoló kerített várakra emlékeztet. A legújabb bécsi divat: az a minden asszonyi alakot laposra szorító halhéjpáncél; fültakaró keményített fodrokkal, az áll alatt átszorítva; minden asszony olyan benne, mint egy szalmafonatú rozsolisos palack.

A homlokról egyenesen felhúzott hajtorony, behintve hajporral. Hollófűrt, aranyhullám nincs többé: az csak frázis. Szürke lett minden asszony.

Még az sem volna nagy baj: de amellet a rettenetes garde des dames-nak az a stratagémája van, hogy minden kérdésre, amit az ellenség (egy férfi) a többi hölgyekhez intéz: ő maga válaszol. Azoknak nincs szavuk.

Andrássy még csak nem is közelíthetett Juliánához, a nagy hímezőráma miatt, mely a fél szobát elfoglalta. Különben Juliánna is úgy tett, mintha rá sem ügyelne, egészen Krisztinával volt elfoglalva; annak rajzolta a hímezni való cifrákat a selyemre fehér plajbásszal, s gyógyögtetve oktatta, mint anya a gyermekét. Így ketten egymás mellett az ártatlanság és szelídség festeni való mintaképei voltak.

Egyszer aztán megszólalt a jezsuiták templomában a harang. Misére kell menni! A hölgyek felálltak: Löffelholtzné alkalmat nyújtott Andrásynak a hölgyek iránti udvariasságát, párosulva az áhítatossággal, kifejezni: „Nem kíván-e bennünket a templomba kísérni?“, de Andrásy megköszönte a gráciát, azt mondta, sok dolga van.

A tábornokné aztán meginvitálta estére, egy csésze tejskávára, s barátságos beszélgetésre, amit sokkal örömebb elfogadott.

— Kicsiny, de válogatott társaság szokott nálunk összegyűlni esténkint. Itt lesz Alauda főbíró úr, a fiával együtt; azután a házban lakó dr. Cornides.

— Hát Belleville lovag nem jön el? — kérdé odavetőleg Andrásy.

Amiért aztán szépen kikapott.

— Mit gondol méltóságod? Egy olyan könnyű erkölcsi fogalmakról hírhedett férfi, mint Belleville lovag? Soha — egy báró Löffelholtz tábornokné háza küszöbén belül!

Tartott aztán Andrásynak egy olyan prédikációt az istentelen nőcsábító férfiakról, akik a pokol útjára rózsákat hintenek az asszonyok elé; valóságos verbunkos hadnagyi Belzebúznak! — hogy még a háta is borsózott bele a tábornoknak.

Ugyan áldotta a sorsot, mikor ebből az áhítatos farkasveremből kiszabadulhatott.

Így nehéz lesz összekötni az elszakadt fonalat.

Nó, majd talán estére, ha többen lesznek együtt, könnyebb lesz szót váltani Juliánával; a többi aztán majd következik egymásból.

Ha az akarja (pedig hát az iránt kétsége sem lehet), lehetetlen, hogy módot ne találjon megszabadulni alkalmatlan felügyelőjétől. Hisz nincs hozzávarrva. Mehet, ahová neki tetszik. Csak arra legyen egy pillanatnyi alkalom, hogy egymással meg-egyezzenek, merre lehet innen elmenni? és hová? és mi módon? Természetesen, a külső decorum teljes megőrzése mellett, amire most sokkal több szüksége volt Juliánnának, mint valaha. Neki a legjobb referenciákkal kellett bírnia Bécsben, hogy tervei sikerüljenek. Be kellett bizonyítania, hogy érdemes mindarra, amit a fiának kér.

A kávéestélyen Andrásy volt az utolsó a megjelenésben, a többi urak már ott voltak, az asszonyságaikkal együtt. Nagy társaság volt, az egész elfogadóterem tele volt velük. Egy hosszú asztalt ültek körül és „Hammer und Glocke”-t játszottak, cinderlingben; ami igen kegyes és ártatlan mulatság. Amellett kávé és kuglupfot élveztek.

Löffelholtzné kérdezé Andrásytól, hogy szereti-e a „Hammer und Glockét?” Amire azt felelte neki Andrásy, hogy „ez az én szenvedélyem!” Arra aztán neki is helyet adtak az asztalnál. Azért jó játék ez, hogy annyi ember vehet benne részt, ahány csak az ablaktól a kályhasutig elfér a szobában.

De hát a kurucgenerális még ebben az istenfélő emberek számára feltalált játékban is tudott olyan revolúciót előidézni, mely minden társadalmi rendet felforgatott. A „Schimmelt”, meg a „Haust” úgy felcicitálta, hogy senki sem bírt vele konkurrálni, s ezzel a hazardírozással hol nagyokat hagyott nyerni a brodsitzer gregarius játszónépnek, hol meg az utolsó obolusát is elnyerte az egész társaságnak. Akkor aztán Wenczlauz revánsot akart venni, még jobban felcicitálta a „Haust”, rajta maradt; de az első tourban kivetették a kockán a kasszát, s az ő háza a nyakán vészett. És ezáltal tökéletesen bankrottá lett. Szétnézett a papa után, hogy a virtuális örökségére nem előlegezhetne-e tőle egynéhány kurta forintot, hanem Alauda úrnak az a circumspectus szokása volt, hogy mikor

a fiát veszteni látta, hirtelen eltűnt a szobából; tudva, hogy ennek az lesz a következése, hogy tőle kér kölcsön.

Ez a körülmény kényszeríté Wencezlauzt egy időre felhagyni az önálló üzlettel, s bibickedésre adni a fejét.

— Nem! Ezt a hazard játékot nem nézhetem tovább! — szólt igaz keresztyéni elszörnyedés hangján Löffelholtzné, s felállt a helyéről, átadva a székét a helyettesül behívott Blumevitznének, ki eddigelé a konyhára és a szervírozásra ügyelt fel. Az kezdte el a maga csengő, leányos hangjával árulni a fehér lovat meg a házat, ki ad többet érte?

No, ez most kedvező alkalom Juliánnával egypár szót váltani! — gondolá Andrassy, s odafordult a háta mögött égbenyúló Wencezlauzhoz.

— No öcsém, nem folytatnád helyettem a játékot? Itt hagyom mind a pénzt; veszítsd el, te értesz hozzá.

De nagyon tetszett ez az indítvány Wencezlauznak, sőt az egész társaságnak. Egy ilyen nagy úr, aki csak úgy dobálózik a pénzzel, nem való játszótársnak az ilyen kedélyes társaságba, aki mulatni akar a maga krajcárjaiért.

De amint Andrassy az asztal egyik oldalán felkelt a székéről, Juliánna is egyszerre elhagyta a helyét s ugyanazon ajtó felé sietett, amelyen Löffelholtzné eltávozott.

Andrassy csodálkozva nézett utána, amíg az asszony az ajtóhoz nem ért, s ott hirtelen visszafordulva, a mutató ujjá hegyét az ajka elé tette, s a szemével jelentésteljesen intett,

Ezt már megértette. Sietett ő is utána. A társaságot hagyta osztozni a prédán.

Amint benyitott a harmadik szobába, kicsinyben múlt, hogy valami váratlan meglepetés nem érte. Az ajtóban álló hölgyet csaknem megölelte, pedig az nagy hiba lett volna; mert az Löffelholtzné volt, aki őt ott várta. A szoba ugyanis sötét volt; csak egy asztalon égett valami lámpás, ernyővel letakarva, mely éppen csak ez előtte ülő alakra vetett világot, az pedig a sánta doktor volt.

— Jöjjön csak méltóságod — suttogá az eddigittől egészen elütő, bizalmas hangon Löffelholtzné. — Más mulatság van itt, mint cinderlingre kockázni. Üljön le, kérem, oda a doktor mellé, s segítsen neki.

Andrássy csak akkor kezdte a félhomályban levő alakokat felismergetni. Az egyik volt Alauda, a másik Juliánna.

Az asztalon mindenféle felnyitott levelek voltak.

Amint Andrássy leült a doktor mellé, a tábornokné csendesen betolta az ajtózár reteszét, hogy senki se jöhessen utánuk.

A doktor nagy hirtelen informálta Andrássyt az asztalon heverő levelek mivoltáról.

Egy része azoknak Bécsből jó, más része Szathmárból. A postaút Bécsnek a Szepességen keresztül visz, másfelé most járatlanok és nem biztosak az utak. A két futár itt Lőcsén várja be egymást, s azután a bécsi futár átveszi a szathmári leveleket. a szathmári a bécsiket, amivel fele út meg van takarítva,

A levelek addig a város archívumában vannak letéve. Annak az őrizője pedig Alauda úr.

Alauda úr aztán úgy őrzi meg az államtitkokkal terhes leveleket, hogy idehozza őket a köpenyege alatt Löffelholtznéhoz. A beavatott doktor a maga ezermesteri tudományával fel tudja nyitni a levelek borítékait, a pecséteket ismét helyrepositionálni s nyelvészeti ismeretci azoknak a tartalmát is segítenek lehüvelyezni, s így a két asszonyság mindent megtud, ami ez idő szerint Bécsben és Szathmárban történik, vagy csak négy fal között is kimondatik. Sőt ami kimondatlan gondolat ember agyában meg is születik.

De hát mi szüksége van ennek a két úrhölgynek ezekre a titkokra?

Erről mindjárt felvilágosítást nyert Andrássy, amint a most felbontott levelek tartalmát megismeré.

A békekötés alkudozásai folytak Bécs és Szathmár között. Mint a telített ércvíznek csak egy beléhulló mákszemnyi kavics kellett, hogy kristályá alakuljon egyszerre.

Nagyban és általánosságban mindenik fél óhajtotta már a békét, hanem a részletekben volt a sok akadály. Azokban annyi személyes érdek, ellenszenv, ambíció, gyanakodás, alatomos furfang dolgozott egymáson keresztül-kasul, hogy a legélesebb eszű diplomatát is kétségbeejtette.

Legtöbb baj volt ezzel a három szóval: enyém, tiéd, övé.

Ennek a három szónak a fogalma úgy összevissza volt zavarva, hogy ahány ember, annyiféleképpen értette.

Micsoda birtokok kiknek adassanak vissza, kiktől vétesse-nek el?

A kuruc főnemeseknek csak azokat a jószágaitak biztosítsa-e a békekötés, amiknek birtokában vannak? vagy azokat is visszakapják-e, amiket már elvettek tőlük, s régen másnak adtak? vagy éppen még arra is igényt tarthassanak, amiket Rákóczi fejedelem vett el a királpártiaktól, s aztán a maga híveinek adományozott? Némely birtoknak három gazdája is akadt, aki igényt tartott hozzá. Egy sereg felköltött reménység követelte kézzelfogható valósággá alakítását. Ezer egymásba ütköző érdek, vágy, aspiráció dolgozott nyíltan és titokban álutakon, kerülőkön; ígéretetek, kínálatok és fenyegetőzések alakjában.

Ezek mind ott játszották el a szerepeiket, azon a kisasztalka színpadján, a lőcsei Thurzó-házban. Komédiának is mulatságos volt összeolvasni a bécsi és a szathmári bonyodalmakat. Látni magát a tüzet, ami a boszorkányüstöt forralja.

De ezeknek az uraknak és asszonyoknak nem éppen a multság volt céljuk ezzel a kíváncsisággal. Ők maguk is érdekelve voltak mindabban, ami Bécs és Szathmár között történik. Amit elvben elhatároznak itt vagy amott, az rájuk nézve birtok és hatalom kérdése. Voltak nekik hű kovácsaik itt is, amott is, akik ütötték a vasat, amíg tüzes. Löffelholtzék nemegyszer lettek említve e levelekben. Keresték, hogy hol tegyék meg őket földesuraknak.

Ez nem volt olyan könnyű feladat, mert amint egyik vagy másik Rákóczi-párti úrnak a birtokát odafigérték Bécsben, már jött Szathmárból Pálffytól az ellentmondás, hogy az Istenért, azt ne bántsák, hisz az titokban a legnagyobb híve a kibékülésnek a kuruc táborban. Erre viszont a bécsi udvartól jött a replika, hogy aki a hűségét manifestálni akarja, térjen meg azonnal. Pálffy megint visszaírt nekik, hogy amihéz nem értenek, ugyan ne szóljanak hozzá.

Egy helyütt Andrassy Istvánról is volt szó. Példaképpen említék, hogy milyen okosan tette, hogy idejekorán megtért a király hűségére, most lám az ő birtokait nem háborgatja senki, kezében van a király kegyelmi diplomája. Köszönje a jó angyalának, aki azt neki súgta.

(Jó angyalának! Mások meg az ördögének nevezték azt a tanácsadóját! Ilyen zavar volt a fogalmak világában akkor.)

Egyik nagyhatalmú főúr odavetőleg említi, hogy még Andrassy nem volt Bécsben, a legmagasabb helyen, megköszönni az élvezett kegyelmet. Mentségére szolgál azonban a táborban levő elfoglaltatása.

(Az összetalálkozó szempillantások mondtak erre valamit.)

Most már nem találta Andrassy olyan unalmasnak a Löffelholtzék kávéestélyeit, de ezentúl első volt a megjelenésben.

A mindennap érkező levelekből azt is meg lehetett tudni, hogy hanyatlik rohamosan Rákóczi ügye lefelé. Mindennap elpártol tőle az utolsó hívek csoportjából néhány ismeretes név, s siet a „majthényi síkra”. (Itt rakta le a fegyvert az utolsó tizennégyezer kuruc.) — Lám, milyen jó volt az első elpártolók között lenni! — mondák ilyenkor az Andrassyra vetődő tekintetek; utoljára mikor végképp elhagyja az országot Rákóczi, már csak igen kevés kísérő neve említettik, azok között Korponay.

Ennek a helye bizony „vacat!”. Juliánnával azonban még mindig nem beszélhetett Andrassy; a kedélyvilág sem arra

való volt. Juliánnának az arcáról látszott, hogy most nem öröla gondolkozik — nem a szerelemről.

Egy este a felbontott bécsi levelek egyikében különös jó hír volt Korponaynéra nézve. Az alkudozó nádornak megküldték azt a lajstromot, melyben a fejedelem által donációt nyerteknek a nevei foglaltatnak, akik később a királynak olyan nagy szolgálatokat tettek, hogy érdemeseknek találtattak e donációkban való legfelsőbb megerősíttetésre. S ezek között volt Korponayné fiának a neve is. Intra parenthesis megjegyeztetett „Nem az apjának, hanem az anyjának az érdemeiért” Az illető adománylevelek, a rangosztási diplomákkal együtt, már mind ki vannak állítva, minden hivatalon keresztülmentek, jelenben már ő felsége kabinetirodájában fekszenek, s csak a legfelsőbb névaláírásra várnak.

Erre a hírre rögtön visszatért Juliánna arcára a rég nem látott jókedv. Mintha egy nehéz varázstól szabadult volna meg, mely tiltotta neki eddig, hogy élvezze az élet örömeit.

Tehát a fia megkapja a nagy birtokot és a főrangot hozzá, ami egész életének nyugtalan ábrándja volt.

Most azután öneki is megjött az adakozó kedve. Lehetett volna tőle kérni akármit — bárkinek. Volt azonban egy ember, akinck kérni sem kellett: eléje hozta.

— Mit szólsz hozzá, kedves barátném? -- fordult Löffelholznéhoz. — Nem volna-e nekem célszerű magamnak felmenni minél előbb Bécsbe, őfelsége kegyelmét elfogadni és megköszönni?

— Nehezen várod, míg helyedbe jön, ugye? Én magam is azt tenném, hogy felmennék.

— Úgy lesz! Holnapután azonnal indulok. De nem, nem! — szolt a kalendáriumot előkapva. — Akkor Boldogasszony napja van. Ünnepnem indulok. Hanem az után való nap.

Erről a szóról „ünnepnem”, aztán olyan ügyesen belecsavarta a beszédet a vallásos discussio sodrába, hogy egyszer csak azt vette észre az egész társaság, hogy benne vannak a reformáció

fölötti vitában, s azon disputálnak, hogy ki volt nagyobb, Luther-e vagy Kálvin?

Utoljára Juliánna odafordult Andrássyhoz, ezzel a kérdéssel:

— Ugyan tábornok úr, most nem jut eszembe, mi volt a neve annak a cseh papnak, aki legelőször kezdte a reformációt, akit aztán a konstanci zsinaton megégeettek?

— Husz! Husz! — kiálták egyszerre a jelenlevők mind.

— Igen! „Husz” volt. Hogy nem jutott eszembe! Pedig olyan ismeretes név! Eszembe juthatott volna a jó Husz apóru, a poprádi vendéglősről, mert hisz holnapután annál fogok éjszakára megszállni. Tehát Husz. . .

Itt aztán elkezdte Huszt magasztalni, de nem a poprádi korcsmárost; hanem a mártírt, s védelmezte azt, mint hajdan Giskra, a túlnyomó többség ellen.

Csak Andrássy nem szólt bele a vitába. Ő tudta azt jól, hogy mégiscsak Husz apóru, a poprádi korcsmárosról van itt voltaképpen szó; s az egész akadémiai vita csak azért volt kezdve, hogy ővele tudassák, hol fog harmadnap este a szép asszony megszállni? — Amanti pauca!

XXVI. FEJEZET

A LEVELEK TRAGÉDIÁJA

A mi hőszűnknek nem kellett több kémszemléstet, hogy a haditervét megállapítsa. Ismerte már a terepet egészen.

Megkerűlni az ellenség hadállását, és lesbe állni: ez kipróbált kuruc taktika volt.

Andrássy is nagyon jól ismerte a Husz apó vendéglőjét Poprádon. Emberemlékezet óta mindig Husz apó volt annak a vendéglőse, öregapa nélkül sohasem volt a ház; ha egy meghalt, már akkor a fia is öregapó volt. Ennek a korcsmának már nemessége volt. Bátran folyamodhatott volna az aranygyapjas rendért, mert ki tudott mutatni tizenennyolc őst. És azok mind híresek voltak a jó boraikról, a kitűnő konyhájukról, a puritán becsületességűkről, és a szuverén gorombaságukról. Szepességi úr, még ha Felkáról Farkasfalvára utazott is, meg nem állhatá, hogy ebédre vagy vacsorára ott ne maradjon Poprádon Husz apónál. S ha kinek nagyon sietős volt a dolga, legalább egy itatásra is megállt a poprádi vendéglő előtt, s megtölteté az átalagát igazi hegyaljai mászlással, amelyet messze földön nem kapni.

Tehát Andrássynak az volt a haditerve, hogy ő nem szól senkinek, hanem felűl egy háromlovas szánkóra, s egyedűl, minden szolgakíséret nélkül előre elvágat Poprádra, egy *nappal hamarább*, mint Juliánna; ott megrendeli a szállást, a vacsorát, s az utóbb érkezőt már készre várja.

Elég finom érzéke volt annak a felfogására, hogy ezűttal nagyon kímélni kell Juliánna jó hírét, mert az most Bécsbe megy, ahol most a lepszigorűbb erkölcsi nézetek uralkodnak,

s a legkisebb botrány annak minden eddig kivívott sikerét kockáztatná. Tudniillik, hogy *titokban* mindent szabad az embereknek kicserélni, ami azért adatott kinek-kinek, hogy mást tegyen vele boldoggá, hanem a nyilvánosság előtt még csak a kesztyűtlen kéznek az odanyújtása is bűnjelnek számítatik be.

Ő tehát előtte való nap úgy tett, ahogy tervezé. A Bástya utcán át távozott el: nem a saját hintáján, hanem egy iramszarvasbőrös szánon (még a Szepességen hó volt), jól behúzva magát a farkasbőr bundájába, s az asztrakán süvegébe, hogy csak a szemei látszottak ki belőle.

Az öregkapunál azonban megállította a strázsa.

Az őrmester előjött a kapuszobából, s meg akarta tudni, hogy kinek hívják azt, aki a városból kimenni szándékozik.

Ezt a tábornok jó jelnek vette, hogy a katona nem ismert rá; pedig nemrég alattvalója volt, ő tudta annak a nevét. A Czelder Orbán német hajdú közt szolgált, akik a minapi betörésnél átpártoltak.

„Szentkirályi István, katonatiszt.”

A strázsamester megbiztatta, hogy csak várjon, míg ő visszajön.

Kis idő múlva aztán visszatért, s azt mondta, hogy kegyeskedjék a tisztelt pasasér úr felsétálni a kapitány úrhoz, aki látni akarja.

Andrássy nagyon mérgesen ugrott ki a bundájából, összeadtateremtettézte a németjét, s kénytelen-kelletlen felment a toronyban lakó kapitányhoz.

Akkor volt aztán a meglepetése tökéletes, mikor azt maga előtt látta. A kis Serédy volt az a kapitány, az ő távoli sógora.

Nagyon bosszús volt rá, hogy minek hívatta fel!

— Hát miért nem tette oda a nevéhez urambátyám, hogy Csíkszentkirályi? Akkor tudtam volna hogy ki az, de így nem találtam ilyen nevet sem a jelenlevők schematismusában, sem a passusregistrumban, hát kételkednem kellett. Mivelhogy

a városunkon mostanság annyi szélhámos, kém és félkékalmár jár keresztül. . .

— De minthogy én egyik sem vagyok, hát nyittasd ki a kaput, s ereszd utamra.

— Hát hiszen eresztem. Adja ide a *salva guardiáját*.

— Micsoda?

— Hát, hogy *vidimdljam*.

— Miféle *salva guardiát*?

— No, a platzkommendánstul valót. Hát nem adott urambátyámnak Belleville ilyet? Nem is kérte talán? Hja, urambátyám, ne gondolja, hogy most is a régi Magyarországon vagyunk. Most rendezett államban élünk. Utazni csak *salva guardia* mellett lehet.

— De hisz nem utazom én az óperenciákra, hanem csak ide a szomszédba.

— És ha nyulat löni meg is ki urambátyám a kapun, ahhoz is pecsétetes levél kell, azért csak ne sajnáljon visszafáradni Belleville ezredes úrhoz; most még otthon találja, és vegyen tőle egy pазsurát, mert az én katonáim addig, amíg azt a kétfejű sást meg nem látják, ki nem eresztik a kapun.

Andrássy szervuszt sem mondott a kis sógorának, mérgesen vágta be maga után az ajtót, s pokolra kívánta ezt az egész ostoba intézkedést, mely minden légyottnak elveszi az alapját, a kellő titoktartást.

De hát kénytelen volt Belleville-hez visszafáradni. Azt csakugyan otthon találta, s elmondta neki, hogy mi hozta ide.

Az az irónia még mindig ott volt Belleville barátságos mosolygásában.

A tábornok igyekezett lehető legközönyösebb arcot csinálni az előadásához.

— Minthogy nálatok most az a rend, hogy a városból ki-menőnek *salva guardiát* kell előmutatni, kérlek, adass nekem egyet. Itt vár a szánkóm. Sietek.

— Készséggel: azonnal! Mit parancsolsz a salva guardiába fölvetetni?

— Én? a salva guardiába?

— No igen. A marschroutát illetőleg.

— De hát ahhoz mi köze valakinek, hogy én hova és meddig utazom? Teringettét! Kapom magam, idejövök az egész dandárommal, s kiteszem a szűrötöket innen!

Belleville nagyon nevetett.

— Hiszen nem arra való ez a kérdés, hahaha, mintha valaki korlátozni akarna a szabad járás-kelésedben, hanem csupán arra való, hahaha, hogy minden stációra, ahol lovat akarsz váltani, előre izenhessek stafétával, hogy ott készen várjanak a postaháznál az előfogatok. Hahaha!

— Hahaha?

Ez is olyan bolond dolog, amin az egyik ember nevet, a másik meg bosszankodik.

— Ejh, énnekem nincs szükségem a ti gondoskodástokra, ha én kihúzom a szarvasbőr erszényemet, s megcsördítem benne a tallérokat, hát az nekem nagyobb készséggel előteremtí az előfogatokat, mint a cs. kir. platzkommando avissója.

— Pedig, hidd el, hogy jól tennéd, ha elfogadnád. Éppen most akarom útnak indítani a lovas stafétát utasításokkal a postamesterekhez, egy másik magas utazó kellő ellátása végett, egy füst alatt részedre is meg lehetne tenni a rendelkezést. A szép istenasszony indul holnap Bécsbe.

Andrássy erre a szóra rákvörös lett. Hanem aztán csak jónak látta mosolygós arcot csinálni a bosszantáshoz.

— No, én nem akarok olyan messze utazni.

— No, hát csak a legelső stációig, ugyebár? Elég lesz, ha Poprádig fog szólni a salva guardia? Husz apónál lesz egy kis dínomdánom?

Andrássy közel volt hozzá, hogy ezt mondja: no, hát nem megyek sehová! Itt maradok!

Hanem a francia hirtelen lefegyverzé a bosszúságát. Cordialisan megszorítá a kezét, s azt súgta a fülébe:

— Tudod, hogy én mindig hűséges cimbora voltam. Eztán is én tartom a létrát.

Andrássy vállat vont, mint aki érti is, nem is, miről van szó.

Belleville kiment az irodájába, utasítást adni a mentslevél kiállítására. Mikor visszajött, azt mondá:

— De mármost ne menj azon a háromlovas szánkón, mert az utazásod elvesztvén az inkognitóját itt Lőcsén, ezzel csak bajt okoznál; hanem fogasd a hintódba a négy almásszürkét, s indulj ki csengőkkel. Hiszen te nagyúr vagy, generális vagy, mi köze a filiszterségnek azt találgatni, hogy te merre utazol? Az intrika közöttünk marad. Tudod te azt, hogy ki az a Belleville? Egyszer már a nyakamat is kockáztattam a gavalléri titoktartásért.

Erre Andrássynak is jól kellett emlékezni, hisz ő volt az egyik elnöke annak a vészbíróságnak, ahol Belleville lába majd spanyolcsizmát fogott.

Tehát a lovag felől egészen meg lehetett nyugodva.

A minnelovagok törvénye szerint, egyik vetélytárs a másikat tartozik elősegíteni a közös ellenség (az asszony) elleni haditervben.

Andrássy tehát, amíg az irkafirkát elkészíték, még onnan az ezredesi lakból leküldött egy ordináncot, hogy menessze haza a szánkóját, ellenben keresse fel a korcsmában a parádés kocsisát, hogy fogja be a négy szürkét a hintóba, s aztán hajtasson ide a platzkommando elé.

Mikor aztán Belleville aláírta, meg is pecsételte a salva guardiát, azt mondá Andrássynak:

— És mármost csak egyet mondok még neked, mélyen tisztelt barátom.

— Hallgatom.

— Az egész intrika a legszebben van elintézve. Te ma elmegy Poprádra. Holnap utánad megy a szép menyecske.

Hanem egy veszedelemre figyelmeztetlek, amitől a fejedet megóvni nem áll hatalmamban.

— Mi az? Talán kuruc bandák ólálkodnak, hogy utamat állják?

— Azok ellen tudnék tenni. Aztán van is azoknak eszükben ilyesmit tenni! Ha utadat állnák, legfeljebb azért tennék, hogy kegyes pártfogásodat kikérjék. Más veszély az.

— Csak nem esznek meg tán a farkasok?

— Nem. Kegyelmes uram, drága barátom. Nem ezt hívom én veszedelemnek. Hanem amitől óvlak, ez az: „Vigyázz magadra, nehogy ez a szoknyás ördög neked is a ketterhäuschen kulcsait nyomja a markodba, a hálószobáé helyett!”

De már erre Andrásy volt az, aki felkacagott. Vele nem történnek ilyen tévedések!

A hintó előjárt, jöttek jelenteni. A két egymást megértett minnelovag megölelte egymást, s azzal Andrásy a diadal előérzetét ragyogó orcával távozott el onnan, s az őrség tisztelgése mellett ült fel a hintájába, nagy ostorpattogással indulva az útnak.

Ez alkalommal a strázsa nem állt az útjába az ókapunál, hanem „kverauz”-t kiáltott torkaszakadtából, a kaput nyitották nagy sietve, a csapóhíd csörömpölve hullott le, s a kirukkolt kapuőrség fegyverrel tisztelgett az elvágatónak. Serédy öcsém vidimatiójára sem volt semmi szükség.

Szentkirályi Istvánt, azt megfogják, kivallatják, hanem Csík-szentkirályi és Krasznahorkai Andrásy István generális előtt glédába állnak és prezentálnak.

— — — — —
Ezen napnak az estéjén Andrásy nélkül tartották meg a Thurzó-házban a szokott felolvasásokat.

Minden ember tudta, hogy a tábormok elutazott valamerre. Minden ember nagyot hunyított rá, s gondolt hozzá valamit.

Az, ami útközben történik, nem tartozik az erkölcsbíró-
ságra.

Juliánna alig bírja rejteni az izgatottságát, egyszer-egyszer azon vette észre magát, hogy dalolni kezd, hirtelen a szájára ütött, „Uram, bocsásd bűnömet! Jobb volna bizony, ha imádkoznám”.

Ezúttal Bécsből csak egy levél érkezett, az Pálffy nádornak szólt, attól a bizonyos anonymustól, aki a császárhoz igen közel állott.

Ez a levél titkos chiffre-ékkal volt írva, aminek a kulcsát azonban Löffelholtzék szintén meg tudták szerezni a barátaik által.

Kíváncsian lesték a doktor arcmozdulatait, amíg a titkos-írást megfejteté. Az pedig tökéletes doktori arc volt, aminek a beteg előtt nem szabad elárulni a diagnózis alatt, hogy mi véleménye van a baja felől, megél-e, vagy meghal?

Mikor az egész levéllel készen volt, akkor egyet hemgetett.

— Hm! Egy kis baj van.

— Mit? Mi az? — kérdék megrettenve az asszonyok és Alauda.

— De igazán komoly baj. *Igen, nagy baj!* A császár megbetegedett. . .

— Az Isten szerelméért! — kiálta fel Juliánna: kezeit egymásba csapva.

— Ez a levél is azon kezdődik. „Az Isten szerelméért! Végezzék be kegyelmességtek a békekötést rögtön, minden áron. A császár veszélyesen megbetegedett. Orvosai a legrosszabbtól félnek. Ha be talál következni a katasztrófa, az egész egyezkedés porrá omlik. A trónörökös tanácsosai mind a háborúpárthoz tartoznak. Tudassa kegyelmességed azt a hírt Károlyival. Ne skrupulizáljanak most. Kössék meg a békét, amint ezt a levelet megkapják. Még most mindent tehet kegyelmed a császár plenipotentiájával. De ha a császár meg talál halni, amit ne adjon Isten, a plenipotencia erejét veszti. Kegyelmességed helyébe egy német tábornagyot fognak küldeni a rákócziánusokra, aki föltétlen megadást fog követelni, s senkinek sem

ád meg semmit az eddig tett ígéretekből. Summum periculum in mora.”

E levél hallatára Juliánna elájult, alig tudták életre hozni. Ezúttal komolyan szükség volt az orvos életserkentő szereire.

Mikor aztán magához tért, akkor rögtön útra akart kelni, hogy ő megy Bécsbe.

— De ugyan minek? A császárt úgysem gyógyítja meg.

— Beszélni akarok vele. Eléje kell jutnom, ha az eget ostromlom is meg!

Nagy nehezen tudták rávenni, hogy legyen türelemmel, várja be a holnap reggelt. Éjjel nem tanácsos utazni, s ami legfőbb akadály, a relais-k mindenütt későbbre vannak a számára rendelve, azokra úgyis várakoznia kellene minden állomáson félnapig, jobb, ha azt az időt itthon tölti, nyugodalmasan ágyban fekve.

Alig várhatta, hogy megvirradjon. Útra kelt. Löffelholtzné, mikor a kávénál megjelent, már csak az üres csészéket találta az asztalon, kettőt pedig, mert Korponayné Krisztinát is magával vitte.

— Csodálatos nagy barátság! — szörnyűködék a tábornokné.

— Ez a fiatal menyecske jobban szereti barátneját, mint a férjét. Ezt hagyja egyedül utazni a táborba, pedig már nincs háború, s amazt elkíséri Bécsbe, ahol a himlő pusztít. Mit fog mondani Blumevitz, ha ezt megtudja? Minek bízta a feleségét erre a bolondos asszonyra? Nem érti az ember az ő dolgait.

A kegyes úrhölgy nem mulasztá el imádkozni barátnejá utazásának szerencsés kimeneteleért.

— — — — —

Andrássy István gyors erdélyi lovaival késő délután érkezett meg a poprádi vendéglő elé. A hintót lépésben húzták a lovak; az úr, a vadász és a hajdú pedig gyalog jöttek mellette.

A vén Husz nagyapó kinn ült a tornác alatt és pipázott.

Andrássy nagy sietve ment fel a tornác lépcsőin. Husz apó még csak a bagósüvegét sem emelte meg, nehogy maga emelkedett volna ki a karos lócájából.

— Beste lélek karaffia! — szitkozódék a betoppanó vendég, jónapkívánás helyett.

— Az én titulusom ez? — kérde Husz apó, a pipát a szája egyik szegletéből a másikba igazítva.

— Dehogy a kendé! Ezt a karóba húzni való kocnist szídom. A gazember nem nézett utána a hintónak. Útközben kelle észrevennem, hogy mind a négy keréktalpon lóg az abroncs! Jó, hogy a kocsi össze nem tört az úton. Van-e itt valami kovács, aki ért a hintóvasaláshoz?

Ekkora sértés Poprádnak!

— Van! — felelt Husz apó, még mélyebbre nyomva a süvegét a szemöldökére. — Annyi kovács van, mint Lőcsén főbíró, s egy sincs megbolondulva. Olyan kovács, aki az óráját is megcsinálja az úrnak, ha romlott.

— No hát szaporán! El kell vontatni a hintót a kovácshoz, húzza fel a síneket hamar, egy, kettő, három! Két óra alatt minden készen legyen, hadd utazzam odább!

— Te Náci gyerek! — kiálta Husz apó, s aztán egyet füttyentett a két ujján keresztül. — Mért nem szaladsz, mikor hülak, te tacskó?

Pedig sietett az eléggé a túlsó lépcsőn fel a tornácra.

Ez volt a legöregebb fia Husz apónak. Lehetett már a tacskó valami ötvenhat éves. Már messziről lehúzta a süvegét, úgy jött az apja elé, s megállt előtte katonásan.

— Eredj, kölyök, hordd fel a kegyelmes úrnak a bagáziáját a hintóból a zöld szobába, fűts be a kandallóba, tedd fel a bogrársot. Anyádnak mondd meg, hogy készüljön a vacsorához. A vendég úr itt hál, itt marad két napig.

— Ördög mennykőt maradok! — toporzékolt Andrássy.

— No, no, nem kell ördögöt emlegetni — torkolá le Husz apó. — Nagy úr az; ne kössünk bele. Azt csak minden okos

ember tudja, hogy négy keréksínt levenni, megnádalni, újra felhúzni, nem egy miatyánk alatt esik meg. A poprádi kovács nem szent Péter apostol, aki a ló lábát levágta, s úgy verte fel rá a patkót. Áldhatja a nagyságos úr a szenteket, ha holnap estig visszakapja a hintáját.

(Hiszen maga is így számította azt ki Andrássy.)

Hanem azért csak tovább játszotta a bosszús utazót, akinek nagy dolgai múlnak a késedelem miatt.

— Ezer milliom mennykő!

— No, no. Geduld bringt Rosen — biztatá őt csendesen Husz apó, s megtöltve újra a pipáját, Andrássyt is megkínálta a dohányzacskójával, hogy tegyen hasonlóul.

— Nem vagyok pipás! Töröm a lencséteket! Most itt rostokoljak, mint a kecske a kútban! Hogy verje agyon az ember az időt ebben az átkozott fészekben? Mi van itt valami mulatságra való?

— Van medve — felelt nagy flegmával a vendéglős.

— Hol volna?

— Arra ni, a vigályosban! — mutatá Husz apó a papucs orrával az irányt. — Lehet rá vadászni.

— Csak olyan poprádi medve lesz az.

— Mit? poprádi medve? — tűzelt az öregúr. — Vannak ott akkora medvék, mint az úr maga. Ha meglátja, tudom, hogy elfelejti, hogy mi az „ursus”-nak a genitivusa!

— No, azt már szeretném látni!

Husz apó most sziszegve füttyentett, ahogy a galamboknak szoktak a csalogatók, s a legvékonyabb hangon kiáltott.

— Te, Hánzi gyerek!

A Hánzi gyerek volt a legfiatalabb az egyenes utódai között, körülbelül egyidejű a tábornokkal.

— Vedd csak a puskádat, vezesd ezt a vendég urat az erdőbe, mutass neki medvét.

Andrássynak tetszett ez a multság. Eszébe jutott, hogy Juliánna sokszor emlegette, milyen kíváncsi volna megízlel-

ni, milyen lehet a medvetalp kocsonyája. Most egészen alkalmi szerencse volna, ha valami bolond mackó a szép asszony kedvéért idehozná a mancsait.

Ő is vállára kapta a dupla puskáját, csizmaszára mellé dugta a török kését, s aztán a fiatal Husz Hanzi vezetése mellett nekiindult az erdőnek, egyedül.

Rég ideje már, hogy a vadászat nemes mulatságát nem gyakorolta, a hosszú ostromzár alatt nem volt rá alkalma. S Szent Hubertus különösen kedvezett a mai cserkészetének. Egy szembejövő anyamedvét volt szerencséje, egy lövéssel homlokodon találva, leteríteni; a tavalyi bocskok egyikét meg Hanzi durrantotta le. A tábormok az elejtett medvének csak a mancsait hozta el magával, de Hanzi a nyakába vette a maga tropheumát, s hazáig cipelte.

Husz apó azzal dicsérte meg a hazatérő vadászt, hogy „No ugye, hát van Poprádon medve?”

A mancsokat odaadták az asszonynak, készítse el őket holnapra fainul borssal és babérral, meg szerencsendióval, medvetalpkocsonyának. Talán több vendég is érkezik még hozzá.

Husz apó nagy tapasztalású férfiú volt! Nem először történik az Poprádon, hogy a hintós uraságnak elvész az útközben a hintajáról egy sróf, amiért kénytelen ott maradni, s aztán nemsokára érkezik egy másik hintóval egy asszonyság, aki megtalálta az elveszett srófit. Akkor aztán mehetnének odább, hanem ott maradnak. Nem először fordul ez így. Azért van az a zöld szoba úgy berendezve, hogy abból egy másik szoba nyílik, amelyiknek az ajtaján erős tolózár van. Becsukták-e vagy nyitva felejtették? Gyónják meg a papnak!

A vadászat fáradalmai után jókor álomnak hajtá a fejét a tábormok.

Bizony nem feküdt a vetett dunnás ágyba, hanem a mellékszobácskában volt egy hárságy, arra heveredett le a bundájába takaródzva, s nem kellett neki ringatás; nem is álmodott semmit, pedig reggel Husz anyó megkérdezte tőle: ha ál-

modott volna valamit, abból megjövendölte volna neki, hogy szerencse éri-e ma, vagy szerencsétlenség?

Reggel sokáig is el talált aludni, mert ködösre fordult az idő, mikor fölneszelt, s kinézett az ablakon, a fák csupa ezüstből voltak a zúzmarától. „Gergely” utoljára *rázta meg a szakállát*.

Az ilyen ónos idő még vadászatra sem való, az ember igazán nem tehet egyebet, mint hogy a tornácba kiül, Husz apóval „langepuffot” játszani, meg a *fiataloknak* a vadászkalandjait hallgatja, s hozzá szürcsöli az anyóka által erjesztett méhsert a forgácsfánk mellé, aminek a neve „borkorcsolya” volna, de azért „sörszánkának” is beválik.

Andrássy úgy számított az idővel, ahogy Juliánától hallá.

A szép asszony azt vetette oda (a Hussus és Hyeronimus felől folytatott értekezésben), hogy ő Poprádon Husz apónál fogja tölteni a Boldogasszony napja utáni éjszakát. Ilyenformán alkonyatra kell neki megérkeznie, mert különben nem volna elfogadható ürügy a gyorsutazóra nézve, hogy miért maradjon meg éjszakára egy közbeeső álmáson, holott Liptó-Szent-Miklósig is eljuthat még.

Annál nagyobb volt a meglepetése, amint déltájon a köd felszakadozván, s a vidék egyszerre kitarulván, a legkisebb Husz-ivadék azzal a hírrel lepte meg a poharazókat, hogy a kakas-lomnici út felől négylovas hintó jön vágatva Poprád felé. A hintó karmazsinpiros.

Ilyen színű hintaja az egész ismeretes világban csak Juliánának volt. A rikító színeket csak excentrikus emberek szeretik az utazóhintajaikon.

Bizonyos volt felőle, hogy Juliánna az, aki érkezik.

Ugyancsak siet a találkozóra a menyecske!

Felkelt az asztal mellől, s lesietett a vendéglő kapujába, hogy ő lehessen az első, aki az érkezőt fogadja, s őt a hintóból leemeli.

A karmazsinpiros hintó vágatva jött a négy paripával a kakas-lomnici kanyarodón alá, a postakocsis a nyeregből vezetett, s a városba érve, hatalmasan fújta a trombitát, hogy a szemközt jövőket kitérésre ösztönözze.

A hintó bőrfüggőnyei le voltak húzva, s azokon csak egy kerek üvegablakcsa volt, ólomkarikába foglalva, amin keresztül a bennülők kitekinthettek. Kívülről nem lehetett a hintóba belátni.

A bakon azonban felismerte Andrassy Juliánna belső inasát és a szobalcányát már messziről.

Egész bizalmassággal közelített a kapuból a hintó felé.

Ez azonban, nagy bámulatára, nem hogy megállt volna a vendéglő előtt, vagy hogy behajtott volna annak az udvarára, sőt inkább itt kezdett el a postakocsis leghatalmasabban trombitálni, s mikor azt elvégezte, fogta a hosszú ostort, s nagy pattogatással ösztönzé a gyeplúst meg az ostorhegyest a sebesebb vágatásra. A hintó elrobogott Andrassy mellett, anélkül, hogy a bőrfüggöny meg is mozdult volna.

Andrassy csak nézett utána egy darabig, amíg beláthatta az utcán. Eleinte az hívé, tán Juliánának is az az ötlete támadt, hogy a hintóját, kigondolt ürügy alatt a kovácsnál hagyja, akinek a műhelye éppen ide látszik, a rigósárga hintó most is ott áll a műhely előtt, s vár a keréktalpvasalásra.

Azonban a karmazsinpiros hintó a kovács előtt sem állt meg, hanem gördült tovább.

— Mi ebben a tréfa? — kérdezé magában a tábornok. Egy percre eszébe jutott Belleville-nek az a fatális figyelmeztetése: „vigyázz magadra, nehogy az a szoknyás démon neked is a ketterhäuschen kulcsát nyomja a markodba a hálósobájáé helyett!”, hanem ennek sehogy sem akart helyet engedni. Nagyon el volt kényeztetve az asszonyok által, őt még nem csalta meg egy is.

Hogy őt még csak meg sem látták volna, az útfélen állva!
Ez lehetetlenség!

Addig kereste, míg talált ki valami magyarázatot.

Juliánna eszesen óvatos. Ki akarja játszani a mendemondát. Bizonyosan a város túlsó végén fekvő postamesteri házhoz hajtatott. Ott természetesen meg kell pihennie, míg az új előfogatot előkerítik a számára, a magyarországi postáknál pedig az a jelmondás, hogy „gyorsaság — nem boszorkányság!” Annak, aki érti a dolgát, nem kell ide sok magyarázat.

Kezébe vette az ezüstfejű fokosát, s nekiindult gyalog a város túlsó végén levő postaházat felkeresni.

Semmi kétsége sem volt aziránt, hogy Juliánna ott fogja őt bevárni.

„Óvatosság a bölcsesség anyja!”

Mire azonban a postaházig ért, már akkor nem volt ott a hintó.

Egy csoport veréb osztozott az elhullatott abrakon a kapu előtt, s egy háziszolga cepelte be az abrakos jászolkákat a kapun.

— Nem volt itt egy karmazsin színű hintó az imént? — kérde a főúr a szolgától.

Az felelt neki valamit szepesi nyelven, amitől nem lett okosabb.

— Lélekadta pemákja! — dörmögé Andrássy, s bement a postamesterhez.

Az pedig már valóságos felső-ausztriai német volt, száraz és goromba, most importálták ide.

— Nem volt itt az imént egy asszonyság, egy karmazsin piros hintóval?

— Asszonyság? Mit tudom én, hogy asszonyság-e vagy uraság? Látok én keresztül a kocsibőrön?

— Jól van. Nem álltak itt meg, lovakat váltani?

— Nem. Itt csak egy abrakot adtak a lovaiknak. A relais a következő állomáson van megrendelve.

— Nem hagyott itt nekem egy levelet az, aki a kocsin utazott?

— Nekem! Nekem! Ki az a nekem? Tartozom én tudni, hogy kinek híják az urat?

— Igaza van. A nevem báró Csíkszentkirályi és Krasznahorkai Andrásy István tábornok.

— Várjunk csak! Alighanem lesz — szólta a postamester; s bürokratai pedántériával húzta elő a littera „C” alá sorozott csomagot, egyenkint hajigálva az asztalra az abba sorozott leveleket, s folyvást mondogatva magában „Csiki” „Csiki” Itten van egy „Csiki”et caetera, István generalis. Már a tizedik postastáció van rajta. Ugyan kerestékvele az urat „ibi ubi”. Kassa, Eger, Tokaj, Eperjes, Lócse. No most megvan. Hogyan modta csak?

„Csíkszentkirályi és Krasznahorkai Andrásy István.”

— Richtig! Úgy van! — Hohó! Előbb kérem a négy garast!

— Micsoda négy garast?

— Hát a portó. Micsoda négy garast? Azt gondolja az úr, most is a régi Magyarországon élünk? Most rendezett államban élünk. Nem hordja a cigánypostás a levelet ingyen, hanem fizetni kell érte az aerariumnak négy garast.

S addig meg sem hagyta nézni a levelet, amíg a tábornok elő nem keresett neki egy máriást a tarsolyából.

Akkor aztán megkapta a levelet.

Meg sem nézte jól, csak eldugta a dolmányában, s akkor vette elő, mikor már künn volt az utcán.

Nagy bosszankodására, az öccsének, a dervisgenerálisnak a kezekörmekaparását ismerte fel a levélborítékon.

No iszen elképzelte, hogy mi van a levélben belül! Szitkozódás, piszkolódás, hetvenkedés.

Arra sem tartotta érdemesnek, hogy feltörje rajta a pecsétet.

El nem tudta képzelni, hogy mi történhetett ezzel az aszszonnyal, hogy az őt itthagya a faképnél?

Félelem-e az tőle vagy túlságos óvatosság? Vagy talán — hűtelenség?

Nem talált sehogy megnyugvást. Visszabandukolt a Husz apó vendéglőjébe. Az a homályos képzelődése volt, hogy a csalfa asszony őt csak meg akarta bosszantani. Üres hintó volt az, amit előre bocsátott. Ő maga ezután érkezik az iramszarvas szánján. Talán azóta már ott is van a Husz apó vendéglőjében? Összebeszélt mindenkivel, hogy titkolják el a megérkeztét. Aztán majd mikor ő nagy bosszúsan és kedvtelenül végignyitogat az üres szobákon, a zöld szobából a kis benyílóba: egyszer csak az ajtó mögül a nyakába ugrik, s azt mondja: „No, ugy-e megijesztettek?”

Szokásuk ez a szép asszonyoknak, elébb megkínózni jól a rájuk várakozót, azután kárpótolni a megkínzásért.

Hanem ezúttal ez a képzelődése nem teljesült.

Husz apó vendéglőjében nem várt rá a szép tündér.

Ki nem tudta találni, mi történhetett vele?

Már arra a gondolatra vetemedett, hogy utána fog vágatni lóháton a piros hintónak, valahol csak utoléri. Hanem aztán a jobbik esze csak azt mondta neki, hogy annyira mégse tegye ki se a maga nevét, se azét az asszonyét a mendemondának. Hátha mégis levélben fogja értesíteni arról, hogy miért másította meg a szándékát.

Erről a szóról „levél”, eszébe jutott az öccsének az epistolája.

Most előveheti és elolvashatja. Hisz az egyik méreg éppen arra jó, hogy a másik méregnek a hatását elveszi.

Feltörte hát, és elolvasta.

Az volt az utolsó levele Miklósnak, amiben a krasznahorkai csodaeseményekről tudósítja a bátyját.

A levél végén utóiratul volt néhány sor a nagyobb fiútól.

„Kedves édesapám. Jöjjön haza kegyelmed! Azóta én halálbeteg vagyok!”

Andrássy István mint a gutaütött rogyott össze egy álló helyében e levél olvasta után.

Idő telt bele, míg magához tudott térni e szédítő csapástól.

Akkor aztán újra elővette az öccse levelét, s végigtanulta annak a sorait.

Elgondolta, hogy az a nő, akit ő annyira elkárhoztatott, már azon a napon, amelyen ő Krasznahorka alá megérkezett, halva volt. Nem tarthatta vissza a fia kezét.

S ugyanaz a kéz most az írja neki: „Jöjj haza, halálomon vagyok.” És a nő, aki már hetek óta halva van, még most is vár reá, s nem engedi magát eltemettetni.

Az élő kedves íme cserben hagyta, hanem a holt kedves, az még most is hű hozzá.

Nem volt maradása tovább.

Úti iszákjából előkeresé azokat az egy csomagba kötözött leveleket, amiket sajnált elolvasni, még csak felbontani is, azt hitte, szemrehányásokkal vannak azok tele, most eltevé őket a tarsolyába.

Azután a puskáját a vállára vetve, kiment a tornácra. Kifizette Husz apónak a vendéglői tartozását, s szót sem szólva tovább, a kovácshoz sietett, ahol a hintáját tatarozták. Azt mondta, hogy hagyják abba: hogy minden jól van úgy, ahogy van. A keréksínek eltartanak így is hazáig. A kocsis fogja be a lovakat azonnal. Ő maga nem vár reá, hanem elindul gyalog Hrunó felé, a kocsi menjen utána.

Hrunó a Herdádton túl fekszik, ami a gömöri utat átszeli. Ez az út vezet a Fekete-hegy szorosai felé, ahol a félelmes straceni sziklakapu van, s a rossz hírű dobsinai barlang: kóbor martalócok menedéke. Ezt az utat erős kíséret nélkül nem szokták járni.

És Andrásy István elindult ezen az úton egyes-egyedül, gyalog, nem várva be, míg a hintaja elé a lovakat befogják, s a zúzmarától ropogó gyepen végighaladva egyenkint tördelé fel a hetek előtt hozzá írt leveleket, s olvasá azoknak a tartalmát.

Mily megmérhetetlen mélysége a szerelemnek, mily végeláthatatlan magassága a megbocsátásnak volt ezekben a sorokban. Angyali jóság, semmi egyéb!

Hogy óvta őt a védangyala az őt fenyegető veszélyektől!
Hogy kérte, könyörgött vigyázzon magára! És semmi bű-
nét nem vetette a szemére!

Most tudta csak meg, hogy mi volt az, amit elveszített.

Egyszer csak azt vette észre, hogy a Hernád partján áll,
messze eltérve a rendes úttól. Jó szerencse, hogy a hintaja
ott állt meg a Hernád hídján, különben gyalog ment volna
haza Krasznahorkára. Lett volna oka e búcsújárásra.

XXVII. FEJEZET

EGY KIRÁLY, AKITŐL MINDENKI FÉL, S EGY ASSZONY, AKI SENKITŐL SEM FÉL

Korponayné nem utazott egyedül.

Magával vitte Krisztinát is, Blumevitz fiatal feleségét.

Azzal is el tudta hitetni, hogy nagy szüksége van a Bécsbe utazásra. Az atyjának, a Rákóczihoz még most is hű, a kibujdosott Fabricziusnak a vagyonát lefoglalták, sietni kell vele, hogy az öregnek, amnesztiát nyerjenek, míg valahol el nem fogatja valamelyik császári hadvezér, s úgy nem tesz vele, mint a kézsmárki polgármesterrel, Krayval tett Heister, hogy amíg a kért kegyelem leérkezett a számára, addig hamarosan leüttette a fejt.

Tehát ketten utaztak együtt, Juliánna a fiáért, Krisztina az apjáért sietett könnyörögni.

Bizony igaz érzés volt ez mind a kettőnél. Csodálatos világ az asszonyi szív, hogy abban annyiféle provincia elfér, s amint a glóbus fordul, hol az egyiket világítja meg a nap, hol a másikat.

Mind a két asszony otthagya a szerelmét, még Krisztina sem írt levelet a nyugtalankodó férjének. Tudta, hogy annak semmi örömet sem csinálna vele, ha azzal a hírrel lepné meg, hogy most Bécsbe utazott.

Bécs félelmes város volt akkor. Aki csak tchette, menekült belőle. Az egész útvonalon csupa szemközt jövő hintókkal találkoztak az asszonyok, amik tömve voltak asszonynéppel, gyermekekkel. Bécsben a himlő pusztít!

Oda ilyenkor csak az megy, aki Istent akar kísértetni.

Válogathattak a megérkezettek a bécsi vendéglőkben: üres volt az mind.

Rögtön a kocsirol leszállás után, sietett Korponayné a feladatát megkezdeni.

Gyalog ment ki: a gyaloghintók átkozott hírben állottak most; nem lehetett tudni, melyikben szállítottak egy órával elébb himlőbeteget. Krisztinát is magával hurcolta.

A savojai herceg palotáját sietett felkeresni. Nem használt semmit az elutasítás, betörték hozzá erőszakkal. A herceg galant ember volt, megbocsátott a szép asszonyoknak az erőszakoskodásért.

Amint egyszer aztán Juliánna odaszoríthatta az ablak közé a zentai hőst, az addig onnan ugyan meg nem menekült, míg az ő egész causáját és a Fabriczius leányáét apróra meg nem értette.

A hercegnek nem volt kellemetlen a cerníroztatás, túrta az approche-okat, csupán azt a kérdést bátorkodott a szép fiskális-hoz intézni, hogy:

— Én nem vonom kétségbe, hogy kegyelmeteknek egészen igazságos az ügye, csak azt nem értem, miként jutok én ahhoz a szerencséhez, hogy kegyelmetek éppen énhozzám fordulnak ezzel az egész információval, aki nem vagyok kormányférfi, hanem szimpla hadvezér, aki államügyekbe, adminisztrációba, udvari intrikába soha nem avatkoztam, a magyar ügyekhez pedig éppen semmi közöm. Miért nem fordul kegyelmed inkább Illésházy kancellárhoz, aki kegyelmednek hazafia, s a magyar ügyeknek éppen hivatott elintézője?

Óh, szegény herceg! milyen embuscade-ba hagyta magát csalatni ezzel a kirohanással: hiszen a megszálló fél éppen ide akarta őt hozni, a maga contre-escarpe-jai közé.

Juliánna azokból a Lőcsén felnyitogatott levelekből bőséges tudomással bírt afelől, hogy a magyarokkal való kibékülést még nagy áldozatok árán is, éppen ez a hős hadvezér sürgeti legjobban az udvarnál; az ő levele volt az éppen, mely Pálffy Jánost az Isten szerelmére kéri, hogy siessen azonnal megkötni a békét Károlyi Sándorral, mert a király nagy beteg, ha meg talál halni, más államférfiak kerülnek a hatalomra, akik a

magyarok erőszakos leverését kívánják, s akkor ismét vérbe, lángba borul az ország!

Ő keresztüllátott a hercegen. De ezt nem árulta el előtte.

— Megvallom őszintén — szólt asszonyi színjátszásának művészi szerénységével — nekem a saját honfitársaimhoz: a Bécsben lakó főurakhoz nem lehet bizodalmam. Azoknak ellenkezők az érdekeik, mint a békés kiegyezés. A hű Esterházyak, a császárpárti Andrássyak azt szeretik, ha a rebellis Esterházyak, a Rákóczi-párti Andrássyak maradnának számkivetve, elítélve, hogy azoknak a birtokai reájuk szállnának. Illésházy valamennyi rákócziánus főnök javait mind a maga számára szeretné commassálni. Azok a trón előtt, nekünk megkegyelmezetteknek, természetes pörlekedő ellenfeleink, nemhogy pártfogóink volnának.

Eugén herceg egészen meg volt lepetve ennek az asszonynak az éles esze által. Hisz ez úgy beszél, mint egy államférfi, mint a legtapasztaltabb diplomata. (Könnyű volt neki, mikor mindezt a felnyitogatott levelekből tudta.)

A hős hadvezető kezdte észrevenni, hogy most mindjárt el lesz vágva a visszavonulási útja.

— Hát ebben lehet valami. Azonban mégis mi oka van kegyelmeteknek asszonyaim azt képzelni, hogy én tehetek ebben a dologban valamit?

Hogy elfogták aztán ekkor mindenestül!

— Serenissime! Hogyne fordulnának kegyelmességed felé minden országból a szerencsétlenek szemei? Kegyelmed szabadította föl vitézlő jobbjaival egész országunkat a rabiga alól. Kegyelmed nem akarhat miránk a balkezével más rabigát tenni. Kegyelmed tudja, hogy mi az a háború, learatta annak minden babérjait, de azt is legjobban tudja, hogy mibe kerül a harci dicsőség, s milyen nyomor marad a diadalmak után hátra. Kegyelmednek annyi része volt már a dicsőségből, hogy nem vágyódhatik apró hadi kalandok után. Az igaz: békének csak az igazi hős lehet az apostola. Kegyelmed minket nem

azért szabadított meg, hogy elveszítsen. Kegyelmed idegen mi köztünk, éppen azért igazságos bíránk.

És ez valóban így volt.

Savojai Jenő azt hallotta magáról elmondadni, ami szívének legmélyebb titka volt: hogy ő, az idegen, ezt a megérthetetlen magyar fajt, melyet annyiszor látott maga mellett és maga ellen küzdeni, jobban érti, mint az maga magát, jobban szereti azt, mint a saját nagyjai.

Meg volt fogva egészen. Engednie kellett ennek az asszony-nak, hogy kitűzze a zászlaját tartózkodása várára.

— Nem tagadom — szólt meghatottan a herceg —, hogy szívem szerint jóindulattal vagyok kegyelmelek iránt, ahol lehet, ahol kezem ügyébe esik, kész vagyok segíteni azokon, akik Magyarországról hozzám folyamodnak pártfogásért, de mit tehetek a kegyelmelek ügyében? Nem látok semmi stratagémát, amivel hozzákezdjek.

— Óh, énnekem van egy tervem, csak ebben segítsen elő serenissime, én azután helytállok mindnyájunkért.

— Tehát egész kész haditerv? Adja elő kegyelmed. Hol akarja elkezdeni?

— Nekem be kell jutnom a királyhoz.

— A királyhoz! — kiálta elszörnyedve Jenő herceg. — Talán nem tudná kegyelmed, hogy a király minő betegségben szenved?

— Tudom. A variolákban.

— Akkor talán nem ismeri kegyelmed azt a borzasztó vést, amitől minden tizedik ember, ha megszabadul, de az is, aki megmenekült ebből a halál keselyűivel folytatott tusából, úgy szétmarcangolva kerül vissza onnan, hogy minden ember rámutat: íme, ez már a másvilágról került vissza, ahol az Isten képét ottfeledte az arcáról.

— Jól tudom azt.

— Hát azt nem tudja-e, hogy elég egy ilyen betegnek az ajtaján benyitni, elég annak egy öltönydarabjához hozzáérni, hogy azok a dögvész keselyűi rögtön belevágják a

körmeiket? hogy a királyon ez a vész a legnagyobb mértékben kitört? hogy az ajtaján be nem mer lépni senki: — se a legmagasabb családtagok, se a legközelebb álló kormányférfiak — még a cselédjei sem; előszobák, audienciatermek olyan üresek, mintha ki volna halva a császári várak, maguk az orvosok is csak aromatikus kendőkkel kötözve be orrukat, szájukat, közelítenek a nagy beteg kinfekhelyéhez, a végszentségeket hozó pap tömjénnel füstölteti magát körül, és senki a fölséges úr fekhelye körül nem mer helyt maradni, egyedül az önfeláldozó parabolána apácák.

— No, hát ilyen parabolána akarok én lenni, hogy odamehessek a királyhoz.

— Mit akar ön?

— Ápolni a királyt, amikor delíriumban van, s ha egyszer magához tér (pedig úgy tudom, hogy a halál előtti órákban teljes eszméletét visszanyeri a haldokló), akkor elmondom neki, hogy szerencsétlen anya vagyok, ki a gyermekéért még ilyen irtóztató úton is kész volt a trón zsámolyáig elhatolni; megmutatom neki az írást, melyről csak az ő neve hiányzik, hogy üdvözültté tegyen egy elkárhozottat; kezébe adom a tollat, s azt mondom neki: Uram! egy kézvonásod megnyitja én-előttem is, de teelőtted is a mennyországot, mert minden harangszó és misemondás nem törí be oly erőszakkal az egek kapuját, mint egy anyának a hálaimája. S a király meg fog engemet érteni. És akkor nem lesz közöttünk semmi közbenjáró, csak egyedül a halál angyala. Az azután, nem bánom, hadd jöjjön értem, ha egyszer a fiam boldogságát a kezemben tartom. Vigyen el magával, akár örök bírám elé, oda tárom eléje szívemet: „Nézz bele! Te látsz azon keresztül. Amit vétettem, szeretetből vétettem. Ítéld felettem!” Vagy húzza le a mirigy mérges körme arcomról ezt a sokat szidalmazott szépséget, azzal sem törődöm: a himlő ragyái nem lesznek azon a legszényenlendőbb foltok! Engedd, óh uram, hogy a királyhoz mehessek!

Jenő herceg meg volt rendülve az elemszerű kitörésétől az asszonyi indulatnak. Csaknem hihetetlen, hogy az érzések legszelídebbike, az anyai szeretet, ily vad szenvedéllyé fajulhasson el. Ki ismerne rá a „madonná”-ra, ha egyszer csak felkapná magásra a fejét, amit eddig a kebléhez simuló gyermekére hajtott le szelíden. S azt kiáltaná fel az égre: „*Nem adom oda! Nem hagyom keresztre feszíteni!*”

Jenő herceg azt mondta: „Jól van, asszonyom!”

Azzal sajátkezűleg két levelet írt: az egyiket a parabolána apácák fejedelemasszonyához, a másikat Wratislaw osztrák kancellárhoz. Ez is a kibékülés híve volt, aki azt magával Rákóczival is megkísérté, még I. József trónra jutásakor, az érsekújvári nevezetes találkozásnál, de sikertelenül. Juliánna a titkos levelekből megértette, hogy Wratislawban is legjobb pártolójára fog találni.

Akkor Jenő herceg a saját hintáját fogatta be a számára, hogy gyorsan eljárhasson a dolgában

Mikor elváltak, megszorítá Juliánna kezét. Könny ragyogott a szemében.

— Szívem szerint kívánok önnek legjobb sikert, asszonyom. Ön egy hősnő!

Szerelmes menyasszony nem sietett nagyobb örömmel a lakodalmára, mint Juliánna az ajánló leveleivel a rettenetes halállal adott találkozóra.

Krisztina reszketve követte.

— Te nem jössz oda velem, kicsikém — mondá neki Juliánna. — Nem! Te nem való vagy az ilyen csatába. Te félsz. A halál harapós kutyái azt, aki megszalad előlük, megmarják. De én rájuk kiáltok: „Juhozz, Kormos!”, s elkotródnak. Engem ne féls! Ha felfordítottam Lőcsét, felfordítom én még Bécset is! Megmutatom én azt, hogy még két villámsugárt is csomóra kötök, s nem égetem meg vele a kezemet. Te csak maradj veszteg a vendéglődben, míg a diadallal a kezemben érted jövök. Én elhozom a te apád amnesztia levelét is, ha Isten megsegít!

És volt gyémántkemény szíve megtenni mindazt, amit agyában kifőzött.

A parabolána apácák köntösében behatolt a halálkínt szenvedő király fekhelyéig. Ott virrasztott rettenetes éjszakákat keresztül. Keblébe dugva tartá az iratokat, amiktől gyermekének sorsa és Fabriczius élete függött. Az bálványa, ez ellensége volt; de megígérte Krisztinának, hogy apját megmenti, s amit asszony asszonynak ígér, azt megtartja.

Csak órákra engedte magát felváltani, s akkor is a haldokló melletti szobában heveredett le, rövid álomra, meghagyva a helyettesítő apácának, hogy amint a szenvedő király magához tér, világosan beszél, őt híja be.

Maga is mindent elkövetett, hogy a király betegségében a kedvező válságot előidézzé.

Ő újítja meg a fekélyektől elcsúfított arcon a hűsítő borítékokat, ő adta be neki arany kanálkával az orvosi kotyvalékot, amit gyógyszernek neveztek.

Az orvosi tudomány tehetetlen volt.

Az egész fakultás bölcsessége sem bírta itt marasztani ezt az egy életet, akire annyi népnek szüksége volt!

A király folyvást hagymázban volt, iszonyú látványokkal harcolt, kínozott agyának rémei végtől végig betöltötték a nyitva hagyott ajtajú termeket, s kiszálltak az ablakon, ahogy a beteg rémkiáltásai szárnyra kelték őket. Futott e szobákból minden élő lélek, s még a kapu előtt őrt álló granátosnak is tetőtől talpig reszketett minden íze, mikor ezeket a hangokat hallotta; csak Juliánna maradt meg a helyén rendületlenül, s számlálta a beteg üterén, mikor kezd az érverés csillapodni?

Egyszer aztán megjött az óra, amikor az ér lüktetése halkabb lesz. Itt a forduló válság.

A király föleszmélt, lázálmai megszűntek. Szomjat érzett. Júliánna odatartá égő ajkaihoz a kristálypoharat a mandulatej-jel.

— Ki van itt? — kérdé a haldokló király.

— Isten szolgálója — monda Juliánna.

— Add kezembe a feszületet!

Juliánna előhozta a kis elefántcsont feszületet, mely mindig a király ágya előtti asztalon állt, s odatette azt a kezébe.

Most már egészen eszméleténél volt a király, most lehetett vele beszélni.

De annak mással volt beszéde mostan.

Imádkozni kezdett.

— „Mi atyánk, ki vagy a mennyekben”.

Juliánna utána rebegte az Úr imáját.

— „Ámen!” — sóhajtá a király.

— „Ámen!” — rebegé utána az ápoló hölgy.

A király a két összetett kezében tartott feszületet szájához emelte, s Jézus képmását erősen szorítá ajkai fölé.

— „Fölséges királyom!” — rebegé Juliánna.

Már akkor az nem volt többé király; maga is ott állott az ő királya előtt, a csillagok fölött.

Juliánna egy holt emberhez beszélt.

A NYAKTÖRŐ VERSENYFUTTATÁS

Egy pillanatra elszibbasztá a rémület Juliánna minden idegeit. A halál jelent meg előtte.

Az az oroszlán fejű angyal, akinek az arcát nem látta ember, mégis tudja róla, hogy ez az oroszlán az állatok királya, az embert is odaértve.

Ha egy gyermeket ragad is el magával, akkor is borzalom az ő láthatatlan arcába tekinteni, a nem hallott lépteit neszelni, hát még mikor egy királyért jön el, hogy elvigye innen!

Egy lehelete elég, hogy akit a holt király mellett talál, azt magával ragadja.

De csak egy pillanatig tartott az asszony nál ez a lélekszibbasztó dermenet, a másik pillanatban már megint úr volt a lomha idegek fölött a megfélemlítő csodalény, a lélek, ez az örök ellenfele annak az öldöklő nemtőnek. Csak a sártömeg reszket előtte, ez az arisztokrata izomhalmaz, ami fél visszaváltozni azzá, ami volt, paraszt porrá. A lélek tusára kel vele! A királyi démonnal a demagóg lélek!

„Juhozz, Kormos!”

A másik pillanatban már megszületett az agyában valami új terv; talán elébb is gondolkozott már rajta, a hosszú rémséges éjszakákon, amíg a haldokló király delíriumának hangjai tarták ébren az éjt.

Ha egy csata elveszett, készülni kell a másikkhoz.

Betakarta a halott arcát a kámforos borékkal, s kiment a mellékszobában alvó apácához, akinek fel kelle őt váltani. Azt felkölté, s ezt súgta a fülébe:

— A király elaludt, csendesen szunnyad. Ne engedj, testvér, senkit hozzája bemenni, amíg nem hallod a neszt, hogy fölérredt. Az orvosok ha jönnek, mondd nekik, hogy a király csendesen alszik, magához tért; inni kért, imádkozott, úgy aludt el.

Ezzel a kegyes hazugsággal nyerni remélt hat órai időt.

Lesietett a svájci lépcsőn keresztül a várudvarra, s onnan ki az utcára.

Vehette észre, hogy az utcán járó közönség hogy oldalog el mellőle, s igyekszik át a túlsó gyalogjáróra, amint a parabolának köntösét meglátja rajta. Minden ember tudja, hogy ezek ápolják a himlőbetegeket. Mikor hazaért a vendéglőbe a Veres Háztetőhöz, be sem eresztették, hanem amint megmondta, hogy ő ide szállt vendég: egyenesen a fürdőszobába vitték, ott le kellett vetnie az öltönyeit, magának egy kámporos ecettel telített fürdőbe beleülni, úgy hozatták le a szálásán hagyott ruháit, hogy oda felmehessen. S ez nagyon helyesen történt így, mert a rettegett apácaköntösben máshová sem nyerhetett volna bebocsátást.

— Készülj rögtön az útra — mondá Krisztinának —, fogass be, s hajt a kocsival a karinthei kapu elé; ott várj reám, míg megérkezem. Csomagolj össze sok ennivalót az útra: mert hosszú utunk lesz, s a körmünk közül kell élnünk! Egyebet most ne kérj!

Azzal sietett Wratishlawhoz.

A kancellártól kapott passe partout mellett rögtön bebocsátották az államférfihez, ki az ő jövetelére kitudszkolt az ajtón egypár excellenciást és durchlauchtot, aki nála voltak; olyan nevezetes személy volt előtte ez az asszony.

— Nos, ifjasszony! Mi hír a császárról? — kérdé tőle, midőn egyedül maradtak.

— Meghalt.

A kancelláron észrevehető volt az összerezzelés.

— Tudja már valaki?

— Rajtam kívül még senki sem. A virrasztó apácának azt mondtam, hogy a király alszik, ne hagyjon hozzá senkit bemenni, még az orvosokat sem. Ezzel öt-hat órai időt remélek nyerni.

— S mit nyer az ifjasszony ezzel az időhaladékkal?

— Megelőzhetem a futárt, akit a király halálhírével Szathmárra fognak küldeni.

— Ah! — Az államférfi érzeni kezdé azt a meleget, ami ennek az asszonynak a szemciből kisugárzik.

— Ön Szathmárra akar innen futni! Gyorsabban, mint maga a staféta?

— Kegyelmességed érteni fogja, hogy miért. A király halva van: ő nem szentesíthet többé semmit, sem azokat a nagy országos szerződéseket, sem az apró emberek kegyleveleit, amik tőle várták valóságokat. De van még egy ember, aki a király személyét képviseli: Pálffy nádor, a király teljhatalmazottja. Amit ő szentesít, mielőtt a király halálhírével együtt a teljhatalmat megszüntető parancsot megkapja, az szent marad. Kegyelmeteknek még öt-hat órájuk van, hogy két ország béke és háború kérdését befejezzék. Bízva rám: én odasietek veled, s megelőzőm az ellenfelei küldöncét.

— Egy asszony akar versenyezni egy férfival?

— Ah mit! Ha férfi is az, csak ember!

(Nem egészítette ki a mondást: „Én nem asszony vagyok, hanem démon.”)

Ahelyett természetes magyarázatul tevő hozzá:

— A futárt csak a kötelessége fogja siettetni, de engemet a kétségbeesés, a fiam boldogsága, az anyaszeretet lángdűhe korbácsol a futásban.

Wratishlaw rábólintott a fejével.

— Hát az ifjasszony sietni fog Pálffyhoz, hogy a királyi kegylevelet övele írassa alá.

— Ahogy a többi magyar urakét is, a kuruc fővezérékét. Mind, mind önála vannak. Csak egy intő szóra van szükség kegyelmességedtől, és minden tökéletessé válik.

A kancellár kezdte hinni, hogy az asszonyi akarat az első nagyhatalom a földön.

— Hát lássuk, hogy kezd az ifjasszony hozzá?

— Legelőször is azonnal útra indulok, a hintóm már itt áll a karintheta kapu előtt; az első állomáson hat lovat fogatok eléje, s a gänserndorfi postának valamennyi lovát felfogadom a szomszéd helységekbe küldve. Onnan túl azután vágatva sietek, éjjelt nap-pallá téve, keresztül a Szepességen, s minden postaállomásnál magammal viszek minden rendelkezés alatt levő fogatot.

— Ez az ifjasszonynak sok pénzébe fog kerülni. Engedje meg, hogy én is járulhassak hozzá.

Azzal a kancellár a szekrényéből kivett öt darab tekerest. Ezer arany volt azokban.

— Ezzel segíthet magán az út közben. Tehát csak tegyen úgy, ahogy mondta. Foglaljon le minden lovat az állomásokon: ne engedjen magának pihenést. Ha szerencsésen megérkezik Szathmárra Pálffyhoz, mutassa meg neki a tőlem kapott passe partout, s aztán mondja el neki előszóval, amit megtudott és azt is, hogy egy másik futár jön a nyomában a visszahívó rendelettel. De hátha az a futár utol találja az ifjasszonyt érni valahol az Ecsedi-láp feneketlen utain?

— Az annak lesz baj, nem nekem!

Ehhez a mondáshoz olyan ördögös fenyegető arcot tudott mutatni az asszony, hogy a kancellár hinni kezdett abban a fogadásában: „Én még a kettészakadt villámsugárt is csomóra fogom kötni!”

A villámsugár pedig ugyan ketté volt szakadva!

— Nincs veszteni való pillanat: én búcsúzom kegyelmességedtől — a viszontlátásig.

— Ne siessen még, ifjasszony. Egy kérdés még függőben van. Hátha Illésházyék a hírmondójukat nem azon az útvonalon futtatják végig, amelyen kegyelmed elindul?

— Adná a magasságos ég, hogy azt tennék. Vajha a bölcs tanácsuraknak az az áldott spuriusuk jönne, hogy a mappát

vegyék a kezükbe s cirkalommal mérjék ki, melyik a rövidebb útvonal, s azon eresztenék el a stafétájukat. Mert azt mondja a magyar példabeszéd, hogy „Arra közelebb; erre hamarább” A hosszabb út a Vág mellékén vezet végig, Liptón, Szepesen át Lőcséig, onnan le Kassára. Tokajnál átvisz a Tiszán; onnan a Nyírségnek, Nyíregyháza, Nagy-Károlyig. Az egész Felső-Magyarországon mindenütt csinált kőutak vannak, a Nyírben tavasszal még barátságos a homok, csak a Szamos közelében, az Ecsedi-lápon keresztül lesz keserves az utazás. Aztán ezek itt mind meghódolt vidékek, vendégszerető nemesi lakóházakkal. De a rövidebb út, Pesten, Szolnokon át egész Debrecenig, a Hajdúságon keresztül, az most csak annak való, akit halálért küldenek. Ha ott nem vész a sárban, bizonyosan agyonverik a hajdúk. A Tiszán túl nagyobb bátorságot ad az asszonykötös, mint a császári uniformis. Engem nem bántanak se a hajdúk, se a betyárok, ha közéjük tévedek, éléneklek a nótájukat, iszom a kulacsokból, s még ők fognak a pusztákon, nádasokon keresztül elvezetni.

— No hát, Isten segítse az ifjasszonyt.

Arra nem jól számított Korponayné, hogy a király halálát öthat óráig nem fogják megtudni. Az orvost nem lehetett a király fekhelyétől visszatartani, s az mindjárt megtudta, hogy az az álom az örökkévalóság álma. Hanem más körülmény jött a segítségére az előresiető asszonynak. Az özvegy császárné, Eleonóra, midőn az országnagyok, a császár halálhírére, odasiettek hozzá, hivatalos állásaikat rendelkezésére bocsátani, midőn Wratislaw is letette a kezébe az ország pecsétjét — nem fogadta el a leköszönésöket, hanem arra kérte az urakat, hogy ki-ki maradjon meg a helyén, míg a trónörökös, Károly megérkezik, s a kormányzat iránt intézkedik. Károly akkor Spanyolországban volt. Előbb őt kellett tudósítani bátyja váratlan haláláról, aki után ő következett a trónra. — Csak ennek az elintézése után lehetett arra gondolni, hogy Pálffy

nádort is értesítsék a király kimúltáról, s teljhatalma megszűntéről.

Hanem ekkor a békét ellenző főurak éppen a túlbuzgóságukkal rontottak a stratagémájukon; ők azt akarták, hogy Pálffy t rögtön hívja vissza az anyakirálynőt, s szakítson félbe minden alkudozást a magyar fölkelés vezéreivel. Efölött aztán hosszú vita támadt, melyben Wratislaw és Savojai Jenő herceg is részt vettek. A hős vezér talán valamennyi csatája előtt nem tartott annyi beszédet, mint most a szóharcban. Az mind Korponayné javára vált. Végre Eleonóra császárné azzal vágta ketté a vitakozást, hogy Pálffynak csupán az iránt kell dekrétumot küldeni, hogy függesse fel a békekötést a trónörökös hazaérkeztéig. Ezt a határozatot Illésháznak mint magyar korlátnoknak kellett elkészíteni, s az özvegy királyné aláírásával elláttatni.

Amíg ez mind rendbe jött, azalatt szépen beesteledett úgy, hogy a dekrétumot vivő megbízott csak az angelus harangszó után ülhetett a csészájába.

A megbízott futárt Andernach Willibald lovagnak hitták, kapitány volt a veres sisakos fúrirezrednél: bátor és ügyes tiatalember.

Andernach lovagot már az első állomáson meglepte, hogy a postaházból minden lovat elvittek előle, s minden hatalmaskodása mellett is egypár órai késedelembe került, amíg a városban magánosoktól drágán megfizetett fogatot kerítettek a számára.

Azt a barátságot azonban még nem tette meg Korponaynének, hogy más utat válasszon Szolnok és Debrecen felé, hanem haladt mindenütt a nyomában a biztos útvonalon.

Tudott segíteni magán. Ha postaháznál nem kapott lovakat, kiállt az útszéle, s a legelső utazót feltartóztatta, felvont pisztollyal a kezében, kifogatta a lovait annak a hintójából, a saját kocsija elé köttette. A császári stafétának ehhez kegyetlen privilégiuma volt.

Ilyenformán minden pénzvesztegetés, borra valóosztás és szép szóval könyörgés mellett is alig volf több megnyert egér-

útja Andernach lovag előtt Korponaynének, mikor Lőcsére megérkeztek, mint mikor Bécsből kiindultak.

Andernach lovag útközben csak annyit tudott felfedezni, hogy előtte „egy” asszonyság utazik (a másik nem mutatta magát), aki az összes istállókészletet elviszi előle, s annak is felsőbb rendelete van, amit érvényesít. Hanem még arra nem jött rá, hogy ez neki versenytársa.

Mikor Juliánna Lőcsére megérkezett, egyenesen Alauda háza elé hajtattott, valamit írt egy cédulára s azt felküldte a kocssal a bíróhoz. Korponayné ki sem nézett a hintó ablakán, hanem odavárta Alauda uramat; az beült hozzájuk a hintóba, s ott maradt addig, míg a friss lovakat befogták a hintóba, akkor kiszállt onnan, s sietett a városházára.

Már innen kezdve nem ért semmit az a fogás, hogy a postalovakat mind kiarendálják; mert Lőcsén elkezdődött a császári seregek pivotja, s azok mindenütt el vannak látva elégséges vonó állattal; a császári staféta könnyen segít magán: rekvirálja a poggászszekerek fogatait.

Tehát itt valami más kellett kigondolni.

Korponayné és Blumevitzné déli harangszókor hagyták el Lőcsét anélkül, hogy Alaudán kívül valaki látta volna őket; hat lóval vágattak odább. Hat órát kongta, mikor az ókapun berobogott Andernach lovag csézája. Az sem sokat időzött a városban; amint a friss fogat gyeplűben, hámban állt, tovább indult. Hanem a kaput, amin bejött, zárva találta maga előtt.

Azt gondolta, hogy ha nagyon kiabál, hát mindjárt kinyitják.

Mondták aztán neki, hogy senki sem süket itt: soha se rongta a tüdejét; a kapukon nem szabad kimenni egy teremtet léleknek sem holnap reggelig. A bíró parancsolta így.

— Mit nekem a bíró! — pattogott Andernach lovag. — Hol van az a bíró? Hadd beszéljek a fejével!

Az biz a városházán volt a kis tanácsszobában földszint.

— Melyik itt a bíró? Az úr az? Hogy meri az úr a város kapuját bezáratni előttem, aki a császár stafétája vagyok?

— Azt akárki mondhatná — szólt Alauda uram. — Hol az írás?

Az írás kéznél volt: Illésházy kancellár nyílt parancsa minden útba eső előljárókhoz, hogy a stafétát vivő futárt elősegítsék, feltartóztatni ne próbálják.

Alauda uram elővette a szemüvegét, megnézte közlőre, távolról is az írást, azután nagyító üveget hozatta ki a kancelláriából, azon keresztül vizsgálta meg az iraton levő pecsétet nagy figyelemmel.

— Nos! Elégge megtanulta már kegyelmed, hogy mi van abban a levélben? — kiálta rá nyersen a lovag, erősen bosszankodva, hogy a filiszter még őt bírálgatni meri.

— Még nem elégge — szólt Alauda, s a kiterjesztett írást az ablak felé tartá, hogy a víznyomatot tanulmánya tárgyává tehesse. — De ebből hiányzik a személyleírás.

— Úgy? No hát azzal is szolgállok. Itt a bécsi rendőrfőnök passe partout-ja. Tessék kielégíteni a kíváncsiságát.

Alauda uram leült az asztalhoz, s annak a fiókjából egy összegyűrt cédulát vett elő, s aztán a két iratot úgy olvasta össze, hogy hol az egyikbe, hol a másikba tekintett.

— Üm, ühm! — dűnnyögött a bíró. — Ez bizony egészen összecsappan. Hallja csak, lovag úr! Ma reggel kaptam ezt a titkos jelentést legmegbízhatóbb kútforrásból: „E napokban fog Lőcsén keresztülutazni Péter cárnak egy titkos megbízottja, Rákóczi izenetével, akinek feladata a Szepességet insurgáltatni.”

Következik a személy leírása.

„Fej: alul keskeny, felül széles.

Arca: sovány.

Szemek: szürkék.

Száj: többnyire nyitva.

Fogak: nagyok.

Szemöldök: láthatatlan.

Haj: szőke. Allonge-parókat visel.

Bajusz, szakáll: kenderszín.

Termete: magas.

Különös ismertető jelei: egyik lába golyólövéstől me-
rev.”

— No az én vagyok.

— Ez az úr, valósággal. Itt ebben a másikban is így van leírva. Beszél: magyarul, németül, tótul, franciául — az egyik leírás szerint. A másik leírásban hozzá van téve még: oroszul és lengyelül, az idegen nyelveket lengyel kiejtéssel.

— Vesszek el, ha csak a csizmám talpa is tud lengyelül csikoro-
rogni!

— Beszéd! Beszéd! — Azt majd mindjárt kitudjuk. Mondja az úr utánam ezt a frázist: „Weine nicht mein lieber Löwe”.

— Mi a mendergetett mennykőnek?

— Csak mondja utánam az úr. Majd abból megtudjuk, hogy miféle nemzet.

Andernach lovag hát elmondta azt az öt szót.

— Ott van ni! — kiálta fel diadalmasan Alauda uram. — Minden szóban elárulja magát a lengyel akcentus: „Vájnye nyicht majn lyiber lyőve.”

— De ezer szakkerment! Én nem ejtem úgy ki, hogy „vájnye nyicht mein lyiber lyőve!” Én becsületesen ejtem azt ki, ahogy mi Stájerországban szoktuk, odavaló vagyok! Sohase beszéltem lengyelül.

— Nem használ semmit. Az úr gyanús személy. Más császári staféta rendszeren föl szokott jönni a városházára, mikor Lőcsére érkezik, s itt átadja a szathmári stafétának a paksamétáit; az úr csak úgy suttyomban akart keresztülosonni a városon. Nekem a titkos feljelentés következtében kötelességem az urat átadni a hadbírósnak, hogy ejtse meg a vizsgálatot.

— Ezer milliom ördög! Ez ellen én protestálok! Nekem sürgető s küldetésem van a magas kancelláriától. Minden óra egy világot ér fel most.

— Majd tessék az úrnak a hadbírósnágnál előadni a kifogásait. Nekem kötelességem az ország békességét megőrizni, s a gyanús személyeket in flagranti deteneálni. Tessék az úrnak a drabantok által a platzkommendáns úr kvártélyára vezetetni magát.

Andernach lovagnak még a fogai is csattogtak dühében.

— Figyelmeztetem az urat, hogy amikor engem letartóztat, a fejével játszik!

— Az nekem szokásom — felelt Alauda, elpusztíthatatlan humorral. — Mikor kuglizunk, le szoktam srófolni a koponyámat, egyet gurítok vele, s mikor visszajön, megint vissza-srófолоm a helyére.

— Ön átkozott élces, uram!

— Arra nekünk privilégiumunk van, löcseieknek, Lengyel László királytól kaptuk.

— Majd én körülmetélem a kendtek privilégiumát.

— Akkor meg éppen pogányok leszünk.

— No hát ha meg kell lenni benevolisatiónak, hát csak végezze az úr hamarosan, mert az én időm drága!

Hamar bizony!

— Tessék addig odakünn az őrszobában pipára gyújtani, amíg a comitivát megírom — mondá Alauda uram, s leült az íróasztalhoz, és beledugta pennáját a nagy ólomkalamárisba.

Aztán csak hamarosan!

De bizony azt tapasztalá Andernach lovag, hogy az egész utazásában a leghosszabb stációt a löcsei bíró kalamárisától a névalírásáig való távolság képezi.

Jó sötét este lett, amire Alauda uram a raportot elkészítette a katonai parancsnokhoz; az pedig ilyenkor már a Heinrich-házban ült, és bankot adott.

Már aztán csak kövesse meg magát Andernach lovag, ha abban az illúzióban él, hogy egy bankadó, olyankor, mikor nagy vesztes után a szerencse egyszerre megfordul, s kezdi regresszírozni magát, akárki fia stafétájának a kedvéért ott-hagyja a székét és megretiráljon — az ütközet derekán!

Belleville lovag bizony el sem olvasta addig Alauda értesítését, amíg a bankját szét nem robbantották.

Akkor meg aztán elképzelhető, hogy milyen mérges volt. Végnézte a raportot. Gyanús embert fogtak. — Muszka kém; Rákóczi küldötte. Kedve lett volna rögtön föbe lövetni első fúriájában.

— Be kell csukni! Várjon a gézengúz!

Aztán mégis azt gondolta ki bosszújában, hogy azokat a tiszt urakat, akik legnagyobb szerencsében voltak, válogassa ki ki a zöld asztal mellől, hogy megalakítsa belőlük a hadi törvénytörést, hogy azoknak is elrontsa a mulatságát. Azok könyörögtek, hogy csak „még egy osztást!”

Éjfél is itt volt már, mire fixumfertig ott ült a haditörvénytörést, melynek minden tagja nagyon áhítózott vissza ahhoz a másik zöld asztalhoz, ahonnan elzavarták.

Andernach lovag reszketett már a dühtől, mikor az élet-halál felett bíraskodó tribunál elé bevezették. Nem is tett lakatot a szájára; hanem teljes májából lehordta az egész löcsei hivatalos apparátust, mely a császári stafétákat kémek helyett elfogdossa.

Amint Andernachlovag a maga igazoló „docé”-it előmutatta, azok között a királyné által aláírt dekrétum ötpecsétes csomagát is, melyre kívül ez volt keresztbe írva: „Cito! cito! citissime! Ibi: ubi!”, hát akkor Belleville ezredes mindjárt átlátta, hogy Alauda uram itten nagy subscust ejtett; Andernach lovag valóban császári stafétavivó és nem orosz emissarius; aztán nincs is a kiejtésében semmi lengyeles; de meg a logikával is tökéletesen ellenkezik, hogy ha valaki kémnek jön be Löcsére, itt körül se tekintsen, senkivel szót ne váltson, hanem sarkon fordulva, rögtön tovább hajtasson. Hisz ezt nem kellett volna galléron ragadni!

Ekkor aztán Alaudára lett dühös Belleville. Annak tulajdonította, hogy a landsknechtnél szerencsétlenségbe került: az az átkozott raport elfoglalta a figyelmét; szeleskedett, mikor a contenantiáját meg kellett volna őriznie.

— Ez impertinencia. Ez hivatali visszaélés! — harsogott az ezredes. — Kegyelmednek, kapitány úr eklatáns elégtételt kell kapnia. Hol van az a bíró? Ide kell citálni, meg kell neki ünnepelesen követni a lovag urat. Satisfactiót kell adni, fényeset, mikor egy civilista egy katonatisztet így compromittál; a porte-épée becsületét fenn kell tartani a „digák” előtt.

Ezt valóban Andernach lovagnak is minden porcikája megkívánta. Tisztelet, becsület az államügyeknek; de a magánbecsület, s különösen a katonatiszti becsület még azoktól is megkívánja, hogy álljanak félre, és várjanak sorukra, míg teljes elégtétel fog adatni.

— Híják ide a bírót!

A bíró pedig éjfél után két óraker már nincs ezen a világon, hanem a boldog álmvilág paradicsomkertjében osztja a parancsolatokat az instantiát hozó angyalkáknak; a kapuja is be van zárva. Amíg azt a kaput nagy dörömbözésre kinyitják; amíg a kapussal meg a belső drabanttal megértetik, hogy nem arról van szó, hogy tűz volna a városban, vagy az ellenség betört volna a „mészáros toronyba”; hanem hogy a colonellus úr parancsolja a bíró úrnak, hogy azonnal keljen fel, és menjen fel hozzá: idő telik abba. Ez megint egy kis jegyzékváltásra adott alkalmat. Alauda úr mint főbíró és mint minden álmából felvert ember, haragos volt, s azt izente vissza az ezredesnek, hogy az ő lakása éppen annyi lépés az ezredeséhez, mint az ezredesé öhozzá. Hanem ezt a geometriai axiomát megcáfolta az a hajdú, aki kettőt lépett egy helyett, mikor — másodszor is visszaloholt a bíróhoz azzal a kategorikus parancsolattal, hogy ha rögtön nem siet fel a haditörvényszék elé bíró uram, katonapikétet fognak érte küldeni, s muskéták között vitetik fel.

Ezzel mégicsak kapacitálni hagyta magát Aluda, s felöltözve teljes hivatalos parádéba, lámpásvivő drabantjai kíséretében átvonult a főparancsnoki szállásra.

Ott aztán megkapta, ami dukált, a főparancsnok lehordta érdeme szerint; a többi tiszt urak secundáltak neki.

Alauda úr egész prosopopoeiával nekifohászkozott a maga mentsége előadásának, s elfoglalt állását kellő világításba helyezé. Előszedetgetett tarisznyaszámra igazoló leveleket, melyekben őt a hamu alatt lappangó tűzre, a kiűzött kurucok titkos összeesküvésére figyelmeztetik, s ezekkel kapcsolatban a csalhatatlan bizonyítékait az orosz beavatkozásnak; mikor már két óra hosszat beszélt és magyarázott, Andernach lovag az Isten szerelmére is kérte, hogy hagyja már abba: elhiszi neki, hogy kötelessége szerint cselekedett, nem kíván több bizonyítékot; inkább ő kér bocsánatot Alauda uramtól; csak eressze már az útjára!

De bíz azt Alauda uram aztán el nem hagyta vetetni magától, hogy a hivatalos buzgalmában elkövetett sértésért megkövető ünnepélyes bocsánatkéréssel ne szolgáltatson teljes elégtételt egy ok nélkül megsértett lovag úrnak; s tette ezt a megkövetést az elokvenciának oly tetézett mértékével, az ornata syntaxisnak és a poctai hasonlatoknak, nem különben a klasszikusokból szedett citátumoknak oly conglomerálásával, hogy annak éppen a hajnali harangszó vetette végét.

— Phüh! — fújt nagyot Andernach lovag, aki jobban ki volt fáradva a hallgatásban, mint Alauda uram a beszélésben, az óráját előrántva a zsebéből; — én ugyan teljes satisfactiót kaptam; de teljes tizenegy órát elvesztettem az úti időmből.

No, hogy teljes tizenkét óra legyen belőle: még arról is gondoskodott Alauda uram.

A bocsánatkérés után ugyanis kezét szorítván egymással az akaratán kívül sértő és a sértett fél, a barátságos hangulatnak kelle felváltani a törvényszéki szigor tenorát.

— De mármost el nem bocsátom ám kegyelmed addig, amíg a kibékülés poharát együtt meg nem isszuk. Úgysem früstükölt még a kapitány úr.

De bizony nem is vacsorált a lovag. A természet is követelte a magáét. Belleville és tisztársai is körülfogták, hogy de bizony, ha már ennyit késett, még egy kis félórai ráadás nem a világ; a kocsija úgyszincs befogva, a lovakat bekötötték az

istállóba; amíg azokat előhozzák, addig egy kvaterkára nem árt lemenni a lőcsei híres városházpincébe.

Ha pedig egyszer már odalenn van az ember, tiszta véték volna, ha sorba nem kóstolná az apostolok neveit viselő hírhedett hordókat. Mire Andernach lovag előkerült a városháza pincéjéből, már jó világos volt.

Alauda uramnak sikerült éppen tizenkét órai haladékat kiszédelegni Korponayné számára a versenytársa felett.

És Andernach lovag még mindig nem tudta, hogy honnan fázik.

Pedig mindennapra volt gondoskodva a számára valami új meg új meglepetésről.

Sirokánál a mély hegyi utat a falu végi vendéglő előtt egészen elzárva találta fenyőszálakat szállító pemákoktól, akik miatt nem tudott a hintájával odább hatolni. A pemákok minden áron annak az asszonyságnak az urát akarták benne feltalálni, aki egy nappal előbb ezeket a fenyőket megvásárolta tőlük s elrendelte, hogy a sirokai szoros útnál várjanak az utána jövő férjére, aki azokat ki fogja fizetni; adott rá nekik felpénzt öt aranyat; de a pemákok még tízet követeltek, s nem akarták odább eresztetni a lovagot, amíg a fenyőiket át nem veszi. Utoljára is, hogy bíró elé ne vigyék, kifizette a fenyők árát, s csak úgy tudott megszabadulni.

Eperjesnél egy egész sereg mindenféle falusi ember várta egész csődülettel, akik között valaki elterjesztette azt a hírt, hogy ő az a császári biztos, aki azért járja be a vidéket, hogy a hadjárat alatt okozott pusztításokat összeírja és kifizesse; körülfogták a kocsiját, telerakták instantiákkal, s majd hogy széjjel nem szedték a keserves rimánkodásaikkal, s ez a mulatság tartott rá nézve egész Kassáig, megújulva minden faluban, ahol csak lovat váltani megállt.

„Itt már kezdett olyasmit sejteni, hogy őelötte aligha nem fut valaki, mint az ichneumon a krokodil előtt, aki fellármázza a világot.

Kassa alá érve pedig az a nagy tisztesség érte, hogy az egész katolikus népség a papsággal és a templomi zászlókkal az élén kijött eléje és elállta az útját. Kapott egy üdvözlő szónoklatot az az egyik paptól, egy historico-theologico archaeologiai értekezést a másodiktól, hosszúakat természetesen, s mikor aztán a türelméből kihozva, rájuk rivallt, hogy mi a kék csodát akarnak tőle, akkor sült ki, hogy a kassai székesegyházat féltik tőle, amit csak most kaptak vissza a protestánsoktól; az a híre, hogy a békekötéskor ezt ismét vissza akarják adni azoknak, hát az ellen jöttek protestálni, minthogy az órá van bízva. De bizonyára be sem eresztik Kassára, ha ezt a dekrétumot hozza magával. Andernach lovagnak ünnepélyes esküt kellett letenni a kapun kívül, hogy semmi ilyen dekrétumot nem hoz magával. Akkor azután processzióval kísérték végig a városon — lépésben, kantárszáron vezetve a lovaik kétfelől.

Most már mégis kezdett élni a gyanúperrel, hogy az ő útjában talán nem is egészen maguktól teremnek ezek a válogatott galibák.

Annyit már kitudott, hogy Béctől elkezdve az egész úton végig egy skarlátszínű hintó jár előtte, amiben egy asszonyoság utazik, aki bőséges borralalókat osztogat, s ahol megszáll, ilyen cifra híreket terjeszt az utána jövőről.

Amint Kassán alul Németinél a Hernádon át kanyarodik az út, ott már kezdődik az áldott búzatermő fekete föld; nagyon jó föld az, csak utazásra rossz — tavaszi időben; itt már kezdődik az előnye a könnyű csézának a nehéz úti hintó felett. — Mikor Andernach lovag Tokaj alá megérkezett, ott ismét meg kellett pihennie, mert az innenső parton nem talált semmiféle járművet; dereglyék, csónakok, halászladikok mind a túlsó oldalon voltak; a repülő hídnak a kompja is ott vesztegelt a rakamazi révben. Azt mondták, hogy elszakadt a vontató kötele. Alkalmasint újat készítenek helyette, mert napestig sem jön vissza a hídlás; a tokaji révben már egymás hátán van a sok szekér, ami át szeretne menni a Tiszán.

Egy-egy sűgva elejtett szőbul azt veszi ki Andernach lovag, hogy egy császári hadtest érkezését várják Tokaj alá, mely átke-lendő a Tiszán, azért van odaaát minden vízi jármű. Hát ezt ugyan ki híresztelhette el?

Egy vigasztalása azonban volt a kényszerített pihenés alatt: az, hogy a rakamazi révfogadó kapuja előtt ott látta vesztegelni azt a bizonyos skarlátszínű hintót, amely őt előtte futtában üldözi (ami valóságos ellenmondás az összeállításban).

„Aha! Annak bizonyosan valami porcikája eltörött; ková-csok forgolódnak körülötte; azt tatarozzák. Most már majd csak megtudjuk, hogy ki ül benne, s mit visz olyan nagy sietve?”

Végre hát a repülő híd kötele is elkészült, a hídlás átvádolt az innenső partra. Andernach lovag, hivatalos tekintélyének egész erőhatalmát felhasználva, szerencsésen kieszközölte, hogy az ő csézáját is begurítsák a kompba; így aztán Neptun segít-ségével valahogy csak átjutott a kívánt révpartra.

Amint a három lovát befogták a csézája elé, egyenesen a révfogadóhoz hajtatott, ahol a veres hintó állt kinn a szabad-ban. Két kovácslegény kalapált rajta kegyetlenül.

— Héj atyafiak! — szólt Andernach lovag, elővéve a magyar nyelvtudományát. — Kinek a hintaja ez?

A kovácslegények egymás között *szarka* nyelven beszéltek, azon felelt az egyik a kérdezőnek vissza:

— „Ergeb kérgédírgi kurgutyarga bárgánjarga”.

A lovag nagyot bámult rá: hisz ezek tatárul beszélnek. Pedig azt teszi az, ha a szarkacsergést kivesszük belőle, hogy „Eb kérdi, kutya bánja!”

Bement a vendéglőbe, s előzaklatta a fogadóst.

— Ki annak a hintónak a gazdája odakinn?

Az sokáig nem akarta megérteni, hogy miről van szó? Előbb beszélt neki egy lengyel úrról, aki borokat vásárolni megy a Nyírbe (!) azután egy gazdag zsidó kereskedő jutott neki az eszébe, aki sertéseket vásárol, majd meg egy matyó

Jókai rajza Andrassy Istvánról

A löcsei fehér asszony.

a szövege mit tartalmaz, még ezen a vidéken nem tudta senki. A Majthény alól hazaballagó csapatok csak annyit mondtak el, hogy lerakta a sereg a ~~puskát meg a~~ zászlót; de hogy ezt valami rendes szerződés előzte volna meg, ezt minden hazatérő vitéz tagadta. Árulás volt az! Hogy ismerné azt el a közkatoná, hogy ő kapitulált! Elárulták a tisztjei!

Löcsén pedig még mindig Belleville volt a térparancsnok.

A beszédes doctor Cornides azt is elmondá Korponaynének, hogy a szegény Czelder Orbán ugyancsak megjárta. Mivelhogy fegyverrel a kezében fogatott el, s mert korábban a császári hadseregnek szolgált, mint szökevénynt a hadi törvényszék elé állították s halálra ítélték. Hogy még le nem vágták a fejét, csak annak köszönheti, hogy a két generális, Löffelholtz és Heister, összeveszett az illetékesség fölött; az egyik Kassán, a másik Kézsmárkon akarja kivégeztetni.

Ez a hír megzavarta Juliánna utitervét.

Szegény Czelder Orbán! Ez is egyike volt a hét planétának. Eszébe jutott, hogy mennyit mulatott a furcsaságain ennek az ő leghibebb imádójának! Annak a veszedelme fő-

*Egyen elleni
szöveg
nagyon
széles
a hűben
követel
L. Csorog.*

fuvaros, aki sőt szállított Pestre, s most visszatéret diákokat visz Debrecenbe. Míg egyszer aztán egyenesen azzal a kérdéssel szorítá a falhoz a lovag, hogy „Hát az az asszonyság, aki ezen a veres hintón jött?”

— Úgy? Az a veres hintó. Hát annak bizony eltörött a hátulsó rugója, aztán meg a ferhéccének elveszett a muttedlije; a kerékagya puskájának megtágult az egzergaziája . . .

— Nem bánom én, akármilyen történt a hintóval, de hol van az asszonyság, aki rajta utazott? Azt nekem látnom kell.

— Hát akkor csak vegye elő az úr a perspektíváját, ha van, s úgy nézzen utána, mert az még tegnap elutazott a frajjával együtt.

— A hintaja nélkül?

— Hát ki a bolond indulna neki hintóval a Nyírnek, földárja idején, mikor ekhós szekéren jár minden okos ember.

Ezzel Andernach lovag is okosabb lett. Az őt megelőző rejtélyes útitárs megrovott előéletű piros hintáját otthagya a parton, hogy az utána érkezővel elhitesse ottrekedését; bizonyosan ő híresztelte el a császári ármádia közeledését is, s fogadni lehet rá, hogy a repülőhíd bajának is ő volt a mestere. Az alatt pedig maga felült egy könnyű, ekhós tetejű szekérre, s jól elhajatott előre.

Most már kétségtelen volt Andernach lovag előtt, hogy az a valaki az ő általa vitt dekrétum megérkeztét akarja megelőzni. Andernach lovag is elővette hát egész férfiúi erélyét, s hozzáfogott a komoly versenyhez az asszonyi fufang ellenében.

Ő is otthagya a rakamazi révfogadóban a csézáját, hátras lovát rekvirált, nyereg és lószerszám készen volt nála minden eshetőségre, az okirait a nyeregkápába tette, kulacccsal, úti elemozsinával ellátta magát két napra, s akkor aztán nekiindult lóháton versenyt futtatni az előrekapott asszonnyal.

XXIX. FEJEZET

PINTYE GREGOR KÉPMÁSA

Az út csakugyan elképzelhetetlen rossz volt a Nyírségen keresztül, a földárja tengerre változtatta az egész síkságot, amiből nagy távol Tisza-Eszlár tornya meredt elő. Azután feltűnedezték a sík láthatáron a többi tornyok (egyedüli útmutatók) Nyíregyháza, Nagy-Kálló, Nyír-Bátor, végtére Nagy-Károly. Ha az ember néhol szárazföldre talált, ahol nem tolt a tengely a sarat, ott az utasok leszálltak *pihenni*, s gyalog jártában igyekezett ki-ki egymáshoz illeszteni megint a szekérdöcögéstől szétrázott porcikáit.

Még mindig nem érte utol Korponayné a kancellár futárja. A patkót soha nem ismert szabolcsi lovak meg a bőséges borraivalók csodákat műveltek. Éjjel-nappal szakadatlan tartott az utazás, még ha szakadt is a zápor.

Nagy-Károlytól aztán határozottan keletnek fordul az út s kezdődik egy messze terjedő szikes avar.

Gyönyörű, lefesteni való kép! A föld olyan fehér, mintha hóval volna borítva; ujjnyi vastagon takarja a szikpor, amiben zezzugos vonalakat rajzolnak a vízi gázlók meg a rókák sétányomai; egy-egy kajla nyír ereszti búnak a virgácstermő ágait valami emeltebb bucka tetején, hanem a messze rónaság tele van hintve apróbb nagyobb tömpölyökkel, s azoknak a partjain díszlik aztán a buzogányos nád, az élesmosó sás s a zsurlók és páfrányok mindenféle nemzetsége. Az alkonyodó ég lángvörös, s annak a visszfényétől a pocséták országa bíborpiros színben ragyog vissza, melyből a vízínövények dárdalevelei feketén meredeznek elő.

Juliánna is egészen szépnek találta ezt a látványt, egy tárgynak a kivételével. A hátrahagyott kanyargó úton fel-feltűnt előtte, amint egy hepelhupás halomra felkapott, egy magányos loagnak az alakja; nem lehetett már közöttük nagyobb a különbség egy magyar félmérföldnél.

Kitalálta, hogy ez az ő embere!

Volt dolga a boros kulacsnak, hogy a kocsis kedve el ne aludjék valahogy.

Az északi láthatáron látszott közeledni valami rejtélyes sötétség, amit még az alkony bíborfénye sem volt képes megszelídíteni: az az Ecsedi-láp. Kelet felől mered föl hegyesen Domahida kakasvégű tornya.

— Csak odáig elérjünk még éjszaka előtt! Hajtson bácsi, hajtson! — biztatja a vén hajdúfuvarost Korponayné szívreható szóval.

— Odáig eljutunk, gyémántom! Hanem hogy aztán a *vármegye gátján* hogy gázol kegyelmed keresztül ezzel a szekérel, azt én meg nem mondom.

A nap egészen lenyugodott, mérges sugárküllőket lövellve végig a háromfelé vágott égen; már a Kaszáscsillag is ragyogott, s az ég még mindig sávokra volt osztva, az egyik kék volt, a másik opálsárga. Egyszerre aztán rögtön beállt a sötétség, a láthatár eltűnt, csak a fekete vonal a fehér szikföldön mutatta, hogy merre van az út.

Juliánna gyakran tekintgetett hátra a szekér bőreornyője alul. A vén hajdú kitalálta, mit néz?

— Az „ipse” is oda igyekszik, ugye? — kérdé fogai közé szorítva a makrapipát.

A hallgatást feleletnek vette.

— Német? — kérdé aztán kisvártatva.

Megint olyan választ kapott.

— No hát majd segítsünk az „ipsén”, csak azon a hídon túl legyünk la!

Az Ecsedi-lápnak egyik lefolyása fölé építettett a vármegye egy dobogóhidat, ami jó magas ívre volt alkotva, hogy a víz-áradás el ne vigye.

Mikor Korponayné szekere túljutott a hídon, azt mondá a vén hajdúkocsis:

— No nagyasszonyom: mármost hagyjuk abba az imádkozást, s tegyünk magunk valamit. Ha tud segíteni, hát csinálhatunk egy kis tréfát.

Juliánna leszállt a szekérről s visszament a kocsissal a dobogó-hídra.

Az bizony tiszta kriminalitás volt, amit az öreg tréfának nevezett; de azért csak megtették. Négy padlógerendát kiemeltek szépen három lépésnyi közökben a híd közepéből, s azokat a mellvéd mellé rakták. A sötétben utánok jövő lovasnak valamelyik részbe csak bele kell botlani, s akkor a lova menthetetlenül kitöri a lábát.

Olyan egyszerű ez, mint a Kolumbus tojása.

Akkor aztán felültek megint a szekérre, s nagy lelkinyugalommal csörtettek a sötétségben arrafelé, ahonnan egy kivilágított ablak vezérfénye pislogott eléjük.

Az a vármegye gátja előtti fogadónak az ablaka.

A fogadós egyúttal bérlője is a vármegyének, aki vámot szed az utasoktól, amiért az Ecsedi-lápon át szabad nekik menni szekérrel. Az a hír van felőle, hogy önála előfogatokat is lehet kapni, mely hírnek a valósága azonban egészen a körülményektől függ.

Korponayné megérkeztekor például egészen ellenkező körülmények voltak napirenden.

A hosszú, nagy istállóban egyetlen egy ló sem volt található. Az okát is megmondták. Tavaly nem lehetett szénát takarítani a sok esőzés miatt: a boglyák, kupacok most is ott úsznak a vízben, fenékgig elrohadvá; a szüleség mind az utolsó szalmaszálig elfogyott a télen, a lovakat, ökröket mind ki kellett csapni a fűre: azok legalábbis két óra járásnyira vannak kinn a

karámnál. Idehaza nincs más, csak a bivalyok: azok megeszik még a siskát is, csak legyen. De nem is viszi ám át a szekeret most semmi más négy lábú állat a vármegye gátján, csak a bivaly.

Szép kilátás! Bivaly vontatta szekérrel ragadni el a verseny pálmáját.

Korponayné megkísértette a vén hajdúkocsist lekenyerezni, hogy ha a lovai kipihenik magukat, vigye őt tovább Szathmárig.

— Nem ettem bolondgombát — dohogott az öreg. — Hogy a lovaimmal nekivágjak a vármegye gátjának, hiszen mind az öt lovamnak a bőrét hoznám haza a hátamon.

Nem is volt tovább beszélgetésre bírható. Vette a bundáját, békóba tette a lovait, s kicsapta a fűre, maga ott rakott tüzet csereklyéből, s lefeküdt melléje.

— Hát így is majd megélünk — mondá Korponayné. — Be kell hát fogni azokat a bivalyokat szaporán a szekerembe. Hány van itthon? Nyolc? Tehát mind a nyolcat!

— Még az éjjel tetszik? — kérde a korcsmáros.

— Hát természetesen.

Azután elővette az írószerszámját Korponayné, s hirtelenében néhány sort írt egy darabka papírra, azt összehajtotta, lepecsételte, s címezte Pálffy János nádornak.

Azután suttogva szólt Krisztinához:

— Fogd ezt a levelet, kicsikém; aztán ülj fel a szekérbe, ne félj semmitől. Amint megérkezel Szathmárra, siess vele a nádorhoz, és add át neki.

Krisztina csak elhült erre a megbízásra.

— Nos! Csak nem bánt talán a félsz? Hiszen hajtottál te már ennél merészebb megbízást is végre. Emlékezzél csak a lőcsei föld alatti útra. Gondold, hogy most is úgy üldöznek mind a kettőnket.

— Nem magamért vagyok megijedve. De mi lesz veled? Te itt akarsz maradni?

— Itt bizony. Mármost akarom, hogy az az utánunk vágató úr utolérjen. Kerüljünk hát egy földél alá! Azért válunk mi most ketté. Te előremegy, én hátramaradok.

A vendéglős komolyan hozzálátott a bivalyok befogatásához az utazó szekérbe. Úgy látszik, nem új dolog az ilyen éjszakai gyors utazás ezen a tájon. Fáklyavivő béresek is vannak készen, akik majd elől mennek gyalog, s megvilágítják az utat az Ecse-di-lápon keresztül.

Azalatt Korponayné szétnézett a tágas ebédlőben, aminek az egyik szegletét a bormérő söntés foglalta el, a másikat meg egy nagy kandallóforma tűzhely, amelyen tőzeggel tüzeltek.

A vedlett falakon üvegtelen rációkban képek voltak felaggatva: Rákóczi, Thököly, Bocskai István, rikító színekkel kifestett rézmetszetek; egy arckép fejjel aláfelé lógott le a szegről: ez volt Ocskay Lászlóé, az árulóé. (Andrássy István szerencséjére nem került oda.)

De legnagyobb tisztességben részesült az a kép, mely benyíló ajtajára volt felszegezve: az volt Pintye Gregor képmása, a hírhedett rablóvezéré. Ez volt a legtarkább színekkel kipingálva; amint félmázsás buzogányát a feje fölé emelve tartja az egyik kezében, a másikban pedig azt a húsz fontos láncos golyóbist, mivel az üldözőit szokta meghajigálni.

A talitarka kép alá gyönyörűséges szép versek voltak írva, amik a nép ajkán örökké élő hőst, a nagybányai barlanglakó vitézt megéneklék.

Korponayné tisztában volt már egészen magával.

Mikor a korcsmáros lépteit közeledni hallá, odaállt Rákóczi arcképe elé, s a szemét törülgette.

— Szegény urunk! — sóhajtja nagyot a csaplár hallatára.

— Szegény urunk! — dörögte oda a vén csaplár: — miért volna ő szegény? Nem múlt még el a diószegi vásár. Lesz még szőlő, lágy kenyér! Annyit a kerék fel, ahányat alá!

— Hiszen csak az én írásomat kaphatná meg a magyar urak odaát, hamarább, mint a bécsi staféta ideér, tudom,

hogy lenne még egyszer országos dáridó, — mormogá fogai közül az asszony.

— Hát talán az ifjasszonyka izenetet hoz a mi urunktól? Ugyan mondja meg, mi van benne? Énnekem megmondhatja. Igazhitű hajdúember vagyok, ha kettéfűrészelnék, sem veszik ki belőlem.

— Nem is kell azt titokban tartani, de bár egy akkora trombitám volna, hogy az egész hajdúságnak egyszerre elkiálthatnám vele, hogy nem kell hinni a németnek. Vége van már a hatalmának. A francia háború megint kitört, a császár kénytelen minden hadait kihívni Magyarországból, s amint az meglesz, jön Lengyelország felől a muszka a segítségünkre, csak minket le ne vegyenek addig lábunkról.

— De szeretem az ilyen szót hallani. Eszem a lelkét az ifjasszonynak. Hát ezt írta meg a levélben? Na, ha azt tudom, magam megyek a szekérrrel, s úgy elviszem azt a másik ifjasszonykát, hogy a lába sem éri a földet Szathmár-Némethiig. De hát lelkem, maga mért akar itt maradni?

— Hát azt is megmondom. Azért, mert itt jön a nyomunkban a császár hírmondója, aki azt hozza a pecsétes levélben, hogy meg kell kötni a békét a kurucokkal minden áron, akár-mibe kerül; ígérni kell nekik mindent, csak hogy tegyék le a fegyvert. Azok le is teszik, ha biztatást nem kapnak.

— De hát azt megkapják; már arról felelek. Azt a kurírt meg úgy lesomodorintjuk itt a nádasban, hogy a kutya sem ugat többet felőle.

— Azt nem jó lenne tenni, mert magunknak csinálnánk bajt vele. Inkább hadd járja meg a bolondját. Én teszem őtet meg. Van-e kegyelmednek valami szolgálója, akinek a ruhája rám illenék?

— De van bizony egy menyecske leányom; annak a gúnyáját mintha csak a természeté szabták volna az ifjasszonynak. Gyere elő, Tercsa! Add rá az ünneplő ruhádat erre az úri asszonyságra.

Mire a szekér előállt a nyolcbivalyos fogattal, Juliánna is ki volt öltözve kackiás, hajdú menyecskének; a sárga haja bekötve tarka szélű, piros keszkenővel, patkós piros csizma a lábán, két-szél kötény a csipejére kötve.

Mindjárt hozzá is látott a tésztagyúráshoz, úgy illet a kezébe a sodrófa, mintha mindig azt forgatta volna. Olyan hamar megteremtette a Terka segítségével a vacsorát, a paprikás csirkét meg a túrós csipedettet, hogy kívánni sem lehetett gyorsabban. Csak azon serénykedett, hogy a Krisztina vacsoráljon meg hevenyén, aztán induljon Isten hírével. A pincetokot az aszúborokkal hagyják itten.

A csaplár meggyújtatta a fáklyákat, s maga ment el vezetőnek egy darabon a szekérrel, megmutatni a dűlőutat, amerre a veszedelmes kátyút ki lehet kerülni mindjárt a kezdetén a vármegye gátjának.

Korponayné ott maradt a csárdában, s vígan dalolva mosogatta el a tányérokot a vacsora után: az a másik menyecske alig jutott tőle valami dologhoz.

Hát amikor már éppen a tüzet betakarni készülének, nagy topogás támad odakinn a tornácban; valaki azzal a hangosan nyilvánított véleménnyel közeledik az ajtó felé, hogy ezt a világot az ördög teremtette.

Juliánna veszi az asztalon álló drótozott lámpást, s az ajtón kaparászónak eléje világít.

Ő az, a várva várt. Senki más, mint Andernach lovag. Siralmas egy alak. Ha a fülén túl volna valamije, még az is sáros volna. Csak úgy fújtat elpilledve a nagy fáradtságtól. A hosszú, egyenes kardját mankónak használja; az egyik vállán cepeli a nyeret, a másikon a zsabrákot meg a kantárt.

— Ördög teremtette pogány országotok. Azt hittem, sohasem jutok el ideig. Hol van a korcsmáros? Adjatok valamit innom, kiszakad a gégém!

Juliánna szaladt a söntésbe, s hirtelen előhozott a szomorú vendégnek egy korsó sört.

— Hát a lova hol van? — kérdi tőle nagy gondoskodással.

— Hol hát? Ott van a pokolban, az átkozott lyukas hida-
tokon. Beleesett a hézagba, kitörött a lába. Magam cepe-
lem egy mértföldről a hátamon a nyerget, hogy az isten
nyila . . .

— No, no, lovag uram, minek az a káromkodás. Hát
hiszen megesik az más emberen is, nem kell azért mindjárt
úgy ungorkodni.

— Te meg ne trécselj! Hol van a gazdád?

— Kérem! Én vagyok a korcsmárosné.

— No hát, tekintetes korcsmárosné, hallja, kend! Hol van
az ura?

— Az bizony elment annak a nagyságos asszonynak a
szekerét elvezetni a vármegye gátjáiig, aki még az éjjel tovább
akart utazni Szathmár-Németibe.

— Nagyságos asszony, ugye? Minden lovat magával vitt?

— Nem vitt biz az, lelkem. Nem járják lovas hintóval ilyen-
kor az Ecsedi-lápot. Nyolc bivalyt fogtak a szekérébe, úgy
vontatják.

— Bivalyfogattal? Akkor frissen nekem egy hátsólovat ide!

— Ejnye no! Hát még csak vacsorálni sem akar nálunk?

— Lesz szalonna, kenyér; elköltöm az úton. Rögtön aka-
rok továbbindulni.

— Abból pedig semmi sem lesz, édes lelkem, mert egy ló
sincs a háznál. Mind kinn vannak a karámnál.

— No hát ki kell futtatni egy szolgálégynt a karámhoz,
hogy hozzon be nekem egy lovat; nem bánom, ha táltos lesz
is.

— Az ám, galambom, nyalka kurír, de egy teremtettsé férfit-
lek sincs a háznál, mind elment, ki bivalyt hajtani, ki fáklyát
vinni a nagyságos asszonnyal; magunk vagyunk ketten idehaza
a Tercsával; meg az öreg Dorka nénő! De bizony mi egyikünk
se kódorgunk ilyen sötétben ki a pusztára. Már csak meg kell
kegyelmednek várni, míg az uram, a kocsmáros hazakerül a

gát mellől; nem soká tart az, régen elment. Addig bizony el is készíthetem a jó paprikás csirkét.

— No hát csak szaporán.

— Gyere, Tercsa, a lámpással. Segíts csirkét fogni a fészkerben.

Andernach lovag ezalatt, amíg a két menyecske a csirkét vadászta, ríkatta, kopasztotta, ráért az unalmát úzni, s ahogy tudta, végignézegette a falra aggatott képeket, leszótagolta a kés hegyével felkarcolt mondatokat a falról; végignézegette a korcsmáros *albumát*, már ti. azt a hosszú keresztlábú asztalt, amibe a vendégek belefaragták a neveiket, utoljára megakadt a figyelme a benyíló ajtajára szegezett piktúrán, Pintye Gregor képmásán.

Végigolvastatta az egy szál faggyúgyertyánál azokat a szép verseket, amik a népies Herakles tizenkét *facinusát* (jelent hőstettet is, meg gonosztettet is) elzengedezik. Egyik hihetlenebb, mint a másik, s mind igaz történet.

— Du verfluchter Kerl! — dörmögé Andernach lovag, a csodálkozás és bámulat önkénytelen támadó kifejezésével.

S aztán amíg egymagában volt, s hangosan füttyörészve járta végig a hosszú ivószobát, minden fordulónál megállt a rablólóhs képe előtt fejcsóválva: „De jó, hogy már meg vagy löve!”

Az asszonyok nemsokára előkerültek a kopasztott csirkével. Egy görbehátú vén banya, akit Juliánna Dorka nénőnek szólongatott, egy nyaláb tőzegpogácsát hozott utánuk, új tűz élesztésére.

— Aztán hallja, kend, vén anyó! — kiálta a visszacamogó öreg után Andernach lovag. — Odakinn van a tornácra a nyergem, zsabrákom, lószerszámom, csupa sár mind — tisztogassa meg kend.

A vén banya bizonyosan süket volt — nem felelt rá semmit.

A sörös kancsó ezalatt kiürült, a lovag bort akart inni, elmondva a példabeszédet: „Sörre bor — mindenkor: borra ser — sohasem”.

— Átkozott rossz vinkó! — mondá rá, mikor megkóstolta.

— Hát biz a nyíri mászás ilyen! — tréfált vele Tercsa.

Ezalatt meg Juliánna a tűzhelyhez látott, s nemsokára kellemes, zsírba hányt hagyma illata tölté be az ivószobát, ami meszsziról is behívja a vendéget.

— Szereti a galuskát is a paprikás csirkéhez? — kérde Juliánna a lovagtól.

Szeretett az most mindent, mert agyonéhes volt. De aközben az is szemet szúrt nála, hogy ej de szép gömbölyű karjai vannak ennek a korcsmárosnénak!

Egyszer csak hangzott aztán a nagy kutyaugatás odakünn. A komondorok mind elmentek a gazdával, azért jöhetett be a lovag olyan észrevétlenül; most megint jöttek vele vissza, mint az avantgarda előrerohanva.

— Itt az uram! — mondá Juliánna a lovagnak.

Az nagyon meg volt lepve, mikor a betoppanót megpillantá. Ejnye, ugyan hogy kerülhetett egy ilyen rücskös pofájú, bibircsós orrú vén salabakterhez egy ilyen csinos menyecske feleségül?

Juliánna szóhoz sem hagyta jutni az öreget.

— Ennek a kurír úrnak egy hátszó kell a ménesről! — kiáltá eléjevágva, s azért félbe sem hagyta a galuskaszagztatást.

— Most? Éjszaka! Hát aztán ki legyen az a ló, aki azt a lovat elhozza?

— Kelmed maga! — igazgatá az asszony. — Ennek az úrnak nagyon kell, megfizet érte.

— Ötven aranyat adok egy loért, innen Szathmárig, ott visszakapja kend — sietett az ígérettel Andernach lovag.

Ötven arany! Az nagyon szép pénz.

Az öreg kuruc hajdú minden szilárd elvei bomlásnak indultak az ilyen nagy ígéret előtt. Aztán a Juliánna is odavágott neki a beszédes szemével, hogy csak menjen.

— „Másnak” száz aranyért se tenném meg! De hát ha a császár parancsolja! (Hát a mi *urunk* mit szól ehhez?)

Azzal csak vette megint a hosszú nyelű fokosát, nyakába veté a karikást, s kettőt a komondorok közül magával szólítva, kiindult a pusztára.

Juliánna aztán szépen felterítette a veres csíkos abroszt az asztal végére, cintányért, kalázlit, sótartót rendén odakészített, s még egyszer megforgatva a paprikás csirkét a galuskákkal együtt a tejeles levében, odaállította azt bográcstól a lovag elébe.

— No most lelkem, kurírocskám, vacsoráljon meg kegyelmed egész ápitussal; elég ideje van rá. Megtart két óráig az uramnak kicammogni a pusztára; amíg ott egy lovat elfognak, amíg azzal előkerülnek, lesz másik két óra, bízvást lefekhetnek kegyelmed addig a paplanos ágyba, jól fog esni a fáradt testének.

Andernach lovagnak valami villámlott az agyába, talán ennek a menyecskének a hamis két szeme sugára? A gazda vén toprongyos, a menyecske fiatal, tűzrőlpattant Éva leánya: lehet ebből kellemetes kaland. Az elvétel ügyis megvan, a helyrehozás ügyis meglesz, lóháton a bivalyfogatot megelőzni, ha hat órai előnyben van is, nem lesz nagy mesterség. Amit Isten adott, azt el kell fogadni.

— No hát gyönyörűséges szép korcsmárosné, ide nekem a legjobb borából! Arannyal fizetem.

— Hej én is „számlálatlan adom, számlálatlan veszem!” — dalolt csapodár negéddel a szépséges szép asszony, s hozott neki abból a borából, ami a pincetokban volt: az igazi tokajiból; azzal traktálta meg. Űzlett a lovagnak! Mind a vacsora, mind a bor, mind a szép asszony enyelgése, aki odaült mellé a padra, s nem haragudott érte, ha a lovagnak a keze a csipeje körül tévedt.

Andernach lovagnak pedig kezdett a feje egyre nehezebb lenni.

Vajon aközé a megivott ser, bor közé nem tévedt-e egypár a doktor Cornides cynoglossum labdacsaiból?

Száz fortélyos van az asszonynak!

Hogy megdalolt, mikor a paplanos ágyat megvetette a lovag számára:

„Nem fekszem én nyoszolyára,
Mert elalszom éjszakára”,
„Ne félj, majd felköltlek jókor;
Éjfél után egy órakor.”

Nagyon tetszett a lovagnak ez a nóta!

Ennél szebb idillt már a poéták sem tudnának kigondolni.

Nemsokára horkolt a lovag a tarka dunnák közé eltemetve, de Juliánna nem dalogtatott az ő édes álmai felett. Hanem más egyebet végzett a kurír uram tarsolya körül, amihez még az ajtót is bezárta, hogy a Tercsa se lássa. Egyszer aztán lódobogást hallott közeledni. Kisietett a kisajtóba.

Két lovas volt kivehető a felkelő hold világánál; erősen ügetve jöttek. Nagyon is hamar megjárta a csaplár az utat, mintha igazán fiatal felesége volna otthon.

A másik lovas egy fiatal csikóslegény volt.

— Itt vagyunk la — dörmögé az öreg, a lórul leszállva. — Hol van az a kurír?

— Alszik az most, mint a bunda. Hadd horkoljon. Én viszem el azt a lovat.

— Hogyan?

— Hát úgy, hogy felülök rá.

— De hát az én ötven aranyam?

— Én adok kendnek a lováért százat.

— Isten áldja meg a mi urunkat! Tudtam én, hogy nem szolgálja az én lovam a császárt soha. Azért is hoztam kettőt. Az egyikken megy a fiam, útmutatónak.

Juliánna egy oldalpillantást vetett a fiatal lovasra. Igazi, eredeti betyár alak volt, csigákban leomló, fekete hajjal, karkára pödört bajusszal, lobogó ingujjakkal, tulipános szűrrel, rézgombos rájthuzlival, hosszú nyelű rézfokos a jobb kezében, darutoll a süvege mellett.

— Hát csak szaporán hozza ki a nyeret meg a kantárt, ott van az ambituson, aztán fel kell szerszámozni a lovamat.

— De hisz az a nyereg meg a kantár azé a kuríré odabenn.

— Hát, bánom is én akárkié! Nekem szükségem van rá; ott veszem, ahol kapom.

A csaplár a tenyerébe csapott.

— De szeretem, hogy *egy hiten* vagyunk!

Az ő tízparancsolatjában is így volt az megírva.

A fiatal legény még jobban pödörgette a bajuszát; neki is az volt a nótája: „Isten adta, nem vettem, szép szerivel szereztem.”

Az öreg bement a tornácba, kihozta a nyeret, lószerszámot, felszerelte vele a bojtorjános rémondát.

— Ez se hitte volna, hogy ilyen uraság éri.

Ezen aztán mind a hárman nevettek.

— Hiszen ha még csak a nyergét emelném el a jámbornak!

— dörmögé bizalmaskodva az úrhölgy a csaplár fülébe.

Az elérte, hogy miről van szó.

— Hát máris *megvan!* Teremtuccse derék asszony! Kezet csókolnék neki, ha a hitem nem tiltaná, hogy valakinek kezet csókoljak. Hát csak előre „hopp hírével”. Szép holdvilág süt.

Juliánna egy szökéssel fenn termett a lovon; férfi módra ülve meg a nyeret. Nem tesz semmit, hogy a piros csizmaszáron fölül a hófehér lábikrákból is kivillog egy tenyéryi. Annak baj az, aki meglátja.

Egész jártas férfi módra szedte a bal markába a kantárt, megtapogatta a nyeregkápákat: ott vannak-e a pisztolyok; a kulacsot megtöltötte a maradék aszúval, a kengyelcsíját rövidebbre húzatta, s aztán onnan a magas lóhátról adta oda a százaranyas tekercset a csaplárnak az elvitt lóért. Az még csak a süvegét sem billentette meg köszönet fejében; hanem ahe-lyett nagylelkűen átengedé a merész lovagnőnek a saját karikás ostorát, megtanítva rá, hogy az nem a lovat ütögetni való, hanem csak sebesen vágatás közben kell kiereszteni, s

nagyokat kongatni vele; ha például a komondorok a pusztán vagy a csikasz farkasok a berekben üldözőbe vennék: „Aztán, te kölyök, úgy vigyázz ám rá, mint a két szemed fényére.”

Juliánna a fiatal lovashoz fordult most.

— Hát *fiacskám*, nem tudnál-e az Ecsedi-lápon keresztül egy rövidebb utat, amin a vármegye gátját el lehetne kerülni?

— Dehogynem!

A két férfi jelentésteljes összekacsintást váltott.

— Hát a „gyíh te lopott, tolvaj hajt!” útja? — dörmögé az öreg, rábólintva a fejével, mintha helyeslését adná rá, hogy „ennek” szabad azt felfedezni.

— Tíz arany borraivalót kapsz érte — mondá Juliánna.

A legény kétfelé törülte a pörge bajszát.

— Jobb szeretném, ha kilenc aranyat kapnék, meg egy csókot.

— Ejha, *fiacskám*, hisz így te eltékozlod még az apád mentéjét is, ha egy aranyat adsz egy csókért. No hát vedd szaporán. A kilenc aranyat majd megkapod, ha odaát leszünk.

S onnan a lóhátról megadta a betyárnak a kért csókot, nagyot is nevetett hozzá, mint aki jó vásárt csinált vele.

Arra aztán a legény szilaj jókedvében neki is indult a vágatásnak, csak úgy duzzadt a lobogós ingujja, mint két fehér vitorla. Juliánna biztos kézzel fékezve a keményszájú lovat, robogott utána; nemsokára eltakarta mind a két alakot a parti rekettye bozótja.

Az a rejtett út, amit csak a beavatottak ismertek, folyvást bozóton, nádason vezetett keresztül, s neve gyaníttatja, hogy ezen szokták egyik vármegyéből a másikba áthajtani azt a lovat, azt a marhát, ami gazdát cserélt — az első gazdája akarata nélkül.

Éjfél után volt az idő, szép holdvilág sütött, nagy csend ülte a mocsárvilágot, csak a bölömbika-madár mély hangja búgott a zombékból; a fiait szoptató farkas vonított néha

a berekben, s a mocsár fülemüléje, a nádiveréb patvarkodott rikongatásaival az éjszakában. A nádas még nem nőtt ki magasra, tavaszi idő volt, a tukorca (a friss nádhajítás) még most hegyesedett ki, a télen levágott nád nagy kúpokba rakva ágaskodott a dombos helyeken: egy-egy sáncforma földtúrászon búslakodott egy félig kiégett, félig kizöldült törzsű, reves fűzfa.

A gyepes út folyvást cuppogott a lovak lába alatt, a fű gyökere mind a vizet éri. Néhol ingadozik a talaj, s az előre bakatató csikóslegény figyelmezteti az utána jövő amazont, hogy maradjon hátra: — bürü következik; így híják azt a nádgyökerekből, zombékból, szederinda szövevényből századon át összetömörült pallót, mely mintha ruggyantából volna, lóbálódik a rajta járó teher alatt; alatta mély mocsárvíz, fölötte zöld moha, mellette fehérleő lófejek, ökörkoponyák, állatok maradványai, amik valamikor ott vesztek a dágványban.

— Nem kell semmit félni! — dörmög hátrafordulva a csikós.

Nem is fél ez az asszony semmitől sem; még tőled sem, fiacskám!

A Göncöl szekere már egészen felfelé fordult a saroglyájával, a Fiastyúk magasan járt az égbolton, a mocsárvilág ébredezni kezdett, közel volt a hajnal. Vadkacsa hápogott, kócsag sikoltozott, daru, gém durrogott a sáserdő mélyén, a hold körül szivárványos udvar szerűje ívellett, kísértetes világot terjengetve az emberlaktalan világ fölött. Egyszerre csak egy széles víztükör állta el az utat.

— Itten van a Kraszna! — mondá a vezető legény, megfordítva a lovát a rekettyés parton, melyen túl a nymphaea széles bőrleveleivel s az urticularia apró, sárga virágaival bekerített víztükör kezdődött.

Az innenső parton volt egy hátahoporjás halom, azon épült egy nádkunyhó, befuttatva földi tökkel és alkekengivel; körülötte nyíltak a nadálytők és gólyahírek, egymásra hul-

latva rózsaszín és aranysárga tavaszvirágaikat. A kunyhó háta mögötti lapályon egy csoport tüneményes láng táncolt; lidércfény, bolygótűz: a mocsárvilág rejtélyes meteorja.

Az egész part mentét a tavaszi nyárbokor, vadánis és gyökönke friss hajtásai lepik, éjszakai kipárolgásukkal valami édesen kábító illatot terjesztve szét a légben.

— Itt meg kell pihennünk — mondá a csikós Juliánnának.

— Miért? Ki van elfáradva? — kérde Juliánna.

— Előttünk a Kraszna.

— No hát legyen mentül előbb a hátunk mögött.

— Nehéz ám éjszaka a gázlót eltalálnunk.

— Ha el nem találjuk, majd keresztülúsztatunk rajta.

A csikós szemei úgy villogtak, jobban, mint a lidérctűz, jobban, mint a „Pásztorcsillag”: odaléptetett Juliánna mellé.

— Mondok, hogy szép asszony! Szeretném én az én díjamat előre: azt a kilenc aranyat, de fölváltva: egyszerre, kilenc tüzes csókra fölváltva!

Juliánna csendesesen, nyugodtan húzta elő a nyeregkápából azt az egyik pisztolyt, s odairányozva a legény villogó szemének, azt mondá neki nagy szelíden.

— Kapsz, fiacskám, csókot; de tüzeset pedig, ebben a nyomban, hogy sohase kívánsz többet, ha még egyszer hátra mered fordítani a pofádat hozzám. — Most fordulj és vezess!

— Az ördög látott ilyen asszonyt! — dörmögé a csikós.

— Azt gondoltam, hogy fenékig tejfel.

Azzal meggondolta magát, az arany mégis jobb, mint az ólom. Bosszújában elővette a pipáját, kicsiholt, rágyújtott.

— No, hát tessék utánam sétálni.

S csak azért is a legmélyebb víznek vezette az útitársnéját.

Az nem tödődött azzal, hogy a ló szügyéig ér a hullám, csak a pisztolyokat őrizte a felázástól.

Mikor a szétterült, lomha Kraszna vízén keresztül gázoltak, már virradni kezdett. A mocsárvilág egyszerre fölzendült. Mikor a sík rónán szétlövellt a fellegbontó napsugár, a madár-

kiáltástól, békabrekegéstől még a szathmári harangszót sem lehetett hallani.

A mocsár véget ért; Szathmár-Németi tornyai ott meredtek már a keleti láthatáron.

Juliánna nagyot sóhajtott a derült égre, célnál volt már.

Andernach lovagot is felkölté mély álmából a nagy lúd-
gágogás.

— Hu, mi a mennykő! — kiálta, kikecmelegve a sok tarka
dunna, vánkos közül. — Én ugyan elalvám.

S kezdte homályosan tájékozni magát, hogy mint került
ide, s mik történtek vele tegnap óta.

Legelső dolga volt az útitáskáját megvizsgálni, nem hiány-
zik-e belőle valami? Nagy megnyugvására mindent rendben
talált: az ötpecsétes levél ott volt sértetlenül.

- Héj, korcsmáros gazda!
- Mi baj, kurér uram?
- Miért nem költött fel hamarább az úr?
- Költöttem; de ha nem ébredt.
- Átkozott mászlása! Hogy elaludtam tőle!
- Mászás! Nyíri mászás? Tisztelem a torkának a garatját,
ha a karcosunkat is mászlásként öntögette fel rá.
- Hát van-e már ló a számomra?
- Hogyne volna? Éjjél óta itt áll a sövényhez kötve.
- Akkor csak sicssünk!

Andernach lovag hirtelen összeszedte az úti holmiját, s
sietett ki a kisajtóba, ahol a lóval várt reá a gazda.

- No, hát frissen a kantárt meg a nyerget!
- Miféle kantárt, miféle nyerget?
- Hát a magamét, amit idehoztam.
- Hol van hát?
- Odatettem le a tornácsba.

— A tornácba? Akkor azt a kantárt, nyeretget úgy híják már, hogy „szervusz neked!” Régen lába kelt már annak! Máskor, ha az úr az Ecsedi-láp szélén reggel is akar még beszélni a nyergével, tegye a feje alá este, úgy aludjék rajta. Ellopunk itt mindent, ami le nincs szegezve.

— Jól van! Köszönöm a tanácsot, majd máskor úgy tesztek; hanem mármost teremtsen kend nekem frissen más szerszámot.

— Előbb gondolkoznom kell, hogy hol vegyem? A kurucok mind elvitték a háborúba.

— No hiszen majd visszaadják nemsokára!

A csapláros kerített aztán a lovag számára valahonnan a padlásról valami pókhálós szerszámot, ami aligha a tatárfutásból nem maradt hátra: a nyeregnek két nagy bolond szarva volt elől-hátul, a kengyelvasat meg valami fapapucs pótolta.

De azért még a lovag tartozott köszönettel, hogy ötven aranyért ráadásba még lószerszámot is kapott.

Nem bánta már, akármilyen volt a paripa és a készség, csakhogy egyszer megindulhatott alatta.

A soha embert nem hordozott csikó ugyan kipróbálta eleinte a lovasát, ha nem dobhatná-e le a hátáról, karikába forgott vele, hanem azután, mikor látta, hogy emberére akadt, csak kötélnek állt, lesunyta a két fülét, s ment, amerre hajtották. Egy darabig a kocsmáros maga is segítette a lovagnak elindulni, egy hosszú fűzfáruddal hátul biztatva a kanit.

A kani különben nem volt rossz ló; ha belemelegedett, úgy vitte a lovasát, mint a táltos; s tudta már, hogy ott legjobb a járás, ahol legnagyobb a sár.

Délfelé Andernach lovag utolérte a vármegye gátján az ekhós szekeret.

A sárbul készült töltés fenéig volt ázva; a bivalyosoknak minden száz lépésnyire stációt kellett tartani, s bicsakkal lefaragni a kerekekről a sarat, ami minden küllőt egymáshoz tapasztott. Akkor aztán hozzáfogtak újra a bivalyok mozgásba hozatalához. Ostor nem használt ott semmit, csak a vasvilla.

Még akkor éppen csak a Kraszna hídjánál voltak. Az éppen fele útja lehet Szathmár-Németinek.

Andernach lovag tehát mégiscsak diadalmaskodott a bécsi versenyfutatóján: — egy egész lóhosszával — meg a maga hosszával.

Mikor az ekhós szekér előtt elment, kíváncsian bekukkantott az ernyő alá. Láta, hogy egy asszonyság ül odabent. — Ez az a bizonyos. Az arcát nem láthatta; mert le volt fátyolozva.

— Karsamadiener, madám! — kiáltott oda neki gúnyos udvariassággal. — Szerencsés utat kívánok.

Meg is verte nyomban az Isten, mert amint a kocsit kikerülte, úgy belesüppedt a lova a sárba, hogy nem tudott belőle kivergődni; utoljára is le kellett szállnia a hátáról, s úgy vontatni ki a kantárjánál fogva; a bivalyosok segítettek neki rúddal kiemelni a kanit.

De hát azért mégiscsak ő ért be hamarább Szathmár-Némctibe, mint az ekhós szekér.

Szathmár-Németi akkoriban még kerített vár volt, híres a sokáig kiállt ostromáról Rákóczi ellenében; azután is nagy hadszálló hely, püspöki város, s mindamellet két kálvinista templom fenntartója. Andernach lovag már a város kapujában őrt álló tisztnek elmondá, hogy kinek a küldötte, s hogy haladéktalanul a nádorhoz vezessék.

Pálffy a Károlyi-kastélyban volt szállva, fényes kíséretével együtt. Andernach lovag azon módon sárosan, mosdatlanul bevezetteté magát a magyar főurak és diplomaták legfinomabbikához, aki őt elfogadó termében várta.

A nádornál császári tiszték és kuruc főtiszték vegyest voltak jelen; egypár asszonyság is volt látható, hátrább húzódva, akik valószínűleg valamelyik főúrhoz tartoztak, bécsi divat szerint öltözve.

Andernach lovag, minden gavallérsága mellett sem törődött most az asszonyok szemügyelésével, hanem egyenesen a nádor-

hoz sietett, s a magával hozott ötpecsétetes levelet kivette a tarsolyából.

„Illustrissime Domine, Comes Palatine! Kancellár őexcellenciája megbízásából van szerencsém ezen stafétát átszolgáltatni. Andernach lovag a nevem.”

A nádor átvette a levelet, ollót kért az asztaláról, azzal felmetszette a pecséteket, s kivette a levél tartalmát.

Minden ember feszülten leste a nádor arcán a hatást. Mit fog megtudni? Csak Andernach volt bizonyos a maga dolgáról. Ő tudta, mit adott át a nádornak. A visszahívatásáról szóló dekrétumot: — a császár halálának rémhírét. Ez lesújtó hatású lesz.

És Pálffy nádor, amint kibontotta az összehajtott papirost, először elámult, szeme-szája nyitva maradt, aztán meg elkezdett hahotával kacagni.

Szegény főúr! — mondá magában Andernach lovag —, a nagy csapás elvette az eszét: megtébolyodott!

Hanem aztán a többi urak is, akik a nádor háta mögött álltak, s beleláthattak a széttárt ívpapirosba, szintén mind elkezdtek ki csendesen, ki hangosan nevetni; a szerényebbek a markukba fojtották a kiprüsszenő jókedvet.

Andernach lovag csak bámult, mint egy álomjáró.

— Hát mit jelentsen ez, lovag út? — kérde a nádor, a szétbontott ívet a tartalmas oldalával a sürgönyhozó felé fordítva.

Az a dekrétum — Pintye Gregornak az arcképe volt, a hozzá írt versekkel együtt, ahogy az a domahidai csárda ajtajára fel volt valaha szegezve.

Andernach lovagnak az ajkait ez önkénytelen visszatérő szavak hagyták el e látványra:

— Du ver — fluchter — Kerl!

XXX. FEJEZET

A HAJPOROS HÖLGY — A KASZÁLT REND A MAJTHÉNYI PUSZTÁN

Andernach lovag Illésházy magyarországi korbátnoknak a legbizalmasabb embere volt, tehát nemcsak azt tudta jól, hogy mit tartalmaz az általa nagy sietséggel küldött levél, hanem arról is értesülve volt, hogy ennek minő fordulatot kell okozni a két ország történetében. A háborút folytatni fogják, ami most már nem végződhetik másként, mint a kurucok teljes leveretésével. Az egész kuruc hadsereg nem tesz már többet tizenháromezer lovasnál, a gyalogság a várakba bezárva vagy kapituláció alatt, a maradvánnyal könnyű lesz elbánni. S akkor aztán prédára esik mindene a legyőzöttek: („vae victis!”) ingóbingója, még a hazája is. A hívek meglépesednek!

Nagyon szépen ki volt ez a terv főzve.

Magának Andernach lovagnak is kilátása volt bizonyosan valami bitang dominiumocskára vagy talán egy egész mezővárosra, olyanformára, mint Hódmezővásárhely vagy Szarvas, vagy legalábbis egy olyan falura, mint Békés-Csaba (akkor még falu volt tízezer lakossal).

És mindezeket a szép légvárakat, légkastélyokat, légfalvakat ellopta a „du verfluchter” Pintye Gregor.

Életében sokat rabolt ez a hírhedett haramiavezér, de még ekkora zsákmánylást nem követett el, mint most. Aztán ezúttal is úgy tett, mint hajdanában, hogy mikor egy kereskedőkaravánt kifosztott, az elrablott posztót kiosztotta a szegényparasztok között, rőf hiányában egyik fától a másikig mérve a sing hosszát.

Andernach lovag sorba bámult a nevető arcokon. No, ilyen nyíltan nem képzelte ezt a társaságot, minden embernek beleláthatott a szájába, úgy kacagtak körülötte. Talán nem kacagnának, ha megmondaná nekik, hogy ami abban a levélborítékban volt, az a császár halálhíre! — De hátha éppen azért kacagnak, mert tudják már, és fel vannak rá szabadítva, hogy mégse tudják? Itt a talány!

Nem előzhette-e őt meg mégis valaki? Az a bivalyos szekéren hátrahagyott hölgy csakugyan egy személy-e azzal, aki Bécstől Domahidáig övele versenyt futtatott?

Egyszerre megakadt a szeme egy arcon a társaságban, melyre nem ragadt el a nevetés.

Több hölgy is volt jelen a teremben (a nádor kíséretéhez tartozó főurak nejei talán vagy olyan hölgyek, akiket a nádor közbenjárásra használt föl a királypártiak s a kurucok között) nemzeti viseletben vagy divat szerint öltözve. Azok között volt egy magas, karcsú alak, széles abroncsszoknyában, bouffantsokkal, szalüppel, toronymagas frizurával, a haja fehérre beporozva, az arca etikettszabály szerint kifestve, s a szokásos szépséglegyecskékkel ellátva, szemöldei és szempillái feketék (lehet, hogy kínai tustól azok), könyökig meztelen karjai, a recés kesztyűn keresztül villogó alabástromfehérek, s kezének ujjai, amiket a félkesztyű fedetlen hágy, azzal az előkelő finomsággal bírnak, ami ritka adomány; szép arc, természet, mindennapi jelenet, de egy szép kéz tünemény.

S ez az egy nő nem nevet Andernach lovag tréfás helyzetén. Mikor a Pintye Gregor képmása kézről kézre jár, ő is átveszi azt azokkal a visszahajló végű, rózsaszínbe játszó ujjjaival, s azt kérdi a mellette álló dámától hideg ábrázattal:

— Qu'est que cela? C'est drôle!

— Pokolra szekereztek — dörmögé Andernach lovag —, ha ez a hölgy nekem a múlt este paprikás csirkét nem készített. Ezek a rózsaszínű, hátrahajló ujjak! Nagyon megnéztem őket, mikor a galuskát szaggatta a főzőkanállal.

A márványarcú hölgy azonban őt figyelmére sem méltatta; úgy látszik, neki volt valami komoly oka, hogy részt ne vegyen az általános derűtségben. Instans nő volt! Kiderült abból, hogy amint a kacajvihar egy kissé lecsillapodott, elegáns lengéssel odalebent a nádor elé, szép kiejtésű franciasággal ajánlva még egyszer az ügyét őmagassága kegyelmébe.

A nádor kezet nyújtott a folyamodó hölgynek, s igen meleg hangon biztosítá őt kérelmének teljesítése felől. Számolhat a leghatározottabb pártfogására. — És azután egész a terem ajtajáig kísérte őt, s méltóságos asszonynak címezte.

— Azért mégis ketten együtt törtük mi el tegnap a paprikás csirkének a sarkantyúját — gondolá Andernach lovag. — Furfangos tréfa biz ez — mondá aztán a nádorhoz fordulva. — Bizonyosan tudom, hogy hol tették meg rajtam ezt az elcsempészését a hozott levélnek, engedjen magasságod pár napi haladékot nekem, hogy utánajárhassak, s az elcserélt iratot visszakeríthessem.

A nádor egész jóakarátú komolysággal biztosítá a lovagot, hogy türelmesen fogja várni az elveszett levél előtüntetését.

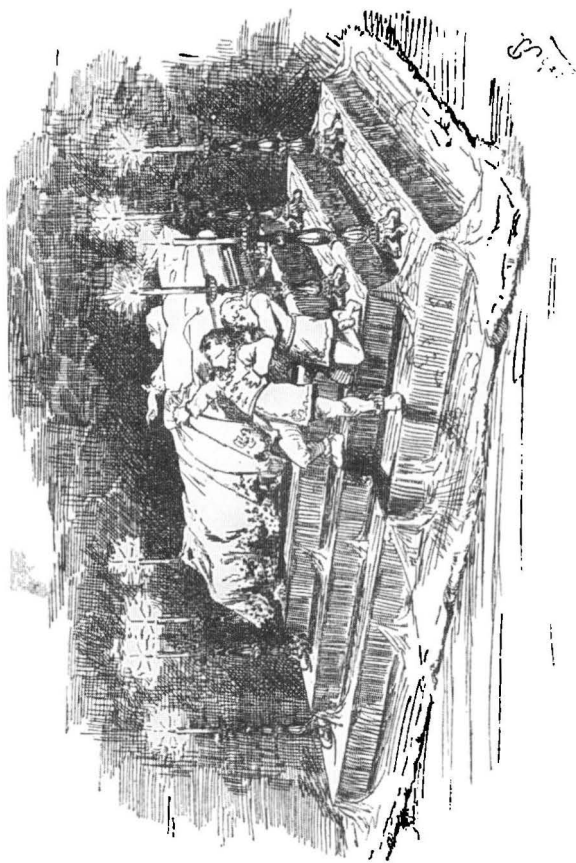
Andernach lovag sietett búcsút venni. Künn a várakozó teremben megkérdezte a nádor kamarásától, hogy ki volt az a szép hölgy, aki éppen most eltávozott.

Megmondták neki a nevét és állását: „Korponay Jánosné, született Garamszeghi Ghéczy Juliánna, kuruc főstrázsamester hitvese”.

Most azután még jobban meg volt confundálva a lovag.

Ha ez a kuruc alvezér asszonya: akkor mit keresett volna Bécsben? S ha nem onnan jött, hogyan tudhatott volna valamit arról, hogy ő mit hoz Bécsből magával?

A legegyszerűbb mód lett volna erre a kérdésre választ kapni, ha felkeresi Korponaynét, és kiveszi belőle ezt a titkot. Csak éppen újra kellene equipálnia magát, mert ilyen sárosan, szurtosan, mint staféta, prezentálhatja magát valaki a nádornál,

Jókai Róza illusztrációja az első kiadásból (1884—85)

VIII.

A sztraceni völgy látképe

de nem tchet látogatást egy elegáns úrhölgynél. — Görög bolt van Szathmáron elég, ahol kész öltözeteket árulnak. (Bizonyosan Korponayné is onnan kölcsönözte a divatöltönyét.) Hanem ezalatt elszalaszt valami más sakkfigurát, ez a bivalyos szekéren utazó hölgy.

Ez okvetlenül azonos azzal a rejtélyes személlyel, aki Bécstől elkezdve, az egész úton őelötte futott, akadályokat rakva mindenütt az ő útján keresztül. Ezzel neki találkoznia kell, mielőtt Szathmár-Németibe érkezhetnék, még az úton.

Sietett új lovat vásárolni, s amint az nyereg alatt volt, felkapott rá, s visszaügetett azon az úton, amit nemrég megtett.

Az ekhós szekeret csakugyan megtalálta még az Ecsedi-láp szélén. A nap forrón sütött, a bivalyokat csípte a légy, belefeküdtek a pocsolyába, csak az orruk látszott ki belőle; semmi ösztökélés ki nem bírta őket onnan mozdítani.

Az ekhós szekér kinn állt a parton, a zombikok között, ahová ezt a béresek kivontatták, amíg a bivalyoknak méltóztatik a fürdést megelégetni, s a hivatalos órát újra megtartani. Az úrhölgysz ott ült az ernyő alatt, körös-körül tocsogó sömlyék volt, csak úgy ugráltak a ló lábai elöl a békák mindenfelé, amint Andernach lovag odaléptetett hozzá.

A lovag azt gondolta, hogy no most mégiscsak a kezében tartja egy fonalat annak a gubancnak, amibe belekeveredett. Belékött a menekülésre képtelen hölgybe.

— Legalázatosabb szolgája, asszonyom! Nem Korponayné asszonysághoz van szerencsém?

A lovag nagyon csalafinta akart lenni, azt gondolta, hogy erre a névre majd valamiképpen reflektálni fog az a dclnő.

Csakhogy Krisztina már akkor kijárta Juliánának az iskoláját, be volt tanítva minden eshetőségre.

Aki csak hazudni tud, az nem tud hazudni, de aki az igazsággal tudja keverni a hazugságot, aztán hol alatta, hol mellette elsurran, ez bírja az igazi tudományt.

— Nem, kapitány úr! — felelt Krisztina, a fátyolát hátravetve, hogy az arca még őszintébb legyen. — Én Blumevitz császári királyi ezredes felesége vagyok.

— Tisztelem, úrasszonyom. Én pedig Andernach lovag cs. kir. kapitány vagyok, én Korponay Jánosné asszonyságot keresem, akinek igen fontos izenetet kellene átadnom.

— Hát csak keresse, kapitány úr.

A lovag nem tágított:

— Ezer bocsánat, úrasszonyom! Nem asszonyságod volt az, aki Bécsből kezdve folyvást előttem utazott, egész a Tiszáig, egy karmazsinpiros hintón?

— De én voltam az.

— Ugyan örülök, hogy van szerencsém megismerkedetni asszonyságoddal. Nem mondhatná meg nekem, miért igyekezett engem olyan halálos sietséggel megelőzni?

— Őszintén megmondom, kapitány úr. Én azért mentem fel Bécsbe, hogy őfelségénél szerencsétlen atyámért könyörögjek, aki fej- és vagyonvesztésre van ítélve, talán nevéől ismeri kegyelmed, Fabriczius löcsei főbíró. Kegyelmet kértem a számára. Rémulétemre azt a hírt kellett meghallanom, hogy a császár hirtelen meghalt. Ekkor az a gondolatom támadt, hogy lesiessek Pálffy bánhoz, aki a felség teljhatalmazottja, s tőle kérjem az atyám számára a kegyelmet, akinek ezt megadni egész addig hatalma van, amíg vissza nem hívják. Ezért akartam a kapitány urat megelőzni, mert azt hittem, hogy kegyelmed hozza Pálffy bánnak a visszahívó dekrétumot. Sajnos, hogy mégis megelőzött kegyelmed, s ezzel szegény atyámnak az ügye veszve van.

Krisztina szemében két könnycsepp ragyogott. A könny egészen igaz volt, hanem az alapjául szolgáló indok nem volt az. S Andernach lovagot megcsalták a könnyek.

— Ne keseregjen, úrasszonyom. Semmi sincs elvesztve a kegyelmed részéről. Mehet egész csendességgel a bivalyfogatán Szathmárig, én nem hoztam Pálffy bánnak semmiféle vissza-

hívó dekrétumot. Hanem elhoztam neki a Pintye Gregor figuráját.

Krisztina arcán az az őszinte, tudatlan elbámulás látszott e név hallatára, ami kétségtelenné tette, hogy ő sem a névről, sem annak a viselőjéről nem tud semmit. Azután pedig rögtön az eltitkolhatatlan öröm ragyogása látszott rajta, egész hévvel kérdező: „Hát nem hozta kegyelmed a visszahívó dekrétumot?”

— Nem ám.

— Menjünk, emberek, menjünk! — kiálta Krisztina a heverő hadnak. Sem ember, sem bivaly nem akart mozdulni.

Azzal Andernach lovag udvariasan üdvözölte a hölgyet, s megfordította a lovát — a vármegye gátja felé.

Újra meg kellett tennie az utat azon az elátkozott sártöltésen keresztül.

Megint este lett, mire a domahidai csárdához elvergődött.

Ezúttal bevezette a lovát a pitvarba, s odakötötte a kantárját az ajtókilincshez.

A fogadására természetesen nem jött elő senki.

A fogadónak dolga volt odabent, dohányt vágott a hosszú asztalon egy kettétört fringiával, s tudomást sem igen vett a belépő vendégről.

— Jó napot, korcsmáros! — köszönte be a lovag.

— Ha jó, edd meg! — dörögte a bajusza közül a vendéglős.

— Megint itt vagyok ám.

— Bánja a ménkü.

— Hát nem ismer tán kend?

— Ismeri a ménkü.

— Én vagyok az a vendég, aki tegnap itt hált!

— Vendég? Ezer vendég hál én nálam naponta, mit tudom én, melyik a kesely, melyik a fakó?

— De arra csak emlékezhetnék kend, hogy én vettem kendtől tegnap egy rémonda lovat ötven aranyért.

Már erre a szóra csak kinézett a korcsmáros onnan a süveg karimája alól a félszemével.

— Hát talán visszahozta az úr a lovat, hogy most meg én vegyem meg?

— Hoztam a gutát. Eladtam én azt még Szathmárban.

— A lócsiszárnak?

— Dehogy a lócsiszárnak, cserzővargának.

— No az jól járt veled, mert több volt azon a bőr, mint más lovon.

— Nem azért jöttem én vissza, hanem a kend feleségével szeretnék beszélni.

— Az én feleségemmel? Ha csak ez a kívánsága az úrnak, hát az megtörténhetik iziben. Hej Dorka, te! Gyere csak be! A kapitány úr akar veled enyelegni.

Erre a hívásra csak beállít a terembe az a vén banya, aki egészen hozzá illő párja volt a korcsmárosnak.

— Tessék veled diskurálni. Akár magukra hagyom.

— Mi a csoda ez? Hát ez a kend felesége?

— Fájdalom, hogy az! Még pedig ötvenhárom esztendő óta.

— De hiszen nem az volt a tegnapi, hanem egy szép, fiatal, karcsú termetű, kökényszemű, sáfrányhajú menyecske volt, aki itt danolt, süttöt-főzött, nekem tokaji bort töltögetett.

Erre a szóra a korcsmáros azzal felelt, hogy öklébe szorította a dohányvágó félkardot, s megfenyegette vele a vénasszonyt, olyan haragos pofával, amiből kirítt a félelem, s mérgesen dörmögé:

— Heh! Te fertelemes gonosz csont! Már megint gonoszban törted a fejedet! No megállj! Feladlak a törvényszéknek, csak bekerüljek Szathmárba!

— De nem erről a vén banyáról beszélek én! — szolt türelmét vesztve Andernach —, hisz ezzel csak annyi dolgom volt, hogy neki adtam oda a nyergemet meg a kantáromat, hogy tisztogassa meg.

— Ahun van ni! — kiálta fel erre méltatlankodva a fogadós, s ledobta az asztalra a félkardot. — Kegyelmed maga hát akkor a hibás! Minek az ilyen asszonynak nyerget meg kantárt

adni a kezébe? Micsoda rettenetes nagy hiba volt ez már!

Aközben forogtak a szemei, hányta magára a keresztet, s dörmögött olyasmit, hogy „Tüske a talpad alá!”

Andernach lovag nem értette a dolgot.

— No, hát mi lesz már?

— Ni, hogy keresztbe állnak már a szemei! — dörmögé a korcsmáros, s úgy reszketett, majd a hideg rázta.

Az igaz, hogy a vénasszony csúnyául tudott kancsalítani, az ember sohasem tudta, hogy melyik szemével néz rá?

— Hát hallja az úr — suttogá a korcsmáros —, megmondom az igazat, de adjon rá parolát, hogy nem mondja odább, egy teremtet léleknek sem.

— No, parolát adok rá.

Andernach lovag odanyújtá a kezét a vendéglősnek, az a mutatóujjával elébb egy karikát rajzolt a tenyerébe, s azután belesapott csattanósan. Ezt úgy hívják, hogy „karikás parola”, ez a rajzolt kör képviseli a L. S.-t (Locus Sigilli).

— Mármost hát megmondom igazán. Ez az én feleségem boszorkány, valóságos céhbeli boszorkány, azoknak is a kapitánya. Ha ennek este, gyertyagyújtat után kantár meg nyereg akad a kezébe, akinek azt a nyakába veti, a hátára dobja, abból repülő ló lesz egyszeribe, de hogyha embert vagy kutyát, disznót nem kap, amin legörömebb nyargal, hát akár egy üres hordót is felkantároz, az is elrepül vele, csak azt mondja: hipp-hopp! Ott legyenek, ahol akarok! Egy fütty alatt ott terem a Szent-Gellért hegyen, elhozza magával a bűbajos írt, amivel aztán ha bekente magát, egyszerre átváltozik csodálatos szép tündérré, az ember azt hinné, hogy farsangi új menyecske. Kegyelmed is így botlott rajta keresztül, köszönje a szenteknek, hogy meg nem ütötte benne a bokáját, szép szerével megszabadult.

— Dehogyan szabadultam! Inkább nagyon is rajta vesztettem. Elbolondított a danolásával, leitatott a mászlással!

— Danolással? A bizony, hollókározással! Mászással? De bizony nyíri karcossal! Nem alszik el ettől ember. Halottnak beadják, felébred tőle, olyan savanyú. Boszorkányság volt az. A csonka hegyről hozta, ahol a boszorkányok pincéje van.

— Bánom is én, akárhonnán hozta! Hanem az én tarisznyámból kilopta a levelet, amit Bécsből hoztam. Egy drága írást, amire nagy szükség van Szathmáron.

— Micsoda?! — kiálta fel a korcsmáros, kétfelé törülve a bajuszát. — Azt mondja az úr, hogy meglopták? Az én házamban? Tudja meg az úr, hogy én nemesember vagyok. Bocskai nemese! Engem ne merjen dehonesztálni. Az én házamnál soha egy gombostűt el nem loptak.

(Gombostűt az igaz, hogy nem.)

— Hát a lószerszámom! — kiáltá mérgesen a lovag.

— Azt sem lopták el! Minek adta az úr a boszorkány kezébe? Dorka te, Dorka! Becsüld meg magad! Szépen kérek. A Herkópáter nevére! Hozd vissza a lovag úrnak a készségét. Ne bolondozz!

A vén banya bebújt a kályhalyukba, ott kaparászott, csörömpölt, s aztán csak előbújt megint, az eltűnt nyercet és kantárt hozva nyalábban. Odadobta a padra.

A lovag bámulva ismertrá az elveszett holmijára. A pisztolyai is ott voltak a nyeregkápában, csak az egyikén volt a kakas felhúzva.

(Ezt bizonyosan visszaküldte Korponayné a vezető legény által, aki a mocsári úton került előre.)

— Ez hát megkerült volna — dörmögé a lovag —, mármost bárcsak a levelem is előkerülne, adnék érte kemény száz tallérokat, aki visszaadná!

— Száz tallér! A császár levele volt? — kérdé a korcsmáros.

— (A száz tallér megint nagyot rendített a pártállásán.) Milyen volt az a levél?

— Öt pecsét volt rajta a császári sással, de hisz a boríték nem is vezett el, a pecsétek is mind rajta maradtak, hanem a belét vették ki, s mást tettek helyébe.

— No ez már boszorkányság volt! — monda fogvacogással a korcsmáros. — Ehhez tudnak a boszorkányok. Még a gycerket is kicserélik, mikor a bábaasszony keresztelni viszi, a maguk porontyát odaváltják a selyemtakaró alá, az úrfit meg eladják a cigányoknak. Hova tetted, te gonosz csont, a császár levelét? Add elő mindjárt, vagy négyfelé hasítlak!

(Ellenben a kályháig retirált féltében a gazda.)

— Nem láttam semmit . . . — dörmögé a vén banya, leülve a rokka mellé, s rákezdve a csepűfonást.

— Valld meg mindjárt, hogy mit dugtál a levél helyébe, vagy ciherre teszek, hamuvá égetlek!

— Nem tettem semmit! — motyogá az anyóka, térdéig görbítve a lesunyitott fejét.

— Dehogynem! — allegált a lovag. — Azt az átkozott zsvány figuráját tette a helyébe, azt húzta ki a borítékból a Pálffy bán, mikor felvágta a pecsétet rajta.

— Micsoda zsványét? — kérde meghökölve a vendéglős.

— No, hát azét a híres rablóét, a Pintye Gregorét, ami ide volt a benyíló ajtajára szegezve.

(A benyíló ajtaja akkor éppen befelé volt tárva.)

— Azt a verses képet innen az ajtóról? — kérde a gazda.

— Hát persze, hogy azt az cbszülöttét!

Most már még a süvegét is lekapta a fejről a gazda, úgy hanyta magára a keresztet.

— Szent Habakuk, ne hagyj magamra! — s aztán lábhegyen settenkedve lopózkodott a benyílóig, a befelé tárt ajtót kihúzta, s odamutatott, babonás borzalommal. — Nézze a lovag úr, hiszen most is itt van.

A biz oda volt kiszegezve most is, az a bizonyos Pintye Gregor, azokkal a szép versekkel, amiket valami falusi poéta esztergált.

A lovag bámultában leült a padra, rámeresztett szemekkel.

— Du verfluchter Kerl!

(Persze, hogy ez is azon az úton került vissza, amin a lószerszám, a lovagot megelőzve.)

Most már csakugyan szentül hitte, hogy boszorkányság van a dologban.

— Mármost hát köttesse be kend a lovamat az istállóba, éjszakára mégiscsak itt kell maradnom ebben a boszorkányos hajlékban. Szólítsa a menyecske leányát.

— Tercsa te, jer elő! Készíts jó vacsorát.

Még az a halovány reménysége volt a lovagnak, hogy talán ettől a menyecskétől tudhat ki valamit, hogy ki volt az a tegnapi „cifra asszony”, akivel ő olyan jól mulatott volna, ha el nem aludt volna, hanem a Tercsa, ha a fejét lefűrészelik, sem emlékezik másra, mint az „édes szülémre”, az pedig tegnap sem volt se szebb, se fiatalabb, mint ma.

— Így van ám az — magyarázá a gazda, tudós jártassággal —, hogy ezek a gonosz boszorkányok úgy tudják magukat elváltotatni, hogy csak az látja őket bűbajos cifra asszonynak, akinek a szemcseit megbabonázták, a többi meg mind csak ilyen toprongyos vén csoroszlyát lát maga előtt, la.

Ehhez aztán a Tercsa is tódított, amennyit csak tudott, s a vacsoránál úgy jól tartották Andernach lovagot paprikás bürgeével meg boszorkányhistóriákkal, hogy annak a szája égett, a háta meg fázott.

A vén Dorka pedig hallgatta mindezt csendesesen, s mekegtette egyformán a kecskerokkát; a fekete kandúr ott dorombolt mellette a kályhapadkán.

Mikor aztán lefektették a lovagot a dunnaverembe, s rácsukták a benyíló ajtaját, akkor összefogóztak mind a hárman: a gazda, meg a leánya, meg a vén Dorka, s úgy táncolták hármásban a kalamajkát.

Andernach lovag komolyan elhihette a boszorkányhistóriát, mert ő jó nevelésben részesült a vorarlbergi minoriták kolostorában, de ezek itt cudar, hitetlen erctnekek, akik nem hisznek semmit, még boszorkányokat sem.

Másnap reggelig ráért a lovag álmodni róla, hogy mit tegyen mármost, merrefelé fordítsa a lova fejét? Elég diplomáciai jártassága volt felfoghatni a fatális helyzetet, amit a dekrétum elvesztésével okozott. Hazamenni Bécsbe s megint visszatérni, kétheti idővesztés. Azalatt Pálffy és Károlyi azt tehetik, amit akarnak. A bivalyos szekér is megérkezett ezóta, s Blumevitzné tudatta az urakkal, hogy a császár meghalt. Hivatalos tudomást azonban erről Pálffy nem kénytelen venni, s az időhaladék az ő szövetségese.

Már kora hajnalban sietett nyergeltetni a lovag, azzal a szándékkal, hogy mégis visszatér Szathmárba, és élőszóval mondja meg a bánnak, hogy az uralkodó egy hét óta nincs az élők között.

Amint azonban a vármegye gátjáig jutott, ott nagy népcsődület állította meg; száz meg száz szekér, tízszer annyi paraszt, egy egész ezred granicsár. A szekerek meg voltak rakva rőzsekötegekkel, nádkévékkel. Lárma, kiabálás volt elég. Lovas szerzésnök segítettek a zűrzavart szaporítani.

Andernach lovag nem bírt közöttük előrehatolni.

Nagy nehezen akadt egy granicsár őrnagyra, aki tudott németül. Attól megtudta, hogy nem szabad neki a vármegye gátján keresztülmenni. A bán parancsolta, hogy két nap alatt az egész gát, amilyen hosszú, járhatóvá legyen téve, mert az egész császári hadseregnek, ami a Kraszna túlsó oldalán áll, át kell rajta jönni Nagy-Károlyba. Addig pedig senkit a gátra ráereszteni nem szabad.

Ennek az intézkedésnek az okát aztán könnyű volt Andernach lovagnak, a politikai helyzettel való ismeretsége mellett, kihüvelyezni.

A királyi teljhatalmazott, Pálffy bán és Rákóczi meghatalmazott fővezére, Károlyi Sándor, addig az alkudozások alatt, a seregeikkel együtt farkasszemet néztek egymással, ha az alkudozás félbeszakad, a verekedésre azonnal készek. Ha Pálffy most a Kraszna jobb partjára átvonul a seregével, egész Nagy-

Károlyig, ez azt jelenti, hogy a két meghatalmazott már megkötötte és aláírta a békét, s most már csak a befejezési parádéja következik a hosszú háborúnak. — A kurucok kevély népek: nem akarják letenni a fegyvert a csatarendben álló ellenség táborá elé. — Ezért küldi át a sereget az Ecsedi-láp túlsó oldalára a bán.

De még egyéb oka is volt annak, amit Andernach nem tudhatott.

Rákóczi Ferenc odakinn Lengyelországban éppen olyan gyorsan értesült I. József haláláról, s ő is azonnal gyorsfutárt indított Károlyihoz, azzal a paranccsal, hogy a fővezér rögtön szakítsa félbe az alkudozásokat, s készüljön a had folytatására. Ha nincs király, nincs kivel egyezkedni.

A fejedelem futárja Korponay János volt.

Ápril 17-én halt meg József király.

Betegségének súlyos fordulata előtt az özvegy császárnének és a miniszterének megküldé írásban azon végóhajtását: hogy ha ő meghal is, Magyarországot kibékítsék; a nemzettel és Rákóczival igazságos békét kössenek, Wratislaw és Savoiai Eugen csak az uralkodó végakarát teljesíték annak halála után. A becsület az ő részükön volt. A fondorkodás a Bécsben lakó magyar főuraktól származott. Ezúttal a becsületes emberek *csáltak*. Szabad volt nekik: kötelességük volt.

Ápril 24-én érkezett meg Korponay Jánosné a bán főhadiszállására a király halálhírével és a visszahívó dekrétummal. Nem lett az elsikkasztva; eljutott oda, ahova küldve volt. Ulánná átadta azt Pálffy bánnak. Abból megértheté a főúr, hogy felhatalmazása vissza lett vonva; helyette Cusani tábornok lett kinevezve a császári hadsereg vezérévé; őt magát Bécsbe hívják: a bécealkudozásnak vége.

Pálffy bán a zsebébe dugta a visszahívó parancsot, s rögtön futtatá a megbízottját a kuruc táborba Károlyi Sándorhoz, azzal az izennel, hogy ő kész aláírni azt a béceokmányt, amit együtt szerkesztettek. Károlyi jöjjön a seregével Szath-

márta; ő a császári sereggel Nagy-Károlyig fog előle visszahúzódni.

Azt is tudatta Károlyival, hogy mit kapott Bécsből.

A két fővezér átlátta, hogy itt egy napot sem szabad elveszteni.

Eppen ezen módon dugta el a tarsolyába Károlyi Sándor a fejedelemnek ápril 19-én Kukizoból kelt levelét, melyben Rákóczi a békekötés halogatására ösztönzi, s Husztra hívja össze az országgyűlést. Még akkor nem tudhatta a király halálát.

Ápril 27-én érkezett meg Korponay János Rákóczinak azzal a levelével, amit már a király halálhírének vétele után írt. Nagy kerülőt kellett tennie a mármarosi hegyi utakon keresztül.

Szathmárra utasították.

Már akkor sem a császári, sem a nemzeti hadsereg nem volt ott. Egy nap alatt úgy megrakták a vármegye gátját rőzsével, náddal, hogy ágyútelep, lovasság, poggyászszekér mind átkelhetett rajta. Az Ecsedi-láp túlsó oldalán álltak már.

Korponay János az elhagyott főhadiszálláson, a szathmári Károlyi-palotában, csak egy csapat kuruc muskétást talált még. Régi jó ismerősök voltak, a lőcsei önkéntesek, akik a város feladásakor vele együtt törtek keresztül az ostromzárló császári harcvonalon, utolsó hívei Rákóczi Ferencnek. A parancsnokuk az ősz Fabriczius volt.

Amint meglátták egymást, összeölelkeztek.

— Mit hoztál, fiam? — kérde Fabriczius a kuruc vitéztől.

— A fejedelem parancsát s a király halálhírét.

— Elkéstél velem, fiam. A vezérek ma írták alá a békekötést.

Nincs már fejedelem.

Korponaynak egyszerre megeredt a szeméből a könny. Sírt, mint egy gyermek.

Azután dühöngeni kezdett: „Hogy történhetett ez meg?”

— Három nap alatt összeboronálták a dolgot. Éjjel-nappal tanácskoztak, lélegzethez jönni sem engedtek senkit. Most már

odaát vannak: holnap utoljára lövik ki az ágyúkat, puskákat, salve gyanánt az eltemetett dicsőségre.

— Ki sugallhatta ezt nekik?

— Hát ki? Az, aki a király halálhírét Bécsből hamarabb meghozta, mint te.

— Hamarább, mint én?

— Három nappal hamarább, mint te.

— Hisz én éjjel, nappal, hóban, zivatarban vágattam; három lovat agyonhajtottam.

— De az repült!

— Akkor ördög volt, ha engem meg tudott előzni!

— Jól mondod. A feleséged volt.

Korponay a fogait csikorgatta dühében.

— Ha én egyszer még azt az asszonyt a törömnek a hegyével elérhetném!

A mocsár túlsó oldalán meg Andernach lovag dühöngött ellene.

— Ha én egyszer még annak az asszonynak, aki nekem paprikás csirkét főzött, a selyemkendőjét a nyakán a markomba kaphatnám.

Szegény asszony! De nagyon készülnek ellene!

Május első napja volt, amidőn Nagy-Károlyban, a gróf Károlyi-palota termében, nyitott ajtóknál felolvasták azt a korszakalapító okmányt, melynek *szathmári békeszerződés* a neve. A cím a kurucoknak tett engedmény volt, az a főhadiszállásuk volt Szathmár-Németi, a császáriaké Nagy-Károly.

„Mi I. József, Isten kegyelméből stb. stb.” kezdődik az okmány.

I. József már akkor a díszravatalon feküdt, bebalzsamozva, a lobogó viaszgyertyák vetették rá sárga világukat. De bizonyára az ő akarata volt az: hogy kizöldüljön a fű a kiontott vér helyén egész országszerte.

Azt a tizennégy napot, ami alatt egy koronás halottnak ott kell feküdni, országai címereivel felpompázott ravatalán, jól

felhasználta a halott: kibékítette az országait. Amit elkezdett élve, bevégezte holtan.

Nagy esemény volt ez: millió és millió embernek öröme, ugyanannyinak keserűsége, a legtöbbnek együtt keverve mind a kettő. A napok megszűntek fényesek lenni, de az éjszakák sem olyan sötétek: nincs remény, de rettegés sincs. Nincs győztes, de nincs legyőzött sem.

S hogy senki se maradjon az országban, aki az 1711-iki május 1-ét meg ne emlegesse, maga a felséges természet, a szent geodémon is megörökítette azt a maga hozzájárulásával. A május első reggelére virradó éjszakán olyan általános fagyot ercsztett az országra, hogy a Kárpátoktól a Velebitig minden növény gyümölcse virágjában elromlott. Az idén nem lesz se búza, se bor. Siessen minden ember haza, alászántani a leforrázott vetést, s tönkölyt, tatárkát, tengerit vetni, amíg lehet.

A felkelő nap előtt dértől megőszült rónák terülnek el; a zúsmarától csillogó lombok lankadtan csüggnek alá a gyümölcsfákról. — Éppen ilyen lankadtan csüggnek a zászlónyelen a lobogók, a „pro libertate” aranyfakó betűivel.

Tizenháromezer kuruc vitéz áll ezredekre sorakozva a majthényi rónának egy négyszögű terén; utolsó maradványa annak a hadseregnek, mely tizenkét éven át egy darab világtörténetet csinált.

Ma írják meg az utolsó lapját ennek a történetnek, s aztán porzót hintenek rá.

Nincs fegyverlerakásról szó; ez nem kapituláció, ez szabad akarató békekötés. A tizenháromezer kuruc vitézt nem fogja körül ellenséges tábor, nincsenek ágyúütegek ellene fordítva, a király személyesítője, Pálffy bán, csupán egy escadron savojai dragonyostól mint díszkísérettől követve, jön ki Nagy-Károlyból a sereg elé, s ott szemben jön reá egy, az ő díszkíséretét számra meghaladó fényes lovagcsapat: Károlyi Sándor vezér, a kuruc tisztekkal.

Sokszor összecsengett ezeknek a kardja amazokéival, nem fog csattogni többé.

Ezek azok a kuruc tiszték, akik még tegnap letették a hűségi esküt, a szathmári gyűlésteremben Pálffy titkára, Pulay János előtt; akik eddigi rangjukban most már a királyi zászlók alatt fognak szolgálni.

Károlyi bemutatja őket név szerint Pálffy bánnak, s akkor ő maga is a szabad ég alatt, fedetlen fővel leteszi a hűségi esküt Pálffy bán kezébe.

Akkor aztán felolvassák a hadirendben álló kuruc sereg előtt a békekötés levelét.

Közbocsánatot kap minden ember, a kicsinytől a legnagyobbig. Maga Rákóczi Ferenc is visszakapja birtokait, túsul tartott gyermekeit; csak a fejedelmi címét veszti.

Visszaadják mindenkinek az elkobzott vagyonát, megerősítenek kit-kit a fejedelem által adományozottakban; az özvegyeket, árvákat üldözni nem engedik, senkit a múltakért kérdőre nem vonnak.

Helyreállítják az ország szabadságát, a vallásszabadságot; az elvett templomokat visszaadják.

Összehívják az országgyűlést, s ami sérleme van a nemzetnek, ott azt mind megorvosolják.

És végtére nem kívánják a kuruc seregtől, hogy fegyverét lerakva, kard nélkül az oldalán világ csúfjára oszoljon szerteszét; mindenki megtartja az ősi kardját, a magyar viselet kiegészítő alkatrészét, csak a karabinokat rakják le; azokat sem kapitulációképpen, hanem tisztességes árban, minden lőfegyverért kap a tulajdonosa hat rénes forintot; ami árnak igen tisztességes.

Az átadás előtt ezredszámra lövik ki vezényszóra a karabinokat, végső tisztességül, mint a temetésnél, s azután lerakják szép sorban egymás mellé.

Igazi festői látvány, minőt soha a világ egy rakáson nem fog találni többé, ez a kuruc sereg. Mindenik ezrednek más

az egyenruhája: zöld, piros, kék, narancsszínű dolmányok, más-más színű nadrágokkal és csizmákkal, amikből csak a zöld szín hiányzik (ez megbélyegző volt); a kalpagok, kucsmák, csákók és sisakok formája is annyiféle változik; a dolmány zsinórzata fehér vagy fekete. Az ezredek nagy zászlói, a *kornéták*, majd bíborpirosak, majd fehérek, majd zöldek, rajtok az ország címere, a Rákóczi-címer vagy a Boldogságos Szűz, s az aranyhímzésű szavak: *pro libertate*; azután minden ezrednél a századoknak külön lobogóik, amiknek csíkjai azon ezredek egyenruháinak színeit képviselik: arra való, hogy a harci zűrzavarban a szétrobbant vitézek odataláljanak megint a saját zászlóikhoz. Ennek a szép tudománynak mind vége van most már. A tárogtók utolsó takarodót fűjnek.

A vezérek eskületétele után leszállnak a zászlótartók lovaikról, s leütik a földbe a zászlónyeleket; a zászlók mögött következik a sorba lerakott karabinok rendje, olyan az, mint egy lekaszált gabonarend, középett a nagy *kereszttel*, a kornétával, körülrakva a tábori rézdoboktól, azok sem jelzik már többé a riadót.

A két csoport, a kuruc tisztikar s a császári lovas kíséret egybevegyül, egy csoporttá gomolyodik, s megindul Nagy-Károly felé, s ezzel ki van adva a nagy jelszó: „Mehet ki-ki, amerre lát!”

A nemzeti hadsereg a szélrózsára van bízva. Az ezredek csapatokra bomlanak, megszűnt a parancsszó, a fegyelm; nincs tiszt, nincs közlegény többé; az a kérdés, ki, mely vidékre tart? A Szathmár felé fordulóknak keszerves a dolga. Az Ecsedi-láp gázlóin nem lehet most áthatolni, mert ott ujjnyi vastag jég fagyott a vízre, ami a ló alatt beszakad s a lábait összemetéli, csak a vármegye útján kell végighatolni, ahol a feltúrt sár göröngyei csonttá vannak fagyva. Van nagy káromkodás!

S aztán a lovas csapatok után egy másik tábor kezd hozzá a kibontakozáshoz, a szekerek tábora. Ezer meg ezer kocsi;

hintó, szekér, tele menekült néppel, asszony, gyermek, öreg ember, aki a visszavonuló kuruc sereggel együtt futott, minden mértföldnél növekedve, mint a lavina, bomladozik most már szerteséjjel s keresi az utat, melyen hazájába visszatérhet.

A szekértömeg közt poroszkál előre, meg-megakadva, a torlaszban az ekhós szekér is, mely a két asszonyt viszi, Juliánát és Krisztinát.

Ők még Majthényban ebédeltek meg, a gazdag mezővárosban, melyet itt a hajdúvilág közepén csupa német gazdák laknak, híres gyümölcstermesztők. Innen kelteki útra alkonyatfelé, mikor már a szétoszló nemzeti sereg lovasa, akik a keleti országrész felé laktak, elvonultak az úton; — addig a Majthény-nál álló szekértábor nem indulhatott meg.

Akkor pedig, mihelyt szabad lett az út, ugyan indulni kellett, mert Majthény már ki volt élve.

Ötezer szekér volt egy rakáson! Egész tábor!

Annak futni kellett saját maga elől egy várossal odább. S amint azt megszállták, megint hamar odább, az éhínség elől, míg a tenger apródonkint szét nem oszlik apró folyamaiba.

Korponayné ugyan jól ellátta magát élelmiszerekkel, az ismeretes közmondás szerint: „Télen kenyeredet, nyáron meg ruhádat el ne hagyd”; mert a vendégszeretet egy egész tábor megérkezésekor még Magyarországon sem gyakorolható.

Eddig a két asszony nem sokat gondolt éhséggel, szomjúsággal. Bámulatos az, hogy ebben a tekintetben mennyit képesek az asszonyok kiállni. Azután a gond, az aggodalom nagyon jó asztalnok és pohárnok, úgy jól tudja tartani az embert, hogy nincs olyan vendéglős. Hanem most már ennek a gyomorterhelőnek mind vége van. El lett érve a cél, megkapták, amiért fáradtak, van nagy öröm, s az öröm étvágyat csinál.

Hát hiszen erről gondoskodva van; hanem fennmarad egy másik baj: a takarmánykérdés. Az utazóknak lovaik is vannak. Szénának, zabnak s egyéb abrakfélének híre sincsen. Azon is segített a véletlen. Itt a sok elfagyott őszi vetés. A szép tábla

rozsvetések most már nem valók egyébre, mint lekaszálni, fölétetni. — Az egész út mentében aratnak, kaszálnak, mint derék nyárban. Szomorú aratás: nem köt kevés senki!

Az út mellett, Majthényon túl, egy nagy rozstábla szélében kaszál egy pőrere vetkőzött, nagyszál férfi. Kettő vagy három a tábla túlsó oldalán heverész a levágott rend végében, mint aki napi munkáját végezte már; ez az egy még vágja erősen az embervállig érő vetést. Mögöttük egy egész tarló látszik már, amelyiket a ledöntött gabona hosszú sorban takar.

S ahol a levágott rozs megszűnik, kezdődik egy másik tarló. Egy nagy, négyszögű parlag mezőt végtől végig betakarnak az egymás mellé lerakott karabélyok, amiket a kuruc sereg ottan hagyott. Miként egy lekaszált tarló! A hajdani dicsőség tarlója. Ez is a múlt éjszaka fagyott le. A sorba lerakott fegyversor mintha csak a folytatását mímelné a kárba ment rozs kaszált rendének. Hát azok a póznák ott a közepén minden sornak micsodák, azokkal a fecskefarkban végződő rongyokkal? — Madárijesztők! — Valamikor zászlók voltak, amik repültek a szélben, mikor diadalra robogtak, körülöttük a felrúgott dobok, üres edények!

Ez az a híres majthényi síkság, amin azóta olyan nagyot nőttek a fák. A tizennyolcadik évtized járja már, hogy ott terül e földdarab körülárkolva, egy darab senki földje. Senki sem nevezi magáénak, ingyen sem kell, nincs gazdája. Fák, bokrok, összevissza nőnek a területén sűrű bozóttá, soha azokat emberkéz nem irtja, nem hordanak belőle tüzelőnek valót: még egy ostornyelet sem vágna a gesztjéből. Minden vadnak biztos menedéke, oda vadász nem megy: ez a majthényi puszta, ahol a nemzeti sereg a fegyvereit a földre lerakta.

A nap le volt már alkonyodva, de az ég csupa arany volt még; az alkonyfényben a két tarló között állt mereven az a férfi, az a nagy szál ember, s a kaszáját fente. Háttal állt a nyugati égnek, arca és alakja feketének tűnt fel, mintha vasból volna.

Korponayné megállíttatá a szekérét, s a kocsisának azt monda, hogy jó lenne ezt az embert megszólitani: talán adna jó pénzért abból a most lekaszált rozsból a kiéhiült lovak számára egy jó kötélre valót.

— Hej atyafi! — kiálta a kocsis onnan az ülésből.

A kaszás ember rá sem ügyelt, mintha nem hallotta volna. „Tán nem tud magyarul? Sváb lesz az istenadta.”

Ekkor Juliánna maga hajolt ki a kociernyő alól, s oda kiáltott a kaszásra csengő, hízelgő hangjával.

— Ugyan édes jó barátom, nem lenne szíves idcfáradni egy szóra?

A megszólitott férfi erre vállára vetette a kaszáját, s átugorva az út melletti árkon, odasietett a szekérhez, s ott megállt, és a szeme közé nézett a szép asszonynak.

Az a réműlettől eldermedve veté magát a koci hátsó ülésébe vissza, ahol barátnéja, a másik instansnő aludt csendesdeden. Ennek a kaszás embernek az arca olyan ismerős volt! Mintha Fabriczius volna, a lőcsei bíró.

Hogy néz rá mereven!

Vagy tán csak álom ez? Hallucináció. Érzékek káprázata.

Úgy tetszik, mintha beszélne. Mintha azt mondaná, kaszájával arra a nagy, négyszögű pusztára mutatva, a sorba rakott fegyverekkel, a rongyos zászlókkal:

„Hát hogy tetszik az aratás? *A te vetésed ez!* Nézd csak! Ez a te dominiumod! Amíg a világ világ lesz: el nem veszíted ezt. Ami rajta terem, száz meg száz éveken át, örökké, mindig a tied lesz. Nézd, milyen nagy uraságod van.”

Juliánna reszketve húzta magát a koci mélyébe, arcát eltakarva e félelmes tekintet elől; de hallania kellett, amit ez ember mondott, akárhogy elburkolta előle a fejét. Az az ember őt megátkozta.

— Verjen meg az Isten a magad kezével! Ott bűnhődjél meg, ahová legjobban sietsz. Mikor olyan magasra hágtál,

amennyire vágytál, onnan legyen meg a lebukásod. Az öljön meg, akit legjobban szeretsz. Azért halj meg, akit clárultál.

Juliánna menteni akarta magát; de nem jött a szó a nyelvére, barátnéját hitta védelmére, mutassa fel az atyjának a megszerzett amnesztialevelet; hisz őerte is fáradtak, neki is megszerzték a bocsánatot, visszakapja a vagyonát, nem ütik le a fejét, mint leütötték a kézsmárki bírót! — De Krisztinát nem tudta fölébresztteni, az olyan mélyen aludt.

Az átokmondás után nagyot kacagott a kaszás férfi, s az a kacaj még rettenetesebb volt a mondott szavaknál is. Juliánna nagyot sikoltott, s a melllette ülő Krisztinára vetette magát.

— No, mi baj, kedveském? — kérdezé ez fölébredve.

— Nem láttad őt? — kérdé Juliánna.

Kit?

— Azt az embert, aki idejött a szekerünkhöz. Az apád volt az, Fabriczius!

— Nem, kedvesem, én szundikáltam.

Juliánna félve húzta széjjel a kocsiernyő bőrkárpitját, kikémlelve a nyíláson: előtte terült el a majthényi róna, a hosszú rakott rendek, a karabélysorok, a letűzött zászlókkal, odább meg más dúlt rendek, a learatott fagyverte rozs. Az árokparton állt egy magas szál férfi, fedetlen fővel, s egykedvűen köszöri a fenékövel a kaszáját.

Juliánna egész testében reszketett, — talán az esteli hideg harmat miatt?

VISZONTLÁTÁS ÉS JUTALOM

Rakamaznál meglepetés várt az utazó hölgyekre. Ott találták Blumevitz ezredest; aki három hét óta lőt-fut a felesége után előre-hátra az országban, mint a veszett csikó, míg végre rátalál a karmazsinpiros hintóra a Tisza-parti vendéglőnél, s ott megragad, várva, míg annak az utazói megint visszakerülnek a hintajukhoz.

Nem is hagyták azt ott.

Hancm a lovag dühös volt Korponaynéra.

— Én nem úgy értettem azt, mikor kegyelmedre bíztam a kis feleségemet, hogy mármost hurcolja magával ungon-berken keresztül, pusztákon, mocsárokon át, lóhalálában; hogy én majd futóbolonddá lettem az utána való szaladgálásban.

Korponayné nyugodtan válaszolt neki; de némi keserűséggel.

— Pedig bizony higgye el kegyelmed, hogy hálával tartozik nekem azért, hogy a feleségét magammal hurcoltam.

Krisztina is iparkodott a férjét megengesztelni.

— Az atyám megkegyelmeztetése miatt járunk. Lásd, itt van az amesztialevele nálam. Ezért fáradtunk.

— Ejh — szólt bosszúsan Blumevitz —, mit nekem a te bolond apádnak az amnesztialevele? Azért, ha megkapják valahol, ha száz amnesztialevél van is a számára nálad, leütik a fejét.

Erre a szóra sírva fakadt az asszonyka.

Juliánna neheztelve szólalt fel.

— No, ez ugyan szép gavallérság kegyelmedtől, az első viszontlátásnál azon kezdeni, hogy megrikatja a feleségét. Már elfelejtette kegyelmed, hogy mit tett ez a kicsi, gyöngye portéka a kegyelmedhez való szeretetből, mikor éjszaka a föld alatti úton kiment a berekbe, hogy fölkeresse.

— No, hisz az az emlékezet meg éppen nem tesz hajlandóbbá az öreg iránt. Elfeledjem talán a ketterhäuschent? Nem akarta-e lenyakaztatni a saját leányát? S most ez a megkínzott, halálra üldözött, meggyalázott teremtes még maga töri magát Ponciustól Pilátusig, hogy egy ilyen eszeveszett bolondnak a fejét megmentse.

— Ismerje meg kegyelmed a maga kincsét; aki még akkor sem tagadja meg a szeretetet, amikor azt gyűlölettel viszonzózzák.

— Én pedig nem akarom, hogy a feleségem mást is szeressen, mint engemet; még az apját sem. Én nem akarom őt tovább a kegyelmed iskolájába járatni.

— Kegyelmed keresi az összeveszést velem? — kérde Juliánna harcias tekintettel.

Erre aztán Blumevitz elnevette magát, s kezét nyújtva, mondá Juliánának.

— Dehogy keresem, szép asszony; hiszen mi régóta jó cimborák vagyunk; egyik kéz a másikat mossa. Lehet még egymásra szükségünk. Hanem a feleségemet nem kölcsönözöm ki kegyelmednek többé használatra. Ezt az egyet bocsássa meg. Ismerjük mi egymást! No nevesse el magát, kérem, ne húzza úgy össze a szemöldökét! Emlékezzék csak vissza arra a bizonyos légyottra közöttünk. — Ezt tudom, hogy nem mondta el a feleségemnek.

Juliánna kénytelen volt elnevetni magát. Amire aztán Krisztina megdöbbenő gyanakodással bámult rá nagyot.

— Az szép kis tete-a-tête volt! — folytató Blumevitz. — Igazán tüzes találkozás! Az istenasszonyok legszebbike azon kezdé, hogy egy kétsövű pisztolyt irányzott a homlokom közepének.

Krisztina ijedten takará be a tenyerével a férje homlokát, s zila tekintettel nézett a kedves barátnéjára.

— Aztán úgy enyelegettünk tovább; ő a pisztoly ravaszán tartva azt a szép rózsaszínű ujjacskáját, én meg a pisztoly csöveibe kacsingatva.

— De hát mi volt az? — kérde Krisztina, aki nem tudta, hogy tréfára kell-e ezt venni, vagy komolyan.

— Hát azt mi tudjuk ketten — szólt Blumevitz mialatt Juliánna, mint afféle rajtakapott asszony, vonogatta a vállát —, s ha erre visszaemlékezik kegyelmed, szép tündérmű, akkor egy levélkét hagyott az asztalon.

— Kérem, uram!

— Hiszen nem mondom el a feleségem előtt, hogy mi volt a levélben. Hadd higgye, hogy billet doux volt az, s legyen kegyelmedre ezentúl féltékeny. Hanem azt el kell mondanom, hogy ennek a levélnek kegyelmedre nézve igen messzeható következése lett. A kegyelmed kívánsága belejött a lőcsei kapitulációs levélbe.

— Ah!

— Igen bizony. Itt van nálam az eredeti conceptusa annak az írásnak, ahogy azt azzal a másik úrral együtt elkészítettük, minden törlésekkel és igazításokkal együtt. Erre most már senkinek sincs szüksége; de kegyelmednek még lehet.

— Nekem?

— Az ám. Kegyelmednek. Mert nem lehet ám nekem azzal a szóval port hinteni a szemembe, hogy kegyelmed azt a mostani nagy lófuttatást a feleségem társaságában azért követte el, hogy pályadíjul a vén Fabriczius buksi fejét megtartsa a nyakához nőve; hanem inkább az én asszonyom segített kegyelmednek, ki tudja, hogyan, mi módon, a kegyelmed dolgát nyélbe sütni; aminek az alapja az a bizonyos lőcsei kapituláció.

— No, és ha úgy van? Valami vétket követtem el benne?

— Korántsem. Az egyik asszony az apját, a másik a fiát akarta megmenteni. Azért szöktek meg az uraiktól. No én már visszakaptam a magamét, a múltakért amnesztiát adhatok. Kegyelmednek pedig, asszonyom, átadhatom ezt az eredeti egyezséget a lőcsei kapitulációról, aminek a marginalis punctatiói kegyelmedre nézve olyan fontosak, hanem egy föltétel alatt.

— Mi az?

— Hogy tőlem a feleségemet soha el nem fogja szöktetni többé.

Juliánna nevetve nyújtott kezét Blumevitznek, ki az összehajtott nevezetes írást átadta neki.

De Krisztina duzzogott érte.

— Látod, te rossz ember vagy. Elszakítasz bennünket, mikor mi úgy szeretjük egymást, mintha egy test, egy lélek volnánk.

— De én csak egyiteket akarlak szeretni. Vagy téged, vagy a másikat. Válassz!

— Eredj! Bohó vagy! Van őneki, akit szeressen.

Erre impertinensül elkacagta magát Blumevitz. A sértő kacajra eleinte haragvörösre gyúlt Juliánna arca; hanem aztán csak órá is elragadt a nevetés. — Hát hadd legyen! „Kinek van; — annak van!”

Ezzel aztán helyreállt a régi bizalmasság. Egy alföldi vendéglő extraszobájában összeszorulva, egész kedélyesen cseveghetett a három tagból álló társaság mindenféle ügyeiről s a világ folyásáról. Senki sem ítélte meg érte; senki sem tudott a kilétükről.

— Hát mármost a sok közül melyiket keresi fel legelőbb, szép asszonyom? — kérdezé Blumevitz lakoma után boros kedvében.

— Még nem tudom — felelt az mosolyogva.

— Korponay János uramat, úgy hiszem, alig-alig. . .

— Az csak őtőle függ.

— Maradhat legutoljára, amíg eszéhez tér. Ha addig le nem vágják. Milyen jól illenék kegyelmednek az özvegyi ruha.

— Rossz órában legyen mondvá.

— Egyiket a *többi* közül már utolérte ez a gyász. Andrásy István generális uram már özvegy ember lett.

— Ugyan? — suttogá Juliánna; egyszerre átmelegült tekintettel; úgy nézett a két karikára felnyitott szemével, mintha két telehold volna.

— A bizony, meghalt őkegyelmének a felesége. Isten nyugasztalja!

— Mikor?

— Éppen azon a napon, amelyen a generális haza akart menni Krasznahorkára. Engem hagyott hátra a szomszéd faluban a seregénél, s egyedül indult el a hintájával, minden kíséret nélkül. Aztán nagy hirtelen megint visszakerült. Nekem nem mondta meg, miért? Az öccséről beszélt valamit, aki félbolond, a dervisgenerálisról, s aztán elszaladt egyenesen Lőcsére. Ott *talán* látta is kegyelmed? Csak később tudtam meg, hogy a derék jó Andrásy Istvánné meghalt éppen annak a napnak reggelén.

Juliánának egész tenger zúgott végig az agyán.

Tengernél is nagyobb az a mérhetetlen talány, hogy lehessen egy férfi, olyan nagy lélekkel, mint Andrásy István, aki azon a napon, amelyen a felesége meghal, a háza ajtajából egyszerre visszafordul, s egyenesen visszasiet ahhoz az asszonyhoz, aki még „él”.

Ez több a varázslatnál! Ez az istennők hatalma az emberi szívek fölött. Büszkeség töltötte el egész lelkét; mint aki csak most tudja meg, hogy milyen hatalomnak ura?

S aztán ezt a démonoktól eredt lángot hogy nem érezte ő meg a lobogásáról! Hogy felejtette őt ottan egy egész felgyújtott pokol közepette a poprádi vendéglőben; még csak meg sem állva a kedvéért, hogy megmondja neki, mi sietteti c kétségbeesett útra.

Az ijedelem, az önzés olyan fagyasztó erővel bír-e?

Még csak egypár sorban, egy futó levélben sem értesítette róla, hogy mi oka volt őt ily hirtelen elhagyni?

A sebes szívdobogás vádolta belül.

Hátha kialudt már ez a láng, s csak a hamuja maradt meg?

— Hol van most a tábornok? — kérdező közönyt színlelve.

— Én bizony nem tudom. Mert én, amint Kassa kapitulált, s a mi hadtestünk a Szepességre visszavonatot, sictem fel Lőcsére, a felcségemhez. Ott hallottam meg, hogy kegyelmed elvitte magával az asszonyomat Bécsbe; azóta mind a nyomukat kergetem. Amíg Lőcsén voltam, Belleville-től hallám, hogy a generális a poprádi erdőkből medvére vadászik. No ha őt nem, hát Belleville-t mindenesetre ott fogja találni kegyelmed.

Juliánna bosszúsan csettentett a nyelvével.

— Van is nekem Belleville-re gondom!

— Ez nagy megnyugtató a lőcsei puskaforos tornyokra nézve! — példalózik az czredes.

Krisztina nem tudta, hogy mi nevetni való van ezen.

— Ha pedig egy várossal odább megy kegyelmed, szép asszonyom, teszem föl Kézmárkra, ott megint megtalálhatja kegyelmed egy másik imádóját: a jó Czelder Orbánt. Hanem akkor jó lesz sietni, mert azalatt meglehet, hogy hűtlen lesz kegyelmedhez.

— Hogyan? Talán házasodik?

— *Olyanforma* történik vele.

(Czelder Orbán tudniillik halálra volt ítélve, fejét készültek venni; ez volt az az „*olyanforma*”.)

— — — — —
— — — — —

Csakhogy már Eperjesen megtudá, hogy a tábornok nincs többé a Szepességen, hazament Krasznahorkára.

A donációs levelének a kihirdetését pedig csak úgy esz-közölheté, ha előbb a magyar kancellária meghagyását el-

hozza magával; anélkül az alispán a jószágba iktatást nem eszközölheti.

Juliánának tehát most a legsürgősebb dolga az lett volna, hogy a legegyszerűsbb úton siessen Eperjestről Bécsbe. Azonban ehhez mármost az egész asszonyi fegyverzetére volt szüksége: a Lőcsén hátrahagyott drágaságaira, fényes öltözeteire, amikre az úton semmi szüksége nem volt; de annál több lesz Bécsben, ahol ez alkalommal nem az esedezők gyászkönyvében, hanem a kegyosztásért hálálkodók rangbeli pompájában illik megjelenie.

Lőcsén, a Thurzó-házbeli szállásán már nem találta Löffelholtznét. Doktor Cornidestől megtudta, hogy a tábornokné Kézsmárkra költözött át, ahol a férje főparancsnok a szepességi császári hadtestnél. Blumevitz felment Mármarosba, ahol még az utolsó kuruc vár ellenállt, annak az ostromában részt venni (csak színlelt ostrom volt az már), a feleségét is odavitte magával.

Hogy a békekötés a császáriak és a magyarok között már alá van írva, s hogy annak a szövege mit tartalmaz, még ezen a vidéken nem tudta senki. A Majthény alól hazaballagó csapatok csak annyit mondtak el, hogy lerakta a sereg a puskát meg a zászlót; de hogy ezt valami rendes szerződés előzte volna meg, ezt minden hazatérő vitéz tagadta. Árulás volt az! Hogy ismerné azt el a közkatona, hogy ő kapitulált! Elárulták a tisztjei!

Lőcsén pedig még mindig Belleville volt a térparancsnok.

A beszédes doktor Cornides azt is elmondá Korponaynének, hogy a szegény Czelder Orbán ugyancsak megjárta. Mivel hogy fegyverrel a kezében fogatott el, s mert korábban a császári hadseregnél szolgált, mint szökevényt a haditörvényszék elé állították, s halálra ítélték. Hogy még le nem vágták a fejét, csak annak köszönheti, hogy a két generális Löffelholtz és Heister, összeveszett az illetékség fölött; az egyik Kassán, a másik Kézsmárkon akarja kivégeztetni.

Ez a hír megzavarta Juliánna útitervét.

Szegény Czelder Orbán! Ez is egyike volt a hét planétának. Eszébe jutott, hogy mennyit mulatott a furcsaságain ennek az ő leghívebb imádójának! Annak a veszedelme fölött elfelejtette a saját ügyének a sürgősségét. Hiszen ő megmentheti ennek az embernek az életét! Könnyelmű asszony volt. Akármelyik imádóját ott tudta felejtetni a szerelmi találgán, ha más tréfája akadt; hanem ha egy közülök halálos veszedelmebe került, azt nem tudta elhagyni.

Nem sokat gondolkozott rajta, hogy mit tegyen. A bécsi útja előtt átrándult Kézsmárkra Löffelholtzékhoz.

Löffelholtz tábornok, egy régi német nemesi család ivadéka, aki különben is sógorságban volt a magyarokkal, Absolon Dávidnak, Zrínyi Ilona titkárjának a leányát bírva feleségül, a többi császári vezérek között a legösszeférhetőbb kedélyű katona volt, aki a pallost nem örömet használta hátrakötött kezű emberek ellenében. Korponaynének egyébiránt nemcsak a lőcsei fufangért, mely Löffelholtznak a generalmajori állást szerezte meg, hanem azért is jóakarója volt, mert a feleségének leánykori barátját ismerte benne.

Korponayné előmutatta a tábornoknak a szathmári békekötés másolatát, amit ő Pálffytól kapott meg. Löffelholtz ebből értesült először a megkötött békességről.

Juliánna figyelmezteté a tábornokot a békeszövetségnek arra a pontjára, mely teljes bocsánatot biztosít minden fogásban levő kuruc tisztnek, s az amnesztiát kiterjeszti a császári seregből átpártolt tisztekre is.

— Remélem, hogy kegyelmességed rögtön intézkedni fog, hogy a fogoly Czelder Orbánt azonnal szabadon bocsássák! — sietett azonnal az indítványát megtenni a szép asszony.

A tábornok csóválta a fejét.

— Madame csak úgy früstökre kéri tőlem mindjárt a gavallérja fejét.

— Inkább azt kérem, hogy hagyja meg neki! Nem vagyok én Herodiás.

— Ugyan mit kap ezen a csúf madárijesztőn?

— Hát azt én tudom.

— Furcsa guszthus! — Egyébiránt én nem tartoznám tudomásul venni ezt a békeszerződést, amit kegyed közölt velem, mert nekem hivatalosan még meg nem küldetett, s ha akarnám, azonnal kivitethetném Czelder uramat a piacra a vesztőkő elé, s úgy tehetnék vele, mint Krayval tett Heister, hogy leütötte a fejét, mikor már jött a staféta a megkegyelmezéssel.

— De azt a tábornok úr nem fogja tenni, mert kegyelmességed először is nem Heister, azonkívül pedig sokkal lovagiasabb ember, mint hogy énnekem szomorúságot akarjon okozni.

— Tehát igazán örömet csinállok vele a madame-nak, ha a kuruc vezért futni hagyom?

— Nekem örömet, a Heisternek bosszúságot, s ez dupla ár.

— Maradjunk csak az első rubrikánál. A madame kedvéért tudomásul veszem a szathmári békeszerződést, s azonnal szabadon bocsátok minden kuruc foglyot, aki az én kezem alatt van, köztük Czelder Orbánt is.

— Örök hálára fog vele lekötelezni, tábornok úr. Kegyelmisséged tudja azt jól, hogy ennek az embernek a vére az én lelkenet terhelné.

— No enniatt ne legyenek lelkiismeretfurdalásai, madame. Ez az ember előbb-utóbb el fog szaladni a fejétől. Ha ma nem, holnapután. Nem az az ember, akit érdemes megajándékozni a saját fejével. Nem fog nyugodni, amíg azt viseli. Ezúttal hadd köszönje a megmaradását kegyelmednek. Hanem egy dologra kérem a szép asszonyt. Ne találkozzék a kuruc ezredessel a kiszabadulása után. Én ugyan elliszem, hogy kegyed ideálját találja ebben a telegrafkelephöz hasonlatos lovagban, de azért mégis türtőztesse az indulatát, s ne tartson vele semmiféle találkozót.

— Azt se tudassam vele, hogy én szabadítottam meg?

— De éppen senkivel se tudassa ön azt. Nem lenne hasznára. Kegyelmednek nagy pozíciója van az érdemek könyvében feljegyezve, arról legyen bizonyos, de ha kegyelmed apródonkint kiszedegeti a kegyelmet, majd egyszer azt veszi észre, hogy nagyon kevés marad benn a kapitálisból. Ha ennek és annak kéreget kegyed az udvarnál hol egyet, hol mást, elkoptatja vele a szükséges jóindulatot odafenn. Azért még egyszer figyelmeztetem rá, hogy elhallgassa mindenki előtt, miként eszközölte ki a kuruc vezér kiszabadulását. Arra is gondoljon, hogy ez a tüzesfejű ember minden bizonnyal bele fogja magát ártani valami galibába, amint kiszabadul, s akkor az azután történekeért nagyon rosszul fizetnének meg a barátságos kiszabadítónak.

Hancm azért Juliánna e bölcs tanács dacára nem állhatta meg, hogy legalább akkor, amidőn a foglyokat a börtönből kibocsátják, a hintájával oda ne hajtasson a börtön közelébe.

Sokkal inkább asszony volt, semhogy megállhatta volna, hogy mikor azt mondják neki valamire, hogy „ebből ne egyél, mert megárt!”, hát azt meg ne kóstolja.

Neki látnia kellett azt, hogy az ő pártfogoltja miként lép ki a börtönajtón.

Ez magában nem lett volna baj, hanem az is meglátta őtet,

S aztán őt meglátni és minden haragot, gyanút, kereséséget, megkínóztatást, hűtlenséget, árulást elfelejteni, az egy dolog volt.

A kuruc vezér megint csak az imádott napját látta maga előtt, akinek üstökös csillagává szegődött. Az üstökösnek nagy elliptikus útja van, mégis visszatéra maga napjához. No, a lőcsei kapu küszöbétől a kézsmárki vesztőhely grádi-csáig való pálya szintén elég nagy ellipszisnek nevezhető.

Czelder Orbán, amint a hintájából kikandikáló szép asszonyt megismerte, felkapta a süvegét a fejről magasra, a másík kezével meg a tarkójához kapott, lécalakjával valósággal azt a

figurát képezve, mint mikor a régimódi távirókelep azt jelzi: „fegyverbe az őrség!” — s odakiáltott az imádott szép hölgynek: „Mire megújul a hold: a nap is meg fog újulni!”

Ez pedig olyan szó, mint az a csodálatos mustármag, amiről a biblia azt bizonyítja, hogy pálmafa nő fel belőle.

Juliánna hátravetette magát a hintájába, valami eszes állat (ami nem lakik az emberben, csak úgy körülé kóvályog) azt súgdosta neki, hogy nagy hiba volt ezt az ő kedves barátját nem engedni négyfelé vágatni.

Azzal aztán sietett a maga dolga után fel Bécsbe.

Ezt Löffelholtz tanácsolta neki, aki megértve a váratlan fordulatot, előrelátta, ami arra következni fog. Ő jól be volt avatva az udvarnál folyó cselszövényekbe. József király halálával egészen más kezekbe kerül az ország ügyeinek vezetése. S az írott papiros nem sokat ér, ha azt az, akinek a kezébe kellene venni, a talpa alá teszi.

Azzal a néhány nappal, amit Czelder Orbán kiszabadításával töltött el Juliánna, elszalasztotta azt az időt, amíg hatalmas két pártfogóját, savojai Eugén herceget és Wratislaw cseh kancellárt Bécsben feltalálhatja vala.

A bécsi kormány, a magyar szabadságharc megszűntével nem szorult többé a hős hadvezér kardjára: itthon pedig egy ilyen magas piedesztálon élő szobor nagyon alkalmatlan. Elküldték Angliába, a brit kormányférfiakkal értekezni. Mutassa meg, hogy hát a szájával milyen hős tud lenni? Wratislawot pedig felruházták teljhatalommal, s elküldték Cschesországba.

Bécsben a magyar főuraké maradt a tét.

Scmmi sem volt természetesebb, minthogy a nagy nemzeti háború bevégeztével azok a magyar főurak kerüljenek az ország kormányára, akik az egész hosszú háború alatt folyvást hűségesen a trón körül csoportosultak. Hanem még a főhivatalok magas székeivel nem volt rajtuk segítve. Őket a hadjárat alatt is a kurucok kizavarták birtokaikból, kas-

télyaikat felprédálták, istállóikat kiürítették, jobbágyaikat katonákká tették; jövedelmeik nagy része odaveszett, nevüket a proscriptionalis táblákra írták fel, s gyalázattal tetézték. A bosszú szomjas és éhes. A németekkel csak kibékültek a magyarok, de nem a *magyarokkal*, a bécsi magyarokkal.

Juliánna a Vág völgyén végigutazva, minden ismerős kastélyban, ahová pihenőre beszállt, csupa aggodalmas arcokkal találkozott, a suttogásokból kivehető, hogy rossz hírek szállonganak, a háborúból visszatért urakat kastélyaikból éjszaka elhurcolják, hasztalan hivatkoznak az általános amnesztiára, viszik őket Pozsonyba, az ítélmesterek elé állítják, s úgy elzárják, hogy a hozzátartozók nem is beszélhetnek velük. Ami foglyokat Löffelholtz a német generális szabadon bocsátott, azokat otthon — házaiknál fogdostatja össze Illésházy, a magyar főkancellár.

Ezek a rémhírek előérettették Korponaynéval, hogy mi vár órá, ha a bécsi főurak gráciájára talál szorulni.

Rossz sejtelve növekedett, amikor Bécsbe érve megtudta, hogy sem savojai Jenő, sem Wratislaw nincsenek a rezidenciában, a magyarországi ügyekkel mindenkit a magyar kancellárhoz utasítanak, Illésházy Miklóshoz.

Hogyne ismerte volna Korponayné Illésházy Miklóst? Ők egy tekintetben riválisok voltak. Ugyan két ellenkező pályán, de hasonló sikerrel futának.

Ahogy a szép Korponaynéról hírlelé a fáma, hogy minden férfit, akivel összetalálkozik, menten rabszolgájává tesz, s nincs előtte sem magas, sem alacsony, herceget, diákot egyformán meghódít, éppen ilyen szép híre volt Illésházy Miklósnak az asszonyi szívek ellen folytatott hadjáratában. Órála is az a hír járt, hogy minden virágot leszakaszt, akár pálmafán nyílt az, akár túskebokor alatt.

És így némileg versenytársak voltak. Úgy lehettek, mint két híres birkozó, akik közül az egyik Európában, a másik Amerikában nem talál ellenfélre, akit le ne gyűrjön, s végre

vágyat kap egymással szembekerülni, s kockára tenni győzhetetlen híret.

Illésházy Miklósnak még a rámban levő arcképe is tanúskodik róla, hogy korának egyik legszebb férfija volt. Délceg, daliás termet, atlétai vállakkal, azon egy igazi Jupiter-fő, csak hogy szakáll és bajusz nélkül, s fehér bodros parókéval, szép metszésű szája, öntetszéssel teljes szegleteivel, hódító szemöldökei, varázsló sötét szemei, kevély, nagy, boltozatos homloka még így festve is elárulják azt a nagy bűverőt, ami ezt, a hajdani köznemesből grófi rangra s az ország legmagasabb méltóságára emelkedett férfit egykor ellenállhatatlanná tette.

Hanem ha a másik dalia, Andrassy István mellé állítják a képet, ott minden előnye kárba vész. Illésházy szépsége kihívó, mesterséggel ápolt, cicomázott; Andrassyé természetből eredt, egyszerű, keresetlen: — azért leigézőbb. Andrassy arcát az ábrándos rajongás, Illésházyét a követelő önzés jellemzi. És aztán Andrassy a valódi magyar nemzeti típus képviselője, míg Illésházy idegen; amannak az öltözete a kacagányos kuruc jelmez, ezé az udvaronc szabású divatviselet, amin csak a paszománt nemzeti. Andrassy Istvánban még a harci dulakodás után is, ha portul be van lepve, még a tivornya közepett is, ha bortul el van ázva, meg lehet találni az igazi nemest, akit a szíve jóságánál a gyermek is megfoghat, míg Illésházy Miklósban ott van az udvari ünnepélyek ragyogása közepett is az erőszakoskodó, dölyfös kastélyos-úr.

Korponaynének előre be kellett jelentetnie magát a hatalmas kancellárnál a kért kihallgatásra. Köszönettel tartozott érte, hogy nagyon meg nem várokoztatták.

Ellátta magát nemcsak a szépséget emelő piperével, hanem az igazaihoz tartozó mindennemű okiratokkal is.

Illésházy kancellári palotája előtt egész sora állt a hintóknak és gyalogszekereknek, amikor Juliánna megérkezett a kihallgatásra. Sokan megelőzték.

Mindamellett az elsők között volt, akik a várakozási terem-
ből a kihallgatásra bebocsáttattak.

A magyar kancellár kihallgatási terme ugyanazon gobelin-
szőnyegekkel volt feldíszítve, amik mostanság a magyar de-
legáció gyűléstermét ékesítik: mitológiai képcsoportok, Venus
és a gráciák, Ariadne és a bacchansnők, fürdő nimfák a szer-
elmeskedő istennőkkel, csakhogy akkor még elevenebb színeik
voltak, a bútorzat luxuosus és luxuriosus, amely két szót
gyakran összetévesztenek; nehéz granátszín sclyemdamaszt
függönyök az ablakokon, amik a szobát félhomályban tartják,
hasonló színű kárpitok takarnak egy mélyebb alkovent,
felbuggyant redők alól kitündöklő aranyozott, fehér bútorza-
tával; az oldalt álló velencei tükörből egészen a fenekéig
látni a vakszobának, a falon levő Danae-képpel, a rokokó
íróasztalon a hátrafelé néző Venus márványszobra, az ír-
eszköz zománcozott bronzremekmű, miniatűrremek festé-
sekkel, benne kékre, rószaszínre festett tollak, a padlót vastag,
puha szőnyeg fedi, a bútorzatról lefüggő csillár üvegprizmái
egy ablakon át belopózó napsugártól szivárványszínű bolygó-
tüzeket vetnek szerte-szét a szoba félhomályába, amik előre-
hátra táncolnak, színeiket váltva. És az egész szobát eltölti
valami keleti füstölőnek mámorító éd-illata. — Ez nem egy
államférfinak hanem egy élni tudó gyönyörvadásznak a szo-
bája.

Ide lépett be Juliánna, két duplaajtón keresztül, amik közül
a külsőt alabárdos testőrök strázsálják.

Rajta és a kancelláron kívül még két élő személy volt a
szobában. Nem éppen emberi lények, de azokhoz legközelebb
állók, egy majom és egy papagáj. Ha a tudósok feltalálták
tetteinkben a családi eredetet a majomtól, követelhetjük,
hogy ugyanazt keressék föl *beszédünk* alapján a papagájoknál.
Egy ős még nem nemesít meg: legyen kettő.

A madárember pompásan tud fecsegni, jó tanítója lehetett,
legkedvesebb szójárása az, „Sei nicht spröde! Frau schön!

Ein Kuss tut nicht weh!” s akkor elkezd csókolni a csókHzene minden fiorituráin keresztül. A négykezű ember eleinte azzal mulatja magát, hogy egy kicsiny sípláda tekerőjét forgatva, a divatos, behízelt franczia chansonokat hangoztatja, de majd később odamegy a szép asszonyhoz, s leülve a lába elé, tolvajkodó kézzel babrál a cipője szalagcsokrán, s vigyorgó pofával sandalog fölfelé.

Az ország hírű szép asszony szemközt állt a világhírű szép férfival. Mind a kettő azzal a szándékkal volt, hogy a másikat lefegyverezze. Ez a fagyos önérzet volt kifejezve arcaikon.

A kancellár megkínálta udvariasan a hölgyet a kerevetre üléssel, Juliánna megköszönte azt.

— Kérelmező vagyok, állnom illik.

S azzal röviden, világos mondatokban, minden affectancia nélkül előadta ügyét. Úgy beszélt, mint aki egy befejezett ügyet ad elő, aminek az elintézéséhez már semmi szó nem fér: csupán a végrehajtása van még hátra, annak az elrendelését kéri a kancellártól.

Illésházy éppen olyan jéghideg tudott lenni vele szemközt.

— Igen sajnálom, nagyasszonyom, hogy kérését nem teljesíthetem. Ami a bárói címet illeti, azt gyermekeknek nem szokták osztani, hanem férfiaknak, kitűnő érdemekért. Ha a kegyelmed fia atyjának vannak ilyen érdemei, azokat előadhatja, méltatva lesznek. A sztropkói uradalom iránti igényei pedig nagyon kétségesek. Azt az uradalmat pedig hárman is impetrálják, először a Pethő család, melytől azt Rákóczi elkobozta, azután az özvegy Ocskay Lászlóné, akinek férjét, mivel áttért a király hűségére, a kurucok Érsekújvárott lefejeztették. A harmadik megint kegyelmed. És én mondhatom, hogy a három közül egyik sem fogja megkapni, mert az ilyen gazdátlan uradalmakra mások is tarthatnak igényt, akik nem későn, bűnbánva tértek meg a trónhoz, mikor már a felkelés ügyét hanyatlani látták, hanem akik eleitől fogva rendületlenül megállták a hűséget, s itt őrzék a trónust akkor is, ami-

dőn Rákóczi hadai Bécs város kapuit döngették a fokosaikkal.

Korponayné láthatta, hogy az apokalipszis legrettentőbb unicornisával áll szemközt: az önzéssel. Minden más fenevadnak van szíve, ennek nincs, ennek csak gyomra van.

Mégsem hagyott fel a tusával.

Elővette iratai közül a szathmári békeszerződés másolatát, s allegált belőle a kancellárnak, akár egy fiskális. Ráolvasta, hogy minden birtok azé marad, akinek azt a király legutoljára adományozta, és semmi korábbi jogcímen az ellen pert indítani nem szabad. Ez volt a legtovább vitatott kérdés, amihez a kurucok ragaszkodtak, s csak ennek a részükre történt eldöntése után kötötték meg a békét.

Erre nyers dölyffel válaszolt a kancellár.

— Ezen az íráson bátran kalácsot süthet a nagyasszony! Mert az egész ügynevezett szathmári békekötés erőtelen és haszontalan. Pálffy János jogtalanul kötötte azt meg, s a diéta meg fogja semmisíteni. Amikor e szerződést aláírta Pálffy, valamint kegyelmed donációs levelét, már akkor I. József császár és király a megdicsőültek sorában volt, s Pálffynak a visszahívása megküldött Bécsből.

— De Pálffy jóhiszeműleg kötötte meg a békét, s egész bona fide élt a királyi teljhatalommal, mert a visszahívása dekrétumát nem kapta meg.

— Hogy tudja ezt kegyelmed?

— Úgy tudom, hogy akkor éppen ott voltam kihallgatási termécben, Szathmáron, amikor a futár megérkezett hozzá, a hozott levélben nem volt semmi dekrétum, hanem holmi allotriák.

A kancellár látta, hogy az ellenfele jól tud parírozni.

— Hát majd ezen nagy kérdések felett dönteni fog az országgyűlés. Addig várhat kegyelmed a preatensióival.

— Bocsánatot kérek, de nem akarok odáig várni, sem az országgyűlés határozatától a magam igazait függővé tenni.

Nekem semmi közöm ahhoz, hogy elismeri-e a magas kormány és a tekintetes Karok és Rendek a szathmári békepontozatok érvényességét: az én igazságom a lőcsei kapituláció pontozataiba van foglalva, amiket bátor vagyok excellenciádnak íme bemutatni az eredeti fogalmazásban. Ez még József császár életében lett aláírva, a császár meghatalmazottja, Löffelholtz tábornok által. Ennek az erejét se kormány, se országgyűlés meg nem gyöngítheti. A stipulatiók között ott van, hogy Andrassy István tábornoknak Lőcse átadásáért minden birtokai visszaadtnak, s ugyanott van a kegyadomány, amivel én jutalmaztatom. Andrassy István meg is kapta a királyi kegylevelet, s minden birtokába be lett helyezve, pedig Lőcse átadásának nehéz munkájában enyim volt az orosz-lánrész, ő csak tűrte, amivel kénytelen volt, de a kényszerítés én valék!

A kancellár megdöbbsent, hogy most mindjárt legyőzik. Kénytelen volt egy lépést hátrálni a támadás elől.

— Andrassy István csak azt kapta vissza, ami az övé volt: a maga ősi birtokait. Ha ez jutalom, úgy abban kegyelmed is részesülhet. A lázadó férje, Korponay János s a hóbortos apja, Ghéczy Zsigmond birtokait nem háborgatja senki.

— Óh kegyelmes uram, az csak a mesében járja, hogy a jutalmat kérő gólyának, amért a farkast a torkán akadt csonttól megszabadította, azt válaszolja a megmentett: „Köszönd meg, hogy le nem haraptam a fejedet, mikor a fogaim között volt”.

S egy kis halk nevetés is hangzott e ripozt után.

— Hm! — dünnyögé a főcember, csipőjére feszítve a kezét.— S ezt a nagyaszonny csakugyan nem tartja kegyelemnek? Hogy a hatalom megbocsátja a korábbi vétkeket, azoknak egész hosszú sorát — egyetlen későbbi érdemért? Ámde még ebben sincs kimondva az „ámen”. Megmondhatja kegyelmed Andrassy Istvánnak, hogy a győrvári vereséget nagyon sóványul takarja a lőcsei kapituláció, hogy ami a királyi kegy-

levélben nincsen megemlítve, a gömöri főispánság nem is száll rá vissza, hanem a bátyja, Péter, a mindig hű királypárti fog helyette a székre ülni, s ő tartja a gyűléseket Krasznahorka vármegye-termében.

Juliánna belevágott a főúr szavába, s nem hagyta tovább beszélni.

— Ha izenete van excellenciádnak Andrássy István generálishoz, küldje el postával; én sem kegyelmességednek, sem ő kegyelmességének izenethordója nem vagyok. Én ügyemet előadtam, kértem, amihez alapos igazságom van; több szavam nincsen *kegyelmességedhez*.

A végszót erősen megnyomta, hogy értse meg belőle a kancellár, mi mindenre képes ez az asszony. Ez képes az új királyt is felkeresni, mikor az még kívül jár Németországban, s informálni a bécsi és magyarországi állapotokról.

Ha így bocsátja el Korponaynét maga elől, akkor ő lesz a megvert fél.

— Maradjon még nagyasszonyom — szólta, nyájasságot erőtetve arcára. — Még nekem van egy szavam kegyelmedhez. De mármost kérem, foglaljon helyet itt a pamlagon, míg az irataim közül valamit előkeresek.

Korponayné letelepedett a pamlagra, s a kis kapucinus-majommal enyelgett, aki odakuporodott melléje, s bújósdit játszott a karját körül dudorló csipkefodrok között, el-eldugva azok közé ocsmánykedves pofácskáját, a kancellár ezalatt az íróasztala kihúzott fiókjában keresgetett valamit. Vártatva rátalált.

Aztán egy karosszéket odahúzva a pamlag elé, ahol a hölgy ült, kibontá a megtalált iratot.

— Itt van, nagyasszonyom, a kegyelmed rubrikája. Meggyőződhetik belőle kegyelmed, hogy mindaz, amit cselekedett, nincs a feledékenység szelcibe szórva. Ezeket a jegyzeteket maga Wratlslaw írta fel, az ő titkos archívumából lettek a „hungarica”-k között hozzám átszármaztatva, mikor őexcellenciája

Prágába áttette lakását. Tehát itt van: „Korponay Jánosné.” Érdemei és jutalmaztatása, egész chronologicce datálva. Itt van a „lőcsei kapituláció” — „Andrássy István” stb. stb., nem kívánja, hogy részletesen felolvassam? Veres tintával aláhúzott recommendatio. — Azután april 17-én (éppen öfelsége halála napján) Korponay Jánosnének *ezer darab arany*.

Juliánna megrettent az 1000 darab arany szóra. Arca elsápadt, mint aki vívás közben sebet kapott, s még nem tudja, hogy halálosat-e?

A kancellár észrevette a hatást, s elég kíméletlen volt a kapott előnyt felhasználni.

— Itt áll: ezer darab arany. Ezt nem fogja kegyelmed eltagadni. Wratislaw sajátkezű írása.

— Az az ezer darab arany . . . — hebegé Juliánna zavarodottan.

— Nos? Kezéhez jutott-e kegyelmednek vagy sem?

— Igen, de amaz ezer arany . . .

Nem állhatott elő vele, hogy az neki mi célra lett adva? Hogy ezt azért nyomták a kezébe, hogy minden áron, minden vesztegetés felhasználásával előzze meg a kabinet futárát, aki a visszahívó dekrétumot viszi Pálffynak; hogy ez neki sikerült is, de a siker mellett az összeg jóformán el is lett használva. Hisz ha ezt felfedezi a kancellárnak, akkor annak a leghatalmasabb érvet szolgáltatja a kezébe az egész szathmári békekötés felforgatására, s ezzel elveszt óriási nagy dolgokat, helyreállt békességet, magas pártfogóit, s azonkívül saját magát is. Neki nem szabad arról az ezer aranyról beszélni.

— Kevesli talán a nagyasszony a tett szolgálatért azt az összeget? — kérdé a kancellár. — Én mondhatom, hogy az igen szép summa pénz. Kegyelmed ezzel igen jól meg lett fizetve.

Megfizetve!

Buzogánycsapás nem sújthatott volna le kegyetlenebbül, mint ez a szó. Megfizetve! Ahogy egy világleányát, ahogy

egy árulót szoktak megfizetni, s aztán nem ismerik többé! A világ forogni kezdett szédülő agya körül; keze a szemei előtt járt, ajka egyszerre száraz lett és szederjes, a szívdobogása majd megfojtotta. Az ájulás kezdé környékezni. Az előtte álló alak s a pompás úri terem helyett, a majthényi síkot látta maga előtt, a kaszált búzarenddel, s annak a folytatásával, a lerakott fegyverek soraival, és azt a kaszás embert, aki átkozódik, s homályos rémarca Fabricziuséhoz hajaz. De erőt tudott venni magán, összeszorítá a fogait és az ökleit, hogy megrázkódott bele. Nem szabad neki elveszteni az eszméletét! Kényszeríté a szemeit, hogy hagyják ott azt a kaszált tarlót, azt az átkozódó rémet, s lássák meg azt a másikat, azt a mosolygót.

A főúr most már mosolygott kegyesen. A legyőzöttet megilleti a kegy.

Közelebb húzta székét a szép hölgyhöz.

— Megbocsásson, szép asszonyom, hogy ilyen őszintén nyilatkoztam. Kegyelmednek a múltban levő érdemei már meg vannak jutalmazva. Ha többre vágyik, szerezzen magának új érdemeket.

S az a sóvár tekintet megmagyarázta, hogy mik legyenek azok az új érdemek.

A papagáj ott a rézkalitban úgy csattogtatta a csókokat, keverve az asszonyi rimánkodás, nyafogás jól utánzott hangjaival.

Juliánnának egyszerre lángveres lett az arca.

Szép festék az az ifjú női arcon!

S csak egy mozdulata a szempilláknak kellett volna hozzá, hogy e lángtul égő arc a bűbáj varázsával legyen elárasztva; csak a szemérmes gyöngeségtől kellett volna aláhanyatlania azoknak a hosszú selyempilláknak a kék szemekre, amikben ilyenkor éjsugáros kék ég borong — s meg lettek volna szerezve az új érdemek. — Hanem a szempillák nem azt a mozdulatot tették, de felnyíltak kerekre, s ilyenkor ezek a szép szemek zöldék, mint a dúvad szemci; a lángpírban égő arc, ezzel a

szilajon felnyitott szempárral, nem igéző, hanem fenyegető.

A nő felállt, és fejét büszkén fölemelte.

Haragtul tompított, keserűségtől reszkettetett hangon rebegé:

— Fogok új érdemeket szerezni!

S azzal, még csak az etikettszerű bókgörnyedést sem végezve, kisietett a kancellár szobájából.

A várakozási terem tele volt instáns néppel. Jámbor öreg matrónák álltak és üldögéltek, írásaikkal kezükben.

A kilépő szép asszony tekintetéből rossz előjelket olvashattak le. Ahol így lánkol az ég, ott vihar következik. Mankós lábú hadastyánok dörmögék magukban: „Si hoc in viridi, quid adhuc in arido?” (Ha a zöld ág is így jár, hát akkor a száraz ágra mi vár?)

Meg is bukik ma minden esedezés, ami őkegyelmessége keze ügyébe kerül.

Juliánna futott a kapott sébével, mint a megnyilazott szarvas. Kereste a magányt, hogy tanácsot üljön magával, vajon kigyógyulhatni-e ebből?

Még nem akarta elhinni, hogy beteljesült a fején amaz öregember szava: „Mikor legmagasabbra eljutottál, onnan essél le!”

Nem tudta kiszakítani szívéből azt a nyilat: „Meg lettél fizetve!” Ha igaz volna is, és ha ezernyi-ezer lett volna az összeg; ez a szó „megfizettünk!”, kavicsá változtatná az aranyat, amilyenné Szent László változtatta a kunok elszórt pénzét.

Első gondolatja az volt, hogy Wratilawot keres fel; hanem aztán jobban megérlelve letett róla: annak a pártfogása most csak rontaná az ügyét.

Az új király elé is hasztalan vinné a panaszát, az ismét csak a magyar kancelláriához utasítaná vele.

Az eltagadhatatlan ezer arany miatt le kell tennie a lőcsei kapitulációba foglalt igényéről, s ragaszkodni egyszerűen a

Pálffy által a király nevében aláírt adománylevélhez, aminek a jogosultsága a szathmári békekötés pontozatain nyugszik.

Ez pedig olyan alap, mint a gránit.

Tehát Pálffy Jánoshoz kell fordulnia oltalomért a kancellárral szemben.

Azt tudta jól, hogy ezek ellenfelek, mert versenytársak.

Egy közös országos titok: a visszatartóztatott dekrétum komédiája, mindenkor igényt ád az abban főszerepet vitt tényezőnek magas pártfogójára és szövetségére apellálhatni.

Csak azt kellett még megtudnia magas összeköttetései nyomán, hogy hol található most meg a bánt?

Annak még a szathmári békekötés után jó darab munkája volt Munkács vára ostromával, melyet Rákóczi utolsó hű vezére, Sennyey István védelmezett az utolsó ágyúkkal.

No, de azok is elnémultak már; Pálffy János megkapta Munkácsot, s a várral együtt a nagyteremben halomra rakott százhatvankilenc császári zászlót, amit a kurucok harcaikban elfoglaltak.

Most már Kassán van Pálffy, s ott hozza rendbe a dolgokat.

Hogy micsoda dolgokat hoz rendbe a bán? S miféle eszközökkel? Azt nem mondták meg Korponaynének; őt sem nagyon érdekelte, hogy ezek felől kérdezősködjék. Sietett utazni.

Korponayné Gömörön keresztül utazott Kassára.

Mikor Rozsnyótól Szomolnok felé haladt az országúton, csak egy kúrtfúvásnyi távolban maradt el mellette a hatalmas várkastély, Krasznahorka.

Amíg csak láthatta ezt a várat, le nem vette róla a szeméit. Miket érzett, miket gondolt ezalatt? Csak egyet nem, azt, hogy kitérjen az útból, s felhajtasson egy látogatásra oda.

Pedig tehetné, Andrásynak nincs már felesége, özvegy embert látogatni szabad szép asszonynak, szalmaözvegynek.

S ennél meg is találhatná azt a hatalmas pártfogót, aki könnyebben segíthetne a baján, mint saját maga. Andrassy

Istvánnak nem kerülne az nagyobb fáradságába, mint elhagyni a sziklafélszket, felmenni Bécsbe, ott az olyan főurat tárt karral fogadják, amit kimond, ezt kívánom, már meg van adva. Csak túrnie kellene a kitüntetését, s az magától hullana az ölébe. Ha megmondaná neki valaki, mennyire várják odafenn, szinte neheztelnek érte, hogy oly soká késik magát prezentálni. Akkor aztán az édeskedvesnek csak egy elvetett szava kellene hozzá, hogy a szép asszony követelése erősebb alapot nyertjen minden békekötéseknél és kapitulációknál. Talán a szíve is beszélt valamit.

De mégsem tehetette, hogy felmenjen hozzá. Ez az egy ember volt, aki előtt szerette titokban tartani igazi ábrázatját, aki előtt óhajtott annak látszani, aminek a világ tartja: könnyelmű asszonynak. Inkább higgye róla azt, hogy amidőn őt szerette, szívből vétkező volt, mintsem megtudja azt, hogy minden ledérségeinek indoka egy rögeszmévé izmosodott vágy volt: egyetlen fiából nagyurat csinálni.

Lehetetlen, hogy ő Andrássy Istvánnak elmondja ezeket.

— Emlékezel-e rá, mikor a szófán a te nótádat vertem, a kedvest? mikor a hajamat a hajaddal összefontam, az aranyost? mikor az éjjeli órát siettettem a ráakasztott kulcsokkal? emlékezel-e még arra a forró csókra? Akkor csak arra gondoltam, hogy a vasketrec kulcsait megkaphassam tőled, s kiszabadíthassam azt a leányt, aki Lőcse föld alatti bejáratát el tudja árulni. Fiamra gondoltam és az árulásra; te magad csak egy súly voltál a mérlegben, amely az enyimet magasabbra nyomja. S nézd, hogyan megcsaltak! Nem adják meg a díjt, amiért annyiszor vétkeztem, annyit elárultam! Még tégedet is hozzá!

Nem. Andrássy István előtt sohasem lesz szabad neki elmondani ezt a panaszát. Inkább higgye őt elkárhozott, szerelmes asszonynak; de ne felejtse el a szerelmét; de ne gyógyuljon ki a szíve fájásából.

És talán — *ő maga is igazán szerette ezt az embert?*

A krasznahorkai vár bástyaormán egy férfialakot lát állni, aki mozdulatlanul néz a távolba. Talán ő az? — Talán ez is azt a hintót nézi, mely a fehér úton végig felveri a port maga után? Talán, ha a hintóból kihajolna s fehér kendőjével feléje intene, az a mozdulatlan alak is visszaintene rá. Azt sem tette, kiverte a fejéből a szerelmes emlékezet izzó csalképeit, s futott tovább a rögeszméje után.

Mindig azzal édelgette a kis fiacskáját: „Majd hozok én neked aranyos hintót”; ez az aranyos hintó futott előtte mindenütt szárnyas hyppogryphoktól röpítve; néha már azt hitte, hogy elérte, megfogta, s megint elragadták előle a griffparipák.

Mennyire szerette ezt a kis porontyot, s mégis úgy el tudta hagyni, hogy már fél év óta hírt, sem hallott felőle. Az az öregapjánál volt Garamszegen, s oda nagy okai voltak Juliánnának, ez idő szerint, el nem látogatni. (Az öregúr fanatikus híve volt Rákóczinak: maga is vakmerő seregvezető, amíg egy vilámcsapás idegkórossá nem tette, azóta még szenvedélyesebb ellensége mindennek, aini a császártól jön.) Magánál sem tartotta a kedves fiát Juliánna. Ahhoz a nagy hajszához, amiben ő álomképe ígért kincseit kergette, a gyermek nagy teher lenne. Egyre változtatnia kellett a szerepét. Vakmerő kalandornő, cselszövő diplomata, csapodár világhölgy, hős amazon, cifra divatbáb, paraszt korcsmárosné, tündér, boszorkány, minden lehetett ő, csak anya nem, aki kisfia ágyacskája mellett virraszt, s meséket mond az aludni nemakarónak.

De ha egyszer meglesz az „aranyos hintó”!

— — — — —
— — — — —

Másnap este, Krasznahorka után eljutott Korponayné Kassa alá.

Az akkori Kassát ma hiába keresné az ember. Magán a gyönyörű székesegyházon s a Szt. Mihály templomán kívül, csak néhány középület és főúri palota az, amely eredetét ezen korig felviszi.

A krónikák Magyarország öt királyi fővárosa között Kassát nevezik rangra elsőnek (Buda, Pozsony, Székes-Fehérvár, Nagyvárad a másik négy).

A hatalmas várnak, mely évekig tartó ostromokban egész seregek rohamát visszaverte, még csak egy köve sem látható már. S a város maga még hatalmasabb erősség volt, mint a vár; hármás kőfállal körülkerítve, niik ágyúkkal voltak megrakva. Megtörtént, hogy az ostromló éjjeli meglepéssel elfoglalta a várat, de még azzal Kassát le nem győzte; akkor a város harcolt a vár ellen.

A hatalmas falaknak is alig van már nyoma, itt-amott mint kerítés, támaszfal tűnik elő az új házsorok körül egy-egy idő-kormozta bástyadarab: a tornyos kapuk felvonóhidjaikkal eltűntek. Hát még a vízárkok sánckarózataikkal! De még az a patak is, mely kétszáz év előtt Kassa városát szigetekre osztá, hogy harminc hídon át kellett egyik utcából a másikba járni.

Már messziről uralkodó méltósággal emelkedik ki a csupa palotákból alkotott belváros szimmetrikus tömbje, párkányos bástyáinak rámjában megkoronázva a Szent Erzsébet egyház monumentális, remek épületével. És a palotáknak *nincsenek tetejeik*. Magas rizalitfalak takarják homlokzataikat, s azokon belül lapos födélzetek vannak, ólommal, márványlapokkal fedve. Fölül mind erkélyekkel ellátva, úgy, hogy a hátetőkön sétálni lehet. Az ostromlók tűzgolyói nem árthatnak nekik. A székesegyház harangtornyának teteje dúsan aranyozott réz, jegenyeként magasra emelkedő, felyül az aranykakassal. (Ma már ez is változtatta alakját.)

A külvárosokat tágas pázsittérek választják el a belváros bástyafalaitól, a glacis-kon szokták tartani a hetivásárokat, amikre a vármegye minden népe felsereglik.

Mikor Juliánna a szőlőhegyek alá ért, az itató kútnál megállítatá a hintáját, szokás szerint. Az utasok itt pihenőt szoktak tartani — tájékozás végett.

Mert Kassán nagy a rend!

A városnak két kapuja van: keleti és nyugoti. De egyszerre soha sincs nyitva mind a kettő. Nehogy árulással lophassa meg a várost az ellenség vagy a „mortalócság”. Mikor az egyik kaput kinyitják, akkor a másikat bezárják. Mindenik kapunak két zárja van, az egyiknek a kulcsa a főbírónál van letéve, a másikat a katonai parancsnok bírja. Mikor a zárt kaput ki akarják nyitni, száz katona vonul ki fegyverben, s ugyanannyi polgár, buzogányokkal kezében, zeneszó mellett, s ezek őrzik ott a kaput és egymást, éjjel-nappal. Nem lehet itt árulást elkövetni.

S hogy a hetivásárra jövő nép már a város alatt tájkozghassa magát, valahányszor az egyik kaput felnyitják, a toronyőr a harangtoronynak azon kapu felé forduló erkélyén egy óriási nagy dobon mennydörgő nagyokat üt, hogy annak a puffanását Göncig is meghallani. Erről aztán a vásáros nép megtudja, hogy a két vásártér közül melyiken telepedjek le a szekérével?

A belvárosba pedig szekérrel behajtani nem szabad. Oda csak hintónak engedtetik a bejárást. Magát a gyalog népet is csak csoportonként eresztik be a kapun, s ami ütő, vágó eszközt hoz magával, azt a kaputornácban lerakatják vele.

Ezen a napon a nyugati kapu felől hangzottak a jeladó dobütések, mely a székesegyház homlokzatával szemben nyílik. A dobütések után a torony öregharangja kezdte rá a kongást, mély búskomor, zúgó hangjával, mégpedig úgy, ahogy tűzvész alkalmával szokott kongni a harang, csak a féldoldalát ütve.

Valami veszedelem van odabenn.

Korponayné látta, mikor a vásártéren végighajtatott, hogy a vidékről feljött vásáros nép odahagyja a szekereit, s tódul a megnyitott kapu felé, alig tudott a hintájával lépésben haladni a sokaság között.

A felvonóhidnál aztán éppen megtorlott a tömeg, a drabantoknak úgy kellett furkósbotokkal utat nyitni a hintó előtt, hogy a kapun keresztül mehessen.

Valami veszedelem van itt; pedig füst nem látszik, hogy tűzveszély volna.

— Mit jelent ez a harangfélreverés? — kérde Juliánna a kapuőrség parancsnokától.

Az régi ismerős volt, hajdani kuruc hadnagy, most pedig kapitány a császáriaknál nevéen szólítja Korponayné. Ő is a lőcsei kapituláció alkalmával szegődött át, hogynem ismerte volna a „lőcsei szép asszonyt”, akié az oroszlánrész ebben a munkában; de inkább igen nagy tisztelője volt.

— Nincs semmi veszedelem, nagyságos asszonyom! Csak tessék igyekezni a Szentháromság piacra, éppen jókor fog érkezni a nagy parádéra. Ugyan sajnálom, hogy nem lehetek kísérője. De nekem itt kell rostokolnom ezen az átkozott vártán, hogy el ne lopják a várost, de majd rendelék kegyelmed kocsija mellé két drabantot, hogy szabadítsanak utat a népség között. Hej, hogy én nem láthatom azt a cifra dolgot.

„Nagy parádé! Cifra dolog!” Most már maga Korponayné is kezdett kíváncsi lenni, hogy mi lehet az, s igen kedves szolgálatnak vette, hogy a két drabant az alabárdjaival megkönnyíté az előhaladását az egyre sűrűbbé tömörülő néptenger között.

Úgy látszott, mintha az egész vidék felcsődült volna a kassai főutcára, amit a hajdan emlegetett patak hasított kétfelé, közepén egy kis szigetet képezve. Ezen a helyen áll most a pestis emlékére, királyi bőkezűségből emelt szoborcsoportozat, abban az időben pedig egy láncos koloncokkal körülfogott emelvény foglalta el a helyet, öt széles kőlépcső talapzatán egy három oldalon mellvéddel zárt négyszögű márvány.

De sok vér csorgott le hajdanában a négyszögű kövcek eresztékei közt: bűnös kalandorok, vétkes szépasszonyok, vitézlő szabadsághősök, hitbuzgó vértanúk kiontott vére. Ez volt a veszthely.

Ha valaki összeszedné a történet lapjaiból a rémjeleneteket, amik e színpadon lejátszottak, mióta Nagy Lajos király vérhatalommal ruházta fel a várost!

Oldalt e szomorú sziget mellett állt III. Ferdinánd király palotája, melyből Rákóczi alatt kiűzték a jezsuitákat; az utolsó harc alatt ugyanazt a kassai főkapitányok használták; nemrég még a kurucok; most már a császáriak. A palotának a kapuja felett izmos oszlopokon nyugvó kőerkélye volt, aminek kőpajzsáról a címert lekalapácsolták valamikor; de a kőoroszlán ott tartá körmei közt a *bíborszín* zászlót, a kétfejű sással; amiről mindenki tudhatta, hogy ott maga lakik Pálffy János, a főhadvezér.

Ahol a főutca piaccá szélesül, ott négyszöget képezve zárja be a tért három sor muskétás és katona. A székcsegyház felőli téren a főhadparancsnokság épülete előtt pedig két erős csapat drago-nyos lovasság van felállítva.

Az utca két oldalát képző épületek ablakai tömve vannak kíváncsi nézőkkel, minden ház teteje tarkállik a néptől; az egész város itt van, a falusiaké az utca.

Korponayné hintójának lehetetlen tovább hatolni, az Arany Bárány vendéglő bejáratát elzárta a lovasság; kénytelen ott maradni a népsokaság között.

És még most sem találja ki, hogy mi lesz az a cifra dolog, aminek annyi bámulója csődült össze?

Talán most hirdetik ki ünnepélyesen a szathmári békekötést?

Csak akkor támad előtte világosság, mikor a körül csoportosuló nép elkezd kiabálni: „Ott jönnek már! Az az! A medvebőrsüveges!”

Még csak a medvebőrsüvegét látni, de majd nemsokára látható lesz a skarlátvörös palástja is, amint az emelvény kőfokain fellépdegél; a vörös dolmánya s a bőrtokba dugott hosszú. nagy pallosa. Ez a hóhér!

Utána hozza két *csamangó* az alacsony tölgyfaszéket, aminek kurta lábai és támlánya vasszorítókkal vannak ellátva.

Itt kivégzés készül.

Juliánnának erre a látványra zúgni kezdett az agya. Nem volt ő elkényeztetve: gyakran látott csatákban vérontó jeleneteket;

a szemc láttára harcoltak néha azok, akiket szeretett; s aztán az akkori idők megszokott halálneme volt az, hogy a nagy emberek fejét levágják, mint hogyha azt halljuk, hogy egy hajós a vízbe fulladt. — De azért mégis zsibbadás szállta meg eszét és idegeit, mikor megtudta, hogy ez a vesztőhely itten, s hogy nem menekülhet innen: végig kell várni, amíg le lesz játszva a „cifra dolog”.

A hóhér levetette a palástját, s lehúzatta magáról a legényecivel a veres dolmányát. Látszott a tekintetén, milyen büszke arra, hogy őt most annyian nézik és rettegitik.

„Ott jönnek az urak!” — kiabált most a népség, a palota erkélye felé mutogatva.

Korponayné odanézett, s az erkélyre kilépegető urak között több ismerőst talált, azok között volt Pálffy János maga, aranytól ragyogó díszöltözetben; ő maga az erkély közepén áll, a többiek körül sorakoznak.

Most trombitarecségés hangzik: a kapu előtt álló lovasság kétfelé bontakozik, s a szabadon hagyott térre a kapugádor alól előjön egy csoport férfi, akinck csak a fővegeit látni; egy közöttük fedetlen fővel van.

Annak az egynek az arcát nem láthatja Juliánna; mert az elítéltet háttal vezetik a vesztőhely felé.

Most újabb trombitaszóra egy hivatalos zamatú hang olvas fel valamit: az bizonyosan a halálítélet. Nem érteni belőle semmit; csak az hallik, hogy valaki nagyon kiabál.

Az ítélet felolvasása alatt a polgárok leveszik a fővegeiket.

Mikor vége van, egy katona jön az erkélyre Pálffy Jánoshoz. Ez a szokásos kegyelemkérő, aki a fekete pálcát nyújtja.

A főparancsnok kettőtöri a kegyelem botját, s ledobja az utca kövezetére.

Ekkor felzendül a lovasságtól körülvelt tér közepéről valami mélabús karének, a lutheránus diákok éneklük a gyászdalt a halálra menőnek.

„Nostrast végeznek ki!” — jegyzi meg Juliánna magában.

Az a névtelen iszonyat, mely egész testét reszketésben tartá, úgy készte, úgy kényszeríté, hogy vesse magát hátra hintaja belsejébe, húzza be a bőrfüggönyöket, rántsa a fejére a palástját, hogy ne lásson és ne halljon többet semmit! — De a kíváncsiság erősebb volt a rettegésnél. Addig csak takarva tudta tartani a szemeit, amíg a gyászének hangzott; hanem amint annak vége szakadt s a népzúgásból kivchette, hogy a nap hőse ott áll már a halál trónusán, erőt vett rajta az ösztön, s egy pillanatra odatekintett a vesztőhelyre.

Felsikoltott. Az a férfi, aki ott a vesztőhelyen áll, Czelder Orbán.

Olyan szép most az alakja! Nincs asszony, aki most belé ne szeressen ebben a pillanatban! Olyan délceg, méltóságteljes, az arca ragyogni látszik.

A nép zúg, az ablakokból sírás hangzik; e nagy zajban ki hallaná, mit sikoltoz ez az idegen asszonyszemély, aki a tömeg közé szorult hintájából kihajlik, s odakiabál az erkélyen álló főurakhoz, s a két kezében egy szétterjesztett írást lobogtat feléjük. „Kegyelmes úr! Te Pálffy bán! Itt van a szathmári békeszerződés! Te írtad alá. Amnesztiát adtál mindenkinek! Megesküdtetek rá! Él az Isten, aki meghallotta! Kegyelmes! Igazságos! Emberek! Nagy urak! Erős Isten! Ne hagyjátok a vérét ontani! Hát nincs Isten? Nem hall ég, föld, senki!”

Dchogy hallgattak rá! Hiszen ilyen kiabálást más asszonyok is szoktak produkálni, az az ő virtusuk.

Most az elítélt a magas emelvényről a néphez kezd szólani. Csak egypár szavát hallani: „szabadság! haza!”, a dobok repedésig recsegnek, elnyomnak férfihangot, asszonysikoltozást, el a szörnyűködés kitörő zúgását.

Valami villámlik a levegőben.

A napsugár villant meg a hóhér pallosa tüktrén.

A másik percben aztán elégedettség morajává alakul át a néptenger zúgása. „Nagyon szépen levágtá!”

A halál szolgája üstökénél fogva emeli fel magasra a hírhedett kuruc vezér fejét.

Az az asszonysemély ott a piros hintóban rongyokra szaggatja a kezében hánytorgatott írást, marokkal szórja azt arra felé, ahol az ő hatalmas pártfogója ott az erkélyen — most éppen hátat fordít.

A szathmári békekötés másolata volt az az írás. A szél, mely tudvalevőleg minden kivégzésnél fel szokott támadni, szeretszét repkedtetni az iratrongy libegő pilléit: — a halál boszorkánypilléit.

— — — — —
Hová és merre most?

Közöttük a tenger! Ő és hatalmas pártfogója között. Nagyobb *Veres-tenger*, mint amilyenén Mózes átvezette a népét: — Czelder Orbán kiontott vére!

Nem akart az érzcükre hinni, nem akarta a szemeinek, fülcinek elhinni, hogy ez valóság lehetett, hogy az a legmagasabb polcon álló magyar főúr, a Pálffy János, aki nemzete kibékítését oly merész felhasználásával minden lehető és lehetetlen eszköznek sietett végrehajtani, a legelső lépését azzal kezdje meg, hogy vérpadra hurcolja azokat a szabadsághősöket, akiknek az arany függőpecsétes királyi szerződés általános bűnbocsánatot biztosított; hogy ugyanazt a Czelder Orbánt, akit a német tábornok, a külföldön született idegen, a szigorú tábori regulától elkérgesült szívű zsoldos, szabadon bocsát, egyszerű előmutatására annak a békeszerződésnek, aminek a létéről ő tudomást sem tartozott venni, hogy ugyanazt a derék hőst, a kurucok bálványát, a csatamezők daliáját, maga az a Pálffy, aki azt az országos szerződést aláírta, hitetlenül elfogassa, és rendes bírái nélkül az ország törvényei kigúnyolásával kivégeztessel!

Kit védelmez hát meg akkor az a telefirkált papiros?

Azt ugyan Korponayné megtudhatta volna, ha felmegy Pálffyhoz, hogy mi oka volt neki Czelder Orbánt lenyakaztatni, de mégis jobban tette, hogy nem kérdezte.

Igen rossz órájában találta volna a bánt.

A vitéz kuruc ezredes mondott valamit akkor, amidőn a börtönajtóban azt kiáltá a hintájában ülő megszabadítójának: „Mire megújul a hold, a nap is meg fog újulni.”

Voltak, akik ezt a szót feljegyezték, voltak mások, akik értelmezni tudták, és aztán megint mások, akik utánajártak.

Mert Czelder Orbán az a makacs ember volt, akit holmi olyan csekélységgel, mint a saját visszaajándékozott feje nem lehetett lekenyerezni. Azért, hogy a vérpadot átugrotta, ő soha egy órára sem szűnt meg ott folytatni, ahol elhagyta.

A „Fekete-hegyektől” a „Fehér-hegyekig” nagyon sok szép, regényes tájék van. Azoknak a rejtekeit mind jól ismerte a kuruc vezér. Tizenkét esztendeig mind azt tanulta. Hol őt kergették ott, hol ő kergetett mást. Szétverték a seregét? Eltűnt az egyszerre, mintha a föld nyelte volna el. Mire megújult a hold, megint talpon volt a sereg, mintha csupa lepkebábból pattant volna elő. S fegyvere volt elég: ki tudja, hol vette. Évtizeden át folyt ez a mulatság. Ismert ő már ottan minden falut, a nép száját, a verekedésre kész nemes legényeket, a hadakozó papokat, a kibékíthetetlen csizmadiákat. A bíbor és paszománt pacifikálva van már, de még a darócszűr nincs megfordítva! A sarkantyús csizma leszállt már a kengyelből; de még a bocskor talpon van! Az urak, uraságok, a főméltóságok hadd alkudozzanak; a nép „veto”-ja még hátra van.

Alig, hogy a kézmárki börtönnek hátat fordíthatott, sietett a Fekete-hegyek közé, felbirtatta, felcselzte a falvaiba hazatért hajdúságot, rendezte az új népfelkelést, összeakadt egy magához hasonló kuruc ezredessel, Pongráczcal, Ocskay Lászlónak hajdani vitéz alvezérével; ketten együtt merész tervet koholtak ki: Pálffy bánnak volt az szánva. Csak egyben számították el magukat: azt nem vették eszükbe, hogy az ellenség, akit meg akarnak lepni, maga is magyar; a királynépartra áttért kuruc maga is érti a régi stratagémát, a merész vállalatnak siralmas vége lett. Czeldert megrohanták a maga erdejében, Pongrácz elmenekült

a kelepceből; ő pedig magára maradva, foglyul esett; úgy viték el láncok közt Kassára. S biz a jámbor kurucok, akik arra vártak, hogy zászlóval a kezében jön közéjük, s akkor melléállnak, a labancra másznak: azt is csak eljöttek megnézni, mikor a hóhér megsuhintja a híres vezér feje fölött a pallost, s azt mondták rá: „Ugyan jól leütötte!”

Tehát nem hitszegő módra végeztette ki a békekötésben biztosított amnesztia dacára a vitézt Pálffy János, ahogy Juliánna, s vele együtt az egész világ hitte, aki a felolvasott ítéletet nem hallotta; hanem egy újabb felkelési kísérletért; — és ha Korponayné ezen a napon a bán elé járult volna, dacára a szépen kérő szemeinek, biztatás helyett a legkíméletlenebb szemrehányásokat kapta volna; mert ő volt az egyenes és közvetlen okozója ennek a veszedelemnek, aki Czelder Orbánt a kézsmárki börtönből kikönyörögte, s ezzel a diadalával útonútfélen minden ismerősének eldicsekedett, nem gondolva Löffelholtz bölcs óvásával, hogy erről mélyen hallgasson. Most ezzel még Löffelholtznak is bosszúságot szerzett.

Így állt a szekerével ottrekedve a néptömeg közepett a kassai piacon. Máskor legalább a lelke tudott repülni és látni, most az is béna volt, és vak.

Mikor ezt a csupa emberfejekből álló tengert látta, hallotta, érezte maga körül, azt képzelte, hogy neki ebbe a tengerbe bele kell fulladni.

S hol ennek a tengernek a partja?

Amilyen széles az ország, olyan széles ez a néptenger; s annak minden hulláma ellensége a benne kétségbeesetten úszónak.

Ő az egyedüli hajótörött rajta.

Mit küzdött, mit áldozott azért, hogy a célhoz jusson! . . . Hitvesi hűséget, családi boldogságot, az otthon édes nyugalmit, mind kockára tette . . . s amit nyert helyébe, tiltott boldogságot, lángoló szerelmet, azt is utánadobta . . . okos emberekből őrvjögő bolondokat csinált . . . egy ártatlan lyánkát, ki hozzá

gyermekül ragaszkodott, megátkoztatott a saját apjával, s az átokból maga is kivette a részét, beleavatkozott az óriások harcába, s bálványokat segített ledöntögetni ... s szerzett magának utoljára olyan nagy hírt, nevet, hogy minden ajtót becsapnak előtte, s a piacon ujjal mutogatnak rá, s még a világtörténetben is ott fog az maradni, ahol legsötétebb a folt.*

És mind ezt miért? Mit nyert vele? Egy kártyavárat, amire ráfújtak s összedűlt.

Hát ezért kellett egy tél, tavasz, nyár évadján keresztül nélkülözni annak az édes, csevegő gyermekajknak mindennapi csókját?

Csevegő gyermekajk!

A parttalan nagy ellenséges tenger közepett van még egy kis sziget — amit az a gyermek játékszereivel körülrak; itt egy pálcaló, ott egy zengő körte meg egy doboló nyúl, aztán egy fakard, egy tábornokkalap cifra papirosból, a varázskör egész zodiákusa.

Az aranyos hintót nem hozzák el a játékszerek közé, hanem hoznak helyette egy összetört, kifacsart, minden hitétől és minden reményétől megfosztott nyughatalan szívet.

Korponayné még aznap elutazott Kassáról, anélkül, hogy az egész városban egy úri emberrel is beszédbe állt volna.

Mikor kihajtatott a kapun, még egyszer találkozott egykori imádójával. Oda volt neki a feje tűzve egy hosszú póznára. Erős szél fújt, a fej köszöngetve bókolt felé: Agyiő, szép asszony!

* II. Rákóczi Ferenc Emlékirataiban elmondja a panaszát a hízelgésai által oly nagy döntő csapást szerzett szép asszony ellen, s Thaly Kálmán a Századokban igazolja a névnek és a személynak azonosságát.

XXXII. FEJEZET

EGYEMBER, AKI SENKITŐL SEM FÉL,
CSAK AZ ÚRISTENTŐL, S EGY GYER-
MEK, AKI SEMMITŐL SEM FÉL, MÉG
A HALÁLTÓL SEM

Garamszeghi Ghéczy Zsigmond volt az az ember, aki arról volt nevezetes, hogy senkitől sem félt a világon.

Minden forradalomban, összeesküvésben, ami csak Bethlen Gábor óta lefolyt Magyarországon, ott kellett neki lenni.

A Zrínyi—Nádasdy-összeesküvés leveretése után egy odvas fából nézte, mikor a vezértársát, Köröskényi Gáspárt Kobb Farkas, császári vezér, huszadmagával karóba húzatta; ő lett volna a huszonegyedik, ha rátalálnak.

Azt mondta rá: „Csigavér!” Amint kimenekülhetett az egyik veszedelemből, sietett a másikba, fel az öreg Thökölyhöz, Árva várába, annak az egész ostromát végig kiállta, s mikor már elfoglalták a várat, ő volt az, aki a fiatal Thököly Imrét föld alatti pinceboltokon keresztül megszöktetette, s aztán az embernemjárta hegyszakadékokon át az üldözők seregei közül kimenekítette.

Akkor az erdélyi összeesküvők közé állt, azoknak az izeneteit hordta a portához, folyvást két pallos között válogatva, hogy melyiknek jobb az éle, a török szultáné-e vagy Apafi Mihályé. Éppen csak a szele érte mind a kettőnek, mikor elugrott előle.

Éppen úgy nem törődött vele, mint ahogy nem törődik az ember egy mellette elhajtó kocsival, ami bizony elgázolhatta volna, ha el nem ugrott volna előle.

Hogy egypár vértörvényszéknek a halálítélete, mint az eperjesié meg a kassaié, ökegyelmének a feje vétele végett, minden város kapujára ki van szegezve, az még csak az álmát sem rontotta el; hiszen minden vételnél kettőn áll a vásár.

Egyszer megcsípték már éjjel, bujdosztában, Fügedy Nagy Endre házánál, s a pozsonyi törvényszék elé hurcolták a szállásadójával együtt. Kettőjük közül az egyiknek a fejét ott kellett hagyni. Az övé volt súlyos vádakkal terhelve, Fügedy csak azzal, hogy őt szállásra befogadta. Azonban Fügedynek nagy dominiuma és sok pénze, kincse volt, őncki pedig csak egy udvartelke és a rézbányája, amin nem lehet a bírának megosztani, tehát levágatták Fügedynek a fejét, az övét pedig futni hagyták a maga lábán.

Még ez a csere sem gyógyította ki a vakmerőségéből. Ha a császár ellen nem mehetett, nekifordult a papoknak. Felusztította a népet a templomfoglaló váradi püspök, Báthory György ellen, s azt Turalukán félholtra verette. Ezzel aztán magára vonta az egész papság és jezsuita rend haragját.

Ekkor volt csak elemében!

Amíg a császári vezérek Kendével, Szuhayval dulakodtak a Sajó mellett, ő felbízta a lutheránus tótokat Árvában, s azokkal megrohanva Árva várát, azt nagy hirtelen elfoglalta, s onnan kezdte el a Pilátus-kergetést. Árva várát ugyan nem-sokára visszafoglalták a császáriak, de Zsigmond úr szépen kimenekült a várból egy megölt Pálffy ezredbeli muskétásnak az öltözetében, s fittyet vetett az akasztófának, amire aztán helyette a jámbor Pika Gáspár bírót húzatta fel Spork tábornok.

Hát hiszen akit megkaphatott, ő sem sajnálta azt válogatott halálnemével költöztetni ki ebből a világból: az elfogott jezsuitákat csalánban, tövisben hengertteté meg, csupaszon az utcákon végig táncoltatta korbácsütésekkel, a meztelen sar-kaikra patkókat veretett, s hátukon dohányt vágatott (ahogy ezt a katolikus rendek a soproni országgyűlésen felpanaszolták). Ha ezért némely társai szemrchányást tettek neki, azt mondá: „Hát mikor az oláh elevenen nyúzza meg a kecskét, hogy porhanyóbb legyen a húsa!” — A kecske pedig csak kíméletre méltóbb állat, mint a labanc.

Ő vállalkozott Absolon Dáviddal (akkor még nagy jó barátjával) Varsóba kimenni, s ott az osztrák követnek csaknem a füle hallatára megkötni a szövetséget a franciával, aminek aztán meg is lett a gyümölcse: a Thököly Imre-féle támadásban.

Zsigmond úr ezt is végigverekedte. Egynéhányszor úgy vágta magát keresztül hatalmas öklével, kardjával az ellenség sorain, mert sohasem akarta elhinni, hogy a kurucok elvesztették az ütközetet; de ez nála veszedelem számba sem ment, ez csak mulatság volt. S ha sebet kapott, hát ez nála csak helyettesíté az érvágást, amivel úgyis tartozik minden okos ember a diacteticának minden aequinoctiumkor.

Hogy Zentánál egy egész éjszakát a halottak közt fekve töltött: ezt számítá a legédesdebb álmai közé, s mikor aztán a hold lementével előbújt a hullagarmadából, s keresztülúsza a Tiszát, aníig az ellenséges örök golyói mellette csapkodtak le a vízbe, ez ránézve csak egy kis fürdői sport volt.

A híres Józsa István prédikátort, a kurucok hatalmas vezérét, akit a labancok elfogtak, s Kassán fogva tartottak, ő szabadítá ki vakmerő furfangossággal a börtönéből, s akkor e népvezérrel együtt megrohanta a bányavárosokat, s azokból a császáriaknak tömérdek ezüstjét, aranyját szekérszámra elszákmányolta. Rövid időn aztán Józsa István árulóvá lett, elpártolt a híveivel együtt a királyiakhoz; Ghéczy Zsigmondot ez sem hozta zavarba, megmaradt híveivel utánament a hűtlen jóbarátnak, s azt Tállya körül utolérve, megtámadta, seregét szétverte, őt magát megölte, a sok ezüst, arany kincset elrejté valahová úgy, hogy azt meg nem tudta senki. Mivelhogy a maga szükségére nem adott ki több pénzt, mint akármely napszámos, csak ha háborúra, zenebonára kellett, akkor nyúlt az elrejtett kincsekhez.

Mikor Thököly Imre Telcki Mihállyal összejött Somlyón, *barátságos* lakomára, aminek kibékülés volt a célja a két magyar fővezér között (mivelhogy Thököly visszaküldé a

jegygyűrűt Teleki Mihály leányának), hát akkor mind a két nagyúr igen gyanakodott a másikra, s nem mert a lakomán a feltett boros kupákhoz nyúlni, pedig ugyancsak tele voltak töltve a „verejtékes” ezüst kancsók, azt hitte mindenki, hogy a bor meg van mérgezve: hát akkor egyedül Ghéczy Zsigmondnak volt az a „disznó szíve”, hogy felragadjon egyet a retgett kupákból, s azt fenékgig ürítse a jó barátságra. Ezzel a bátor tetteivel lett aztán megtörve a jég a két főúr között.

De még jobban megbizonyítá Ghéczy Zsigmond semmi látható és láthatatlan lénytől nem félt természetét, mikor a nagy háború közepett kitört a keleti dögvész az országban: úgy hullott az ember, mint az őszi légy. Maga Ampringen uram, a híres kormányzó is szedte a sátorfáját, s úgy elinalt az országból, mintha soha proklamációt nem adott volna ki; hát akkor Ghéczy Zsigmond csinálta meg azt a tréfát, hogy amely városból a labancok a dögmirigy miatt kénytelenül kitakarodtak, ő abba rögtön beköltözött a kuruc csapatjaival, s nem félt lefeküdni abba a nyoszolyába, amiből előtte egy nappal egy labanc vezér szállt alá poklokra.

De hogy mennyire erős szíve vagyon, s hogy nem fél semmi teremtet lélektől, azt a két háború közti interregnum alatt bizonyítá be legjobban: a Thököly és Rákóczi közötti időszakban.

Ekkor már ötven esztendő volt, s ilyen idős korában szánta rá a fejét, hogy megházasodjék.

Ez már a vakmerőségnek az igazi netovábbja.

EBBE A MERÉSZ VÁLLALATBA ALIGHA BELE IS NEM TÖRÖTT GHÉCZY ZSIGMONDNAK A FEJSZÉJE. De annyi bizonyos, hogy a Garamszegi Ghéczy családja levelci között e név után: I. Zsigmond, nem áll ott parenthesisben, ahogy minden többi névnel szokás, a hitvestársnak a neve; hanem csak alája van írva, hogy a leánya volt Juliánna, Korponay Jánosné.

Azt sem tudni hová lett az asszony, aki Juliánnának az anyja lehetett? Megölték? Elzüllött? Semmi szó sincs róla.

Ellenben azt tudni, hogy Juliánát kora gyermeksége óta Absolon Dávidék nevelték, együtt a saját leányukkal; azt az apja, saját veszedelmes, kalandozó életmódja mellett magánál nem tarthatta, Absolonéknál pedig igen jó nevelésben részesült, ők a fejedelmi pompával ékeskedő Munkács várában laktak, a családfő Thököly belső titkárja, megbízott embere, Zrínyi Ilonának legbuzgóbb híve volt — amíg el nem árulta.

Munkács vára és Zrínyi Ilona elárulása után Ghéczy Zsigmond hazavitte a leányát Absolonéktól, akiknek az egész pereputy-tyukkal együtt örök halálos bosszút esküdött, megtagadva minden eddigi jó barátságot egymás között.

Otthon Gömörben a szép hajadon, aki már akkor tizenhat éves volt, megismerkedett a szomszéd Murányvár kapitányával, Korponay Jánossal, aki beleszeretett, s megkérte a kezét.

Ghéczy Zsigmond azt a föltételt szabta a kérő elé, hogy térjen át a Rákóczi pártjára.

Hogy Korponay János otthagya a császári zászlót, s átpártolt a fejedelemhez, azt szó nélkül megmagyarázzák Juliánna veszedelmes szép szemei. A labanc vezérből kuruc lett; — egy kacsintó szempillavágásért.

Ghéczy Zsigmond már akkor közelebb járt a hetvenhez, mint a hatvanhoz.

Szép, hatalmas öregember volt, egész sátortképző, sűrű, fehér hajjal, nagy hullámokban aláomló, ezüst csillogású szakállal.

Az eretnek kurucok, akik a szentségeket nem igen respektálták, úgy is hitták maguk között, hogy az „öreg Úristen”. Neki magának is tetszett ez a titulus, s nagy önelégültséggel szokta végighúzogatni a tíz ujját a hosszú szakállában, s szándékosan is odaállt a pápista templomban az oltár elé, hadd tűnjék fel, milyen nagy a hasonlatossága az ő halandó fejének azzal képpel, amelynek jelvényében a Teremtőt tisztelik.

Pedig hát nem jó az Istennel komázni!

Három évvel a lőcsei katasztrófa előtt történt az az eset az öreg kuruc vezérrel, hogy egy júliusi délután ágyúöntéshez

való rezet szállított társzekerekkel a stracenoí völgyön át Kassa felé, s a zivatar útban kapta, kezdte záporral, folytatta jégesővel, Zsigmond úr káromkodása versenyzett mind a kettővel. Mikor legjobban osztaná az instrukciókat a mennydörgő mennykőnek, hogy hová csapjon le, az egyszer csak kapja magát, úgy beleszap abba a szekérbe, amelyen maga Zsigmond úr ült, hogy ő már csak azt a recsegő hangot hallotta, ami a lecsapó villámütést megelőzi, s ami hasonló ahhoz, mintha ezer deszkaszálat repesztenének egyszerre szilánkokká. Jószerencséje, hogy a szekér tele volt rézrudakkal, a villám azokon oszlott szét, őtet csak a lángja perzselte meg, a tigrisbőr kacagánya volt a vállán, s a mennykő a macskaszőrt nem szereti. Hanem azért mégis alig tudták magához téríteni, s a teste a jobb vállától a sarkáig, olyan fekete lett, mint a pukovai posztó.

Ettől a villámcsapástól fogva nagyot változott az öregúr természete. Azelőtt lármás, kötekedő volt, most hallgatag, gyanakodó lett, senkinek sem hitt; fürkésző, kételkedő tudott lenni, aki máskor hebehurgya és nyíltszívű volt, s a rettenthetlen férfinak voltak órái, amikben gyávaság lepte meg.

Mikor valami zivatar közeledett.

Azt ő előre meg tudta érezni. A villám ütötte váll olyankor sajtáságosan bizseregni kezdett. Ilyenkor nem lehetett vele emberi dolgokról beszélni. Egy csínytet gyermek megfenyítésére nem volt elég erélye. S ha a mennydörgést meghallotta, a hangja egyszerre megvékonyodott, olyan lett, mint egy kappané, arckifejezése a tehetetlenség makutyi mélaságába lágyult bele, nem tudott egyebet, mint az istennyilatól félni.

Még akkor azt hitték, hogy a villám afféle Zeus által használt zsebpisztoly. Aristoteles nyomán a tudós világ égckeny levegőnek tartotta, ami a felhők súrlódásától meggyullad. Még akkor Franklin nem született.

Tehát az lett az egyedüli félelme Zsigmond úrnak: az „Isten haragja”.

Ő azonban tudós ember volt: kitanult bányász és chymista; dobsinai bányájában rézen kívül, piskoltot és kényesőt is termelt, s azokkal messze külföldre elpályázott. Az ilyen tudós tudja a módját, hogy kell magát a halandó embernek a föld feletti hatalmak ellen megvédeni.

A mennykőncnek már akkor is kitanulták a sympathiáit és antipathiáit. Tudták, hogy mik azok az elementumok, amiket a villám perhorrescál.

E célból Ghéczy Zsigmond egész stratagémát készített magának, amivel megvédje magát a rettegett Isten haragja ellen.

A legbelső szobája közepén volt egy gömbölyű asztal lignum sanctumból, annak a teteje be volt öntve gyantával, azon volt egy ember magasságú kalitka üveglemezekből, amik spanyolviasszal voltak egymáshoz ragasztva, fölötte pedig egy selyemernyő volt kifeszítve halcsont bordákra.

Amint egy villámlást meglátott, vagy egy mennydörgés moráját meghallá Ghéczy Zsigmond, egyszerre abba hagyott minden dolgot, diskurzust, édes álmot, nyakába keríté a fekete macskabőrből varrt palástot, s beült az üvegkalitkába.

Innen az „insulából” várta végig a zivatar elmúltát.

Fenyegethették ott akár tűzzel, akár vassal, nem félt ő semmitől, csak az Úristentől.

Itt aztán igazán tréfás alak volt: egy Jupiter, aki fél a mennykőtől.

Pedig ez a rettegés nála igen komoly betegség volt. Tudta jól, hogy mennyire erőt vett az idegcin, s gyűlölte s rettegte saját magát, amért ebben az egyben úgy el lett gyalázva. Csak télen volt élő ember, amikor a mi klímánk alatt nincsenek zivatarok, nyáron holt ember volt. Tudta jól, hogy Szent György nap után nem vehet kardot a kezébe, mert amint egyet dördül az ég, el fogja dobni a kezéből, nem ülhet lóra, mert az a végzetes villám a minap még a sarkantyút is leszakította a sarujáról.

Pedig ha valamikor, most volt egy egész világ terhe a vállán.

Eddig is ott volt, csakhogy az eddig egy fennálló világ volt, könnyű volt emelni, de most egy összeomló világ lett belőle!

Voltak, akik nem hitték el, hogy vége mindennek. Újra is lehet azt kezdeni.

A kibékülhetetlenek őse, tanácsadó lelke volt Ghéczy Zsigmond.

Elrejtözve a gömöri hegyek egy olyan szakadékjában, ami félreesik minden hadjárás útjából, maga a lakóháza egy mély völgy fenekén, elrejtve régi bányahordás kúpjai közé, toronymagas fenyőfák sűrűjébe, ahonnan annyi lik-luk vezet hegyoldalba vájt tárnák folyosóiba, hogy azokba egy dandárt el lehet rejtteni, mindenfajta szökevénynek menedékül szolgált a háza; hát ha a szomszéd Dobsina meg volt is rakva labancokkal, akik az erdők útjain éjjel-nappal portyáztak, azért az öreg Ghéczy Zsigmondnak mégis módjában volt a szétzüllött kurucokkal folyvást összeköttetésben maradni. Hozzájöttek külföldről a bujdosó vezérek utasításai, s azokat ő közölte az idebenn lapangó hívekkel, akikkel tele volt erdő, berek, hegyszakadék. Erre a feladatra csak ő volt alkalmas.

Csak ne félt volna attul az egytül: a villámtul!

Ide jött haza Juliánna: *a fehér asszony*, aki feladta Lőcsét a császárnak.

Amíg a felföldi hegyvidéken végigutazott Juliánna, tanulmányozhatta az emberek köszönés módjából a nép hangulatát. Eleinte csak hangzik a falvakban a hintón utazó elé az „adjon Isten”, válasz rá „fogadj Isten!” (a kálvinistáknál), a „dicsértessék” — „mindörökké” (a pápista helyeken), hanem amint beljebb nyomul az erdő közé az út, ott már a palócok humorizálnak, s az „adjon Isten” mellé a szép asszonynak azt ragasztja a legény „engem kendnek!”, s a „dicsértessék” után a fogai közt azt mormogja: „a szép asszony” — Ezek már kurucok voltak.

Még odább következnek a tótok, de nem az „indios fideles”-ei a magyar felsővidéknek, a jámbor tótok, akik messziről leveszik a kalapot az utazó uraság előtt, s a háta mögött mondják el a „pan Boh dáj”-t; ezek az „indios bravos”-ok, a nem köszöntő tótok, akik vasvilla tekintettel néznek a malomkő karimájú kalap alól az idegenre, s el nem árulnák, hogy beszélni tudnak; a házaikat is úgy építik, hogy azt a kert meg a felfutó tök eltakarja a szem elől, a templomukat eldugják a völgybe, s az országutat a helységen keresztül úgy hagyják, hogy azon tengelytöréssel jár az átvándolás.

Otthontalan, kényelmetlen érzés üli el a keblet, mikor egy ily haragos falu záródik be az utazó háta mögött, s ami utána következik, még szomorúbb otthon. Egy félig elpusztított falu, amit a hadjárat alatt vagy ellenség vagy jó barát felpörkölt és kirabolt. Csupa koldus lakja. Rongyos nép, aki az utazó elé kicsődül az utcára, elállja az útját, belekapaszkodik a hintájába, sírva, rimánkodva, fenyegetőzve, szitkozódva unszolja az alalmazsnát; egy csoport félmeztelen gyerek, rongyos asszony félmérőfölnyre elüldözi a hintót, mint az éhes farkassereg, azért a keserves rézfílléért szerencsétlenkedve.

Még mélyebben a hegyek közé hatolva, aztán egy egészen elpusztult faluba kerül az utas, amit nagyon régen porig égettek már, s azóta nem szállta meg senki. A házomladékokat benőtte a laboda, a tetőtlen torony ablakából aláhajlik a vadszeder; valami nagy emeletes épület üres ablakain keresztül-kasul látni az eget; a piacot benőtte a bogáncs, a lósóska, az utcai kút kankalinjárul egy emberkoponya függ alá, a kútkámvá csontokkal megtöltve, egy fenekével felfordított kőkoporsó oda van dobva az út közepére, a kocsijárás kikerüli azt kétfelől, mint egy közben maradt szigetet. A sekrestye ablakából egy róka-család kandikál elő — az övéké a *patronátus*, az egész helység fölött lármázó varjú-hollósereg zavarog: — az övéké az *alodium*. — A neve nincs már feljegyezve a falunak sehol. Ahogy a piac közepén elkezdődik az a buja reketyebozót,

úgy folytatja azt a mező, egy elsemlyékesült patak mentén, embermagas virágtermő ligetet verve föl a völgy lankaságán, amin keresztül sötétzöld vassalakból vert országút vezet, elárvulva a közelben levő vasbányákat.

Ez volt az utolsó falu, nem emberlakta hely, a nagyvilág és Juliánna szülőtte helye között.

Juliánna atyja nem abból az ágából volt a Ghéczy családnak, mely az ősi predikátumos birtokot, Garamszeget bírta. Ezeknek csak a dobsinai bányabirtok jutott. Egy másik Ghéczy Zsigmond unokatestvére, szintén ezredese volt Rákóczinak, de korán megtért a király hűségére, hanem azért elég alkalma volt összetévesztetni az unokabátyjával, Zsigmond úrral, s nemegyszer megülte őkegyelme helyett a pozsonyi koronatorony tömlőcét, míg kiderült a veszedelmes személycsere. Zsigmond úr pedig azalatt olyan biztosan ült otthon a maga odújában, hogy ha csak hadsereget nem küldtek ellene, őt ugyan ki nem fogták onnan.

Az elpusztult falutól kezdve a hegyoldalak egyre meredekebbé tornyosulva húzódnak tölcser alakúan össze, míg egyszer csak elzárja a völgyet egy rézsút keresztbe fekvő sziklafal, melynek megmászhatatlan oldalaiból magas fenyőszálak nyúlnak ki egyenest, póklábforma gyökereikkel megkapaszkodva a sziklahasadékokba.

Emberi tudomány nem alakíthatta volna ennél külön remekét a hadépítészetnek. Ez egy bevehetetlen sánc, ami egy egész vidéket elzár.

A sziklafal fenekén, egyenlő magasban az úttal, tátong egy természetalkotta kapuboltozat, alig tágasabb, mint hogy egy társzékér keresztülérjen rajta, ez a híres stracenói sziklakapu.

Mélysége nem több, mint egy átjáróházé, a túlsó völgy, mint egy ráhába foglalt tájkép tűnik ki belőle.

Ez a völgy a stracenói sziklaszoros.

Kétoldalt meredek sziklafalak emelkednek a magasba, csak egy keskeny égszalagot láttatva odafenn, melyen amint kereszt-

tűlszaladnak a felhők, az érzékcshalódás azt hiteti el a feltekintővel, hogy a sziklafal lódult meg.

Egy rohanó hegyipatak zuhog végig a völgyön, majd fekete, majd zöld, majd verhenyes, amilyen sziklán végigvágat, mélyen aláágva a kőfalat úgy, hogy néhol egészen eltűnik a bérc tömeg alá, s másutt tör ismét harsogva elő. A kanyargó sziklafolyosó festői szépségben váltakozva bontakozik tovább mint egy fölséges cyclorama.

Ha ötven elszánt ember fölteszi magában, hogy a straceni sziklakapun be ne eressen egy egész hadsereget, hát bizvást ura maradhat a fogadásának.

Mikor Juliánna keresztül hajtattott a bércfolyosón, aminek homlokfalára két keresztbe tett kalapács van festve, a bányászok jelvénye, a kapu két oldalán innen is, túl is a fűben heverésző emberek ütötték fel a fejeiket, akiknek az orcáikba nem láthatott a nagy kalapkarima miatt, úgy látszott, mintha ezek a kapu őrei volnának. Mikor azt látták, hogy a hintóban ~~nem~~ ül más, csak egy asszony, megint visszaheveredtek a fű közé

A belső folyosón azonban egy gubás alak szegődött a hintaja mellé, aki a süvegéről ítélve hevér lehetett, csak hogy a gubája alól kikandikáló puskacsó éppen nem tartozik a bányászok eszközei közé. Ez belefogózza a hintó bakjába, nagy lépésekkel tartott együtt a kocogó lovakkal, s aközben mindenféléről beszédbe elegyedett a kocsissal, honnan jönnek, hová igyekeznek? Aztán egyszer csak eltűnt a sziklák között egy kanyarultnál; s rövid időn ott látta ez alakot Juliánna fenn a sziklafal ormán előbbre haladni: ki tudja, hogy jutott fel oda?

Ez a vidék volt az ő szomorú hazája.

Sohasem szeretett itten lakni, olyan volt az, mint egy természetalkotta börtön, ahol az emberek nagy része a föld alatt lakik, a bányákban. Mindenütt látszanak a hegyoldalon a turzások, letarolt erdők aljában kötörmelékéből garmadolt kúphegyek, patakok, amik gálictól kékek, vasrozsdatól veresek, salaktól feketék; őserdők, amiknek döbentő magányában a medve és a

vadkan tanyázik, s ez az örökös dobogása az érczúzó kallónak; mely a mély völgyből felhangzik, ez a golyvás nyakú köznép kínos beszédjével, és ez az egész összeszorított vidék, ahol már ebéd után beállt az est, s a nyári gyümölcs csak késő ősszel érik, mind olyan kellemetlen enlék volt rá nézve. Talán még egyéb is. A visszaemlékezések a gyermekévekre. Talán a viharos jelenetekre az apa és anya között? Aztán a titokteljes árván maradás, amiről nem volt szabad beszélni, a félelemben eltöltött éjszakák, amiken a poroszlók jövetelét lesték, akik az összecsküvőket elfogdosni jönnek, s még az asszonyok szobáit is felkutatják. Egyetlenegy kedves emléke sem volt, ami őt a szülői házhoz csalogatta volna, mind csupa szomorú rémledezések.

Csupán csak a gyermeke hozta vissza.

Arra is készen kellett lennie, hogy az apja, amint eléje lép, az első dühében fog egy pisztolyt és keresztüllövi, vagy még azt sem várja, hogy belépjen a házba, hanem amint megismeri a hintáját, még a tornácajtóból elkezd rá puskázni.

Kitelik az attól, amilyen hevesvérű.

S magában azt mondta, hogy meg is érdemli, mert bizony nagy gyalázatot hozott a fejére.

Hanem hát, mikor egy asszony a fejébe vette, hogy valakit meglásson, akit szeret, az akkor nem becsüli semmire a veszedelmeket: átmegy az a borotvahídon is! Hát még ha ez a valaki, a kisia?

Addig el tudta őt magától hagyni, amíg az aranyos hintót hajtotta fel a számára; most aztán, hogy minden reménye álommá foszlott szét, annál erőszakosabban tért vissza a szívébe a megtagadott érzés. Nem csinált belőle nagyurat, nem nagyságos urat: megmaradt kis emberkének, ölbe való, csókolgatni való kicsiny emberkének.

Meg akarta látni, bármi lesz az ára.

Eszébe jutott, hogy ő most a kisiafiát jó látogatni, és semmi ajándékot sem hoz a számára, erre nem is gondolt. Pedig milyen

híres a kassai mézeskalács. Nem volt akkor arra gondja. Pedig üres kézzel érkezni nem lesz szép.

Mikor a sziklák útján haladt a hintó, visszaemlékezett rá, hogy itt valamelyik bércvápa napos oldalában mint gyermekleány gyakran talált nemes gyopárt (Edelweiss), tán most is tenyészik az ottan? Egy kis ruhaszaggal jár biz oda felmászni; de azért megtette, felkapaszkodott az ismerős sziklafalon, s rátalált a nemes gyopárra, éppen virított az.

Sok időt is el talált ezzel tölteni.

Kocsisa, akinek ezalatt az úton várni kellett, figyelmezteté az égen tornyosuló felhőkre, hogy jó lesz sietni, mert zivatar jön, nehogy itt kapja az útfélen. Azt mondá neki, hogy csak menjen előre az országúton; amíg a hintó az egész völgyet körül kerüli, addig ő az ismerős hegyi ösvényen gyalog hazatalál a kastélyba.

Csokorba kötötte a virágot, aminek levele, szirma, kelyhe csupa ezüst, s aztán a hintót előre bocsátva, maga egy ideig a patak partján haladt gyalogolva, majd egy karfátlan gyaloghídon átkelve, egy buja növényzettel fedett réten keresztülvágott, ahol fel kellett akasztania a ruháját, hogy össze ne harmatozza.

Hogy ez a szép séta itt a virágos réten keresztül halálös útja is lehet, azt sejtette, de nem gondolt vele.

Csak azt főzte magában, hogy láthassa meg a kicsikéjét.

A tornyosuló fellegek nyomásától oly forró lett a lég az összeszorult völgyben, mint egy ércolvasztó pitvarában. Ilyenkor a gyermekek bizonyosan odakinn játszanak a kertben, katonásdit vagy kapókövet; ott leghamarább meg fogja kapni a kisfiát.

A réten túl következett egy hatalmas szálerdő háromszázadlátott bükkfákból; az be sem volt kerítve; annak az oldalában volt a palánkkal körülvett kastélykert, amin keresztül folyt a patak: itt még kristálytisza volt a vize, tele fickándozó pisztirángokkal, csak alább került az ércmosók közé, amiket a szálerdő takarva tartott. A kert rendbe ültetett gyümölcsfákból

és bogyárbokrokból volt rendezve, szőlőlugasokkal, amiken sohse szoktak megérni a fürtök.

Gyümölcs egy szem se volt a fákon; az első májusi fagy itt is leszüretelt; annál több volt a hernyó, azok úgy lógtak le hosszú pókfonalaikon a fákról. Juliánna arra emlékezett, hogy hányszor összeégette a nyakát ebben a kertben az az átkozott, mérekszőrű féreg.

Nem hallott semmi gyermeklármát a kertben. Persze nincs gyümölcs: mit vágyna ide a gyermek?

Megállt a csalánnal végignőtt kerti út közepén, és hallgatózott.

Egyszer aztán valami szomorú dúdolást kezdett neszelni, mintha temetési dalt dúdolna gyermekhang. A kert egyik szögletéből jött az.

Arrafelé törtetett a bokrokon keresztül, s csakugyan ott találta a kisfiát, egyedül, magában.

Hogy megütötte a szíve! Ki hinné, hogy idegen ököl nem tud olyan nagyot ütni, mint az a szív ott belül.

Mivé lett az a gyermek, amióta nem látta! Hogy megváltozott!

Hová lett az a piros almakép: az a nevető, fecsegő, csókosztó száj, azok a ragyogó szemek? Most a gyermek olyan sápadt, az arca majd átlátszik; halántékain keresztülkéklenek az erek, ajkai elvékonyultak; s azok a mindig ragyogó szemek, amik a duzzadt pofáktól folyvást nevetésre álltak, most, mintha megnőttek volna, kerekre nyílván néznek és bámulnak.

Még akkor is bámulnak, mikor az édesanyát látják, olyan hosszú idő óta. Nem fejez ki ez a tekintet se örömet, se meglepetést, csak csodálkozást; s a gyermek nem ugrik fel a földről, hogy eléje szaladjon, nem hagyja abba se a dúdolást, se a játékot.

Micsoda játék ez?

A kertfal és a palánk szögletében épített a gyermek mindenféle tarka kövekből, ércsalakokból egy kriptát, kápolnát tor-

nyocskával, valóságos kis remekmű volna az; de milyen szomorú ötlet! A családi sírbolt utánzása. Építész nyilatkozik ebben a gyermekben. De miért éppen kriptát?

— Mit csinálsz itten, kisfiam? — kérdi Juliánna megdöbbenve.

— Temetést csinálok.

— Temetést? Hát te avval játszol?

— Mivel játszánám? A gyerekkek rosszak, lármáznak, verekszenek. Nekem nem kellenek. A selyembogaram most kötik be magukat. Azokat elnézem. Ha én is úgy beköthetném magamat! Mikor egy meghal belőlük: csinálok neki kis koporsót s idehozom a kriptába.

Egy egész sor kicsi koporsócska volt már végigrakva a kis sírboltba, tarkára festett apró kis koporsók, amiket a gyermek maga faragott zsendelyből.

— Micsoda szomorú multság ez? — szörnyedt el Juliánna, a gyermek mellé telepedve a pimpimpárévirágos fűbe.

— Jaj, anyókám, itt minden szomorú.

Juliánna magához ölelte a gyermekét, összeviszta csókolta annak halavány arcát; az csak tűrte, de nem adta vissza sem a csókot, sem az ölelést.

— Hát nem szeretsz engem? — kérde Juliánna, nyugtalan, esengő szóval.

— Nem.

— Nem? Te nem szeretsz engem?

— Senki sem szeret téged.

— Miért nem?

— Mert te sem szeretsz senkit.

— Ki mondta azt neked? Nagypád mondta?

— Senki sem mondta. Magamtól tudom. Szeretnek engem a selyembogaram. Rámásznak az ujjamra, mikor etetem őket. Szeretnek engem a fecskék. Odajönnek énekelni hozzám az ablakvasra. Szeret engem a Cicke kutyám. Odafekszik a lábam-

hoz, nem hágy el, ha enni híják sem. Tudom én, hogy ki szeret engem!

Juliánna szemei megteltek könnyel.

— Hogy mondhatod azt nekem, hogy én nem szeretlek téged? Egyetlenem! Azért, hogy olyan soká távol voltam tőled. Hisz csak teértem jártam a világot.

— Hát mit hoztál nekem? — kérde a kis fiú, egy ötven éves filozofus egoista tekintetével.

Ez ám a fogas kérdés! Hát mit hoztál a kisfiadnak? Heted-hét országról? Hol a vásárfia? Az „aranyos hintó”? Elrepültek azzal a bagolyfejű pillék!

Juliánna kivette a kebléből az ezüstgyopár csokrot, s azt nyújtá a kisfiának.

— Hm! — mondá az, azzal a bölcs bíráló tekintettel szemlélve meg az ajándékot, amilyennel a hozzáértők szokták felbecsülni a kapott kincs értékét: igaz-e az, vagy hamis?

Aztán csendesen bólintott a fejével.

— Köszönöm szépen. Ez éppen jó lesz ide az én kriptámhoz koszorúnak az én kis halottaim számára.

S odatűzte a kis gyopárcsokrot a kis épületke homlokfalába.

Juliánna kétségbeesetten kulcsolta össze a kezeit.

— Fiacskám! Kis angyalom! Mit játszol te a halállal? Nem félsz tőle?

— Nem, anyókám. Nem félek én semmitől. Látod, mikor elküldtél magadtól: kisleánynak öltöztetted, azt mondtad, maskarába megyünk! Jaj de rossz dolog volt! Ha te azt megtudnád! Majd megfagytunk; majd éhen elvesztünk. A farkasok is kergettek. Azután sokáig feküdtem az ágyban. De sokat kiabáltam utánad éjszaka, mikor rémítettek! Iszonyúkat láttam! De te csak nem jöttél! Aztán csak elpihentem. Azt mondják, meghaltam. Már a kis koporsómat is megcsináltatták. Megláthatod, ott van a tornácban. Nem olyan rossz ám az! Mikor halva voltam, nem álmodtam rosszat. Nem is tudom,

minck költöttek fel? Nézd: a szép hajam, hogy ott maradt a másvilágon.

Ezek voltak aztán azok a gyilokdöfések, amik keresztüljárják azt a dölyfös, nagyravágyó lelket; ezek a fullánkok, amik beleszakadnak abba a ravaszúsággal, kiszámítással teljes szívbe! Hát van-e a heraldikának annyi ágú koronája, amelyik kárpót-lást adjon azért az aranyhajért, ami e gyermekfőről eltűnt? A világ minden fénye, gazdagsága mentségnek elég-e egy elmulasztott éjszakáért a beteg gyermek kórágya mellett?

Juliánna a földön fetrengve sírt, és a homlokát verte a kezeivel.

A gyermek pedig nem segített neki sírni.

Gondosan betámasztá egy nehéz kővel a miniatúr kripta nyílását, hogy sírdúló bogarak be ne törhessenek, s aztán nagy okosan rátámasztva az állát az öklérc, ilyen bölcs reflexi-ókkal oktató az anyját:

— Én nem félek a haláltól, anyókám; de te félhetsz tőle. Előre megmondom, hogy vigyázz magadra. Nagyapó azt mondta, hogy amikor meglát, rögtön meg fog ölni.

— No hát lásson meg — rebegé Juliánna, és felkelt a földről.

A kis bölcs férfiú azonban megfogta a köntöse ráncát és visszatartá:

— Várj még. Ne siess. Ott jön egy felhő. Villámlik. Várd meg, míg mennydörögni fog. Nagyapótól akkor nem kell félni. Akkor ő fél. Bebújik az üvegkalitkába. Én meg nevetek rajta. Én nem félek a villámlástól, mennydörgéstől. Egész éjjel elnézném. Ő meg fél tőle. Várj addig. Én aztán majd oda-vezetlek.

S mint aki bölcs tanácsadása után még arról is meg van győződve, hogy magas pártfogása mennyi súllyal bír a jelen esetben, felkéredzkedett az anyja ölébe, s átkarolta annak a nyakát — protekcióból.

XXXIII. FEJEZET

A DÜHÖS OROSZLÁN AZ ÜVEGKALITBAN

Az öreg Ghéczy Zsigmond kastélya nem olyan volt, amelynek más rendes úri házak szoktak lenni, amiknél a főszempont a lakályosság. Ez egy valóságos labirint volt, örökké csukott ajtókkal, amiknek a zárait tudomány volt kinyitni, se kulcs, se kilincs nem engedelmeskedett ott a rendes erőmítáni szabályoknak: azt ki kellett tanulni, hogy mint kell a kilincset félkézzel lenyomni, aztán a zárpléhet másik kézzel felemelni, akkor hirtelen a térdel egyet taszítani az ajtón, hogy felnyíljen. Azután következett egy hosszú folyosó, amelyiknek a közepén van egy ajtó. Azt ki lehet nyitni. Van benne egy sokfiókú állvány, tele tányérokkal és csészékkel. Azt az ember becsukja, s békét hágy neki. A folyosó végén van egy szűk lépcső, azon fölmegey az ember, talál maga előtt egy másik folyosót, annak a közepén van egy ajtó, azon benyit, s egy fürkében találja magát, mely tele van bundákkal. Ott nem marad: tovább keres; a folyosó túlsó végén talál egy másik lépcsőt, azon megint lemehet s ott van, ahol az előbb volt, a bejáratnál. Élő teremtésre pedig nem talál, aki megmagyarázza neki, hogy ha ezt meg amazt a rézkarikát így meg amúgy elfordítja, hát akkor kimozdul a sarkából az egész tányéros állvány, s annak az üregében következik egy igazi lépcső, amelyen aztán felmeget a ház belsejébe, s ha ott még egynéhány csapóajtóval meg tudott alkudni, s az üres, lakatlan szobák, tornácok tévesztőin el nem vesztette magát, valahogy elvégre ráakad arra a donjon forma kerek toronyszobára, ahol az öregúr megtalálható — ha csakugyan otthon van. Ennek a torony-

szobának vastag pohárfenék üvegekből készült teteje van, azon keresztül kapja a világosságot, azonkívül három lőrésforma szűk ablaka, egyik szögletében pedig van egy süllyesztő, melynek fogaskerekű gépezetével a szobából egész a pincébe lehet leereszkedni, ahonnan aztán kijárás van a rézbánya tárnáiba, s azokon keresztül az erdők mélységeibe.

Zsigmond úrnak ezen a napon különösen szorgos munkája volt. Levelci érkeztek külföldről, Lengyelországból és Törökországból, a menekült kurucok vezéreitől. Azokban fontos utasítások voltak az idebenn bujdosó kuruc vezérekhez. Új felkelést terveztek. Rákóczi nem ismerte el a szathmári békekötést, éppen úgy, mint a bécsi magyar urak sem. Ő is folytatni akarta a harcot. Voltak új szövetségesek, akik ellenállásra biztatták, az orosz cár, I. Péter és a török szultán. XIV. Lajos is ígért, amit ígérhetett. — Több volt mindennél az elkcseredés idebenn, amit a bécsi urak garázdálkodása okozott. A fegyvert lerakott sereg fő-fő emberei meg voltak sértve büszkeségükben, fenyegetve, elmellőzve. Erről mind értesíté Ghéczy Zsigmond a fejedelmet.

Királya sincs az országnak ez idő szerint, fejetlen az ellenfél.

Az új összeesküvésnek minden szála Ghéczy Zsigmond kezében fut össze.

Ma valami elhatározó lépésnek kell végbemenni.

A kastély kiholtnak látszik, csak az udvar hátulján levő ispánlakban volt valami élet. Ott lakik az öreg Ghéczy Juliánna, Zsigmond úrnak a nénje, egy évvel idősebb, mint ő, évek óta ágyban fekszik már, hanem azért az esze most is helyén van, s onnan a nyoszolya dunnái közül vezeti az egész gazdaságát az öccsének, aki azzal nem törődik. Ennél főznek is Zsigmond úr számára, ha eszébe jut az ebéd ideje, de sokszor elfelejti, s napokig beéri egy darab kenyérrel meg avas szalonnával, mikor nagyon benne van a munkában.

Ma is csak úgy a kezéből kollációzgatott, az éles görbe késsel nyiszálva a szalonnát a kenyérhéjon, miközben a titkos írásjegyekkel szerzett leveleket betűzgeté.

Finom hallását már régóta ütögeti valami közeledő moraj, de még nem bírja kivenni, hogy mi az, kocsizöreje-e vagy égdörgés?

Egyszer aztán közelebb jön a dübörgés. Híntó gördült be az udvarra.

Zsigmond úr az ablakhoz rohan, s kikémlel az udvarra. — Nem akar hinni a szemeknek. — Ez a híntó? Ez a leánya híntaja! — Nem az ő leánya, az ördögé! A kocsisára is ráismer. — Ide mert jönni az átkozott! A „lőcsei fehér asszony”! — Haza mert jönni a kígyó, a dühös oroszlán barlangjába, nem fél tőle, hogy ez összetépi?

A híntó megáll a bejárat alatt, s nemsokára hallja Ghéczy Zsigmond a híradó jeleket, hogy jön valaki fel hozzá. Minden ajtó el van látva csengettyűvel, ami megszólal, amint felnyitják.

Ghéczy Zsigmond első fúriájában ököltre fogja azt a görbe kést, s úgy szaladgál alá s fel a szobájában; majd a lőrésen kiabálva ki a kocsisnak: „Fordulj vissza! Ki ne fogj! Takarodjatok innen!” — majd meg a szomszéd szobába a leánya ellen: „Be ne tedd a lábad! Kiontom a véred! Te pokolvirága! *Te Jézabel! Te Goneril! Te gyilkos Darvulia!* Puskát fogok rátok!”

Ekkor aztán jött egy másik dörgés; de ez már nem híntógördülés volt, hanem a felhők beszéde egymással; a zivatar üdvözlése. S erre a hangra egyszerre eldobta kezéből az öreg azt a kést, azt a villámvonzó vasat; elkezdett reszketni, délceg alakja összegörnyedt, arca zöldes fakó színre sápadt; az ajkai még ismételték a szitokneveket, de már vékony, félelemtől reszketős hangon: „Eh te Jezabel! Hej, te Darvulia, cudar!”, s közben rakta le magáról, ami ércféle volt: zsebéből az órát, derekáról az ezüstcsatos övet, saruiról a felkötött sarkantyúkat oldozgatta le, s aztán sietett, mint a hidegleléstől rázott beteg

az ágyba, a maga menedékébe, a gyantaszigeten épült üvegkalitkába, ahol összekuporodva meghúzta magát, s onnan már most elő nem mer jönni, amíg csak a zivatar utolsó dörgését visszhangozzák a bérceek.

Az a rettenthetetlen szívű ember, aki dacolni mert minden nap a királyok pallosaival, aki nekirohant a kartácsos ágyúknak, egyszerre gyávább lett a kísértetmeséktől reszkető gyermeknél, amint az égdörgést meghallotta. Már egyszer megkapta az ütését ennek a rettentő lángpallosnak. Akkor még csak a lapjával ütött rá. De az ütésnek emléke, a vakító lángoszlop rettentő csapása rabbá tette minden érzékeit. Mikor villámlott, mennydörgött, hasonlatos volt azokhoz, akik már a túlvilágra mentek, az ismeretlen régiókba, s ott állnak az örök ítélőbíró előtt; csak hogy ő még ezt a büszke alakot hordozza magával e rettenetes törvényszék elé, hogy tanuljon reszketni.

Hanem azért nem imádkozik. Védi magát a tudomány pajzsával. Az üvegen nem tör keresztül a mennykő.

Ott kuporog már az üvegketrecben, mikor a leánya belép a szobájába, karján a gyermekével.

Amint őt meglátja, csaknem erőt vesz a bőszült indulat az ösztönszerű félelmen. Közel van hozzá, hogy szétrúgja maga körül az egész üvegkalitkát, s nem törődve ézengéssel, villámlással, rárohanjon erre az asszonyra, s kitépje belőle a lelket! — Azt hiszi, ez most őt bosszantani jön; megtudva, hogy minő ígézet alatt tartják ilyenkor az idegei: felhasználja azt az órát, amikor az apját erőtlenné teszi az Isten haragjától való félelem, s gúnyolódni akar.

Még jobban elkeserítette az, hogy a gyermekét az ölében hozza. Hát nem eléggé meggyűlöltette ő ezzel a fiúval az anyját? Nem mondta el neki, micsoda kígyó, micsoda boszorkány az ő anyja, számtalanszor? Elég volt egy találkozás, egy hízeltő szó, egy ölelés, s újra megszerette? megszeretteti ez magát mindenkivel, akinek gyűlölnie kellene őt: még a kisgyermekével is! Mert varázsló boszorkány!

Hanem egy hatalmas csattanás, mely úgy hangzott, mintha a kastélyba csapott volna le a villám, egyszerre kioltá az öreg haragtüzét. Az egész épület rengett, amíg a sziklák visszadörögtek a villámcsattanást; s amint a zápor egyszerre elkezdettszakadni, éjjeli sötétet támasztva, ebben a sötétben úgy fénylett, valami rejtelmes, villó derengésben minden érc tárgy a szobának; és még az is, ami nem volt ércből: annak az asszonynak az alakja.

Olyan volt, mint egy rémlátvány, mint egy kísértet.

Odament, a gyermekével karján, ahhoz az elszigetelt asztalhoz, ahol az a félfő öregember, azzal az öreg Istent ábrázoló tiszteletreméltó fővel ül, a villámoktól elzárkózva.

S ott letérdepel eléje.

— Miért jöttél ide? — kérdi fogvacogva az öreg. — Te bűnös asszony!

— Az vagyok! — szól Juliánna, nyugodt, szelíd szóval. — Hozzád jöttem, aki bírám vagy. Elmondok előtted mindent, amit tettem; te ítélj meg, mekkora volt bűnöm, hogy bűnlődjek érte.

— Hazudsz, hazafutsz, apád mellé kuporodsz, ott is egy nagyot hazudsz! (Ezzel a mondással szokták a hazug gyermekeket gúnyolni.)

— Többet fogok neked elmondani, mint amiket az ellenségeim beszélnek felőlem: tetteket és járásokat, amiket csak Isten és én magam tudok; még a titkos érzéseimet is meggyógnom, amiket soha meg nem találna a szívemben senki.

— S lesz bátorságod a gyermeked előtt beszélni?

— Sőt szükséges, hogy ő azokat hallja. Nem fogja megérteni; nem foghatja még fel, mi volt az mind, amiért meg kellett az anyjának halni! (Mert bizonyára, ha mindent elmondok előtted, te engem élve nem hagysz; s ha magad nem, másokkal öletsz meg.) De arra az egyre vissza fog emlékezni, amíg csak élte tart, hogy amit vétettem, őmiatta tettem. Én nagy bolondságim, én sűrű vétkeim, engem kárhoztatnak el; de amiből

mindaz ered vala, az én végtelen nagy szerelmem volt az én szegény kis árvámhoz. — Kérlek, hallgasd végig, amiket elmondok.

Juliánna elkezdett vallani. — Nyílt szívvel, őszintén, a legtitkosabb részleteiben elmondta egész életének titkát, amelyről olyan híressé lett. Egy-egy égdördülés, egy-egy apaátok osztotta szakaszokra ezt a rémmesét. Odafenn a jégzápor verte az üvegtetőt, idebenn a fogoly öregember öklével a homlokát. A nő folytatta csendesen. A gyermek hallgatva bámult, s azt gondolta magában, milyen szép ez a villámlás, milyen szép az ilyen bűnös asszony.

Az öreg a hosszú fehér hajával törülgette a könnyeket szeméből: a szegény és keserűség adóját.

Csak a vallomást tevő nem sírt.

Mikor aztán végtül végig elmondott mindent az apjának, következett a befejező katasztrófa, a csalódás.

A kassai téren látott rémjelcnetre való visszaemlékezés úgy elzibbasztá ercjét Juliánának, hogy nem bírta azt végig elmondani. Ha csak színjátszás volna az, amit most mível, lett volna elég alkalmá a sikoltozásokra, a rémlátó elmeredésre, a hajtépő átkozódásra, a tragikus kitörésekre: semmit sem tett meg abból. Eltakarta két kezével az arcát, s lecsüggesztett fővel rebegett: „Ott voltam, mikor Czelder Orbánt lefejezték.”

Ez a nehéz, elfulladás hangon ejtett szó erősebb hatású volt minden patetikus előadásnál.

De hisz öneki a gyermeke álmára is kellett gondolni.

Ghéczy Zsigmond meggyőződhetett róla, hogy amiket a leánya most elmondott, az mind igaz volt. Sokkal rosszabb dolgokat beszélt el magáról, mint amiket a leggonoszabb rágalmazói hírleltek el felőle. Akkor tehát a megbánása is igaz.

— Hát most miért jöttél ide? — kérdezé a leányától.

— Hogy a gyermekemet meglássam, és meghaljak.

— A gyermekedet láttad már; hát meghalni hogyan akarsz?

— Most, hogy a fiamat látom, szeretnék addig élni, amíg újra friss, egészséges leszel, s aztán megint szeretni fog.

— Látod, hogy mivé tetted?

— Én nagy bűnöm.

— De nem kapod ám őt vissza soha.

— Soha?

— Ha csak az ítéleten keresztül nem megy.

— Kinck az ítéletén?

— Mindenkién, aki csak bírád. Bírád az országot, az Istent, az apát, a férjed — még a fiad is.

— A fiam ítéletét már megkaptam. Megmondta, hogy nem szeret. Ez még fáj, a többiétől nem rettegek.

— Hát halld meg a többiekét is. Igazán megbántad, hogy oly átkozott árulást követtél el?

— Az égbe vágytam, s a porba estem, van ennél nagyobb bánat?

— Halld, hogy dörög odafenn! Engem már lesújtott egyszer az Isten haragja; pedig én nem árultam el a hazámat, csak az Isten nevét káromoltam. Az álnokságért harmadíziglen, az istenkáromlásért ezeríziglen bünteti meg a Zebaoth a gyermekeket. Melyikünknek a bűneért akarod, hogy az ivadékaid lakoljanak? Van-e lelked egy ilyen zimankó idején kimenni az erdőre, ahol most a villámtól felgyújtott fenyőfák lobognak, s azt az istenharagot, amitől én reszketve bújok el üvegbarlangomba, a fejedre lehívni?

— Ha elúzesz magadtól, úgy sincs hová mennem, mint ki a villámos ég alá.

— Dehogy úzlek. Inkább nagyon is szépen kérek, hogy eredj. Te elmondtad nekem a magad keserűségét. Elhiszem, keserű. Most én elmondom neked az én gyönyörűségemet. Te hidd el nekem, hogy édes. Pedig egy dolog a kettő. Az enyimet úgy hívják, hogy bosszúállás. — Akarsz belőle kóstolni?

— Hogyan?

— Akarod visszafizetve látni azt a nagy tartozást, amivel a kevélyek kapujai alól elkergettek? Megalázni azt a dölyfös hadat, amelyiknek nem volt elég, hogy a magyar férfiaknak a becsületét csak úgy szárazon egye meg, még az asszonyainknak a gyalázata is kellett neki hozzá, hogy abba mártogassa, mint a cvibakot a csokoládéba!

Juliánna felugrott a térdeiről, s dacosan felemelte a fejét, a szemci ragyogtak.

— Bízz rám akármit! Bármilyen nagy dolgot.

— No hát „édes”? — Azt szeretem. — Belchalhatsz, ha beveszed. — Mert méreg. — Hát hallgass ide. — Nekem ma éppen ebben az órában el kellene mennem egy olyan helyre, ahol az ilyenfajta új poklot készítenek, azoknak a számára, akik bele valók.

— Új összeesküvés? — kérde Juliánna a kis fiúcskát kötényével eltakargatva.

— Ne féltsd te őtet. Tud ő mindent, s nem fecseg ki semmit. — Nem új összeesküvés, csak folytatása a réginek. Itt vannak a közelben. — Énrám várnak. — Az én dolgom átadni nekik az üzeneteket a távollevőktől, akik velünk egy célt akarnak. — És még más dolgom is van. — A cselekvéshez pénz kell, ingyen a halált sem adják. — S azt, hogy hol van elrejtve az a pénz, ami a munka megindítására szükséges, csak én tudom. — Soha senki arra rá nem fog akadni. Ahány esztendő elmúlik, annyival mélyebben lesz elrejtve. Ma és ebben az órában kellene azt nekik megmondanom. Ők nem jöhetnek ide hozzám; mert a labancok minden utat, ami a házamhoz vezet, megraktak kémekkel, vadászaikkal, dragonyosaikkal el vannak helyezve az erdőben, szénégetők, pásztorkunyhók, tárnabejárások közé; — az én híveim a napvilágon nem mutathatják magukat. — Hanem én odamehetnék hozzájuk a magam bűvő útjain. — Ők várnak rám. De én nem tudok megmozdulni. Rettegek a villámlástól. — Meg vagyok átkozva. — Gyáva vagyok. — Árulónak fognak tartani, s aztán

széjjel mennek; ember soká nem állhatja ki azon a helyen, ahol ők összegyűltek. — És én mégsem mehetek oda, amíg ez a zivatar tombol a fejem fölött. — Emberi szó nem fejezheti ki azt a félelmet, ami engem kínoz. — Minden villámlás a szívemen nyilall keresztül, s a mennydörgéstől olyan a szívem, mintha két malomkő közé szorult volna. — Ha most egy pálcával összezúznád ezt az üvegkalitkát a fejem fölött, bizony rögtön szörnyet halnék a rémület miá’.

Juliánna még a selyemkendőjét is levette a nyakáról, azt is rátaarta az üvegkalitra. Tudta, hogy a selymet is perhorrescálja az égi tűz.

— Hát oda mernél menni most helyettem azok közé, akik rám várnak?

— Odamegyek.

— Ebben a zivatarban?

— Felveszem a „gyöngyösi privilégiumot”, nem ázom meg. (Gyöngyösi privilégiumnak hítták valaha azt a köpönyeget, amin semmi zápor keresztül nem hatolt; ma már nincsen.)

— Elvinnéd azokat a leveleket, amiket ha a labanc portyázók megkapnak nálad, egy fokkal magasabbra akasztanak fel, mint a levelek fróit?

— Nagyobbat is végeztem én annál.

— És azután leszállnál egyszál kötélén egy mély odúba, aminél a pokol kürtője semmivel sem rettenetesebb, hogy ott felkeress eldugott pénzeszsákokat, amiket a sárkányok őriznek?

— Nem hiszek a rémekben.

— Hát nem hiszesz a rémekben. Pedig elhithetnéd, hogy vannak olyanok. Teszem: ha csak egyszerre eléd toppanna az urad, Korponay János?

— Az valóban rémítőbb volna rám nézve minden kísértő léleknél.

— Aztán meg az öreg Fabriczius, azzal a hosszú kardjával.

— A hóhér a maga pallosával nem volna rám nézve iszonytatóbb.

— No hát ott, ahová küldelek, megtalálod az uradat meg az öreg Fabricziust.

Juliánna összeborzadt. Fásultságát megtörte ez a két név. Nem bátorság volt az, ami őt biztatta, csak megvetése mindennek, ami él. Hanem ezt a kettőt nem tudta megvetni. — Ingadozott.

— Ne félj, anyóskám — szólalt meg a kis öreg ott mellette. — Én majd veled megyek, a nyakadba kapaszkodom. Nem bánt senki, ha engem meglátnak.

Ez a szó megolvasztá a jeges szívét, odaborult térdre a kisfiú mellé; elkezdett zokogni: ölelte, csókolta; majd hogy meg nem ette. — Hát mégis csak szereti!

— Nem, pulyácskám, tégedet itt hagylak zálogban a nagyapónál, hogy bizonyos legyen róla: amit rám bízott, elvégzem, megint visszajövök. Te csucsulj el, aludjál addig szépen. Mondja kelmed, apám uram, mit végezzek? — Ha az Isten haragjától nem rettegek, az uram haragjával is majd csak szembeszállok. Ő fogja ereszteni a kötelet, amin a mélységbe szállok, az öreg Fabriczius pedig mellette fog állni a nagy pallossal. — Mondja kegyelmed a többit.

Azzal elkezdte döncölgetni a kisfiát az ölében, s dúdolta neki a legújabb nótát.

Hová lettél nyalka kuruc,
Ki kevély voltál, mint a strucc!

Addig dúdolta, addig ringatta, amíg szépen elaltatta.

Az öreg Ghéczy Zsigmond azalatt elmondta reszkető szóval, merre legyen a járása, mi legyen a mondása? A mennydörgő mennykő csak úgy hullott jobbra-balra; a dörgés egy pillanatig sem szűnt; néha az egész házat megrázta, hogy az üvegek a háztetőn csak úgy csörömpöltek bele.

A JÉGBARLANG

A magyar föld természeti ritkaságainak Kohinoorja, a dob-
sinai jégbarlang még akkor csak kevés ember előtt volt ismerve.
Akik tudtak róla, nehéz eskü alatt kötelezték magukat, nem
beszélni felőle másnak, mint a híveknek.

Itt e hegy mélyében lakik az egyik demiurgus, a föld-
szellem, aki jégből alakít. Aeonok óta foly a munka.
Kezdi mint bányász, mély üregeket váj, vízzel, szénsavval,
azután folytatja mint építész, óriási boltozatokat emel a
mélységek fölé, rengeteg oszlopokkal jégből, építési reme-
keiben utánozza a zuhatagot, a lugast, a szőnyegeket, nem
kellenek neki a dóriai, a korynthi módok. Aztán oltárt emel,
magasat, széles grádicsokkal. Nem feledkezik meg a bol-
tozatos folyosókról sem, miknek karzatain csak párosával
lehet áthaladni, vannak szép tündér grottái, alvószobácskák
talán, cirádákkal, cikornyákkal felcicomázva, aztán egy-egy
fejszédítő harántlap, csapinós eséssel mélyed alá a sötét
végtelenbe, mint egy pyramid oldala, óriásoknak való szán-
kapálya, a mesebeli üveghegy, hanem a főtermében a tü-
körpadlaton egész mulatozó emberi társaság számára van elég
hely. Azután beáll kárpitosnak, ezüstművesnek, a kolosszusi
építményeket betakargatja drága szőnyegekkel, mik a légben
függnek, egymást emelik, fenntartják, finom jégkristályból
szótt, font, filigránózott, zsinegmódra tekert cafrangjaik
le a padlatig érnek, rengeteg sátorok csupa kristálytűkből. Mi-
kor épít, vakmerő, mint egy titán, mikor díszít, gyöngéd,
mint egy tündér.

Mikor a földlakók itt ünnepet tartanak, ezernyi mesterséges fénnel világítva be a barlang üregeit, akkor az egész isteni Alhambra átlátszó lesz, át-meg át-ragyog az óriási jégdóm, mintha gyöngyházzal volna kirakva, szivárvány töréseket tündököltet, a kárpitok ezüstje összefoly a merész zuhatagok átlátszó zöldjével, a belül üreges oszlopok, az oltárok továbbadják a keresztültörő fényt. Kívül felcifrázva fantasztikus képletekkel, amik virágot, madarat, lófarkat, csipkézetet mímelnek; áttört ötvösmunkával, gyöngyfüzérekkel pazaron befonna. És a látogató elkezdi számlálni az óriási jégfalon, mely mellett elhalad, az évek sorait. Ahány esztendő, annyi réteg. Mint egy nagy könyv egymáson fekvő lapjai. Ameddig a világosság cléri, talán ezerig is el lehet számlálni. De hát ami a jégpadlón alul van, hány ezredévet számlálhat az?

E jégbarlang bejárását a Gölnitz-völgy felől rég ismerték a dobsinaiak. Azt is tudták, hogy ott jég van. Nyári mulatásaik alkalmával odaerestették le a seres hordóikat, de leszállni bele csak e század utolsó évtizedeiben mert két fiatal tudós, aki azután ez isteni remeket a világ előtt feltárta.

A Rákóczi-hadjárat idejében ez volt a találkozási rejteke a kuruc összeesküvőknek.

Rendesen ott a barlang előtt ütöttek össze egy lábtót fenyőszálakból, aniken leszálltak a barlangba, s mikor visszajöttek, a lábtót összetörték, elégették.

Hogy a Gölnitz-völgyi szádán kívül még egy másik bejárata is van a jégbarlangnak, ez csak Ghéczy titka volt.

Mikor a közelmúlt években e barlang hírré kapott, egy dobsinai vén lakos felemlegeté, hogy ő is volt már ebben a barlangban fiatal korában; de egészen más nyíláson jutott bele, a „Hanneshöhe” oldalán. De nem tudott a helyre rávezetni többé.

Ez volt az a bejárat, amelyen keresztül Ghéczy Zsigmond kastélyából ide lehetett jutni, a hegyoldalból előtörő patak mentén lóháton.

Mikor Ghéczy Zsigmond az ő hajdan kedves cimboráját, Józsa István prédikátor-kapitányt áruló átszökése után azon forrójában utolérte s agyonverte, egyúttal azokat a kincseket is prédára ejté, amiket ők együtt Körmöcz- és Selmeczbányából elhoztak, sok hordóra menő arany- és ezüstpénzt. Ezt ő akkor hazahozta a Gölnitz-völgyi kastélyba, s aztán zsákokba töltögetve áthordta a hanneshöeci üregeken át a jégbarlangba, ottan dugdosta el. Nem mind egy helyre. Fiókokra osztá. Számozva voltak; ennyi ezer itt, annyi amott. Ez volt az igazi Werthcim-pénztár! — Hatalmas egy szekrény: igazán felnyithatatlan. A jégtündér már az első esztendőben betakarta a rejteket egy réteggel; minden évben egy új lapot borított rá. Nincsen ennek a zárnak kulcsa. — Ha majd egyszer szükség lesz rá, ha minden segítség elfogyott, akkor előadja Ghéczy Zsigmond az eldugott kincset. Addig ériék be a jó cimborák azzal, amit a rézbányája keres. Ő maga béri szalonnával, kenyérrel.

Hát most itt volt az az idő. Újra kellett szervezni a szétzüllött kuructábort. Izeneteket kellett hozni jószágaikba visszatért hajdani vezérektől, s az országon kívül történteokról; aztán csoportba gyűjtött lappangó hadaknak fenntartásáról gondoskodni. Fel kellett nyitni a pénztárt.

Ez hozta ide a régi bajtársakat, akiknek egyike jött Lengyelországból Rákóczitól, a másik Temesvárról, a török nagyvezértől, a harmadik Erdélyből, a többi innen-onnan az erdők-ből, a pusztákról, a Fehér-hegyekből, az Ecsedi-lápból, ahol még fegyverfogásra kész ezerek lesik a jelszót; mind valamennyinek egy utasítása volt: ezen a napon, holdújsággal délután a Gölnitz-völgyi jégbarlangban megjelenni, s ott várni Ghéczy Zsigmondra, aki átadja a kincseket, s a kincset érő leveleket a kuruc főuraktól.

Ezeknek már hajnal előtt, mikor még sötét volt, át kellett vádolni az erdőkön, hogy a dobsinai labancok figyelmét kijátsszák, s elhelyezkedni a jégbarlangban. Hoztak magukkal bundát,

nem fagytak meg. Tüzet rakniok nem volt tanácsos, mert a kiszürcmlő füst elárulta volna, hogy itt emberek vannak.

Lehettek valami huszan. Közöttük volt Fabriczius, aki most járta be a Szepességet, Pongrácz, aki a Czelder Orbán katasztrófája elől menekült, s újra összeszedte a szétrebbent hajdúit, Korponay János, aki a fejedelemtől érkezett, és a többek között Pelargus, valamennyinek a közös izenethordója. Ez most is parasztlcány-ruhában volt, a többiek mind Gölnitz vidéki hevéreknck öltözve.

Három szál viaszgyertya tartott világosságot a sátorban, ahol letelepedtek. Most „beduinsátornak” hívják azt a jég-grottát.

Az urak, untokban, a jövő terveit fejtegették egymás előtt. Mind nagyszerű volt az, és mind kivihető, csak hogy mind-egyikhez pénz kellett. Azt pedig honnan venni? A „libertás” rézforintoknak még az anyamintáit is összetörték már, s ki lett hirdetve, hogy a szabadságpénz egy fabatkát sem ér többé.

Azalatt Pelargus egy jégtaburettten ülve, jegyzetgetett valamit egy darab pergamenre.

— Mit kalkulálsz, fiacskám? — kérdező Korponay.

— Azt számítom össze, hogy a jelenlevő uraknak a fejjeire, kire mennyi díj vagyon kitűzve. Ha a fejjeinket úgy el lehetne adnunk, amennyire azok becsülve vannak, mindjárt nem kellene a fejjeinket törnünk, hogy hol vegyük a pénzt.

Jót nevettek a tréfán. — Igazán kellemes érzés egy olyan társaságban lenni, ahol minden ember azzal a tudattal hordja fenn a fejét, hogy erre száz, erre meg kétszáz arany van kitűzve. Legtöbbet ért a Korponayé, mert az háromszáz aranyat képviselt.

— De mégis legtöbbet ér az én buksim — enyelgett Pelargus —, mert ha kevesebb is, de minden városban van rá feltéve valami. Hol ötven, hol száz tallér. Ha összszámítom, megüti az ezeret.

— No, majd meghozza a nervus bellit a Zsiga bátyánk.

Csakhogy a Zsiga bátya nagyon soká váratott magára. Fabriczius ezüstórája már mutatta a holdújságot. Jönni kellene már neki. Itt a jégpalotában nem kellemes a várakozás. Csak a lengyel pálinka melegített. Aztán meg valami más. — Bolondság!

Már erősen zúgolódott minden ember. Beszéltek cserbenhagyásról, gyávaságról, egy-egy mormogó hang árulást is emlegetett. Egyszer csak megneszeli Pelargus élcshalló füle a föld felett dühöngő vihar moraját.

— Zivatar van odafenn. Akkor mi szépen süthetjük itt a makkot, mert az én Zsiga bátyám nekimegy ugyan minden ördögnek, még az olyannak is, aki a farkát a fején viseli, de az Úristentől szertelenül retteg. A tizenkét zsidó patriárka, Szent Dáviddal a hegyében, együtt nem félt úgy a Zebaóth Istentől, mint a jó Ghéczy Zsigmond, amióta a tüzes mennykővel megcirógatta. Az most nekünk ki nem jön az üvegkalitkájából, ha mi adunk is neki annyi aranyat, amennyit őtőle akarunk kapni.

Lett erre nagy káromkodás.

A kuruc különben sem igen szokta kavicányon tartani a nyelvét, mikor a mennybeli hatalmakkal kellett felelni, most pedig éppen tehetette, mert itt nagyon biztos helyen volt a jégbarlangban.

S a zivatar csak nem akart múlni. A körülfekvő hegyek belseje csupa vas, azzal pedig a villám szeret csókolódni; minden mennykő a hegyoldalba csap le, s a sújtott szikla fenéig megrendül.

Az összceskűvők türelmetlensége kórusban tör elő; az az istenesebb, aki jobban átkozódik.

Egyszer aztán egy olyan földrengéssel járó zuhanat rázza meg az egész jégbarlangot, hogy a kristályfalak és oszlopok megrendülnek bele; a villám oly apokaliptikus hatalommal sújtott le a „hegyes bércre”, hogy betörte annak a tetejét, keresztülfúrta magát a sziklákön, lehatolt a jégbarlangba,

egy pillanatra túlvilági ragyogvánnyal árasztva el a felséges kristályépületet, minden oszlopaival, boltozataival, hogy e káprázatos fénytől a szem elveszté világát; a következő pillanatban aztán sűrű sötétség lett, amiben rémséges zuhanatok hosszan tartó dörgése rémíté el a szívet; a hegytető beomlott.

(Ez a hegyomlás ma is látható fenn a tetőn, s alant a barlangban a lezuhant tömördek sziklatömeg.)

S az iszonyú légnyomás eloltotta mind a három gyertyát.

Addig, amíg a lezuhanó sziklák robogása hangzott, miknek némelyike a százölnyi mélységbe gördült le (amit most a „pokol”-nak címeznek), addig emberi hang nem szólalt meg ide alant. S mikor már a zuhanatok vége volt, még sokáig lehetett rá lesni, hogy pendülnek, kondulnak meg a jégkoloszosok, meg-megrepedezve, hogy citerázik a magasból aláhulló jégkristályok permetege a jégtáblákon.

— Meg kellene gyújtani a gyertyákat — suttogá valaki a sötétben.

Erre a szóra többen elővették a tűzszerszámaikat; azt mindenki magával hordta; volt hozzá kénfonal is. De nem lehetett kicsiholni. A tapló úgy meg volt nyirkosodva, hogy nem kapott bele a szikra. Utoljára mind valamennyien elkezdtek a tűzkövel, kovával dolgozni. . . Olyan volt az, mintha démon-tábor szórná a szikrákat maga körül, pokoli sötétség közepében. Semmi sikere nem volt. A kioltott gyertyákat nem lehetett újra meggyújtani.

Most következett el még csak a rémület ideje.

Akik idelenn vannak, e vak sötétségben, soha ki nem találhatnak a jégtömkelegből az Isten világára.

Kétségbeeshettek.

Előttük a csúf halál, ami ellen semmi ész, semmi erő nem való a védelemre.

E szívzsibbasztó csüggedés közepett úgy tetszik, mintha a barlang mélyéből valami derengés hajnallana fel.

Pelargus vette azt legelőször észre.

— Világosságot látok! — kiáltá, odamutatva.

— Az a Ghéczy Zsiga! — mondák a kuruc urak, s elkezdének happ-happot kiabálni, hogy észrevegye őket a sötétben a közelítő. S aztán megint elővették a tűzszerszámaikat s neki-eredtek a csiholásnak, hogy hollétük helyét észrevettség a jég Babelben.

Mert nem olyan könnyű annak az alsó részéből a felső emeletébe áthatolni. A feljárás meredek és tükörsima, megszagatva széles rianásoktul, mik feneketlen mélységet mutatnak.

A világosság azonban közeledett. Már ki lehetett venni az emberalakot, mely azt magával hozta.

Férfialaknak látszott, bányászöltözetben. A világosságot egy szál viaszgyertya terjeszté, mely magas, nemezből készült süvegébe volt tűzve, mint egy tartóba. Hogy miért nem hozott magával inkább bányáslámpát, amit a bőrvre akasztanak, azt megmagyarázta a sűrű előre-hátra bukdosása a síkos jégúton; estében kialudt volna a lámpa, míg a süveg felyülmaradt a gyertyával.

Keserves küszködése volt, amíg a jégbarlang felső emeletébe fel tudott jutni; félig meggörnyedve haladt felmentében a párkányzaton végig, vaskampós botjával meg-megkapaszkodva. Térdeire kötött vaskarmokkal kúszott fel egy meredélyen, gémberedő kézzel fogózva a jégkoloncokba, s szeges talpú saruival akadályozva lecsuszamodását.

Már odáig jutott, hogy csak egy meredek, kürtőforma mélyedésen kellett felhatolnia. Itt egy kötelet leoldott a derekáról, s azt a végére kötött vaskapoccsal felhajítá, a párkányzat orgonasíp alakú jégcsapjaira, s aztán a térdvasai segélyével elkezdett egy faderék vastagságú jégcsapon felfelé kúszni.

— Ez nem a Ghéczy Zsiga! — dörmögé Pelargus. — Nem látom a nagy fehér szakállát.

— Csak nem örült meg, hogy másra bízta a titkainkat! — mondá rá Fabriczius.

Korponay azonban segíteni akart a felmászással küszködőnek, s kampósbotjával lenyúlva a horgával megkapaszkodott kötélért, annál fogva elkezdte azt felfelé vontatni.

— Ez nem az öreg Ghéczy! — dörmögék valamennyien, amint az alak a mélységből fölmerült. Amint a kezével megkaphatta a jégmellvédet egy pattanós szokéssel fölveté magát a sík jégpadlóra.

— Nem! Hanem a leánya — suttogá fuldokló hangon a megérkezett, lekapva fejről a bányászsüveget az égő gyertyával: szép sárga haja izzadságtól csapzottan hullott lángoló arcába.

— Árulás! — ordítá Fabriczius, s rohant a jégsátorhoz, hogy valami fegyvert kapjon a kezébe.

Korponay János pedig ugyanazt a kötelet, amelyen felhúzta a feleségét, hirtelen annak a nyaka körül keríté, s úgy nézett annak az arcába, mint egy őrült. Nem szólt neki semmit, csak a szemcivel ölte, a kötél két hurokszálát egy markában tartá összeszorítva.

Juliánna még csak egy mozdulatot sem tett a védelmére.

Ha azt a kezében tartott süveget gyertyástul a földhöz vágja, hát azzal eltemeti magát is meg valamennyit a pokol sötétjében. Akkor aztán az jár jobban, akit hamarább megölnék.

De nem tette. Odanyújtá a legközelebb állónak az égő gyertyát, s a legcsendesebb hangon szólalt meg.

— Itt vagyok, uram. Apám küldött. Nektek hoztam izenetet. Hallgassátok azt meg, aztán tehetitek velem, amit haragotok rám mért.

— Meg ne hagyj szólalni a kígyót, Korponay! — ordítá Fabriczius a jégsátorból; — fojtsd bele a szót: mert megront, ha beszélni hagyod.

Korponay még szilajabb dühvel nézett Juliánna szemébe, s kezdte szorosabbra húzni az öklébe szorított hurkot.

— De biz azt a bolondot nem teszed! — kiáltá Pelargus, s odaugorva Korponay mellé, sarlóforma éles késével ketté-

vágta a kötelet, s kirántva az asszonyt az ura kezéből, odaállt eléje, saját testével védve azt mindenki ellen. „Hozzá ne nyúljon valaki az én asszonyomhoz, mert akkor nem ismerek sem Istent, sem embert! — Hát megbolondultatok, hogy meg akarjátok ölni, aki minket megszabadít? Az izenethozót. Pongrácz ezredes úr! Parancsoljon kegyelmed a kapitányoknak, vagy vér folyik köztünk!”

A kuruc vezérek csakugyan közbevetették magukat, hogy a dühöngő Korponayt félrecibálják, s az átkozódó Fabricziust elcsitítsák; amaz szidta a tacskozó Pelargust, mit avatkozik az ő felesége dolgába, holott még szeretője sem volt, csak üvegen keresztül nyalta a mézet: az asszony bolondja.

— Bolond az, aki kihallgatás nélkül ítél! — feleselt vissza Pelargus. — Eddig csak vádolták, de nem védte senki! Igazság ez? Egy gyöngye asszony ellen annyi erős férfinak összeröffeni! Leventéség ez? A hitves asszonyát a saját urának elrágalmazni! Becsület ez? — Nem bánom, mondjátok bolondnak: én nem hiszek el fölöle semmi rosszat! Csak az irigyei találtak ki rá minden csihést, a szépsége miatt!

Juliánna megsimogatta a gyermekhős fejét.

— Köszönöm, jó Pelargus, hogy védelmemre keltél, magad vagy egyedül ebben a világban. — Hagyd abba — s azzal odalépve a férfiak csoportjába, megállt köztük nyugodtan, ölbe leeresztett kezekkel: „Uraim! Bírám! Nincsen mit tagadnom. Hogy elkövettem az árulást az ország ellen Lőcsén, azt bevallom. Hogy vétkemet megbántam, azt bizonyítja az, hogy itten állok. Hogy helyrehozhatom-e azt, ítéljétek meg, ha azt, ami rám lett bízva, átadtam és elvégeztem. Ha úgy találjátok, hogy a jó, amit ügyetkért teszek, felér azzal a rosszal, amit ellene tettem, akkor feloldotok; — ha abban állapodtok meg, hogy marad fel tartozásom: itt vagyok: végezhetitek életem; senki sem sirat meg. — És aztán, ha ti föl találtok menteni, megmarad itt egy bírám, ki fölöttem ítél: az én hites uram. — Ami közöttünk van, az nem dolga senki-

nek, csak a mi kettőnké. Ti hagyjatok bennünket kettőnket hátra, mikor eltávoztok a gölnitzi szádon. Az uram majd később utánatok megyen. Hogy én merre mentem el: jobbra-e, balra-e, lefelé vagy fölfelé? Azt csak Isten tudja meg.

A daliák e nyugodt beszéd által egészen meg voltak nyerve. Maga Fabriczius és Korponay is elhallgattak, hanem azért egymás mellé álltak, kezüket egymás vállára téve. Pongrácz ezredes volt köztük a fő; neki mondá el Juliánna Ghéczy Zsigmond izeneteit; az ő kezébe tette le a leveleket, amik a hajdani kuruc főuraktól jöttek. És azután, atyja kipécézése nyomán rávezette őket azokra a rejtekekre, amikben a bányavárosokból elhozott arany- és ezüstpénz el volt dugva. — Minden előkerült. A kezdethez elég. Annyi kincs, hogy minden itt levőnek jut belőle cipelni való.

— Bevégeztem küldetésemet — szólt Juliánna, mikor a rejtekből előhordott pénzes zsákok egymás mellé voltak rakva, s azzal egyenesen Fabriczius felé fordult. — Kegyelmed főbíró uram, ezen hivatalában legtudósabb, mondja ki rám az ítéletet.

De bizony a jó Pelargus nem hagyta azt megtörténni, hogy ítéletet mondjanak ki — prókátor közbejötte nélkül, odafurakodott Fabriczius elé, s az egyik kezével megfogta a bíró vállán a puffos bányászmandlit, a másikkal pedig hevesen hadonázva, magyarázva, s a bíró mellét ugyan ütögetve, megtartá a kompetens védőreplikát az ő imádott szép asszonya mellett.

— Hát ti urak, hogyha bírák akartok lenni, ismeritek a just, ismeritek a logikát, ismeritek a principiumokat. Tudjátok, hogy mi az „in dubiis charitas”. Ha tudna azzal az angyalarccal, azzal a galambtekintettel asszony oly szörnyű áruást elkövetni, amilyennel őt ti, a férje, az egész világ és az ő saját szája is vádolják: hát nem módjában lett volna százszorta nagyobb és súlyosabb áruást elkövetni most, amidőn egy intés, egy szó kellett volna csak tőle, hogy mindnyájunkat hóhér kezére

adjon, hogy egy új felkelés tervét még a csirájában elfojtsa? Ha lehető volna, hogy ebbe a szívbe a hitszegés beleférjen, hát nem siethetett volna az a rábízott levelekkel egyenest az ellenségeinkhez, s felfedezve az összeesküvésünket, nem vihett volna-e annyi főurat vérpadra, hogy ugyancsak válogathatott volna a birtokaik közül vérdíj fejében? Ha ennek az asszonynak itt, csak úri pompa, fényűzés, dúskálkodás gyönyörködtetné szívét-lelkét: így állana-e itt most közöttünk, sáros, tépett hevérruhában, összekarcolt kezekkel, hogy nekünk rejtett pénzbányák odúit fedezgesse fel, holott elhordhatta volna innen azokat a kincseket a maga gyönyörűségére úgy, hogy még a kakas sem kukorítana utána? — Ilyen ábrázatja van a bűnnek? Így festik-e a rossz lelkiismeretet? — Íme, nem csúsz-mász térdepelve előttetek, kezeit tördelve; nem vagdalja magát a földhöz, ahogy a bűnösök szokták. — Itt áll nyugodtan, mint egy mártír a római cirkuszban az oroszlánok között. Nem hívogat sem szenteket segítségül, sem élőket tanúbizonyságnak, nem szépíti tettét, nem magyarázza, nem tagadja. Azt mondja, amit tettem, megtettem. Nagy okai lehettek rá. Magában áll-e? Nem! Százan, ezren tették azt, amit ő. Hittek a csábító szónak, bíztak az esküvésben, a hatalmasok pecsétetes leveleiben. Hány férfi, hány fővezér közülünk tette le a zászlóját egy ilyen mézes-mázos szóért. S ő, a gyöngye asszony vétett volna csupán, mikor ráhallgatott? S mi az elpártoltat, ha megutálja tettét, s ismét hozzánk tért, tárt karral fogadjuk. Itt a levelek a kezeinkben, áhítattal olvassuk, gyönyörködünk a megtérésükben; kérve-kérjük, jertek vissza, legyetek újra vezéreink, tanácsadóink; emeljük őket a fejünk fölé. Csak ezt az egyet dobjuk le a mélységbe? Azért, mert asszony? Azért, mert gyöngye asszony? Azért, mert szép asszony? A mennydörgő ég odafenn, s ez a jégpokol idelelny úgy tartson meg és úgy veszítsen engem, ahogy esküvel bizonyítom, hogy ez az asszony ártatlan és igaz, mint ez a szűz jégoszlop itt előttünk. Fejemmel állok jót érte!

Az ifjú trubadúr lángja elharapózott a többi keblekbe is. Az urak helyeslő mormogása hangzott közbe. A bírói serpenyő mérlege valóban a szép asszony részére hajlott. Az érdemei súlya lenyomta a bűneiét. A megtérőt be kell fogadni, kivált aki ily erős próbát kiállt, miként ez.

Az öreg Fabriczius intett a kezével, hogy legyenek csendesen. Ő maga leült egy jégkolongra, mint valami bírói karszékbe, a többiek körülállták.

Valamennyi gyertyát meggyújtották már most, a jégsátor egész világos lett bele.

Fabricziusnak egy kasza volt a kezében, ő kaszás hanáknak volt álcázva. Úgy nézett ki vele, mint a vén Kronosz. Azzal, ha akarta, le is üthette a nyakát az előtte állónak.

Megszólat, nehéz csend után.

Halljad, amit mondok, te, kinck nincs neve, „lőcsei fehér asszony”. Nem mondok én terád ítéletet. Az az Isten dolga. El is fogja hozni. De elveszem a fejedről fenyegető kezemet, s azt mondom, senki se bántson. Nem tudom, ki vagy. Nem ismerlek. Elfelcjtcm, hogy valaha utamon keresztülmentél. Te emlékezni fogsz rá, hogy miket vétettél, más ne emlékezék. Nem azért, amiket ez a nedercs fiú beszélt a védelmedre, nem azért a csengő ércékért, amiket kezünkbe adtál, nem azért a gyertyavilágért, amivel bennünket a pokoli sötétségből megváltottál, aki nélkül veszve lettünk volna, nem ezzel váltottad meg magadat. Hanem azzal, hogy az *apádtól küldve* jössz most ide. Csak egy embert ismerck a világon, aki nálamnál törhetlenebb szívű, csak egy embert, aki hazáját irtóztatóbb lélekkel szereti, mint én, az a te apád. S csak egy ember van a világon, aki ellen nagyobbat vétettél, mint énellenem, mert nagyobb csorbát ütöttél a címerén, mint az enyimen; s aki ezért téged jobban keresett halálra, mint ahogy én kerestelek: — ez az apád. — Ha te meg tudtad venni Garamszegi Ghéczy Zsigmond szívét, ha ő terád bízta azon titkait, miket soha senkinek el nem mondott: akkor valami varázslat jár veled, amibe az

én véges eszem be nem tud hatolni. Térj vissza apádhoz, amely úton jöttél, s vidd el neki azt a levelet, amit neked adok, nem sok szó lesz benne, de elég: „Leányod betölté küldetését”.

Fabriczius papirost kért a körülállóktól, mert nála nem volt. A többenél sem volt. Pelargus odaadta neki azt a darab pergament, amire az imént társai nevét felfirkálta, utánuk téve a fejekre kitűzött díjakat.

— Ez jó lesz — mondta a bíró. — Már a neveink is rajta vannak.

Azzal a pergamen elejére felírta azt a három szót.

A pergamen sorba járt; mindegyik vezér odaírta a neve után: „vidi”.

Szándékosan hagyták Korponayt utoljára.

Ő nem írta a neve után a „láttam”-ot, hanem bedugta a pergament a köntösébe.

— Még nekünk van *egy* szavunk egymással.

Igaz. A nagy hazafiak, a törhetlen szabadságharcosok elintézhették a maguk perpatvarát azzal, aki őket egyszer clárlulta. Ha másszor jó szolgálatot tett: ki van egyenlítve a rovás. — De hát a férj számadása ki van-e?

Az még nehéz *egy* szó lehet.

Nem mondtak ellene. Összeszólalkoztak. Ki-ki felvett a vállára egyet a pénzes zsákok közül; fogta a gyertyát, s indult a jégbarlang kifelé vezető sikátora felé. A távozó alakokat egyenkint eltakarták a jégkárpitok, a bolygó fények eltűnedeztek az átlátszó falak mögött. Csak két gyertya maradt hátra: Korponay és az asszonyáé.

Ott álltak egymással szemközt: körülöttük a *fehér* éjszaka, a csillámló jégpokol. A padmalyról percenkint egy-egy vízcsepp hullott alá a jégsátorra, mint egy folytonos óratűtés számúlva az örökkévaló időt.

Juliánna a férfiöltözetben is tökéletes asszonymak látszott most: kérő, esdeklő meghajlása, összekulcsolt kezei mik térdeit

érinték meghajoltában, lecsüggesztett feje, árnyékvető szempillái alól kisugárzó szemei rávallottak, hogy asszony.

Szava nem volt, csak azt tette, hogy az összefogott két kezét felemelé lassan, s úgy nyújtá ki karjait ama másik alak felé, akinek még a jégfalra vetett árnyéka is tudatá, hogy férfi.

Visszautasítólag intett a kezével.

— Ne szólj hozzám. Mind hasztalan volna. Ha ezt az egész jégbarlangot meg tudnád is olvasztani egy leheleteddel, engemet nem olvasztanál meg benne. Nincs közöttünk semmi közös érzés: még a gyűlölet sem.

— Elfelejthetnéd-e kis árva gyermekünket? — rebegé az asszony.

— Ne hozd elő, mert még megátkozom az órát, amikor született.

— Az volt a vétkem, hogy őt oly nagyon szerettem.

— Tudom. Azért akarnám elfeledni, hogy fiam van. Mert jobban tettem volna, hogyha szétzúzom a fejét, minthogy keresztvízre tartám, mert az én dicsőségem az, hogy egy poronty született, egy Antikrisztus, aki nem megváltója, hanem elvesztője lett a világnak! Ott lesz a nép imádságaiban: „fogantatott a gonosz lélektől!”, örömhír lesz rám, ha azt hallom, hogy meghalt.

— Az Isten szerelméért! Hogy mondhatod ki ezt a szót?

— Térjünk másra. Hisz nincs nekünk semmi okunk a civakodásra. — Megcsaltak, ugye? Akik aranyhegyeket ígértek. Hogyne csaltak volna meg? Hisz Fabriczius leányát is kiforgatták az apja birtokából; pedig azt császári tiszthez adtad, hitét elhagyttad vele; apját, szülővárosát elárulni te tanítottad meg. Most az is földönfutó, mint te.

Ez egy új nehéz kő volt Juliánna szívére. Hát az ő kedvencét is szerencsétlenné tették azok, akikben bízott? Ez is az ő lelkére támadó vád, az ő álmainak réme?

— Értelek most már egészen — mondá Korponay. — Csalva vagy, sértve vagy, semmivé vagy téve. Magad üldözöd ma-

gadat. — Dehogyan kergetlek, dehogyan állom el az utadat; hagylak magad előtt futni. — Velünk egy úton futsz most, azt látom; el is hiszem; belekerülték abba a forgószélbe, ami bennünket sodor magával. Bosszút akarunk állni, mink is, te is. Ebben találkozunk, s még úgy jöhet, hogy sokszor fogunk egymás jöttére várni, ahogy ma vártunk, s az is meglehet, hogy egyszer a hóhér a fejünket egy kosárba dobja. De az én ajkam a tiedet megcsókolni még ottan sem fogja. Rám nézve nem vagy asszony, nem nélküli lény vagy. Úgy beszélek hozzád.

— Hallgatok csendesen.

— S felelsz egyenesen. Még én nem írtam alá az elbocsátó leveledet, elébb meg kell alkudnod velem. — Mondd meg, hova tűntél akkor, amikor még annyira tele volt veled a szívem, hogy haragomban meg akartalak ölni?

— Ott voltam a közelben, a fali tükör mögött levő rejtékben

— Az volt a titkos átjáró a szomszéd házba?

— Igen.

— Ahonnan „ő” is átjöhetett hozzád, te is „ő”-hozzá, amikor tetszett?

— Igen.

— Mikor előlem menekültél, oda mentél őhozzá?

— Akkor nem, mert a vezérek és a szenátorok ott voltak nála, s a kapitulációruól tanakodtak. Hanem korábban voltam ott. Amint a császáriak megrohanták a szobájában, s kelepchébe kerítették. Akkor segítségére siettem.

— Hát e szerint a tábornok nem tud semmit az árulásról?

— Semmit sem. Mikor a rejtett átjárót felnyitottam akkor éppen karddal készült magát életre-halálra védelmezni a császári katonák ellen, akik szobájába tódultak.

— S te hogy segítettél rajta?

— Pisztolyt szereztem a főtiszt homlokának, s arra ő ki-parancsolta a szobából a muskétásokat, s azután tanácskozhattak egyenlő sors mellett.

— S hogy nem menekült „ő” ki azon az úton, amelyen te bejutottál hozzá?

— Mert kényes volt az én asszonyi becsületemre.

— „Ő” az volt, te nem! — Tehát Andrásy egész tudatlan volt a lőcsei árulásban? Te voltál az, aki őt elcsábítottad; a te mézes szavad, a te sugáros két szemed, a te varázstudó ajkad volt az a titkos hatalom, ami őt megfordította. *Nem aranygyapjúval, arany hajszállal* húzták ki a helyéből.

— Úgy van.

— Hát ez „úgy van”. — Mármost hallgasd meg, amit mondani fogok én, urad, bírád, gyilkosod, cimborád, ahogy akarod, választhatsz. Te elcsábítottad a magyar hadsereg egyik legjobbját, a győrvári diadort, a hősök mustráját, hogy eltántoruljon a nemzet zászlójától, s átbukjék az ellenségei közé; — most credj oda hozzá és csábítsd őt vissza.

— Hogyan? — kérde a nő, elsápadva szörnyen.

— Hogyan? Azt te tudod! Ugyanazokkal a mézszavakkal ugyanazzal a varázslattal, csókkal, öleléssel, amivel a tévútra vitted, hozd az igaz útra vissza. Adj neki mindent, amit a szív kíván, hozd mámorba, tedd őrvongóvá, hogy kövessen megint, ahova te viszed. Vedd elő azt az arany hajszálát, mivel őt tőlünk elkötözted, s láncold vissza hozzád.

Juliánna arca veté magát, és elkezdett zokogva sírni.

— Ne sírj itten! Könnyed jéggé válik, amint kihull. Hídeg dolgokról beszélek én most. Nincs ebben semmi érzni-való. Adunk és veszünk. Vesszük, amire szükségünk van, s adjuk érte azt, amiért az megkapható. Nekünk Andrásy Istvánra szükségünk van. Őt tartjuk a legalkalmasabb fővezérünknek, ő van egy hatalmas várnak a birtokában, fegyverrel, ágyúval ellátva. A régi kurucság még most is bálványozza őt. Ha ő kezébe kapja a zászlót, az egész ország mint egy tábor sereglük körülé. Őt nem vehetjük meg pénzzel, megvesszük tehát egy asszony csókjaival. Kelj fel hát, és emeld a fejedet magasra. Dicsőséges dolgot művelsz majd.

Sértő, szívig bántó volt mindenik szava, tanúbizonysága a hideg megvetésnek; a nő megszűnt sírni fölállt, összefonta karjait, s azt mondá: „Jól van, odamegyek!”

— No lásd! Ez okos szó. És mármost vedd eszedbe utasításomat. Nem elég az, hogy odamegy s visszajössz. — Bizonyosság is kell felőle, hogy nem jártál hiába. Ez a tanúbizonyság az lesz. Most küldi a bécsi kancellária Gömörbe Andrássy Pétert, a legöregebb testvért, az aulikust, aki azalatt, míg valamennyi öccse mind a szabadságért harcolt, ő maga ott maradt Bécsben, s megtartá a hűséget. Most ezt nevezték ki gömöri főispánnak, ami eddig Andrássy István vala. Utasítása van, hogy egy labanc ezreddel szállja meg Krasznahorkát, mert hisz a megye tanácskozó terme ebben a várban van; az öccsét pedig, a megkegyelmezett kuruc tábornokot, szállítsa ki a síkra, betléri kastélyába. — Ha te most elmegy és visszajössz, s azután az fog történni, hogy Andrássy István bezárja vára kapuját az új főispán előtt, s kiutasítja a labanc szállásmestereket, hát akkor ez annak a tanúbizonysága lesz, hogy két csillagnak még mindig van elég bűvsugára.

Arra a két csillagra nehéz szempillák borultak.

— Elvállalom — suttogá Juliánna.

— Akkor készen vagyunk — mondá a férfi, s elővonva ködmene belsejéből az elbocsátó lapot, ő is odaírta a neve után e szót: „vidi.”

S aztán odanyújtá azt a nőnek.

— Mármost — ki balra — ki jobbra!

Végezték dolgukat.

— Kérem kegyelmedet — szólta még Juliánna —, segítsen e jégfalon aláereszkednem.

Igazság! Ezt még meg kellett neki tenni.

Mikor a kötelet dereka körül fűzte az asszonynak, mégis — csak át kellett őt fognia a két karjával, de csak mégsem szorította őt magához.

Juliánna leült a szédületes jégfal párkányára, egészen rábízta magát a kötelet tartó kézre.

Amint így a tátongó örvény fölött libegve, lassan alá szállott, arcát felfelé fordítá. Tekintetében az a gondolat tükröződött vissza, hátha visszahúzza a kötelet, hátha megöleli, megcsókolja, s azt fogja mondani: „Nem mégy oda, hanem jössz énvelem, viharok útjain!” — De csak nem tette azt a férj. — Azután alácsüggeszté a fejét, maga alá nézve a sötét örvénybe, ami a lába alatt tátongott; — s talán arra gondolt, hátha elereszti a kötelet, s hagyja őt a mélységbe hullani, utána kiáltva: „Nem oda, nem oda, hanem a halál országába!” — De csak azt sem tette.

Nemsokára elérte lábaival azt a keskeny párkányt, mely a jégfalon végigfut, melyen idáig jött; akkor eresztették el ott fenn a kötelet.

S aztán még csak egy istenhozzádot sem váltottak egymással.

Az egyik gyertyafény távozott északnak, a másik délnek a jég templomában. A tetőről lehulló vízcsepp számlálta a percek örökkévalóságát.

TRIPLEX PHILOSOPHIA

Andrássy István azóta, hogy Krasznahorkára hazatért, hírt sem hallatott magáról.

A dandár, amelynek brigadérosa lett volna, masírozhatott, amerre neki tetszett, több napiparancsot őtőle a tisztek nem láttak.

Megírhatták a szathmári békekötést, s meg eldobhatták, azt sem bánta.

Bécsben, Pozsonyban talán nehezteltek is rá, hogy a nagy kegyelmet nem sietett megköszönni, s további szolgálatait felajánlani, talán elő is léptették volna egy rangfokkal, ha jelentí magát, de feljűk sem ment.

Otthon, Gűműrben, a legtarkább hírcs szállongtak felűle. A vára, mint minden magyar fűűrű, mindig nyitva állt a vendűgeek elűtt, akárki jűtt a hajdani jű barátok kűzűl látogatűba Krasznahorkára, azt a szokott szívessűggel fogadták a várnagy és a kulcsárok; ételben, italban, kűnyelmes szobákban nem volt fogyatkozás. Hanem a házigazdához nem jutott be senki.

Lehetett a vendűguraknak vadászattal is mulatozni, a vadászmasternek utasítűsa volt evűgett; meglűhűtűtek a medvét, a szarvast, a vadkant; Andrásűy abban sem vett részt.

Ihattak a házigazda egűszsűgeűrt jű nagyokat, nem jűtt elű az áldomást visszakűszűnteni. Egűszen félrevonultan űlt abban a lakosztályban, ahol egykor a felesűge lakott, s ahonnan a magánkűpolnába lehet jutni. Akinck bejárata volt hozzá, azok voltak az orvossa, a papja, meg a tiszttartűi. Azokat a

címerteremben fogadta, ha szüksége volt rájuk. A fiai a tanítójukkal a hálószobájában találkozhattak vele mindennap. Egy benyílóban pedig volt a kancellistája, az vitte ki az izeneteit a cselédeknek a pitvarba.

Levél útján is hasztalan volt vele valami érintkezést kezdeni, mert minden hozzá érkező levelet az írődeákjának adott át, hogy készítsen belőle *kivonatot*, s neki aztán csak a lajstromot mutassa be — diákul.

Abban az *elenchusban* aztán fordultak elő ilyenforma kivonatok.

„Domicella N. de N. contra Stephanum baronem Andrassy de Csikszentkirály et Krasznahorka: In causa cordis ruptae Impetratur-restitutio in integrum.”*

Erre az a marginális jegyzet veresplajbászotatott, hogy „ad acta ponendum”.**

Majd meg jött egy ilyen kivonat.

„Dominus collonellus kurucensis, X. de Y. adversus baronem, generalem Stephanum Andrassy. In causa perditae patriae. Proponit neoaquisticam.”***

„Comburendum.” Felelt rá a veres plajbász.

„Elégetendő.”

Csak az olyan iratokat olvasta el a szövegük szerint, amik valóságos ügyekre vonatkoztak. Olyan is fordult elő elég.

Hanem a gyöngéd nem egészen ki volt zárva a közelségből. A vasrács ajtón még cseléd alakban sem bocsátott be a portán fehérszemélyt hatvan esztendőn alul.

Mivel tölti hát az idejét?

Azt mondják: filozófiai munkán dolgozik. Ez is csak az íródiák révén szívároog ki, akinek a mutatóujja már tyúk-

* N. de N. hölgyecske, Anrassy István *ellen*. Tört szíve ügyében. Kéretik épségbe visszahelyeztetés.

** Iratok közé teendő.

*** X. de Y. kuruc ezredes úr. Andrassy István tábormok ellenében. Elvesztett haza ügyében. Indítványoz újra visszaszerzést.

szemet kapott a sok másolástól. „Triplex philosophia” lesz címe a könyvnek. Ki fogja nyomtatni a lőcsei tipografiában.

Rettenetes gondolat. Mágának, hősnek könyvet írni. Hisz ez rosszabb a remeteségnél.

De még annál elszörnyesebb műveletek is szivárogtak ki elzárt magányából. Ezeket meg a gazdatisztjei beszélték ki.

Andrássy István rendezi a birtokait. Felviteti magához a tiszttartóktul a számadásokat, azokat apróra megvizsgálja, észrevételckkel kíséri, kegyetlen törléseket visz bennük véghez.

Az még csak megjárja, hogy egy nagybirtokú főúr tudós könyvet írjon, de hogy még kalkuláljon is, s számba vegye, hogy mit vesz be, mit ad ki, ez túlmegy a penitencián is!

Ezeket a híreket pedig mind meg kellett tudni Korponay-nénak, ha az ígéretet, mit az urának tett, be akarta váltani.

A legelső lépés lesz a legnehezebb: bejutni az elzárkózott remete cellájába, aki onnan sehova sem jár ki, csak éppen a folyosón keresztül abba a kis kertbe, ahol a felesége által ültetett szegfűvek nyílnak. Ott sem láthatja őt senki más, csak a vén kertész. Mindennap le szokott az uraság szakítani két szál szegfűt, s azt magával viszi. Az egyik szál szegfűvet ott találja az íródeák a nagy könyvek közé lenyomtatva, hát a másik, hová lesz.

A várbeli plébános minden reggel korán misét mond a kápolnában, azt az úr az elrácsozott erkélyről hallgatja, a kápolnába bejöhet akárki, akit az ájtatosság odahoz, de őt ott sem láthatja meg.

Még csak annak a módját is nehéz kitalálni, hogy a szép asszony bejelentesse magát, hogy itt van.

De még: kitalálta.

Andrássynak volt egy megbízott antikváriusa, aki számára hetedhét országról összegyűjté azokat a pandectákat, amikre annak szüksége volt. Ezeket a mindenféle kötésű könyveket azután felszállíták a főúrhoz, mellékelve azoknak a követelt

árait. Néha maguk a régi könyvek tulajdonosai is felfáradtak a várba. Mert a főúr alkudozni szeretett. Aztán értette a maga portékáját. Tudta, hogy mi az igazi ritkaság, mi az incunabulum, mi a kópia, mi az apokrif? Nem hagyta rászedetni magát a könyvgyűjtő szenvedélyénél fogva. Ami igazán becses mű volt, annak nagyon megadta az árát, s más kézre nem eresztette.

Hát egy reggel a felhordott kutyabőrös könyvek között egy cifra táblájú akad a kezébe, marokinba kötve, türkiezkekkel kirakott kapcsok a két sarkán, amik kulcsra járnak. Szakasztott mása az ő elvesztett „pantheonának”.

De nem lehet felnyitni, hogy megtudhatná, ugyanaz-e, mert a kapcsok be vannak zárva.

— Ki hozta ide ezt a könyvet? — kérdi az íródiáktól.

— Az a görög asszony maga, akié a könyv.

— Hol van az az asszony?

— Odakinn van a pitvarban.

— Kérd el tőle a könyvkapocs kulcsát.

— Már kértem, de nem adja. Azt mondja, fél, hogy valami el talál belőle sikkadni, mert drága képek vannak benne.

— Fialat az a nő?

— Én bíz a képét elfelejtettem megnézni. (Kitelt tőle!)

Hancm azt hiszem, hogy öreg lehet, mert mankóra támaszkodik.

— Vezesd ide hozzám!

„Kip-kop”, hangzott a mankó, „klip-klap” hangzott a papucssarok a hosszú terméken végig, aztán kinyílt az ajtó, s betepegett-topogott rajta az összegörnyedt anyóka, szemöldökig érő aranycsipkés főkötőben, szájáig körülbugyolálva patyolatkendővel, félmankóra támaszkodva.

— Maradj kinn! — mondá Andrássy az íródiáknak.

Mikor aztán egyedül maradtak, a görög ruhás anyóka eldobta a mankót a kezéből, s délceg, sugár természetével felgyenesedett. Mindjárt ráismerhetett, aki egyszer látta.

Andrássy a homlokához kapott a két kezével, úgy meg volt lepetve.

— Mégiscsak be tudtam jutni kegyelmedhez — suttogá az asszony.

— Mi hozza ide kegyelmedet? — kérde Andrássy olyan hangon, amiben több volt a rémület — mint az örvendezés.

— Hát — a bűnöm, meg annak a bánata.

— Azóta, hogy egymást utoljára láttuk, nagyon sok változás történt — vágott eléje a szónak Andrássy.

— Valóban sok — mondá az asszony, elérve az útmutatást. — S legjobban megváltoztunk mi magunk. Nekem úgy tetszik, hogy az csak álom volt. S az álmodó és a felébredt két különböző ember. — Hát nem jól tettem-e, hogy ezt a könyvet visszaszereztem, és elhoztam kegyelmednek?

— Megvallom igazán, hogy egy rémtől szabadít meg vele, ami minden órában kísértett. Ami rejtett kincs van a földben elásva, mind egy halomban nem örvendeztetne úgy meg, mint ez a visszakerült könyv. Mit adjak kegyelmednek érte?

Csalogató szó volt. Vigyáznia kellett a szép asszonynak, hogy mit feleljen rá? Egy téveteg szemsugár, egy kóbor mosoly az ajkon oly bűvrontó lehet, hogy a feltalált hajdani kedves egyszerre a jégpólus alá távozik tőle. Nem, azt nem vette elő. Hosszan elhallgatott, fejét aláhajtva s kezét ajka elé téve, s aztán vontatott, szakadozott szóval kezdé el szándékát elmondani.

— Nagy árt kérek érte, nem is sejti, hogy mit? Azt mondá kegyelmed, egy kísértő rémtől szabadítom meg akkor, amidőn e könyvet visszaadom. Hogy mit adjon viszont érte? Egyenlő értéket. — Az én lelkemnek is van egy kísértő réme, aki nyugodnom nem hágy, aki földönfutóvá tesz, s ahova menekülhetnék, az Istenhez való utamat elállja. — Ajándékozzon meg engemet ezzel a kísértetemmel.

— Hogyan tehetem azt?

— Volt kegyelmednek egy szent alakja, akit életében én annyiszor megbánték, aki énmiattam többet és rosszabbat szenvedett, mintsem a mártírok. Az a csodaalak, aki még holtában sem tud megválni attól, akit úgy szeretett. Engedjen odamennem, hozzá! Hadd boruljak le a koporsója elé! Hadd gyónjam meg neki keserves bűnömet, s hadd könyörögjem ki nemes bocsánatát. Akkor talán az én lelkem is megszabadul az ő lidércétől.

Ez az egy érző húr maradt a nagy ember szívében. Hogy rátalált ez az asszony!

Át meg át volt hatva.

Valóban tartozott vele annak a halottnak, hogy odavezesse hozzá ezt az asszonyt: „Borulj arca előtte, s áztasd a lábait könnyeiddel!”

— Legyen meg — mondá, kezét nyújtva Juliánnának.

Juliánna a hála örömkítőzésével csókolá meg e nyújtott kezét. S azzal odaszökött az asztalhoz, melyen a „Pantheon” feküdt, s mielőtt Andrássy kitalálhatta volna, hogy mit akar vele, odafutott a kandallóhoz, s beledobta a drága szép könyvet a zsarátnokhalomba, a láng körül összecsapott rajta.

— A kegyelmed kísértetei már hazatértek — suttogá a lángbaborult könyvre mutatva, mely annyi közös emlékével volt tele visszaidézni nem való óráknak. — Talán vandalizmus is volt, hogy azt tette? Hasonlatos ahhoz, mellyel a latin keresztések a bizánci istenszobrokat szétrombolták.

Mit adna most az archeológ világ érte, ha az a képgyűjtemény megmaradt volna?

— Jerünk innen, jerünk — unszolá a nő a férfit, mintha attól tartana, hogy az még megsajnálja a tűzbe dobott kincset, s egy-két lapot még megment belőle. — Hadd égjen addig itt magában. Ez legyen a mi lelkeinknek tisztító tüze. — Lám csak néhány lépés a pokol ajtajától a mennyország ajtajáig! Vezessen odáig!

Valóban csak néhány lépés volt az.

Csak két terem esett közbe. Az egyik a címerterem, az Andrásyak arckép-csarnoka később, a másik a hajdani ebédlő, II. Rákóczi Ferenc emlékezetes díszszekrényével, azután jön az előpitvar, s abból nyílik a hálószoba, hol Serédy Zsófia tanítá gyermekeit Istent imádni. — Még most is tanítja.

Ott a hajdani nyoszolya helyén állt egy fekete bársonnyal bevont ravatal, s azon egy diófa koporsó, egészen egyszerű (hiszen ostrom idején készült), csak az a rendkívüli rajta, hogy a teteje üvegből van.

Ez üvegfödél alatt szunnyadta a túlvilági álmat Andrásy Istvánné.

A hold is nyolcszor megújult azóta. A fák kivirágzottak, a virágból gyümölcs lett, lehullott, és ő még mindig alszik.

Nem tudja, mi a halál?

Enyészet?

Annak nincs fölötte hatalma.

A vonások szelídek, nyugodtak, főnségesen andalító az egész arc tekintete, a szempillák félig nyitva, mintha figyelnének a szemek, az ajkakon a fájdalmas mosolygás, a gyöngy-sor fog tündököl közöttük. S a jobb kéz félmagasan felemelve, mintha hívni, ölelni, inteni akarna valakit. Hosszú, fekete haja keblére omolva.

Az alsó vánkosa tele van rakva szegfűvekkal. A tegnapiak még frissek, illatosak, a régiebbek hervadtak, aszúik.

Ezek az aszúvirágok beszélnek.

Nagyobb csudák is vannak a világon, mint amiket a teremtő természet talányul ad fel az emberi észnek.

Hogy változik meg az emberi lélek a múltja hangulatával egészen ellenkező valamivé? Egy férfiszív, mely tárva-nyitva volt a világ mámorító örömeinek, hogy zárkózik be, mikor ez örömöket nem tiltja senki többé! Aki annyiszor hűtelen tudott lenni az élőhöz, milyen hűséges tud lenni most a halotthoz! Mindennap elhozza neki a kedvenc virágát!

Ezért zárkózik el az egész világtól. Ezért nem bocsát be magához dözszölő cimborát, dévaj asszonyfélét, hogy meg ne háborítsa senki az ő titokteljes találkozásait az ő elmúlhatatlan egyetlenével.

Most már egyetlen neki!

Nem az *égé*, nem a *földé*, egyedül az *övé* csupán.

Nem várja az angyalokat, csupán őtet.

Juliánna reszketve rogyott térdre e koporsó előtt.

Nem szólt, nem sírt, csak reszketett.

Szót, sírást, mind be lehet tanulni. Zokogás, jajgatás, öntkozó beszéd mind kitelik egy nagy színésznőtől, ki valaki számára játszani akar, de ezt a reszketést nem lehet akarva csinálni. Erre csak egy ismeretlen hatalom kényszerítheti az embert, aki hívatlanul jó, és láthatlan jelenlétével kiforgat minden lényünkéből.

Úgy reszketett, hogy egy szót sem tudott kimondani.

Szemei mint az álomjáróé, meredtek az alvó tüneményre, ott az üvegkoporsóban.

Mikor idejött, talán azt hitte, hogy majd beszélni fog hozzá, hogy gyónni fog előtte; mikor meglátta, elállt a szava, elfeledt gondolkozni.

Andrássy felemelte a koporsóról az üvegfedelet.

Nem áradt abból más, mint az aszú virágok illata széjjel.

Aztán megállt a koporsó fejénél, összekulcsolt kezekkel, s elnézte hosszasan azt a kiszenvedett alabástrom arcot.

A hidegnek is van fénye, ami szétsugárzik.

Juliánna félve, borzadózva csúszott közelebb a halotthoz. Tétovázva, rémledezve emelkedett fel térdéről, odahajolt annak a félig felemelt kezéhez, s áhítattal megcsókolá. Aztán félve tekintte félre az arcára, nem haragudott-e meg érte? Nem, csakúgy mosolygott, mint az elébb. Másodszor is ajkával érinté az átlátszó kezét, most már hosszabban, és még egyszer harmadszor — Serédy Zsófia még akkor is mosolygott megöő gyilkosára.

Andrássy visszaereszté az üvegfedelet csodahalottja fölé.

Juliánna könnyült kebellet rebegé:

— Köszönöm, hogy ideveztetett. Nem fogok tőle rettegni többé.

— Most már még egy titkossal többet ismer kegyelmed — suttogá a férfi.

— Azt fogom legféltőbben őrizni — sűgá vissza a nő.

— Láthatja, hogy szigorúbb vagyok magamhoz, mintha karthauzi zárda tagja volnék. Az én halottam nem lett hamuvá, de én már azzá lettem. Dicsőségem, hőstetteim por és hamu. Álmaim a nagyságról, messzelátó terveim por és hamu. A zászlók, amiket hordoztam, a zászlók, amiket eldobtam, fonallá szétszedett gubanc. Undorodom a jókedvű emberektől, s a kacaj felháborít. Bosszant a gondolat, hogy még lehetnek bolondok, akik remélnék valamit. Csak azzal próbál-gatom magamon, hogy élek-e még, hogy keresgetem, mi fájna még az életben, ami bekövetkezhetnék rám. Arra se talállok. A nagyobbik fiam, akit már azért is nagyon szeretek, mert szakasztott képmása az anyjának, valami olyan bajban szenved, amiben bizonyosan meg kell neki halni. Akkor kapta ezt meg, amikor a testvérem unszolására a kis ágyújával rám célzott, s a hintómat találta a golyójával. Attól a perctől fogva emészti valami kórság, ami a szíven támadja meg az embert. Nem lehet meggyógyítani, meg fog halni bele. És én minden reggel látom őt folyvást gyengülve, fogyva, rosszabb színben. Már ez sem fáj, hozzá vagyok szokva.

Juliánna nagyot sóhajtott. Mi vigasza legyen az oly szív-nek, aminek már nem is fájhat semmi?

(Márpedig, szép asszony! lőcsei fehér asszony! téged azért küldtek ide, hogy ezt a szívet még egyszer megfájdítsd! Ki kell neked találnod annak a módját, addig búcsút nem vehetsz.)

— Beszéljünk egyébről. Hát kegyelmednek hogy folynak a dolgai mostan?

— Köszönöm szíves részvételét. Most otthon lakom az apámnál a kisfiammal.

— Igen? Szívesen fogadta az öreg? Ó nagyon keményszívű ember.

— Eleinte zúgolódott, dorgált, hanem aztán csak kien-gesztelődött irántam.

— Megkapta kegyelmed a fia számára a donációt?

Erre a szóra könnybe lábadtak az asszony szemei.

— Óh, uram, ne említse fel ezt. Én nem keresem a fájdal-mat, mint kegyelmed, mégis rám talál az. S az én szívem nin-csen kőből. Nem bárói korona, nem földi nagy birtok az, amit én most Istentől könyörgök; hanem csupán az, hogy tartsa meg a kis magzatomat. Az én fiam is úgy sínylődik, hogy kétségbeesem, mikor rá gondolok, s nem kell nekem olyankor semmi öröme, semmi dicsősége az Isten világának. Ha a gyermekemet elveszítem, akkor minek élek tovább magam is? Óh, mily nagyon rettegek miatta.

Andrássy megfogta a nőnek a kezét, és önkénytelen meg-szorítá.

Mégis volt hát valami közös a szíveikre nézve, az egyforma rettegés, mindegyiknek a maga gyermekeért.

És mind a kettő tudhatta magáról, hogy ez az érzés igaz. Hazugság lehet minden a világon, ez az egy való.

— Talán kegyelmezni fog az irgalmas Isten! — sóhajtá a férfi vigasztalóan.

— Talán irgalmazni fog nekem „ő” is — szólt kitörő fáj-dalommal a nő. — A kis szoba ajtaja be volt már zárva, ahol a halott feküdt, visszafordult oda, s térdre rogyva az ajtó előtt s kezét a réz kilincsekre téve kiáltá hozzá az ajtón keresztül: „Óh, ne vidd el az én gyermekemet is; óh, légy kegyelmes!”

A férfinak föl kellett őt emelni a földről.

Más tárgyra lehetett átvinni a beszédet.

— Kegyelmed vissza fog térni az atyjához innen?

— Még ebben az órában.

— Hiszen ne siessen. Házam el van látva vendégfogadásra.

— Igen köszönöm a marasztást, de ebédre a váraljai plébánosnál várnak, s a világ nyelvtől őrizkednem illik.

— Mégis maradjon egy kevésbé. Valamit akarok átadni. Kegyelmed is hozott nekem ajándékot, aminck az értékét nem lehet felbecsülni, azt viszonzni kötelességem. Andrassy István soha adós nem volt. A levéltáram régiségei közt van egy sajátkezű levele Zápolya János királynak, melyben a Garamszegi Ghéczyek ősapját, harcban szerzett kitűnő érdemeiért megdicséri. A kegyelmed atyja sokszor kérte tőlem ezt a családja büszkeségét képező nevezetes írást, én azonban nem akartam attól soha megválni, mert régi okmánytáramnak ez egyik legféltettebb kincse, Zápolya saját kézírása, királyi pecsétjével, ami nagy ritkaság. Ghéczy Zsigmond uram, tudva, hogy ilyesmi nálam pénzért nem eladó, értékes cserét kínált helyette. Egy Pelsőczy Bebek-féle bronzágyút; amit ő valahol elrejtve tartogat. Én azt sem fogadtam el. Most átadom kegyelmednek ezt a nagyon becses régi iratot, örvendeztesse meg vele az öreget. Ezzel rovom le az árát a visszaadott Pantheonnal.

Juliánának duplát villámlottak a szemei.

— Köszönöm, óh uram — rebegé meghatottan —, de lássa kegyelmed, ha én ezt a nagy kincset érő levelet hazaviszem az apámnak, azt fogja kérdeni, mi áron kaptad azt te, s még majd rosszat gondol.

Úgy elpirult hozzá. Azután folytató:

— Azt meg nem mondhatom el neki, hogy ilyen meg ilyen Pantheon nevű könyv volt a világon, ami így meg így került a kezembe, ami megint kegyelmednek volt ezért meg ezért drága. Hát ezt mind el nem beszélhetem az apámnak.

— Hát hogy legyen?

— Írjon kegyelmed egy sor írást mellé, amiben felajánlja apámnak, hogy elfogadja tőle az ajánlott Bebek-féle ágyút cserébe, s küldi helyette a magyar király levelét, amit óhajtott megkapni.

— Jó lesz. Azt megtehetem.

A levéltárhoz, ha az udvarra nem akartak lekerülni, a kápolnán, sekrestyén és azon a virágos kis kerten keresztül lehetett eljutni.

Andrássy elvezette oda magával Korponayné.

Kicsiny kertecske az, ahol az Andrássyak ősanyjai, szegfűvek pompájában gyönyörködve várták hadjáratokból hazatérő uraikat, s fészülgették ezüsthésszel fiacskáik aranyhaját, megtakarítva minden kihulló szálát, hogy *fel ne szedje a madár*. Alig nagyobb a tér hosszában húsz, széltében tíz lépésnél. Annak is csak a déli oldala virágoknak való, mert a másikon árnyékot tart az a tömör bástyafal, amelyiknek a szegletéről egy Andrássy Fischer predikátort, az evangélikus esperest aládobatta.

A szegfű volt az akkori kertészdivat uralkodó virága, ez a rokonszenves, télen-nyáron mindig virító, állhatatos virág (talán azért olyan nagy kegyence a magyar asszonyoknak, hogy annak a jelképét minden hímezéseiknél használták). Egész tudomány volt azoknak a neveit mind megtartani a fejben. Regényalakok és mítoszi nevek, fejedelemnők, diadalok emlékei voltak neki tulajdonul adva. Csak a vén francia kertész tudta elsorolni valamennyit; Apelles, Medor, Daon Royale, Artamene, Victoire de Mastic, Feu de Ligny, Celimene, Grand Turque. Többre ment a számuk kétszáznál, a színváltozatok minden pompájában, szeszélyesen pettyezettek, irombán felemásak, csipkézettek, sávozottak, sok színben vegyített talitarkák, jászvörösök — a vén kertész elmondta, melyiket hol termesztették, ki volt a keresztapja?

Juliánna úgy járt végig a kis kerten, mind egy álmodó. Arra gondolt, hogy milyen kegyetlen büntetés lett volna az, ha az első bűneset után a lángpallosos angyal csak *Évát* kergette volna ki a paradicsomkertből, *Adámot* pedig benn hagyta volna egyedül, hogy minden fűben-fában megtalálja annak az emlékét, akit elveszített. Egyszer megállt Juliánna egy

szegfű előtt, mintha valami megállította volna. Annak a neve volt „Rose blanche”. Tiszta fehér virágú szegfű, mely egészen a rózsához hasonlított.

— Én ezt találom a legszebbnek — mondá a nő a kertésznek.

— Valóban, megboldogult jó úrasszonyunknak is ez volt a kedvenc virága — viszonzá a kertész.

A szegfűvön csak egy kinyílt virág volt, azt leszakítá a kertész, s kedveskedett vele az urától vezetett látogatónőnek.

Juliánna úgy vette azt reszkető kezébe, mintha azt nézné utána, nem *vérezte-e* be a kezét a leszakított virág?

A levéltárból, ahol a Ghéczyek családját érdeklő írás előke-rült, visszatértek Andrásy írószobájába. Az íróasztalon állt drágakövekkel kirakott remek ráámában Serédy Zsófiának meny-asszonykori miniatűr képe, Juliánna, mikor nem nézett rá senki, lopva odatűzte a ráámához azt a fehér „Rose blanche”-t. — Aki-nek, amíg élt, a szíve virágait nem sajnálta gyökérrel kitépni, most félt e kedvenc szegfűvirágából egy szálát elvinni magával.

Andrásy István pedig a kandalló tűzébe bámult.

A Pantheon egészen elégett már, a kapcsai leváltak, az izzó papírlapok egyenkint nyiladoztak szét egymástól, a fekete korommá égett lapokon még futkároztak végig azok a tűzkigyócskák, amik betűket látszanak írni a halottá vált papírra. — Talán ez a két ember el is tudta olvasni azokat az ismeretlen tűzbetűket? — Nem mondták el egymásnak, mit olvastak.

Nagyon hosszú utat tettek meg mind a ketten azon nap óta, amelyen legutoljára együtt forgatták kezükben ezt a közös albumot, amikor a szép asszony művészi csinnal rajzolta az előtte ülő arcképét ezen könyv lapjára. Milyen türelmetlenül várta ő akkor, hogy mikor lesz — vége! Most volt vége.

Azóta körülkerülték a földet, hogy újra összetalálkozzanak.

Azóta Andrásy filozóf lett. Az is csak elméletben, a szívében nem lakott a bölcsészek hideg megfontolása, az étellel le-

számolt nyugalom, hanem az ellentéte az eddigi szenvedélyes hajlamoknak, a méla búskomorság.

Az olyan éles asszonyi szem, mint Juliánnáé, egy körültekintésre felismerte azt a változást. A hősből anachoréta lett. A könnyelmű, ledér férfi az elhagyott, elfeledett, halálra kínozott feleség emlékeit gyűjti maga körül. Mit keres egy bölcsész szobájában egy kerekas rokka, egy befejezetlen hímet, a rá mára felfeszítve? — A meghalt nő valószínűleg idemenekült ezekkel az asszonyi foglalkozásaival az utolsó napokban, mikor a dervisgenerális a várat megtöltötte a mezei hadakkal, ezt a szobát (a könyvtárt!) respektálta a kuruc — s Andrassy István azután mindent azon a helyen hagyatott, ahol a nő ottfedelte, semmihez azóta hozzá nem engedett nyúlni. Valóságos kultusz tárgya lett előtte minden, ami e házban az elhunyt feleségre emlékezteti.

Hát még aztán a két gyermek?

Még azokat is meg kellett látni Juliánnának.

A két fiú civódva rontott be apjuk szobájába. Nekik szabad bejárásuk volt hozzá.

Azon civódtak, hogy a kisebbik nem akarta megengedni a bátyjának, hogy ma kilovagoljon, mert erős szél fú, megrontja magát, inkább ő is otthon marad a kedvéért, s játszik vele türelemjátékot, bástyarakást.

Mikor a szobába berohanó fiúk egy idegen asszonyt megláttak az apjuk szentélyében, nagyot bámultak. Hogy került ez ide, mit akar ez itten? Mind a ketten odahúzódtak az apjuk mellé. Talán eszükbe jutott, amit egykor a dervisgenerális bátya beszélt előttük és az anyjuk előtt arról a szép asszonyról, aki olyan irgalom nélkül tépi ki az ő anyjuk szívéből az élet örömeit, s gondolták: „Nem ez az?”

Mikor ott térdepeltek az apjuk arképe előtt, mikor azért imádkoztak, hogy szólaljon meg, védje magát e vád ellen? Nem úgy volt-e? Szótlatlanul bámultak a nőre.

Andrássy odavonta a térdei közé a nagyobbik fiút, s megcirógatta a fejét. Látszott a fiú arcán a titokteljes kőr ijesztő kifejezése, túlságosan piros ajka, viaszszárga arcszíne, s valami rémlátó tekintet a szemekben, úgy jósoldták a számára megírt balvégzetet. S a beteg kinézést még aggasztóbbá tette az az önváderthes fájdalom, amivel a fiú az apján csüggött, ahogy annak a kezeit, orcáját csókolta. Minden csók egy bűnbánat, egy bocsánatkérés volt, azért az önfeledt pillanatért, amikor az ágyút az apja ellen irányzta.

Juliánna a szemeit törle.

— Mintha a magamét látnám.

Andrássy elhihette, hogy ezek igazi könnyek.

Őszinte érzelemmel nyújtá kezét Juliánnának.

— Maradunk ezentúl igaz jó barátok.

— Azok maradjunk — mondá a nő. — Talán tehetek is kegyelmednek egy jó szolgálatot. Nekem is van egy beteg fiam, akihez le akarom hozni Lőcséről doktor Cornidest, a híres orvost, akit kegyelmed is jól ismer. Az itteni doktorok nem tudják kitalálni a baját.

— Éppen mint az én fiamét.

— Ha rá bírom venni a tudós doktort, hogy megtegye az utat Gömörbe, akkor elküldöm őt kegyelmedhez is Krasznahorkára

— ha ugyan még itt fog akkor a tábornok úr lenni a várában.

Andrássy István félreértette ezt a mondást.

— Láthatja kegyelmed — mondá Juliánnának —, mennyire nincs akaratom ezt a helyet elhagyni — valaha.

S tekintetével azokra a megholt hitvesétől ottfelcuddt tárgyakra mutatott, míg végre gyermeke halavány arcán nyugodott meg vele.

— A kegyelmed akarata, tudom, hogy meg nem ingatható, azonban vannak a fátumnak oly erős hatalmai, amik a mi akaratunkat megtörhetik.

— Nem ismerek ilyen erőt — mondá a hős vezér nyugodtan, s megcsókolgatva a fiai orcáját, elbocsátá őket magától,

gyöngéden sugdosva hozzájuk, hogy csak legyenek jó testvérek és szeressék egymást, ma ki ne lovagoljanak, mert erős szél fú; játsszanak inkább tekével.

Azt nem mondta nekik, hogy mikor kimennek a szobából, üdvözölgék ezt az úrasszonyt idebenn.

Aztán odalépett az íróasztalához, melyen megkezdett nagy filozófiai munkájának ívei voltak elszórva. Juliánna ott ült a karszékben az asztal mellett.

Andrássy hamis nyomon járt.

Azt ugyan föltette erről az asszonyról, hogy csakugyan az érzés hozta ide, a lelkiismeret nehéz lidércnyomása. Az asszonyszív csupa babona. A képzelődés ad neki életirányt. Kedélyének szüksége van arra, hogy valami vezekléssel meg legyen nyugtatva. Ez a csodatevő Boldogságos Szűzhöz nem zarándokolhat, mert protestáns, tehát itt kellett neki keresni azt a közbenjáró szentet, aki saját keble pokolrémei ellen invocáljon.

De ennek mégis kellett valami más okának is lenni az idejövételre.

Hogy ez a rejtett indok nem a szerelmi epekedés, azt elhitte Andrássy. Aki ott tudta őt felejteni a poprádi vendéglőben, s még egy istenhozzádra sem állt meg a kedvéért, hanem nyargalt egy hiú-csalóka ábránd után —, az a nő nem érez mélyen.

Hanem azt hitte felőle, hogy ez most a bécsi udvartól van ide küldve (az ő jó barátaitól). Azok bizonyosan keveslik az eddig tett szolgálatait, nem érik be azzal, hogy Andrássy Istvánt a fejedelem ügyétől eltántorította, még azt is szeretnék, ha rábírná, hogy valósággal az ő szolgálatukba álljon. Ott most nagy szükség van magyar kiváló főurakra, ha az országot új alapon akarják rendezni. Ez volt a gyanúja. Nem is sejtette, hogy az ellenkező oldalról ássák a futóárkot.

— Lássá kegyelmed— szólott Juliánnához, szétszórt irataira mutatva. — Ez az én mindennapi foglalatosságom. Bölcs

könyvek, amik a világot megítélni tanítanak. Minden hiúság, nagyravágás oly idegen rám nézve, mint a kínai szokások. Nincs az a fényc polc, amiért ezt a könyv dohától átjárt zúgot fölcserélném. Azokat a szegfüveket nem adnám a Bourbonok liliomaiért, sem a római pápák aranyrózsáiért. S milyen nagyon megszokták az udvari marsallok minden reggel megjelenni az uralkodó *levée*-jén, s megkérdezni: „Hogyan nyugodott felséged?”; olyan megszokott utam nekem, mindennap elmennem ahhoz az üvegkoporsóhoz, s megkérdeni: „Hogy aludtál, lelkem?” — És ha a csaták trombitáit fúnák az ablakom alatt, a falra akasztott kardom meg nem rezzenne tőle. Nincs nagyravágásom!

Juliánna nagyot sóhajtott, aztán megszorítá Andrássy kezét.

— Ezt mind tudom. Sőt értem. Az én nagyravágó álmaim is felébresztett álmok. Magam is keresem a bűvőhelyet, s örülök, ha megtaláltam, akármilyen szomorú is az. Minden élettelen tárgyban, ami valani emlékhöz köt bennünket, megtaláljuk a beszélgető társat. Tudom én azt, hogy mikor a fájó szív így belenőtt az emlékeibe, olyan mint a mandragoragyökér, hogy sír bele, ha erőszakkal kitépik. Annál fájdalmasabban esik arra gondolnom, hogy kegyelmednek ezt a helyet bizony itt kell hagyni.

— Nekem?

— Rövid időn pedig.

— Mesemondás! Ha én nem akarom? Parancsol nekem valaki?

— Azt hiszem, hogy olyan ember, aki parancsoljon, akad az országban; a kérdés csak az, hogy engedelmeskednek-e neki? Nem volna kegyelmednek még tudomása róla, hogy Bécsben Andrássy Pétert nevezték ki gömöri főispánnak?

— Az nem lehet! Hisz a főispán én vagyok.

— De miután kegyelmed Rákóczi híve volt, s a kapituláció után nem sietett fel Bécsbe, homagiumát praestálni, — a kancellár kegyelmedet szépen skártba tette.

— Engem! Skártba! — kiálta a főúr, olyat ütve az öklével a triplex philosophia közé, hogy annak a levelei szerteszét repültek.

Meg is restellte a dolgot, s megint rendbe szedte a megbántott papirost, s nyugalmat erőszakolt magára.

— Hát „fiat piscis!” — „Legyen lúd, ha kövér!” Legyen Péter bátyám a főispán, ha ért hozzá.

— Az pedig ért hozzá, higgye el az uram! Mint jól értesültem, már útban is vagyon egy ezred sziléziai muskétással, hogy beszálljon Krasznahorka várába, s átvegy kegyelmedtől a vármegye gyűléstermének és az archívumnak a kulcsait, amik a főispánt illetik meg. S miután a sziléziai muskétások és a kegyelmed palotás hadai egy várban meg nem férhetnek, az egyiknek ki kell innen vonulni. — Kegyelmed maga sem maradhat e helyen, mert a hatalmas főispán a maga úri vendégeivel, a Karok és Rendek seregével, akik fel fognak gyülekezni, össze nem szorulhat. — Ez már mind el van végezve, s kegyelmed számára ki van jelölve a betléri kastély, ahová a gyermekeivel együtt kitelepedhetik, s viheti magával a bölcsessége könyveit, a kertje szegfűveit, még az üvegekoporsóban alvó halottját is.

— De Szentháromság úgy segítjen! Azt ők nem érik meg! — ordítá fel haraggal a hős vezér, s olyat rúgott az útjába került kutyabőrös eklektikuson, hogy az a szögletbe repült.

Odavolt már mindenféle filozófia. Valamennyi bölcs mondasból, amit megörökítettek papíruslevélen, viaszktáblán, pergamenen és obeliszkok oldalain, csak ez az egy maradt érvényben: „Ne bánts a magyart!”, a kard lapjára beedzve.

— Igen sajnálom, ha megzavartam ezzel a hírral a kegyelmed nyugalmát — szólt mentegetőzve Juliánna és menni készült.

— De sőt nagy hálával tartozom érte — várjon, míg a levellet megírom Ghéczy Zsigmondhoz.

Maga sem tudta tán, hogy mit ír ebben az indulatában.

Juliánna véghez vitte azt, amiért ideküldték.

A VÁRT JUTALOM

Amilyen mankón tipegő anyókaúl jött be a várba Juliánna, éppen olyanul távozott el onnan. Valódi alakjában csak a vén kertész látta őt és a két gyermek. Egyik se beszélt a cselédséggel a család titkáról. Korponayné eltűnhetett nyomtalanul.

Azontúl aztán folyvást elváltoztatott alakban jelent meg, hol itt, hol amott; Dunán innen, Dunán túl.

Amennyi viharok a magját ez az asszony jártában-keltében elvetette, az elég volt egy országot felfordítani. És mindezt anélkül, hogy a szövevényének a szála valami be nem avatott-nak a kezébe került volna.

Andrássy István csakugyan beváltotta azt a szavát, amit sér-tett szíve haragjában kimondott. Megizente a Péter bátyjának, hogy aki Krasznahorka várába be akar jönni az ő engedelmé nélkül, tizenkét fontos ágyúkat hozzon magával, mert az övci is olyanok. A jó Andrássy Péter aztán el se hozta magával Pozsonyból a sziléziai muskétásezredet, hanem elütötte-vétette valahogy a dolgot Illésháznál, hogy hagyjanak békét az Istvánnak, mert még most nagyon el van keseredve; amíg a gyászesztendeje tart, ne háborgassák. A dolog aztán abban maradt. Lehetett Gömörbe praesidiálisokat is küldeni, úgysem fogadta meg senki. Követet majd küldenek, ha lesz országgyűlés, maguktól is. Ott van az alispán, Gyöngyössy uram, elvégzi az.

Hanem a kuruc összeesküvők ezt az ellenszövegülését Andrássy Istvánnak gyorsan a maguk terveibe tudták illeszteni. Bercsényi Lengyelországból az izente a Rákóczi-párti fő-

uraknak és hadvezetőknek, hogy az új fölkeléshez igyekezzenek megnyerni a győrvári hőst; olyan jó hadvezére nincs több a magyarnak. — Hogy bezáratta Krasznahorka kapuját a labancok előtt, ez egyszerre az egész kurucság bálványává emelte Andrásst. Elhagyták a „korcsmagenerális” nótáját, s mást kezdtek felőle:

„Andrássy homlokán
Virul a borostyán.”
„Esik eső karikára
Az Andrásy kalapjára,
Valahány csepp hullott rája,
Anyi áldás szálljon rája.”

A palócok meg ezt a nótát énekeltek:

Andrássy lesz a fiskális;
Pöröl az a királlyal is.

Aztán az összeesküvésnek minden fonala a vén Ghéczy Zsigmond kezeibe futott össze. Ő levelezett a mágnásokkal. A krasznahorkai siker után teljes bizodalma volt a leányához. — Nem bánta ő, akármivel hódította is meg Juliánna a hős vezért; az ő dolguk! Nem is kérdezősködött afelől. Gondolta, bizony nem a „Szentek hegedűjéből” énekeltek, mikor magukra voltak.

Künn Európában is keveredett a világ: új háború készült Franciaországgal; a török szultán Rákócziért küldött. Kedve támadt egy kis hadakozásra; idebenn meg a bécsi magyar urak minden bölcsességüket commassálták, hogy mentől több olyan bolondot tudjanak kitalálni, amivel a magyar nemzetet jobban elkésérítsék. Elfogatások, elkobzások napirenden voltak, a becsületest üldözték, a bűnöst futni hagyták; a vallási villongást újra felélesztették; az elkobzott vagyon felett egymás között ortályoskodtak; s mikor valami nagyot akartak tenni, akkor nevetségessé lettek.

Juliánna éppen egy veszedelmes körútból tért vissza. Rendre járta a magyar főurak kastélyait; ott volt a Rádayaknál, Vayaknál, Esterházyaknál, Ordódyaknál; leveleket hozott valamennyitől. Mikor azokat a feje alá tette (vánkosába rejtve), mintha csak mérges viperákon aludt volna! Egy kiszabaduljon belőlük, s úgy megcsípi, hogy belehal.

Ghéczy Zsigmond nagyon meg volt elégedve a leánya végzett dolgaival, mikor ez a mindenünnen elhozott leveleket átadta neki.

— Bonus, bonus! (Ez volt az öreg szavajárása, ha valamivel meg volt elégedve.) Látom már, hogy megtartottad a hűséget. Nem vagy az anyád leánya, hanem az apád ivadéka. Az elébbeni dolog legyen megbocsátva.

S hogy a bűnbocsánatát meg is pecsételje, előhívta Juliánnának a kisleányát.

— Most már megengedem neked, hogy az anyádat megcsókold. Jó asszony, szerethedd.

Azt a viláért sem tette volna, hogy ő maga adjon egy bűnbocsátó csókot a leányának. Annyira tán soha sem is fog meglágyulni, csak a kis porontyot szabadította fel a tilalom alól.

Nohát! Már van egy lélek a világon, akinek szabad őt szeretni. — Talán még majd a többiek is megbocsátanak.

— Mármost még egy utat kell megtenned — szólt az öreg. — Ezeket a leveleket, amiket az urak hozzám küldének, a fejedelem kezébe kell juttatni. Érts meg, mi módon. — Te azonnal nekiindulsz, egész parádéval, mintha Lőcsére utaznál a régi barátnédát meglátogatni. Onnan azonban kionsonhatsz Poprádra, és megszállsz a vén Husz vendéglőjében.

Juliánnának ideges rángatózás fogta el az ajkait. Mire emlékezett vissza?

— Az egy jó kis félreceső hely — folytató az öreg —, egészen arra való, hogy egypár szerelmes a világ szemé elől elbújva turbékolhasson benne.

Juliánna némán könyörögve kulcsolta össze a kezzeit.

Az öreg nevetett.

— No, hát nem szép apai gyöngédség ez tőlem, hogy a menyecske leányomnak még arról is gondoskodom, hogy a szerelmesével háborítatlanul találkozassék?

Juliánna eltakarta lángvörösre gyulladt arcát.

Az öreg kolerikus nevetéssel döcögte a szót.

— Hát bizony van is azon mit pirulni? Hisz az egész világ tudta is, hitte is, hogy szeretitek egymást. Még nagyobb igazságért ez a kis poronty is ennek a tanúbizonysága. Hát nem te ajándékoztad ezt az apjának?

— Az uram lesz ott? — rebege Juliánna, s egymás után eltűnt az arcáról az a lángvörösség, de a helyébe állott halványoságnak édes, mosolygó kifejezése volt. — Az uram lesz ott!

— Igen, ő vár ott rád. Lehet, hogy még más valaki is. Vagy pedig te fogsz órá várni, ha hamarabb érkezel. Elmondod neki előszóval, amiket tapasztalásból tudsz; meg amiket éntőlem hallottál. Előbb az ország dolgáról beszélj velem, csak azután a magadéről. Megmondhatod neki, hogy én kiengesztelődtem irántad. Aztán tégy velem, amit akarsz. Nem kell téged arra tanítani. Az anyád is éppen úgy tett. Nemcsak engemet csalt meg a szeretőjeért, hanem a szeretőjét is megcsalta énvégettem. Sokszor ott hagyta a faképnél, mikor legjobban várt rá, s hozzám jött — nekem turbékolt. Olyanok az asszonyok. S a férfiak is arra való, hogy így tegyenek velük. — Nem bánom én: nevetek rajta. Hanem csak arra az egyre kérlek, hogy a rád bízott leveleket addig ne add a szerelmes urad kezébe, amíg búcsúzni nem kezdtek. Ez legyen az utolsó.

Juliánna engedte ezt a hideg mérget a szívére csepegtetni. Szenvedhetett az anyjáért is, meg magáért is. — És el kellett viselnie, mert igaz volt, amit az öreg mondott:

„Te kunkora bajszos dali legény, azt ne hidd valahogy, hogy csak a te kedvedért csalják meg a deres szakállút! Éppent

annyiszor csalják meg a te kunkora bajuszodat a deres szakál-
lért. Gazdag az asszonyszív! Kétfelé osztva is elég kincs ki-
telik belőle. Ma nekem, holnap neked! Egyszer a majmon van
a sor, másszor a medvén.”

— — — — —
Igaz volt az öreg mondása. Juliánna most a férje után vá-
gyott, azt kívánta visszahódítani.

Összehasonlítást tett a két férfi között, s ez nem ütött ki
a titkosan imádott javára.

Andrássy Istvánnak az egész jellemén a kedély uralkodott,
a hangulat irányozta az egész életét. Egy nemes fellobbanás
megdicsőítő hatása alatt tudott a hősköltevények vezéralak-
jául kimagasodni, egy másik kedélyhangulatban pedig lesülly-
lyedt a szibarita kéjmámor tunyaságába; — mikor a szabadság
nemtője csókolta meg, akkor félistenné alakult át, ha a szép
maenade ölelte meg, lett belőle szatír. Ennek sem maradt meg.
Egy halott arcától jéggé fagyott, lángjai kialudtak, eldobott
kardot, thyrust, pánsípot a kezéből, eltemette magát a dohos
könyvek közé; búcsújárójává szegődött egy múmiának, filo-
zofál, flagellálja magát, és hajdani kedvesének erényes prédiká-
ciókat tart. — Most ilyen az uralkodó kedélyhangulatja. Ez is
meddig tart így? — Mikor a lőcsei kis rejtekszobában szöghajá-
nak egy fürtje össze volt fonva a szép asszony egy aranyfürtjé-
vel, hej, nem bánta akkor, akárhány labanc muskétásezred
lopózik is be azalatt a várba, akármilyen lesz hősi nagy híreből!
és most, ni, hogy elfeledte egyszerre philosoph elveit, aszkétai
ridegségét, nem is kellett neki a harci trombitákat fújni az
ablaka alatt, elég volt egy tollsíp, mely büszkesége alvó démon-
nát fölébreszté, hogy odadobja a kesztyűt vakmerően a császári
udvarnak — és mindezt miért? azért, hogy meg ne mozdítsák
a helyéből azt az üvegfedelű koporsót, s le ne tapossák azokat
a szegfüveket a német pattantyúsok. Most megint egy hős lett,
de kinek a hőse? Egy túlvilági alaké, egy halotté. — Az ilyen
férfialak nem lehet eszménykép.

Mennyivel bámulatra keltőbb az a másik alak, akit így hínak: „az én uram”. Az egész jellem abból az ércből van öntve, amin nem fog a rozsda. Mindig ugyanaz, aki volt; egy kimondott szavához sohasem hűtellen. Gondolat, szó és tett ugyanaz mindig nála. A balsors meg nem alázza, a bukás el nem ejti. Híve marad még az elveszett ügynök is, amely eszményképe. Dacol a halállal, s a sötét jövővel. Mily állhatatosság! Mily igaz, tiszta lélek!

Ha még ennek a bocsánatát is ki lehetne érdemelni!

S aztán megosztani vele a viszontagságokkal teljes életpályát! Együtt futni sötét erdőkön, sivatag pusztákon keresztül, egy közös paláttal betakarva, őrt állni az álmai felett, s lesni az üldözők közelgő dobaját, ott állni mellette, mikor harcol, s kilőtt fegyvereit újratöltögetni, sebét bekötözni, ölében tovább vinni, vele együtt halni.

Ez volt most a legújabb ábrándja.

Őrajta is éppen úgy a kedély uralkodott mindig; a hangulat vezette tetteit, mint annál a férfinál.

Asszonyoknak megbocsátják ezt. Azt mondják: gyöngeség a neved.

Juliánna nem úgy tett, ahogy az apja mondá, hogy egész parádéval utazzék fel a Szepességre. Megmaradt az eddigi rendszerénél. Volt egy gyékényes parasztszekerc, megrakva szercsika almával. Ez a Muraközben termett, ahol az ideai fagy nem pusztított, annálfogva igen kelendő árucikk lehetett idefenn Magyarországon. Ezzel járta be az egész vidéket. Maga volt a kocsis, senkit nem hordott magával. Volt a szekerebe fogva két rossz dikhenc, amik csak úgy cammogva húzták a kisafát, azoknak mindig rángatni kellett szájukban a zablát, hogy menjenek, különben félretértek a mezsgye szélére legelni, hanem a lógós tüzes, fiatal paripa volt, aminek csak egy ostorlegyintés kellett, s az aztán ragadta a szekeret, hegynek fel vág-

tatva, ha arra került a sor. Ilyen módon minden feltűnés nélkül bejárhatta a vakmerő asszony az egész országot, csak azok előtt fedezve fel kilétét, akikhez az apjától levéllel küldve volt.

Így indult neki a szepesi útnak is.

Teste, lelke hozzá volt edzve az ilyen út kínfáradalmaihoz (strapáciák). Mint a legjobb, munkához szokott parasztasszony, maga látta el a lovait, ha valahol megszállt, s mindig künn hált a szekéren. Az útitarisznyából élelmezte magát. Mindenféle nemzetnek a nyelvén tudott beszélni, s ismerte a tájat: nem sokat kérdezősködött.

Mikor hegynek fel haladt a szekere, leszállt az ülésből, s gyalog hajtotta a lovakat. Útközben az erdőn, míg a szekér az országúton haladt a csengős lovak nyomán, ő maga félretért a pázsitra, s négylevelű lóherét keresett, ezt a sejtelemtől gyötört asszonyszívek gyógyító írfüvét. Aki négylevelű lóherét talál útközben, annak a szíve meggyógyul.

Négylevelű lóherét keresett, s a halállal játszott. Mindannyiszor az urára gondolt; „Ha te kockára teszed a fejedet egyszer, én felteszem tízszer, ugye hogy csak méltó párod vagyok?”

A Magas-Tátra már a háta mögött maradt: elérte a Poprádot, s ott megállt a szekérével a Hús apó vendéglője előtt. Kívül állt meg az utcán, nem akart meghálni. Csak onnan a kapuból kiabált fel a veranda alatt ülő Husz apóra, hogy nem vesz-e almát? Az meg onnan vissza. „Hogy adja?” — „Vékája két tallér.” — „Nagyon drága!” — „Csakhogy kapni! Szlavóniából hozom.” — „Törődött lesz a már!” — „Kend is törődött már, azért mégis ember!” — „Nekem nincs már fogam, nem tudom megenni.” — „Nem is a kend fogára való az, hanem az úri vendégeknek.” — „Jár is ide vendég ilyen késő ősszel.” — „Bizonyosan most is vannak, érzem a konyhából a tokányillatot.”

E hangosan folytatott tereferére kinyílt a vendégház egyik ablakszárnya, s egy férfiarc tekintett ki rajta. Juliánna rögtön megismerte az urát.

— No, vegyék kegyelmed szép szercsika almát! — kiáltott fel rá, a tenyerébe fogva egypárt abból a szép karminnal pontozott grüspanzöld gyümölcsből.

— Hozzon fel az asszony hát egy vékával — hangzott az ablakból.

— Parancsolatjára.

Azzal a vékát megtetézve almával, a fejére tette, s úgy lépkedett fel a veranda hágcsoín nagy gangosan vele.

A vendégszoba ajtaja kitárult előtte, s az asszony szerencsés jóestét kívánva, belépett.

Ott várták.

Együtt voltak valamennyien azok, kikkel a jégbarlangban találkozott. Regulájuk volt az összeesküvőknek, hogy kétszer egymás után soha azon helyre egymásnak találkoztót ne adjanak.

— Beljebb, beljebb, szép menyecske! — kiabáltak a belépő asszonyra, s amint bezárult mögötte az ajtó, megindult a dévankodás, amilyen szokott lenni egy borozó férfitársaságban, amely közé (vesztére vagy akaratból) egy kackiás paraszmenyecske odapottyant az égből. Hangzik kacaj, csintalan szó, tiltakozó sikongatás, viháncolás vékony asszonyhangon, a borízű férfiröhej közé vegyülve; ha valaki a kulcslyukon hallgatózik, hallhatja jól. De ezt a dévaj lármát nem a most érkezett asszony élesztgeti. Komédia az csak kémkedők elámítására, az asszonyhangokat Pelargus hallatja, s a férfiak úgy kacagnak, hogy az arcuk meg sem mozdul hozzá. Maga az érkezett asszony, a nagy mázos kályha mögé vonulva beszél el ezalatt halk hangon, ami izeneteket az összeesküvők számára hozott. Korponay János veszi át a híreket, hátát a kályhának vetve, a borozóasztalnál ül Fabriczius, s egy palatáblára jegyzi az elmondott titkokat. Ha rajtakapják, a nedves báránybőrsüveggel egy perc alatt letörülheti az egészet.

Amíg a többiek lármáznak, ők csendesen beszélgetnek együtt. A többiek csak az egyes neveket hallják. „Vay” — „Ráday” —

„Ocskay Sándor” — „Csajághy”. Mindeniktől hozott izenetet a „vihar galambja”.

Dicső munkát végzett! Elvetette azt a magot, amiből fegyveres dandárok nőnek ki a földből. Derék egy asszony! Talán nem is igaz, amivel a lőcsei árulásról hírbe hozták.

Most ez a szó hallik az asztal végéről, Fabriczius dörmögi a társaknak:

— Andrássy István kizárta a labancot Krasznahorkából!

— Vivát! — ordít fel erre, magát elfeledve Kondorossy, s csak akkor veszi észre, hogy micsoda áruló szót szalasztott ki a száján, de hirtelen feltalálja magát, s hangos csókot cuppant Pelargus arcára, s azt mondja neki; „Adj egy pofont, de csattanóst!” — Azt meg is kapja. Akkor aztán az egész társaság kiálthatja a vivátot arra a pofonra, amit Andrássy István adott a labancnak.

— Ez olyan jó hír, hogy el se lehet hinni — dörmögé Pongrácz kuruc ezredes.

— Ha mondott szónak nem hiszenk kegyelmetek, olvassák írásban — mondá Juliánna, s elővonta a főkötőjébe rejtett levelet, amit Andrássy István írt Ghéczy Zsigmondnak. Ő volt minden levelek őrzője.

A levél kézről kézre járt; falták, úgy olvasták:

„Vitéz Garamszeghi Ghéczy Zsigmond, alezredes úrnak.
Kedves jó öreg cimborám, vitéz bajnoktársam!

Itt küldöm Teneked, kedves leányod, nagyságos Korponay János, főstrázsamesterné asszonyságtól, ki szegény beteg fiacskámnak meggyógyítására orvosdoktor rekkommendálni jó fel vala hozzám: a mennybéli Isten áldja meg érette; ezt az Általad oly igen óhajtott levelét a magyar királynak és erdélyi fejedelemnek; őrizd meg gondosan. Ellenben szívesen fogadom Tetőled, ha ama derék sugárágyút, amellyel biztattál, elküldenéd nekem ide Krasznahorkára: de lafféta nélkül, és jól beburkolva, nehogy a labancok, akiknek ajtót mutaték, útközben elkapják.

Maradok, a Te igaz hű bajtársad és jóakaród: báró Csíkszentkirályi és Krasznahorkai Andrássy István, brigadéros generális, gömöri örökös főispán, és Krasznahorka várkapitánya.”

Ez bizony csalhatatlan bizonyítvány volt. Ahány mondás, annyi csapás.

Azt is lehetett hinni, hogy amit Zápolya Jánosról mond a levél, az II. Rákóczi Ferencre értetődik.

Mindenki ismerte Andrássy írását, akik elolvasták a levelet, mind megcsókolták utána a leírt nevét.

— Hm! — mondá magában Juliánna — itt ugyan osztják a csókokat, hát nekem jut-e vagy egy?

Pelargus olvasta a levelet utoljára, ő adta azt vissza Korponaynének.

Azzal felkapott egy poharat az asztalról, azt mondá:

— No hát urak, nem valót mondtam-e? Hogy aki mindezt véghez vitte, a mi asszonyunk oly igaz és tiszta, mint az angyalok a mennyországban. Vivát a dicső asszony!

A poharak összecördültek s mindenki utána kiált:

„Vivát a dicső asszony!”

De Juliánna nem ügyelt arra, ami a háta mögött történik, ő csak azt a némaságot leste, ami a férje ajkait halottá tette. Annak az arca nem mozdult meg.

Fabriczius is csak a griflijét nyálazta, minélfogva az éppen nem fogott a palatáblán, mikor írni akart vele.

Juliánna oly kérő, oly esdő tekintettel nézett az ura szemébe, hogy annak bizony e néma tekintetből is meg lehetett volna érteni szíve legtitkosabb gondolatját, de hogy az arc csak mégsem akart meglágyulni, hát végre is kénytelen volt az asszony a szóhoz folyamodni.

— Én uram! Én kedves, egyetlenegy galambom, drága férjem. Ne nézzen reám kegyelmed ily kegyetlen hideg tekintettel. Ha nagy volt a vétkem, százzszorta nagyobb volt a bűnbánatom. Íme nem tartottam elégnék, hogy megbűnhődjem érte; meg is fizettem érte. Ha őrült nagyravágásom egy rossz

lépést botlatott el velem, azért száz mérföldet barangoltam össze, magam megalázva, hogy helyrehozhassem. Nem féltem vihartól, nem féltem rémségtől, gyöngé asszonyerőmet megsokszoroztam! Férfiaktól rettegett munkát elvégeztem, örömről lemondtam, lelkemet Istennek, fejemet halálnak ajánlottam: ahová kegyelmed elküldött, nekem a pokol pitvaránál is rettenetesebb helyre, elvándoroltam; tüzes sárkánytól őrzött kincs nem nehezebb, mint amit onnan én elhoztam . . . Nem érdelek-e meg valami jutalmat?

S azzal térdre roskadt, két karját kitarva s könnyező, bűnbánó, megtérő szemcivel férje arcán élve.

Bizony mindenki meg volt hatva e jelenettől.

Korponay János ekkor odafordult Fabricziushoz.

— A tett jó szolgálatok valóban megjutalmazandók, Fabriczius uram. Fizessen ki kegyelmed a pénztárunkból ennek az asszonyságnak — *ezer darab aranyat.*

Juliánna erre a szóra mint egy veszett tigris ugrott fel a térdeiről, s olyat ütött az öklével Korponay homlokára, hogy az három lépést tántorodott hátra, s azzal szétaszigálva a körülálló férfiakat, felszakítá az ajtót, lerohant a lépcsőn, ki az utcára, felkapott a szekérbe, rávagdalt a lógósra, s azzal, mint akit veszteni visznek, vágatott el az erdők felé. Mindegy, akármerre!

A PELARGUS FOGADÁSA

A dobsinai jégbarlangba leütött istennyila nem gubahította meg jobban a követfújó urakat, mint ez a nem várt ökölcsapás. — Erre az egyre nem volt senki készen. — Hogy a bűnbánó Magdolna egyszerre vad fúriává alakuljon át, ez mesemondásba való képtelenség. Mert hiszen azt mindenki érthette, hogy biz az elég sértő szó volt Korponaytól, hogy a feleségét úgy meggyalázta ennyi férfi előtt, hogy amidőn az előtte térdepelt, és igazán nagyon megérdemelve a bűnbocsánatot, azt a jutalmát várja önfeláldozó tetteinek, hogy a férj kezét nyújtsa neki, felemelje, s tán meg is csókolja, hát akkor az ki akarja őt fizetni aprópénzzel. Mert hát egy várva-várt csók még ezer aranyra felváltva is csak aprópénz. — Biz ez kegyetlenség is volt Korponay János uramtól, meg bolondság is volt; ha ez a mód kapna divatra, győznék azt Magyarország aranybányái! Nem kellett volna az asszonyt (és még hozzá a hű *szolgálot*) így megsérteni. S ha a megbántásért az asszony záporkönyyekre fakad vala, a haját tépi, a világot átkozza vala, vagy hogyha még úriasabb szokást követve, ott menten elájul, s egy óráig engedi magát vízzel locsoltatni, míg feléled, hát ez egészen rendén következő jelenet lett volna, de ilyen vastag végén kezdeni a a dolgot, mégiscsak olyan megfoghatatlan eset, hogy az embernek a szeme-szája eláll bele.

Azt persze az urak közül senki sem tudhatta, hogy ennek az asszonynak a lelkében ott bujdosik már régóta egy veszett manó, egy másik „kifizetett ezer arany” emlékében, s ezt a *nyugtatóványt* az ezer aranyról régen ott hordja már a marká-

ban, s csak az alkalomra vár, hogy kifizesse annak, aki rá talál duplázni, ha mindjárt a „kegyelmes” uram lesz is.

Hát éppen a *kegyetlen* uram duplázott rá. Meg is kapta.

A nagy ijedtségben senkinek sem jutott eszébe, hogy ezzel az asszonnyal valamit kellene tenni. — Csak akkor ocsúdtak fel az elhüledzésből, mikor a vágató kocsi zörejét meghallák.

Legelőször Korponaynak jött egy gondolatja. Ez a gondolat az volt, hogy lekapott egy puskát a szegről, s utána akart szaladni az asszonynak.

Hanem Pelargus útját állta, s a hátát az ajtónak vetve, megfogadta a férj kezét.

— Mit akarsz, cimborám?

— Eredj az utamból. Meg akarom ölni!

Erre a szóra többen is odaugrottak melléje, s ráncigálni kezdték, hogy ilyet ne tegyen.

A kocsi is jó messze zörgött már, azt a golyó nem éri utol.

Korponay halálsápadt volt a dühtől.

Pongrácz ezredes átölelte két karral, s úgy vonzolta el az ajtótól.

— Nehogy utána lőj, cimbora, mert akkor elárulsz bennünket csoportostul.

— Ha most nem ölöm meg, később kell őt megölnöm. Tehetném hazai törvényeink szerint is. Szent László szabadságot ad a sértett férjnek, hogy hűtelen nejét megölheti. De nem azért. Nem is azért az ütésért itt, akit soha életemben halandó ember csatán kívül meg nem ütött; még az édesapám sem. — Nem azért! Hanem hogy el ne áruhasson bennünket. — Minden titkunk a kezében van. — Nemcsak a mienk: fél Magyarországé. Az egész összceskűvés kapcsai, szálai: minden részvevőnek a neve. Ha ez az asszony élve marad, mi ne az Istenhez imádkozzunk többé, hanem az ördögökhöz, hogy el ne vigyenek bennünket.

— Ezt akkor gondoltad volna meg, édes cimborám — szól közbe Pelargus —, amikor ily kegyetlenül megsértetted. Ne azt nézted volna, hogy a feleséged térdepel előtted, hanem azt, hogy a mi leghasznosabb szolgálattevő közbenjárónk kéri tőled a jutalmát. — Mit fecsérled te a mi aranyainkat, amire olyan nagy szükségünk van, holott ő csak egy csókot várt tőled, s bizony nem tört volna ki bele a fogad, ha megadod neki.

— Kölyök! Ne tarts nekem leckét.

Fabriczius a huzakodók közé veté magát.

— Azt mondom, cimborák, hogy a veszekedést halasszuk holnapra, most pedig szedjük a sátorfát, s igyekezzünk a lovainkhoz eljutni, mert Kézsmárk ide csak egy óra járás, s két óra múlva a nyakunkon lehetnek a Löffelholtz dragonyosai.

— A biz igaz! — monda Pongrácz, hogy a szemeit szikrázni láttam, alig hiszem, hogy ez az asszony le hagyja menni a napot, anélkül, hogy minden dolgunkat elárulja a labancnak.

— De nem fogja elárulni! — kiálta Pelargus. — Azt már én fogadom.

— Te? — ordított rá Korponay. — Hogyan állsz jót érte?

— Megmondom. Nem hiszem, hogy ez az asszony el tudja a rábízott titkokat árulni valaha! Bármilyen haragért. Hogy egyenkint akármelyikünket lekéselni képes, azt nagyon elhiszem. A sárgarépához sem ülnék le vendégül többet, amit az ő keze főzött. De hogy elárulja, hóhér pallosának adja a tulajdon édesapját, pedig annak a feje van legfelytül, azt nem hiszem. Sohasem hiszem el.

— Én arra is képesnek tartom — hörgé Korponay.

— Teneked szabad őt nagyon rossznak tartanod, mert te tudod, hogy milyen jó volt; nekem semmi okom sincs rá, hogy szeressem; tehát nem is gyűlölöm. — Lehetetlennek tartom, hogy egy asszony vérpadra vigye mindazokat, akiket szeretett. — Ez egy rémalak volna, amilyent a mitológia sem bírt kitalálni. Hanem ez hát csak hit. Én bizonyosságot

akarok tinektek nyújtani. Magamra vállalom, hogy utána-
megyek ennek az asszonynak. Kísérni fogom őt nyomrul
nyomra, mint a véreb. Se éjjel, se nappal egy lépést nem fog
tenni, hogy azt meg ne tudjam. Nekem mindenütt vannak jó
cimboráim, akik segítenek. Úgy körülfogom őt, mintha háló-
ban volna. És ha egyetlenegy lépést talál tenni, ami azt mutatja,
hogy ügyünket elárulni készül, esküszöm az élő Istenre és
apám, anyám örök lelki üdvösségére, hogy akkor én viszem
halálra azt az asszonyt, mielőtt az árulást elkövethette volna.
Ti járjatok a magatok útjain, én megyek az enyimen. Mától
fogva nem vagyok ember, csak a szegődött árnyéka egy másik
embernek. Ti gyűlöljétek őt, féljetek tőle, piszkoljátok a nevét.
Én szeretem őt, ragaszkodom hozzá, s lemosom a nevéől
a szennyet; ha kell, a saját vére hullásával.

Ráhagyták, hogy fusson hát utána; ők, a többiek, futottak
a lengyel határ felé.

XXXVIII. FEJEZET

RECIDÍVA

Ő pedig futott, mint a szarvasgím a nyakában harapott hiúzzal.

Ez a szó kergette világgá.

„Fizessünk neki ezer aranyat!”

Éppen, ahogy a labancok mondták:

„Azért, hogy elárultad nekünk a fejedelmet, ezer aranyat kifizettünk.”

És emezek is tudják már, hogy az ilyen szolgálatnak ilyen a jutalma. Nem becsület, nem szeretet; — pengő pénz, amit erszénybe lehet seperni.

Kihez fusson a panaszával? Ki érti meg?

Az egyik férfi kikomplimentezi a házából, ájtatos, kegyes, filozófus beszédekkel, a másik kitaszítja gorombán.

„Fizessünk neki ezer aranyat!”

Mi kellene még más?

Csak nem kérdezhetik tőle azt, hogy hát a szíved fáj-e?

Ha fáj, ott a doktor, kérjen rá balzsamot. Patikában adják.

Eszébe jutott a doktor. A tudós Cornides Lőcsén. Hiszen tulajdonképpen azért jött ide fel, hogy azzal beszéljen, s rábírja, hogy pakoltassa fel magát, s utazzék le Dobsináig meg Krasznahorkáig, a két beteg gyermeket megkuruzsolni. — Hanem ahhoz pénz kell, sok pénz, mert a doktor nem utazik ingyen. Lám milyen okos dolog lett volna azt az ezer aranyat behurkolni, és — nem adni nyugtatványt róla.

Az a másik ezer ugyan fogytán van már, tán alig cseng belőle egypár a tarsolyban, az egész gazdagsága ez a szekér

alma. Ha azt eladhatja, viheti a tót parasztszekéren a finnyás doktort magával.

Szó sincs róla. Csak olyan kódorgó, vad gondolatok ezek. Nem gondol ő most a beteg fiával sem.

Ismét lejtőn fel visz az út, sűrű fenyőerdő között. A nő leszáll a szekérről, hagyja cammogni a lovait, maga a füves útfélen bandukol ostorpattogtatva. De nem keres négylevelű lóherét, hanem letépi bokrétának azokat a haragos kék sisakvirágokat, amiknek kelyhében Mars, sisakjában egypár fehér galamb ül, Venus galambjai. Szép virág, szebb jelvény: de halálos méreg. „Farkasölő gyökérnek” nevezik a népek. Jól mondta Pelargus, hogy nem szeretne ahhoz a sárgarépához letülni ebédre, amit ennek az asszonynak a keze fog főzni.

Egyszer csak nagy trombitafúvással jön szembe reá egy postaszekér, amit tizenkét dragonyos kísér, annak a jelül, hogy valami előkelő, rangbeli személy utazik a hintóban. Van oka a fullajtárosnak olyan nagyon trombitálni, mert Korponayné lovai már megint legelészni álltak az útfélre, s eközben a szekeret éppen keresztbe állították az úton. A postaszekérnek meg kell állnia, a postás pogányul fújja a trombitát, hogy előidézze az erdőből a hanyag lóhajtót, a hintó belsejéből két asszonyság feje dugódik előre, mind a ketten zsémbelnek erősen, szidják az újtukat elálló parasztot.

Juliánna jól ismeri mind a kettőt. Az egyik Löffelholtz tábornokné, a másik a kis Blumevitzné, a Fabriczius leány: Juliánna kedvenc kicsikéje.

Egyszerre pajkos kedve támad. Odafut a szekéréhez, s televeszi a két markát szercsikával, s odaállva a hintóhágcsőhoz, palóc parasztkiejtéssel odakiált nekik:

— No, hát má nasságos asszonykák, nem vesz keetek egy kis szép aumát?

Azok elszörnyedve csapják össze a kezeiket, s felsikongatnak.

— Juliánna te! Korponayné!

Ő meg kacag, csak úgy reng bele a két válla.

— Micsoda komédia ez? — kérde Löffelholtzné, az első ámulásból magához térve.

— Senmi komédia. Igen rendes dolog. Almát árulok.

— Te almát árulsz?

— Hát valami életmód után csak kell látnom, ha már nagyságos asszony nem lehetek.

— De te tréfálsz?

— Hogy tréfálnék? Azt tudjátok, hogy az uram birtokait elkobozták; az apámhoz nem mehetek, mert az agyonüt; valahány úri ismerősöm, módos atyámfia, az mind eltagadja előlem magát. Schol be nem fogadnak, hát csak így az országúton kell éldegélnem.

— Hát Andrásy? — kérde Löffelholtzné. — Hiszen mikor itt voltál nálam nemrégiben, s visszakérted a képeskönyvét, ami neki oly jó hasznára volt, mert bizony mondom, hogy nagyon segített neki a kegyleveléhez, hát akkor mondtad, hogy odaviszed hozzá. Azóta özvegy is lett. Hát nem fogadott jól?

Most kezdett még csak igazán kacagni Juliánna.

— Hahaha! Andrásy! Az én Lovelace-om! Az remetévé lett, könyvet ír: Triplex philosophia a címe; s minden reggel egy szegfüvet visz a megholt feleségének, s ott imádkozik naponkint három óra hosszat.

De erre már általános volt a kacaj.

Hahaha! Andrásy István imádkozik! Zsolozsmát énekel. A hátát korbácsolja! Bőjtöt tart! Keresztet hány magára a szép asszony közeledtére! Hahaha! Ezt el kell mesélni.

Az asszonyok kiszálltak a hintóból, összeölelték, csókolták a véletlenül feltalált barátját; beleharapdáltak egypár almájába, s aztán készítették, hogy üljön be közéjük a hintójukba, majd az almás szekeret elhajtja az egyik postaszolga, aki kerékkötni van itt.

— De bíz almáimat nem bízom ebfogra — monda Juliánna.

— Mert én az után élek.

— Ugyan ne bolondozz — unszoló Krisztina, a nyakába csimpeszkedve —, nekem bizony nem árulsz almát faluról falura, mint a hiencek, odajössz hozzám Lőcsére, s ott maradsz, sohasem eresztelek el.

— Hiszen te magad is földönfutó lettél, elvették a bécsiek az apád birtokát a kegyeleved dacára.

Löffelhotzné közbeszólt:

— De már visszaadták. Csak te jer most velünk. Százféle mondanivalónk lesz, ami rád néze isigen örvendetes. Éppen tegnap érkezett meg a nyílt parancs, hogy Blumevitzné a Fabriczius-féle birtokokba visszahelyeztessék, annak az örömeire megyünk most Lőcsére. Alauda meg Belleville lovag várnak ránk nagy ünnepéllyel. Az úton majd elmondjuk a többit.

— De így csak nem mehetek Lőcsére, ebben a parasztruhában, másféle öltözet pedig nincsen velem.

— Az sem baj. Adok én az én ruháimból egyet. Tudod, hogy rád illenek az én öltözeteim, majd itt Poprádon megállunk a Husz apó vendéglőjében, ott átöltözhetsz.

— Poprádon? Husz apónál? Hahaha! — kacagott Juliánna, s aztán szilaj jókedvvel ugrott fel a hintóba. — Ez fölséges lesz!

Volt oka így kacagni; eléggé csiklándozhatta a szívét az a tréfás gondolat, hogy a nemes kuruc vezérek hogy fognak az ablakon kiugrálni, mikor őt visszatérni látják azzal a tizenkét dragonyossal.

Nem kérte magát tovább, beült a barátnéi közé, s folyt aztán a vidám terefere; egyszerre mind a hárman beszéltek és meséltek egymásnak, ami velük és körülöttük történt, s azért mind a hárman megértették egymást. Az asszonyoknak megvan erre a különös adományuk.

Juliánára nézve csakugyan fölöttébb érdekes tudósítások voltak azok, amiket a barátnőitől megtudott.

III. Károly, az új király, Spanyolországból megérkezett, s azzal egyszerre nagy fordulat állt be a bécsi kormányzatban.

Ilésházy befolyása helyett Pálffy Jánosé érvényesült. A király megerősítette a szathmári békeszerződést, annak minden következményeit érvényesíteni sietett. Összehívta az országgyűlést Pozsonyba, követválasztás lesz az egész országban, a királyi meghívók már szétküldettek. A zaklatások megszűntek, a letartóztatott főurakat és nemeseket szabadon bocsátották, sok elkobzott vagyont visszaadtak, sok megígértre új kilátást nyitottak. Így jutott Blumevitzné is hirtelenében az apja birtokába vissza. Az amnesztia újra ki lett hirdetve, a visszatérőknek új időhaladék engedve. A király azt óhajtja, hogy a nemzet teljesen kibékíttessék, mert az ország rendével családjának örökösödési uralkodását akarja elfogadtatni.

Ezek mind nagyon „jó” hírek voltak Korponaynének.

Már tudniillik nem annak a Korponaynének, aki lázadást és összeesküvést ojtogatni, beszemezgetni járt szerte-szét az országban, mindenféle vadoncba, gyékényes parasztszekéren, hanem annak a másik Korponaynének, aki a kész érett aranyalmát leszedni jár, négylovas hintóval.

Blumevitzné már megkapta a magáét, Löffelholtzné is erősen biztatva van, hogy zöld ágra jut; most csak Pozsonyba kell lemenniök, s a formaságokat elintézni a hivatalos dicasteriumoknál. Íme együtt mehetnének mind a hárman, Korponayné is nyélbe süthetné most a maga dolgát.

— Csak megvan a donációs leveled, a lőcsei kapitulációból?
— kérdé Löffelholtzné.

— Óh, azt mindig magammal hordom — szólta Juliánna a keblére tapítva, s nyomban ijedten kiálta fel: „Szentséges Isten!”

— Mi az? Nincs nálad?

Juliánna ki akart ugrani a hintóból, szerencséjére visszatartották.

— Nincs meg a donációs leveled?

Az megvolt. Hanem erről a levélről más jutott az eszébe Juliánának, amiről e percig csudamódon megfélekedezett. —

Az összeesküvők levelei. Valamennyi veszedelmes levél, amiket az apja utasítása szerint csak akkor kellett léssen átszolgáltatni az urának, amikor búcsút vesz tőle. Szép búcsúvétel volt! Azok a levelek mind egy szarvasbőr vánkosba vannak bevarrva, s ez a vánkos ott maradt az almás szekéren.

— Hova akarsz szaladni? — kérde Löffelholtzné. A fél lába már kinn volt Juliánnának a felhágón.

— Ott hagytam a szekeremen. Futok vissza érte.

— Minek futnál? Elnyargaltatunk érte egy dragonyost, az elhozza. Miben volt?

— Nem! Nem bízhatom idegen kézre. Magamnak kell érte mennem.

(Hiszen ha azok a levelek a császáriak kezébe kerülnek, a legelső, akinek a feje gurulásnak indul, magáé a szép asszonyé!)

— Hát akkor inkább visszafordulunk a hintóval.

Szerencsére a véletlen kisegítette Juliánnát e kétségbeejtő szorongatásból. — Azaz, hogy nem a véletlen, mert ilyen nincs, hanem a körülmények logikája.

Az almás szekérre delegált postalegény ugyanis, miután az ostornyelét kipróbálta a rudason, meg a nyergesen, hogy azokat gyorsabb haladásra bírja, de minden siker nélkül, vesztében a lógószra talált egy nagyot húzni, mire az telerúgta a szemét, száját sárral, szügyébe vágva a fejét, elkezdett vágatni a szekérrel, magával ragadva a másik két párát is. Így aztán nagyhamar nemcsak utolérte az almás szekér a hintót, de még el is hagyta, úgy kellett a bőszült Pegazusnak útját állni fegyveres erővel.

Juliánna sietett is azonnal a szekéréhez. Az alma mind az ördögé lett, hanem a szarvasbőr vánkos megkerült.

— Hála Istennek. Csakhogy ez megvan.

Azt azután nem is hagyta el tőbbet magától, hanem ráült, vagy a hóna alá vette, mikor leszálltak.

Poprádra érve a Husz apó vendéglője előtt nem következett be az a tréfás jelenet, hogy a kurucok az ablakon át vegyenek

búcsút, azok rég az erdőben jártak már akkor. Itt azután Juliánna átöltözött Löffelholtzé egyik gálaköntösébe; Lócsére már mint úri asszonyág tartá bevonulását.

A Fabriczius-ház előtt egész deputáció várta az érkezőket. Alauda bíró úr teljes hivatalos ornátusában fogadta Blumevitznét, bevezetve őt visszanyert palotájába, s saját kezeivel tépte le a szobák ajtajairól a sequestráló pecséteteket.

Odajött doktor Cornides is, felajánlva a most érkezett hölgyeknek a konyháját, addig, amíg azok újból berendezkednek.

Még humorizált is a tudós férfiú, mondván:

— Első eset, hogy a doktor konyhájából egészséges emberek számára praescribálnak.

S a vendégség, amit a doktor az egész úri társaságnak adott, becsületére vált az egész orvosi karnak; azt mondták rá, hogy az egészséges embereket még jobban meg tudja gyógyítani, mint a betegeket.

Ott volt Belleville lovag is (még mindig császári helyparancsnok Lőcse városában), s ezúttal szabadon udvarolhatott a szép szalmaözvegynek.

Mikor a sok étel és ital feloldotta a nyelveket, aztán nem is igen tartotta senki titokban az élményeit. El lettek fecsegve a várfeladás éjszakáján történt tarka dolgok. Most már netvetni való tréfák. A ház fiatal asszonya ott a ketterhäuschenben! (Minő éj volt az!) A megszabadítás furfangos bohózata. Léni asszony, ki az ópiumpilulákat maga itta meg sörben a beteg helyett, s a félholt asszony, akit a doktor hasztalan elektrika-masinázott. — Hát még aztán a jó Belleville lovag, aki kapukulcs helyett a ketterhäuschen kulcsait kapta meg, s majd a nyakát veszté a fél várossal támadt küzdelemben.

Alauda uramnak a gombjai pattogtak le a mellényéről a nagy kacagástól, mikor ezeket elbeszélték, ki-ki hozzáadva a maga részéről tapasztaltakat.

Egyszerre csak aztán a nagy féktelen jókedvből aláesett a szép asszony a nagy komolyságba.

— Milyen jó kedvem van, tán vesztemet érzem? Még az én jó doktoromat is hogy kifigurázom, pedig hiszen csak azért jöttem most Lőcsére, hogy segítséget keressek nála a szegény kis fiacskám számára.

S egyszerre tele lettek a szemei könnyel.

Doktor Cornides minden állapotban kész volt a tudomány hatalmát éreztetni. Kikérdé Juliánát a kisfiú betegségének jelenségei felől. — Komplikált baj! — De az orvosi tudomány meg tud küzdeni vele. (A régi orvosi tudományt értjük, a mostani nem ér semmit.) Egész ív papiros megtelt a recepttel, amit a tudós férfiú e veszedelmes baj ellen összeírt. Olyan arcanumok, amikről a mostani orvosoknak sejtelmük sincsen már, a föld öt részéből, tenger fenekéről, retorták mélyéből, cethalak gyomrából előkerült szerek.

— Ettől meg kell neki gyógyulnia — mondá a doktor az elbúsult anyának. — Hanem egyre figyelmeztetem. Ezt a receptet az egész országban csak egy helyen tudják elkészíteni, mert sehol másutt porrátört baziliszkszívet nem kaphatni, azt csak igen nagy urak szerezhetik meg. Azért ez csak gróf Pálffy János őkegyelmessége vöröskővári (Bibersburg) várában elkészíthető, az ottani híres officinában.

— No látod — mondá Löffelholtzné —, most már eggyel több okod lesz Pálffy Jánost meglátogatnod.

Juliánna azt mondá erre aggózkodva, hogy nagyon sokba kerülhet egy ilyen hosszú út.

— Apropos! — szólt közbe Alauda uram. — Kegyelmednek, nagyságos asszonyom, még valamit át kell adnom, mit a városnál felejtett. — Az ám! Nem is találja ki, hogy mit? Hát amikor Korponay János kapitány úr (még akkor csak az volt) meg lett bízva a bizonyos expedícióval, a lőpor-és élelembeszállítás végett, a tanács egy kétszáz aranyat nyomó láncot decretált a számára jutalmul. Korponay uram akkor

ezt, bizonyos okoknál fogva, nem vehette által. Most meg már aligha vehetné át. A lánc pedig itt van. Azért én legcél-szerűbbnek találom, ha azt a feleségének szolgáltatom által.

Soha jobbkor lánc nem érkezhett! Mintha csak az égből esett volna le.

Juliánna ismét jókedvű lett. Azt súgta Alaudának, hogy csak adja vissza azt a láncot az ötvösnek az aranyértékben, s aztán fizesse ki belőle azt a tartozását, amivel egy itteni pi-pereárusnak csipkefályoláért adósa maradt, a többinek majd akad helye. — Íme kétszáz arany már megtérült a vissza-utasított ezerből. Pedig ezt is Korponay János kereste!

VÁRATLAN FORDULAT

Harmadnapig mulattak az asszonyságok együtt Blumevitzné házában Lőcsén. Negyednap reggelre volt elhatározva az együtt utazásuk Pozsonyba.

Elutazás előtti estén egészen magukra voltak.

Löffelholtzné többször kérdezősködött Juliánnának a férje után, és hogy mi történt közöttük?

Juliánna egész hosszú mesét gondolt ki erről a témáról, hogy ők már egészen kibékültek, Korponay János ugyan még Lengyelországban van; de már írt a feleségének, hogy haza kíván jönni; a király hűségére fog állni, magának elfogadja az amnesztiát, s jószágait a fia számára visszakeri. Juliánna minden órán várja a férje hazaérkezését; egyrészt az is vezette ide a Szepességre, hogy itt remél vele találkozni.

Mikor aztán legvakmerőbb fantáziával mesél a valósággal szembeszökő kitalált dolgokat, felnyílik a szobaajtó, s belép rajta — az, akit emlegetnek: Korponay János, a férj.

Ő az valóban, nem rémkép, nem tünemény; a valóságos Korponay János áll ott, félvállra vetett köpönyegben, kezében a hiúzbőr süvege.

Legelső, aki őt fölismeri, Löffelholtzné. (Korponay valamikor a császáriaknál szolgált, onnan ismerte még.)

— Ah! hozta Isten kegyelmedet. „Farkast emlegettünk, s a kert alatt kullog.”

Juliánnának az egész testét a jéghideg rémület állta el. Pedig őneki kellett legjobban örvendezni e betoppanó alak láttára. Hisz éppen most mesélte barátnőinek, hogy

őt várva várja, hogy milyen nagyon óhajtoznak egymás után.

Erőszakot kellett tenni elzsibbadó idegein, és eléje sietni nagy örvendező repesséssel az istenhozta kedves vendégnek; ölelésre kitérve karjait, s ajkait csókra kínálva.

S a *kedves* férj megölelte, megcsókolta a *kedves* asszonyát, ahogy patriarkális szokás volt hazánkban.

És az ölelő kezében nem volt tör rejtve, amit hátulról a szívéig szúrjon, és ajkaira nem volt olasz méregfestvény kenve, amivel a váltott csókban nejét megmérgezze; inkább nagyon gyöngéden bánt vele; észrevéve, hogy annak a térdei roskadoznak, odavezette a karosszékhöz, oda leültette, és aztán szépen kezdet csókolva a tábornoknének és a háziasszonynak is, gavallérosan oda támaszkodott a szék támlányára.

— Mi jó szél hozza ide kegyelmedet? — kérdezé Löffelholtzné.

— Engemet valóban igen jó szél hozott — felcitt rá Korponay nyugodtan. — Az a szél, amely átfújta hozzánk Lengyelországba a híret, hogy az új magyar király a hazatérőknek amnesztiát adott. Én már torkig laktam a lengyel barátsággal, s nem kérek belőle, se ecettel, se mazsola szőlővel többet; hazasiettem, hogy az amnesztiában részesüljek.

— No azt nagyon bölcsen és okosan cselekedte kegyelmed — helyeslé a mondottakat Löffelholtzné —, ennél helyesebbet nem tehetett. Biztosítom kegyelmedet, hogy ami tőlem és az uramtól telik, mindent el fogunk követni, hogy kegyelmed a birtokába minél előbb visszahelyeztessék.

— Hiszen éppen egyenesen oda akarok menni: az osgyáni birtokomba, s ott várom be a saját házamban, ami velem történni fog. Ugye, te is velem jössz, kis feleségecském?

Juliánna a halál félemei között rebegé (mosolyogva):

— Ahová kegyelmed magával viszen, oda megyek.

— Mi pedig most éppen Pozsonyba akartuk vinni a kegyelmed asszonykáját, hogy bizonyos neki ígért donáció ügyét, kedvező lévén rá az idő, szorgalmazza.

— Nem bánom — szólt Korponay, s még csak a homloka sem vonult ráncba. — Ha másfelé van menetele az asszonyomnak, én beleegyezem.

Juliánna alig hallhatóan suttogá:

— Én az urammal fogok menni.

Löffelholtzné elnevette magát.

— Azon sem csodálkozom. Olyan hosszú távollét után az ember újból vőlegény és menyasszony, s nem adná olyankor a maga csendes kuckóját a császár palotájáért. No, hát majd ha a második mézeshetek leteltek, akkor bocsássa fel kegyelmed az asszonyát Pozsonyba.

Ez mind a legszívesebb enyelgés hangján folyt ebben a modorban. Korponayt a háziasszony ottmarasztá szállásra és vacsorára.

Az estebéd végeztével tudatták Korponayval, hogy mint utas ember, ha elfáradt, felmehet a számára elkészített szobába. Ugyanazon erkélyszoba ez, ahonnan egykor Juliánna leste Belleville lovagnak a furcsa küzdelmét a ráröfönt polgárörökkel, az ablakfüggöny mögül, meg ahonnan Korponay alákiabált a kuruc hajdúknak, hogy nem kell megadni magukat, hanem ütni kell a labancot. Mind a kettőjükre nézve emlékezetes szoba volt az.

Juliánna most találhatott volna valami ürügyet, hogy a férjét előre bocsássa, s aztán mint egykor itt ezen a helyen, ahol őt a kardjával ketté akarta vágni, megfusson előle, és szaladjon, míg a lábai bírják, világtalan világgá; — de nem tette azt. Valami halálmegvető dac kényszerítette, hogy együtt menjen az urával, karját annak a válla körül fűzve, fejével az arcához hajolva, kísérve a másik két asszony tréfás nevetésétől.

Mikor a lépcsőkön felhaladva az emeleti szobába felértek, ahol a széles mennyezetes ágy el volt készítve a számukra, a kandallóban ropogott a tűz, az álló falióra fel volt húzva és járt. — Korponay letette az asztalra a kezében hozott karos gyertyatartót; akkor Juliánna széttárta előtte a karjait, s azt mondá neki:

— Azért jöttél, hogy megölj? Itt vagyok. Végezd, nem fogok kiáltani.

Korponay megfogta a kezét szelíden, s a másikkal megcirogatta azt.

— Nem, Juliánám. Távols van tőlem ez a szándék. Sőt azért jöttem, hogy visszavegyelek és veled maradjak. Éppen az az ütés, melyet tőled kaptam (nézd most is itt a gyűrűdnek a sebhelye, amit rajtam ejtél), ez győzött meg felőle, hogy igazlelkű és becsületes vagy. Akkor szerettelek meg újra. És mármost rajta leszek, hogy te is szeress engem.

S azzal az ölébe vonta, és gyöngéden magához szorongatá, többször megcsókolva a szép, lesütött szemeit.

Juliánna szédelő fejét odahajtá az ura keblére, s sokáig úgy érezte, mintha egy más világban volna, magánkívüli gyönyörben, míg egy hideg, józan gondolat magához nem térítette.

— Óh, én édes lelkem uram. Olyan nagy boldogság volna ez, amit te énvelem osztasz, hogy magát a mennyországot sem kívánnám helyébe, ha egy nehéz gondolat nem háborítana. Elhiszem, hogy nem azért jöttél, hogy megölj, elhiszem, hogy velem fogsz maradni, de azt gondolom magamban, (ne haragudjál meg érte, ha titkos gondolatomat megvallom), hogy te most azért kerestél csak fel engem, mivelhogy összeesküvő társaid így határozták. Azok félnek, hogy én bosszúból vagy haszonlesésből elárulhatom az ő egész tervüket, s ők határozták azt el, hogy te válj ki közülök, és térj vissza amnesztiával, és azután őrizz magad mellett mint hites férjem és uram, hogy őket el ne árulhassam.

S ez alatt a beszéd alatt úgy figyelt minden arcmozdulatára a férjének.

Ez az arc csak fanyar bosszúságot mutatott.

— Ah, kérlek, hagyd el azt! Van eszében valakinek még összeesküvést szítani. Akinek még ezt a szót kimondják, hahotára fakad. Hiszen nem én vagyok az első, aki az amnesztiát elfogadja, hanem találd ki, hogy kicsoda?

- Ebeczky?
- Feljebb!
- Bercsényi?
- Mégis feljebb!
- Nem tudom kitalálni.
- Maga a fejedelem, Rákóczi Ferenc.
- Hihetetlen!
- Én sem hittem, amíg bizonyosságot nem vettem felőle.

Nem fog bele két hét telni, hogy bejön a fejedelem egész parádéval Krakkó felől, Nagy-Szombatig jön fel eléje Stella császári generális két század dragonyossal, akik díszkíséretül csatlakoznak hozzá, s azokkal együtt vonul fel a pozsonyi várba, ahol a nádor és a kancellár fogadják. Visszakapja a birtokait, a gyermekeit, a feleségét, meghagyják neki az erdélyi fejedelemséget, úgy ahogy Apafi Mihály bírta, német helyőrségekkel a várakban, s új korszak kezdődik vele az egész országban. A Rádayak, Vayak, Esterházy Dániclek, Ebeczkyek, Csákyak, Andrássyak mind főhivatalokba jutnak, s nagyobb hívei lesznek Károly királynak, mint amilyen rebellisei voltak Lipótnak és Józsefnek. — A kuruc nevet lemossuk magunkról szappannal.

S oly őszintén nevetett hozzá, hogy az asszonynak el kellett hinnie, hogy igazat beszél.

S amit el nem hitt a szavainak, elhitte a csókjainak. Nem! Ilyen forrón nem csókol az, aki a szíve fenekén haragot hordoz.

Mikor kora hajnallal Juliánna felébredt, azt hitte, hogy csak egy varázsálom volt, amit keresztülélt. Amint az ágy kárpitját félrevonta, a betörő napsugár a csendesén alvó férj arcát világítja meg. Hát ébren is tart még ez álom?

A férjnek a feje azon a szarvasbőr vánkoson nyugodott, amelybe a veszedelmes levelek voltak bevarrva.

Juliánna megcsókolta annak az ütésnek a helyét, s hagyta őt tovább aludni.

XL. FEJEZET

MI LEHET EGY ELEJTETT SZÓBÓL?

Semmi kétség, hogy Korponay Jánost az az indítóok hozta haza, amit Juliánna gyanakodó esze olyan hirtelen kitalált.

Hogy az ő titoktartását biztosítani lehessen, erre ez volt az egyetlen mód, visszatérni hozzá a férjnek, aki a nőnek egyedül jogosult őriző pásztora, s aztán ki nem bocsátani őt többé a keze közül.

Valóban az összeesküvők dolga volt az, hogy Korponayra ráérték ezt a feladatot.

Esküjök kötelezte őket, hogy a célba vett feladatért, ha küldik, a pokolba is elmenjen mindegyik.

Ez pedig nagyon hasonlított a pokolhoz.

Egy olyan szigorú, büszke jellemnek, mint Korponay, oda törni meg magát, hogy hazajöjjön, kegyelmet kérni, hogy megsüvegelje az apró potentátokat, akik az útjába akadnak, s ha a régi cimborákkal összetalálkozik, beszéljen velük az időjárásról meg a cserebogarakról. És aztán mindennap egy asztalhoz ülni azzal az asszonnyal, akit jobban gyűlöl, mint a labancot és mindennap — inni abból a pohárból, amiből már más valaki ivott! — Édelegni, andalogni, boldogságról beszélgetni azzal a nővel, akit emlékezetéből ki kellene tépnie! — Viselni a homlokán annak az ütésnek a helyét, amit tőle kapott, s ez még nem a gonoszabbik emlék a homlokán, amit miatta visel. — És most csókolgatni azt a kezet, mely őt megsértette, azt a kezet, mely Lőcse kapuját az ellenségnek megnyitotta, azt a kezet, mely az árulás bűndíját elfogadta! És csókolgatni azt a hűtelen, csalfa, szép száját, nehogy elárulja

a titkait! És óvni azt az embert, aki őt meggyalázta, hogy el ne árulja azt az ő felesége, öneki örködni kell Andrássy élete fölött, akinek halálát kellene kívánnia, mert az a kiszemelt fővezér! — És most még csak el sem taszíthatja ez asszonyt magától, mert a magyar törvény szerint, ha a férj a hűtlen feleségét egyszer visszafogadta, többé ellene semmi panaszt nem emelhet.

Korponay úgy tett, ahogy rábízott.

Az a hír Rákóczi visszatéréről is az összeesküvők által szándékosan terjesztett vaklárma volt. Ezzel takargatták el a rejtett útjaikat, a királpártiakat ezzel áltatták el. S a vaklárma nagyon jól sikerült, tán a szándékon túl is. Elhitte minden ember, hogy Rákóczi csakugyan a király hűségére tért s hazajő, birtokait átvenni. Erre aztán a még eddig agyarkodó, apró kuruc kolompások, faluszájai is ágy alá vágták a piros csákós süveget meg a kerecsentollat, felvették a birkaprémessapokat, s siettek csapatostul fel Pozsonyba, hogy ki ne maradjanak valahogy, mikor a kegyelmet osztják.

Juliánna maga is egészen elhitte ezt a mesét. Ezt is, meg a másikat is, hogy övele most a férje boldog.

Hisz ő is minden tudományát az asszonyi szívnek előveszi, hogy a férjét boldogítsa. A kisleányt is hazahozta a nagyapótnak az osztrák kastélyba, s egész napját annak a gyógyöngtetésére foglalja el.

Talán Korponay is elhitte azt a másik mesét, hogy egy asszony, mikor csókol, nem gondol másra, csak erre a csókra.

A boldog idillt hát nem zavarta meg más, csak a prózai gondok. Korponay birtoka még mindig zár alá volt vetve, s a felmentés késett. Emiatt a jövedelem nagyon összeszorult.

Juliánna többször említé a férjének, hogy jó volna felmenni Pozsonyba, Pálffyval meg Illésházyval beszélni, de Korponay húzódozott tőle, hogy ő áll a nagyurak ajtaján kopogtatni.

— No hát kopogtatok én. Engedd meg, hogy én menjek hozzájuk.

Korponay azt mondta neki rá: „Eredj, én majd itthon maradok, — a kisfiúnak pépet főzni”.

Juliánna nem annak örült jobban, hogy minő sikere lesz majd az ő pozsonyi útjának, mint inkább annak a bizalomnak, hogy őt a férje magában elereszti.

Nem bizalom volt az.

Még volt valaki más is, aki őréá vigyázott. Ott volt Pelargus.

Abból, amit ez az ifjú az utóbbi években Felső-Magyarországon elkövetett, egy hőskötemény telne ki magából. Nekünk azonban csak azt kell belőle megtudnunk, ami Juliánna történetével van kapcsolatban.

Az akták szerint *kilencszáz* embere volt Pelargusnak, akikkel ezen az egész vidéken rendszeres statum in statu tudott fenntartani. Egyszer-egyszer felbukkantak, s rémületbe hozták a felső vármegyéket. Ha megéheztek, raboltak, sohasem mást, csak ennivalót.

Mikor Juliánna felutazott Pozsonyba, Pelargus és társai mindenütt nyomában voltak.

Pozsonyban már akkor olyan volt a sokadalom, a tömérdek instanciahozó vendégseregűtől, hogy a fogadóban csak nagy könyörgésre tudott Juliánna egy szobácskát kapni, a hintáját pedig haza kellett küldenie, mert a lovak számára istálló nem volt kapható.

És azután beletelt három nap, amíg Pálffy Jánosnál audienciát tudott nyerni. Úgy látszik, nagyon elfelejtették már a nevét.

Mégiscsak bejutott nagy nehezen, a kegyelmes úr rá is ismert, ha nem is fogadta valami kitüntető módon.

Juliánna előadá, amiért idejött, a férje birtokainak a lezárolás alóli felmentéséért; a főúr megbiztatta, hogy csak viselje magát Korponay uram csendesen, ha az ő dolgára kerül a sor, majd azt is elintézik.

Korponayné azonban fel akarta használni az alkalmat, ha már egyszer idáig jutott, hogy azt a másik dolgot is emlékezetbe hozza: a fiának ígért donációt.

— Hja asszonyom — mondá erre Pálffy kitérőleg —, az most nehezen megy. Mi is a kegyelmed titulusa erre az impetratióra?

Már elfelejtették!

— A lőcsei kapituláció! — mondá a hölgy, előkeresve a tarsolyából a rá vonatkozó iratot.

— Úgy? Tudom, tudom. — De azért már kegyelmed kapott egyszer egyezer aranyat.

Juliánnának fejébe futott a vér.

— Azt legjobban tudja kegyelmességed — szolt keserűen —, hogy ezt az ezer aranyat nekem Wratislaw adta, abból a célból, hogy a kancellár futárját minden áron megelőzzem, aki kegyelmességednek a visszahívó dekrétumot vitte. S én ezt a feladatot végre is hajtottam.

— Igaz biz az. Hanem ezt az érdemét az asszonynak nemigen lehet felhordogatnom a kancellár előtt, sőt kénytelen volnék a magam részéről eltagadni, hogy tudomásom van róla. Már ebben csak nyugodjék meg kegyelmed. Az a lőcsei história olyan csekély dolog most már, hogy azt senki fel nem veszi a földről. Azt sem tudják már, hogy mi volt az a Lőcse? A háborúnak vége. A kurucok seregestől jönnek az ajtónkra hűségüket contestalni, a nagy lojalitási kórusban a kegyelmed kérelme úgy elhangzik, hogy senki sem hallja meg.

Erre a szóra valami alvó ördög ébredt föl az asszony szívében. Ördögnek kellett lenni, más nem is lehetett, mert jótét lélek ilyen szót nem diktált volna neki.

— *Vigyázzanak, kegyelmes uraim, mert még lehet egyszer más világ is.*

Megbánta mindjárt, amint e szót kimondta, visszavette volna, ha lehetne. — Átkozott szó volt ez.

Az ország zászlósura e szóra hirtelen odalépett hozzá, haragtól szikrázó szemekkel, s megragadva a nő kezét, azt kiáltá a szeme közé:

— Mit tudsz erről! Te asszony.

Eddig kegyelmednek címezte, most „te asszony!”

Juliánna elképedt. Érzé, hogy ez a kezét fogó kéz vasbilincs, s aki hozzá beszél, a vallató inkvizítor, ő maga — egy fogoly.

Minden lélekjelenlétét össze kellett szednie, hogy a kezét ebből a vasbilincsből kiszabadítsa. Annak csak egy módja van.

Az, felelni a haragos kérdésre, bizalmas mosolygással.

— Igenis, tudok valamit.

— Beszélj.

— Ohó, kegyelmes uram! Azt nem adják ingyen. Éppen most volt szerencsém megérteni, hogy a nagyurak ígérete meg a beteg ember fogadása egy húron pendülnek. A tett szolgálatomra méltóztatott azt felelni, hogy „elmúlt esőnek nem kell köpönyeg”. . . Ha új szolgálatot akar kegyelmességed tőlem, előbb értesse meg velem, hogy mire becsüli azt?

— Kívánhatsz, amit akarsz.

— Hát legelőször is azt kívánom, hogy miután én kegyelmességcdnek sem leánya, sem húga nem vagyok, hagyjon fel a tegezéssel, s adja meg a megillető címemet.

— Igaza van kegyelmednek. Tessék helyet foglalni itt a díványon, főstrázsamesterné nagyasszonyom.

Juliánna helyet foglalt, s összeszedte minden esztét.

— Hogy kegyelmed tudója valami nagy dolognak, azt én már a belépésekor sejtettem — mondá Pálffy János. — Kegyelmed az apjánál tartózkodott a fegyverlerakás óta, s azt mi jól tudjuk, hogy az öreg Ghéczy Zsigmond a totumfac valami új összeesküvésben, amit Rákócziék terveznek.

— Nem, nem! Az apám nem tud semmiről! — kiálta bele, önkénytelen ijedséggel Juliánna, s ezzel a szavával még mélyebben keverte bele magát a hínárba.

— Ő nem tud semmiről? — sietett a szóval Pálffy. — Akkor kegyelmed megfogta magát. Hát akkor ki az, aki tud mindenről?

Juliánnát nem hagyta el az eszmélete.

— Én magam tudok mindenről — felelé nyugodtan.

— Vannak kegyelmednek írott bizonyítványai? Vannak valami levelek a kezében?

Juliánna megértheté a főúr exaltált tekintetéből a helyzetét. Ha ő most erre a kérdésre azt feleli: „nincsenek”, akkor innen egyenesen a börtönbe fogják vinni.

Azt mondta rá: „igenis, vannak”.

— Hol vannak?

— Csak csínján, kegyelmes uram. Előbb szeretném tudni, hogy ha én ilyen fontos és nevezetes fölfedezéseket teszek, mi lesz érte a jutalmam?

— Helyes. Hát ha kegyelmed ily nagybecsű correspondentiát nekem átszolgáltatt, akkor én nemesi becsületszavamat adom rá, sőt ha kívánja a királyi jóváhagyást is előre meghozom kegyelmednek az iránt, hogy amely magyar főúrnaknak ily perduelliót bizonyító leveleit nekem kezembe adandja, hát azon főúrnaknak a birtokai közül választhat magának tetszése szerint, ha Károlyi van benne, veheti magának Erdődöt, ha Esterházy, Galanthát, ha Andrássy István, Krasznahorkát, s a fiának grófi címet vihet haza. — Elég lesz?

Juliánna szorongó kebelével kérdezé:

— És ha nem szolgáltatnám át e leveleket? — s aközben egy kezébe akadt íróttal játszott.

— Hát akkor, édes húgám, az történik veled, hogy először a jobb kezedet, azután pedig a fejedet fogom levágnani. Mármost mind a két kérdésedre feleletet kaptál. Eszerint te is felelhetsz az én kérdésemre, hol vannak ezek az iratok?

— Nem hordom őket magammal.

— Az meglehet. Tehát hol vannak elrejtve?

Most kellett kigondolni valami hazugságot, hogy időt és egerutat nyerjen.

— Magamnál nem tarthaték ily veszedelmes írásokat, nehogy a férjemet vagy az apámat bajba keverjem velük, hanem elküldtem azokat egy jó barátomhoz megörzés végett.

— Ki az a jó barátja az asszonynak?
— Viard tábornok, Kézsmárkon.
— Császári tábornok. — S mi okból küldte őhöz ez
iratokat?

— Azért, hogy majd egyszer személyesen adhassam át
őfelségének, s ezzel magamnak a király kegyosztásához érde-
meket szerezzek. Bocsásson kegyelmességed Kézsmárkra, hogy
elhozhassem a tábornoctól a neki küldött írásokat.

— Az nem úgy lesz. Te nem mégysz Pozsonyból sehova.
Ott a kezdedben a toll, itt a papiros, tinta; írd azonnal levelet
Viardnak, hogy küldje el az írásaidat, majd én egy biztos
stafétát lóra ültetek vele. Három nap alatt itt lesznek a levelcid.
Addig szépen otthon maradj a vendégfogadóban.

Juliánna megírta a levelet Viardhoz, azt lepecsételték, s
átadták a futárnak.

— A viszonttalálkozásig — mondá Pálffy János a nőnek. —
Innen mármost vagy grófi koronával megy kegyelmed haza,
vagy fej nélkül.

Juliánna kitámolygott a tereméből. Három napi időhaladék
volt a számára megnyerve.

XLI. FEJEZET

AZOK A VESZEDELMEKES LEVELEK

Korponayné nekiindult a járásnak.

Kiment a sétányra, végig a Zuckermantelen, meg vissza. Azután keresztül a hajóhídon. A Szent Nepomuk-szobornál megállt, belenézett a vízbe. Csak egy hibbanás kellett volna, és megvan a felelet minden kérdésre. — Átment az Auba, előre-hátra barangolva a tekervény utakon. — Észre sem vette, hogy két ember folyton kíséri minden lépten-nyomon. — Késő este volt, mire a vendéglőbe visszakerült. — Nem jutott eszébe, hogy ebédelt-e már ma, vagy sem? Talán az a háta mögött járogató két ember jobban tudta, hogy nem ebédelt, — ők sem.

Szobájába érve, bezárta az ajtaját, leeresztette az ablak függönyeit és gyertyát gyújtott.

Azután előkereste a bőröndje fenekéről azt a kis szarvasbőr vánkost.

Fogott egy ollót, felfejtette vele a majcot.

A lószőrtöltelék közül elővonta az aranyfonállal összekötött levélcsomagot.

Egyet kivéve (azt, amit Andrassy István írt Ghéczy Zsigmondhoz), a többiek mind le voltak pecsételve.

Az ollóval felvagdalta a pecséteiket

A levelek *Ráday Pál*, *Sennyey László Esterházy Dániel*, *Ebeczky Iván*, *Török András*, *Winkler*, *Sréter János* kéziratai voltak. Megannyi magyar előkelő főúr, a legtöbb éppen Pozsonyban jelenlevő országgyűlési követ.

Végigolvasta valamennyit.

Alány levél, annyi vérpadra készülő alak.

Készck mindannyian, mintha összebeszéltek volna; azon végzik, hogy az új felkelésnek nem lehet más a katonai vezére, mint Andrásy István. Ő a legderekabb hadvezető. Egy erős vár birtokában, mely gyülekezőhelyül szolgálhat a felkelő seregnek, ahol fegyvereket, ágyúkat kapnak. Vele mindent, nála nélkül semmit.

Kiegészíti a bizonyítékok sorát az ő saját levele Ghéczy Zsigmondhoz.

Ezt az egész szép bokrétát mind kezében tartja most a szép asszony. Csak oda kell azt nyújtania a táncosának, s lesz belőle egy olyan vérmenyegző, amilyent nem látott még Magyarország.

S aztán mi neki e bokréta valamennyi virágszála?

Tartozik ő megsiratni a Rádayakat, Esterházyakat, Sennyeyeket? Visel-e ő gyászruhát azoknak a halála miatt?

De hát az Andrásyakat!?

Valami fekete árnyék ott a háta mögött ilyeneket suttogott a fülébe.

„Hát éppen őtet? De miért? Mi ő neked?

Egy mulatótárs, aki ivott a poharadból, s aztán elhajította.

Mikor nyomorúságodban odamentél hozzá, kelt-e csak egy mosoly az orcáján a látásodra?

Nem engedte-e, hogy porba alázd magadat előtte, s térdeidre csúszkálj az ő halottja előtt, és bocsánatot kérj attól, azért a bűnödért, aminck fele az ő bűne volt.

Aztán hagyott futni a világba.

És az a két az úri siheder, aki a szemed közé bámult, s még csak annyira sem méltatott, hogy jöttében, mentében egy betanult 'treshumble serviteurt' intézzen hozzád, hanem lenézett kevélyen.

Hejh, hogy kidobhatod őket egy kesztyűsapással az egész várukból! Mehetnek ők idegen ajtókra.

És magát azt a csodatevő szentet, aki holta után lett fölöttes győztes, hogy leszállíthatod katafalktrónusáról, eldugva a föld alá, ahol a hazája, s magad járhatasz aztán végig a termeken, amikben ő osztotta egykor kegyeit a hódoló népségnek. Te lehetsz a vidék élő jóltevője! Ha meghalsz, tehozzád járnak majd búcsúval a népek!

Hadd vesszen Andrásy István is a többiekkel együtt!

Kettő áll a kockán: vagy az ő feje, vagy a tied!

Tudod, hogy mi vár rád? Fejedet lesújtják, ha ezeket nem adod váltságul!”

Az az átkozott árny úgy suttogott, úgy csábítá, úgy rémíté, úgy ingerlé úgy kecsgeteté váltig. — A gyertya kanóca megkoppantatlan izzott előtte, elgombásodva.

Aztán eljött hozzá egy másik szellem: fényes arccal, égi tekintettel; egy szárnycapása elűzte a rémet.

A nő fogta az első levélet, Andrásy Istvánét s a gyertya fölé tartá. A papír lánggra lobbant, hagyta azt égni a végső csücskéig, azt is feldobta a tenyerével a levegőbe, hogy a végső rongya is elégjen, a fekete hamv, vándor szikráival mint egy csillagos szemfödél szállt lassan alá a földre.

De a többi levél is mind tele volt Andrásy veszedelmével.

Egyenkint valamennyi mind ott hamvadt el a gyertya lángjánál.

Csak az utolsó volt már meg: a Sréter Jánosé. Ez a főúr őt egyszer keservesen megsértette, rossz nőnek nevezte, nyilvánosan bevádolta, hát ezt mit sajnálja? Ez az egy legalább fizessen meg a többiért.

— Nem! Nem! Nem árulok el senkit.

Az utolsó levél is elégett az ujjai közt.

Akkor letérdelt a földre, összeseperte a papírhamvakat és mind egy levélborítékba gyűjtötte.

. . . . Künn az ajtó előtt állt egy férfialak; egy facipős barát, aki azt az egész jelenetet kileste, a júdáslyukon keresztül.

Mikor a papírhamvakat összegyűjté Juliánna, felnyitotta az ajtót, s ki akart rajta menni, azzal a szándékkal, hogy az egész papírmaradványt a kályhába veti, ami kívülről fülök.

Csaknem elsikoltá magát, mikor a kapucinust maga előtt látta.

Hanem az hirtelen a szájára tapasztá a kezét, s visszatolta a szobába, újra bereteszelve az ajtót. Akkor felveté az arcáról a csuklyáját.

— Pelargus! — hörgé Juliánna, félig ijedten, félig örömmel.

— Ne mondd ki a nevem.

— Mi dolgod itt?

— Az, hogy téged megöljelek!

— Hát tedd sietve.

— Mi volt az, amit most elégettél?

— Láttad?

— Itt néztelek az ajtón keresztül.

— Csitt! Az összeesküvők levelei voltak.

— Megsemmisítetted őket?

Juliánna odaadta a kezébe a hamuval telt borítékot.

— Nincs ellenük semmi bizonyíték többé.

Pelargus elejté a csuhája bő ujjába rejtett háromélű tört, s aztán térdre esve, megcsókolá az asszony ruhájának a szegélyét. „Édes szentem!”

— Ne időzz itt! — suttogá Juliánna —, mert mindkettőnket elveszítesz. Fuss rögtön az atyámhoz, és mondd meg neki, hogy minden el van árulva, *fusson, ameddig a két szeme lát*, az uramat is ejtsd útba, mondd: ő ne féljen semmitől, a kisfiamnak vidd ezt a csókot.

Végre tehát Pelargus is megérte, hogy kapott a bálványozott asszonyától egy csókot.

— Hát teved mi fog történni? — kérdezé Juliánnáától.

— Én nekem futnom kell innen, amerre a világnak nincsen szája. Igyekezek kimenekülni Sziléziába. Siess! Lépteket hallok, itt ne találjanak.

Akárki volt a közeledő, egy alázatosan kolduló baráttal találkozott, aki diákul köszön minden embernek, s a kezzeit a csuhája ujjából elő nem húzza.

Juliánna csak egy nagykendőt kapott a fejére, amivel magát cselédek módjára bebugyolálta, s azzal kisietett a folyosóra, le a lépcsőn, a rácsajtónál várt reá az a *másik* ember. Az meg a Pálffy János kéme volt, Juliánának csak egy tekintetet kellett rá vetni, hogy ezt kitalálja.

— Ugyan, édes földim — szólítja meg —, hol van itt egy olyan kocsmá, ahol jó cidert (almabor) lehet kapni. Itt nincsen.

— Majd én elvezetem az ifjasszonykát. Legjobb van a „Rother Hahn”-nál.

Juliánna hagyta magát odáig kísérni a kémthől.

A Veres Kakas volt a szállója valamennyi szekeresnek, aki Magyarországtól Sziléziáig a közlekedést fenntartotta. A nagy ivóterem tömve volt fuvarosokkal, akiknek a nemzetiségét már arról ki lehetett találni, hogy mit isznak. A hanákok előtt seres kancsó áll, a krikehájok előtt borovicskás kotyogó, a szárárevők előtt almaboros fakupa.

Ott bement a kocsmáajtón, s amíg a kém ott leste a visszatértét, azalatt ő a korcsmában összebeszélt egy hanák fuvarossal, jó pénzt adott neki, s a hátulsó ajtón kisonva, a hanák nagy ernyős szekeren szépen kikocsizott a kapun keresztül.

Szerencsésen kimenekült Pozsonyból, anélkül, hogy a sorompónál feltartóztatták volna.

Titkolózónak nem lehet nevezni a szökését, aki hanák szekéren utazik, mert annak minden lószerszáma úgy tele van rakva rézcsattogókkal, s még azon felyül a tengelyein nagy acél pengők csörömpölnek, hogy annak a járását félóránnyira meg lehet hallani, mi arra jó, hogy a szűk hegyi utakon a kitérőnél bevárja egyik szekér a másikat.

Egész Mariathalig jutott már. Útközben megalkudott a fuvarossal, hogy őt egész Sziléziáig elszállítsa.

Mikor Mariathalból, egy etetés után, továbbindultak, még a falu végi keresztet sem hagyták el, amidőn egy Pozsony felől vágató lovascsapat utolérte a szekeret.

Korponayné régóta figyelt már a kocsiernyő nyílásain keresztül valami gyanús villogásra a hátuk mögött, a kardok csillámlása volt az a csillagok fényében. Nemsokára a sisaktaréjakat is kivehette az úti porfellegből. Üldözik!

— Megállj — kiálta a hanákra a csapatvezető.

Juliánna ismerte azt a hangot. Teste-lelke megdermedt tőle.

Sok olyan arc volt a világon, aminek megjelenése fölért a kísértetlátással, de azok között egy sem, amelyiktől annyi oka lett volna megijedni, mint ettől.

Ez Andernach lovag.

A kapitány felemelte a szekér ponyvaernyőjének leffentyűjét, s meglátva a szekér mélyén kuporgó asszonyt, hangosan felkacagott.

— Kisztihand, Madame! Van szerencsém újra találkozhatni kegyelmeddel. Ezúttal úgy hiszem, hogy nincsen itten a „du verfluchter Pintye Gregor meg a megbabonázott kantár!”

Hasztalan lett volna minden alakoskodás.

— Fordulj vissza — mondá Juliánna a fuvarosnak.

Ettől a perctől fogva rab volt.

AZ IMÁDSÁGOSKÖNYV

Ami ezután következett, arról már egy terjedelmes perirat aktái beszélnek.

A Korponay Ghéczy Juliánna felségárulási pere egyike a legnevezetesebb lélektani tanulmányoknak.

Hogy egy gyarló, veszendő asszony hogy tudott dacolni az ország minden hatalmasaival, hogy tudott kifogni minden törvénytudóin és ítélőbíráin.

Kigondolt egy mesét, egy regényt, amit egész következetességgel végigvitt, úgy, hogy nem lehetett semmi ellenmondáson rajtakapni. Pedig egy szó sem volt belőle igaz.

Megfordította a tényállást. Nem az általa megnevezett urak küldték azokat a leveleket Rákóczihoz, hanem Rákóczi küldte e leveleket azokhoz az urakhoz. De ő e leveleket soha sem adta át nekik, és így azok egészen ártatlanok.

Az egész összeesküvés vezérletét, szervezését mind Pelargusra fogja. Annak nem árthat vele: annak sem apja, sem anyja, sem felesége, sem gyermeke, sem háza, sem telke, az elviselheti az egész vád terhét. Ahol csak zendülés volt az országban, néha egyszerre több helyen is, az mind Pelargus műve volt.

Bámulatra méltó az egész védelme.

Okát adja igen szépen, hogy miért tartogatta ő ezeket a leveleket —, miután regényes jelenetekkel kiderítette, hogy miként jutott ezekhez egész ártatlanul. És azután, hogy miért égette el. S mikor azt kérdezték tőle, hogy mi volt hát azokban a levelekben, akkor azzal vágta ki magát, hogy diákul voltak írva, meg hogy titkos írásjegyekkel voltak szerkesztve.

Nem volt emberi bölcsesség, amely ki bírja forgatni állításaitól.

Egy pár levele maradt fenn, miket börtönéből írt férjének, azok tele vannak gyöngédséggel és nyugodt lemondással.

Mikor aztán az ítélmesterek kifáradtak a vallatásában, semmit sem bírtak belőle kivenni: kemény parancs érkezett le Bécsből, hogy a makacs asszonyt kínvallatás alá kell venni.

A judex curiae s az ítélmesterek remonstráltak e parancsolat ellen, hivatkozva a törvényre, mely nemesembert tortúra alá vettetni nem enged.

Ekkor a bécsi kormány elvette a pert a királyi táblától s delegatum judicium kezébe adta. Korponayné Pozsonyból Győrbe vitték.

Meg volt hagyva, hogy ha az elsőfokú tortúra nem használ, a másodfokút is kell alkalmazni.

Korponaynének tudtára lett adva, hogy kínvallatás alá fogják vetni.

Előtte való nap odaküldték hozzá a hóhérmestert, hogy mutogassa meg neki a kínzóeszközöket, s magyarázza meg azoknak a hatását.

Az egyik volt a hüvelykszörítő, a másik a hármás fakorona.

Juliánna hallgatta csendesen, hogy mi fog történni a szép fehér kezeivel, a szép sima homlokával. Talán örökre is meg fog látszani annak a nyoma. Örökre? Csak addig a palloscsapásig.

Hadd jöjjön minden egymás után!

Ezen az éjszakán nem bírta álomra lehunyni a szemét. A lélek gyötrelme még kízóbb, mint a testi fájdalom. Vajon tud-e majd erős maradni?

Alig várta, hogy vigyék hát már a bírái elé.

Mikor a hüvelykszörítókat rásrófták a kezeire (azokra a sokat csókolgatott szép kezekre), szemtől szembe gúnyolta bírjait, hogy csak ennyit tudnak, ez a mesterségük? A kérdéseikre nem felelt többé semmit.

Ekkor aztán a második fokú kínzást alkalmazták nála, amit krónikáink „a hármás fával megkoronáztatás” címe alatt emlegetnek. Ez három összekötött fahasábból állt, amit a vattolt fejére tettek s aztán lassankint mindig összébb húzták zsineggel a három fa végeit, hogy az a közbeszorított koponyát folyvást jobban nyomta.

Pokolbeli kín volt.

S az egész kínzás alatt folyvást kacagott a nő.

Akármit kérdeztek tőle, nevetés volt a válasz.

Csak azt szerették volna belőle kivenni, volt-e azokban a levelekben Andrásy Istvánnak a neve felhozva.

Kacagott rajta.

A hóhér még egyet csavart a háromfás koronán.

Ekkor aztán ájultan rogyott össze.

Mikor életre locsolták, s ismét eszméletéhez tért, azt mondá a bírónak, hogy csak hozzák elő hamar a többi kínzószerszámokat is, amik a harmadfokú tortúrához valók. Óhajtana rajta keresztülesni.

Elszörnyedtek a példátlan megátalkodottságon. Ehhez hasonló megtörhetlen lélek még férfitestben is ritkán lakott valaha.

Visszavitték az asszonyt a börtönébe.

S aztán ítéletet tartottak fölötte.

A meghozott ítélet maga egy kis opus.

Semmi vétséget nem lehetett rábizonyítani. Bűne az volt, hogy *hazudott, költött mesét mondott, nem akarta az igazat másokra kivallani.*

Ezért halálra ítélték.

Amely napon az ítéletet kihirdették előtte, diák nyelven, amiről ő azt állította, hogy nem érti, figyeltek az arcára, vajon nem változik-e el, mikor e szót meghallja „capitis plexio” („fejvesztés”)? — Ekkor sem árulta el magát, pedig tudott jól diákul. Megmaradt az arcán a szokott alázatossággal vegyült gúny.

Azt kérdezték tőle, akar-e a trón elé kegyelemért folyamodni.

Azt felelte: „Nem”.

Akkor aztán nem vitték többé vissza a börtönébe, hanem a siralomházba.

A városházának egy kis földszinti szobája volt az, melynek ablakából a piacra lehetett látni.

Az ácsok rögtön hozzáfogtak a vérpad felállításához, Juliánának lehetett azt nézni.

Hogy róják az egyik gerendát a másikba, hogy helyezik el a közepén azt az alacsony tölgyfa széket; a környékét behintik vastagon homokkal. Az a homok az ő vérét fogja felinni.

Egy kóbor kutya odamegy szaglászni. Az egyik ácslegény oldalba rúgja, durván kacagva: „Coki kutya! Nem tudsz holnapig várni?”

Aztán megszólal a városháza tornyában egy repedt harang. Az utcán zsvaj támad; gyerekhad, csöcselék fut, ocsmány kiabálással egy lovag után, aki kocogva vágat végig az utcán: a görhes, szeplős gebe egy összegöngyölt lóbórt hurcol maga után, ami kötéllel a farkához van kötve. Egy csomó hajfűrt húzódik utána a sárban, ami a burokbul kimaradt. Valami kivégzett embert hurcolnak a vesztőhelyről a temetőbe; akinek a büntetéséhez még az is hozzátartozik, hogy végigseperjék vele az utcát.

Juliánának egész teste összeborzad. Holnap talán őt is így fogják hurcolni.

Most egy magas látogató érkezett hozzá: maga Pálffy János.

Jóindulatot mutatott iránta: csupa nyájasság volt.

— Látod, szegény asszony, hogy hová jutottál? Érdemeket gyűjtél, s azoknak az eltitkolásával magadat elvesztéd. Én íme elhoztam az ítéltednek mását magyarrá fordítva, hogy megérthessed, mire vagy ítéelve.

— Jól tudom: halálra. Itt látom, készítik a katafalkomat.

— Gyalázatos halálra, aminek a szégyenfoltját örök időközön át semmi le nem mossa az ivadékaidról. Ahelyett, hogy grófi, bárói koronát szereztél volna a fiadnak: hoztál a fejére országos gyalázatot, megvetés állapotját. Magad egy szavaddal tehetted volna őt nagyvá és boldoggá, fényes úri család törzsökévé; de te inkább tartoztál hűséggel a bűnösöknek, a békeháborítónak, az ország megrontóinak, a rablóknak, gyújtogatóknak, mint a te koronás fejedelmednek, a te szegény nyomorgatott hazádnak s a te árva családnak. Ember ítéletét már megkapád, Isten ítéletét még ezután várd magadra, hogy ilyen rossz-szívű anya voltál. Akárhon legyen a helyed a másvilágon, gyermekednek átka fel fog ott keresni, s nem hágy nyugodni még alvó porodban sem.

Juliánna meg volt rendülve e szemrehányásra.

— Mit tehetnék mást?

— Még most is tehetnél. Még most is megfordíthatnád magad és fiad sorsát, a király kegyelme oly magasra fogna felemelni, amilyen mélyre letaszít haragja.

Juliánna arca, egész alakja elárulta a lelkében kelt tusát.

— Magad is olyan fiatal vagy még, szerető urad van. El tudod őt hagyni?

Igaz! Az élet nagyon szép.

— Nem lesz az én uramnak bánatódása miattam? — kérdező a főúrtól.

— Azt nem mondhatom meg. De bizonyos, hogy makacságod díját az egész családod fogja megfizetni. Te elvágod hamar: egy pallosütéssel ki van elégítve a sorsod. De mi lesz a gyermekedből? Pedig milyen nagyon szeretted.

— Ne szerettem volna bár, most nem volnék itten.

— Szeresd egészen, s kiszabadulsz innen.

— Nincs már hitem emberek szavában. Ha megtartották volna azok, akik hatalmasok, minden ígéreteiket, nem történt volna az meg, ami megtörtént. Hiszen írásba volt adva, király pecsétjével megerősítve, mégis elvetették; azt mondták, semmi

az! Keress magadnak új érdemeket! Hát minek küldtek el, hogy keressenem? Ezt találtam.

— Nem igaz! Megtaláltad, amit kerestél. Az egész titokban szótt-font összeesküvést. Kezedben volt minden bizonyítványával. De te azokat elégetted! Milliókat érő kincseket adtál a lángok martalékaul. És még most is úgy vagy, mint Sybilla volt a könyveivel. A megmaradtért is kérhetted azt az árt, amit az elégettetekért követeltél volna. Most már csak az összeesküvők neveit kell felfedezned, s célt érsz. Ha ezt a titkot magaddal viszed a másvilágra, lappangó tüzet hagysz itt a hazádnak; ami ha fellobban, nagyobb pokol lesz a te lelkednek, mint maga a gyeheña.

Juliánna meg volt rendülve ez utolsó szavakra.

Hiszen a hazaszeretetnek is két pólusa van.

— Küldjön kegyelmességed hozzám hitembeli lelkész. Lelki istápolásra van szükségem e nagy szorongatásomban.

E szó megtérésre mutatott.

A főúr azzal az ígérettel távozott el, hogy teljesíteni fogja az asszony óhaját.

Hogy mennyire terjed a főúr jóakarata, azt nemsokára tapasztalható az elítélt.

Alig telt bele egy óra, hogy őt elhagyá, ismét felnyílt a siralomház ajtaja; de a porkoláb helyett a fürmender jött be hozzá; háromszor is hátrakaparva a lábával tiszteletteljesen, s tudatá vele, hogy más kényelmesebb szobába fog átvezettetni.

Az a szoba az emeleten volt.

Annak az ablakából is le lehetett látni a piacra; de az ijesztő látvány mégsem tolakodott olyan közvetlenül a szem elé.

A cserébe kapott szoba egész ódon pompával volt bútorozva; ahogy az magas vendégek számára készülhetett ekként, aminők Győr városát gyakran látogatták.

Volt benne kényelmes mennyezetes ágy, selyempárnákkal, üveges szekrény, aminek karikáin keresztül meg lehetett látni,

hogy függőpecsétes pergamenek vannak benne. A falra volt akasztva egy nagy velencei tükör, köszörült üvegrámában.

Az elítélt nő nem állhatta meg, hogy bele ne tekintsen abba a tükörbe. Majdnem azt kérdezte, ki ez a szép asszony? Az a veres vonal a homlokán, amit a kízó korona hagyott hátra, még nem is áll rosszul. Olyan, mintha egy homloknásfa volna. Hát ez a szétbomlott haj? Bizony régen nem volt megfésülve, nap-nap óta csak a tíz körmével tépte, lelki-testi kínlódásaiban. Az asztalkán a tükör alatt pedig volt egy elefántcsont fésű; — mintha a számára lett volna odakészítve. — Asszony volt, mikor tükröt látott, nem állhatta meg, hogy le ne bontsa zilált haját, s meg ne fésülködjék.

Milyen szép selyemzuhatag!

De kár lesz ezt a hóhér ollójának adni!

Mikor elkészült a haja befonásával, szétnézett a szobában.

Ez nem börtön, ez nem siralomház.

A szögletben nagy állóóra ketyeg. Genfi remekmű, ami az órákon kívül a holdjárást, napfelköltét, még az évszakokat is mutatja. Olyan emberek számára való óra, akiknek hosszú idejük van még élni. És neki már csak egy napfelköltét fogja ez az óra mutatni? Az ő földi világa már csak óranegyedekre van felosztva.

Kereste, hogy mivel ölje el ezt a kis időt még. Hisz a halál előtti órák rettenetes hosszúk!

Az üveg szárnyajtós szekrényben benne feledték a kulcsot.

Talán szándékosan hagyták benne.

Felnyitotta, belenézett.

Mindenféle pergamenek voltak annak fiókjában egymás mellé rakva úgy, hogy a zsinóros pecsétek tokjai alácsüngtek.

Egyet-kettőt elővett belőlük.

Nevezetes okiratok voltak azok.

Donációs levelek, hű magyar főurak számára.

Új, fehér volt még mindenik pergamen, az iniciálékon ragyogott az arany, az aláírásról még le sem hullott a porzó. Csak a dátum hiányzott valamennyiről.

Azokat az urakat mind jól ismerte Juliánna, akiknek a nevei aranybetűkkel voltak a pergamenre írva, neki csak az ujját kellett volna végighúzni némelyik név alatt, hogy az aranyozás vérpirossá váljon.

Ezek élni fognak, hírük magasra nő, családfáik szerteágaznak a jövő századokban.

És ő ezeket a családfákat úgy téphetné most ki fél kezével, mint ahogy az érett kendert kinyövik a földből!

Szépen összehajtogatta, visszarakta valamennyit.

Mikor aztán a legeslegutolsó pergament is szétnyitotta, majd kiejtette azt a kezéből: a két térde megroskadt alatta.

Nem akart hinni a két szemének; azt vélte, kápráznak; az ablakhoz futott az írással.

Reszketett a kezében a pergamen, az az arannyal írott név úgy táncolt a sok egymásba folyó betűsor közepében.

„Korponay Gábor!”

Ez az ő fiának az adománylevele!

Ez nem érzékcsalódás, ím ide van írva.

Hiszen nincs több Korponay Gábor a Garamszeghiek közt, egyedül az ő fia; őneki van ajándékozva, amiről anyja álmodott, a szép sztropkói uradalom, nemcsak az, egy üres sor van utána hagyva, ami még betöltetlen: — és a mágnási rang!

Talán csak tréfa ez?

Nem lehet. Ott van aláírva a király neve és a kancellárjáé, csak a kelet napja hiányzik róla, mint a többiről mind; de a hely már fel van írva: „Pozsonyban”.

Az országgyűlés berekesztésével lesznek ezek kihirdetve.

Azt hitte, hogy álmodik.

Talán az a veres vonal ott a homlokán nem is a kínpad emléke, hanem igazi gyémántos feroniére?

Ekkor elkezdte elejétől végig olvasni azt a talált okiratot.

Ez aztán feléleszté.

A királyi adománylevelekben fel szokták sorolni azokat az érdemeket, amiket a megjutalmazott a trón szolgálatában szerzett, örök emlékezetnek okáért.

A kis tizesztendős Korponay Gáborkának halhatatlan emlékü érdeméként az volt feljegyezve, hogy volt neki egy anyja, aki az országot fenyegető nagy kiterjedésű összeesküvést felfedezte, s annak részeseit a büntető igazság kezébe szolgáltató.

Tehát azért hozták őt ebbe a szobába, hogy ezt a levelet megtalálja!

Csak lerogyott egy karszékre az asztal mellé, mereven bámulva abba a kiterített írásba.

És ezalatt újra megjelent az a sötét árny Juliánna előtt, aki azt suttogja, hogy milyen édes az élet — még mások halálának az árán is!

Végigvonultak a lelke előtt a múlt élményei és álmadozásai. Miket remélt, miket szenvedett? Mennyi küzdése volt egy csábító cél felé: miket áldozott fel érte? — És most, mikor oly közel áll a célhoz, hogy azt már a kezével elérheti, a fejére felteheti, inkább hagyja levágnatni ezt a kezét, ezt a fejét! — Hát nem bolondság ez?

Ha az eddigi koholt mese helyett elmondaná az igaz történetet, milyen nagy érdemet szerezne magának, egész ivadéknak a hatalmasok előtt.

Künn az ácsok szekercéje csattog, akik a vérpadot építik. Pedig milyen szép derült az ég.

És neki már holnap meg kell halni.

Meghalni gyalázatos halállal, hóhér pallosától, bámuló néptömeg látványosságául.

Mit tegyen? mit mondjon?

Egy emlékezetébe jutó szó borzadotató végig a lelkét.

Mikor a vén apja elbocsátá őt az útra azokkal a veszélyes levelekkel, így szólt hozzá:

„Ha pedig teneked valaha az az átkozott gondolat támadna a lelkedben, hogy ügyünket, amit rád bízék, elárulod: amely pillanatban ez a gondolat megfogamzott, abban a pillanatban oltsa ki az Isten a te fiadnak az életét!”

Ha az ilyen átokmondásnak fogamatja volna!

Még nem tudott kiszabadulni az örvényből, mely lelkét magával sodorta.

Vissza-visszatette azt a pecsétes írást az üvegszekrénybe; meg-meg elővette, újra elolvasta.

Végig-végigjárta a hangos szobát, nagyokat ijedve maga magát, ha a tükörbe tekintett.

Este lett az idő, midőn újra zörögtek az ajtaján, Pálffy János tért vissza, a lelkészt is hozta magával.

A lutheránus tiszteletes fiatal ember volt, csak segédlelkész még, maga az esperes, a győri pap nem jöhetett holmi akadályok miatt. Ő maga is be volt börtönözve perduellio vádja miatt, amit ráköltöttek az ellenségei, egy hirtelen került ifjú teológus supplálta addig.

Jámbor, alázatos fiú volt, arca halavány, teste sovány a sok tanulástul; az egyik válla is magasabban áll, mint a másik, a sok írás miatt.

Juliánna összerezett, mikor a hozzálépő káplán arcába tekintett.

Pelargus volt az.

Pelargus, aki ellen hét vármegye tart hajtóvadászatot, s aki azalatt Luther Márton bő kantusában, azt az asszonyt jó vizsgátni a börtönébe, aki az egész összeesküvés terhét az ő fejére halmozta.

Rszketett minden tagja az asszonynak.

— Isten malasztja szállja meg lelkedet! — szólt kenetteljes hangon az ifjú.

Juliánnát nem bírták a lábai, leroskadt térdére.

Ítéelő bírāja vagy őrangyala érkezett-e most meg?

Pelargusnak egy fekete táblás imakönyv volt a kezében. Ezt elébb a jelenlevő főúr elvette tőle, és ugyan átvizsgálta, nincs-e benne valami eldugott cédula vagy a margóra írt jegyzet? Nem talált benne semmi gyanúra méltót, s visszaadta neki az imádságos könyvét.

Az ifjú aztán felnyitotta azt egy helyen, s odanyújtá a könyvet így kinyitva a térdeplő asszonynak.

Amint az beltekintte az imakönyvbe, egyszerre ráhanyatlott arra az arcával, s elkezdett hangosan zokogni.

A könyv e fejezetnél volt felnyitva:

„Imádkozás egy megholt gyermek mennyei üdvéért.”

Megholt a gyermek!

Ez volt az utolsó fonál, ami a világhoz kötötte, most ez is elszakadt.

Pelargus azért jött, élte veszélyeztetésével, hogy ezt hírül adja.

És a szíve közepén talált anyának még csak jajgatni sem szabad; még azt sem mondhatja: „Szegény kis pulyácskám! szegény kis árvácskám; de nagyon sietnél! énnekem de nagy fájdalmat okoztál!” — Nem szabad jajveszékelnit, hogy el ne árulja az izenethozót.

Ott lehet már a függőpecsétetes pergamen! Ragyoghat már az a gyermeknév az aranytul! Ha a szemei nem ragyognak többé!

— Fordulj Isten színéhez, leányom — rebegé Pelargus. — Az ő irgalma minden földi fájdalmat meggyógyít.

Juliánna letörle könnyeit, s aztán csendesen, magában végigolvasá a megholt gyermek mennyei üdvéért könyörgő imát.

Akkor összecsukta a könyvet, s visszaadta a káplánnak. Pelargus azt mondá, hogy csak tartsa meg azt: keresse benne vigasztalását.

A főúr azért volt ott, hogy a lelkész és az elítélt közötti szóváltást ellenőrizze és följegyezze.

Nem sok feljegyezni valója volt.

— Szabad-e izenetet küldenem az én lelkem jó uramnak a káplán úr által?

— Teheti.

— Kérem tiszteletességedet, ha összejön velem, mondja meg az én egyetlen édes jó uramnak, hogy a szívemben nem lakozott soha senki őrajta kívül; s amit vétettem ellene, bizony megbüntetett érte engem az én lelkem.

— El fogom neki mondani.

— Ha pedig az én édes uramatyámmal találkozik kegyelmed. . .

Itt a szavába vágott a főúr.

— Azzal ugyan a káplán úr nem fog találkozni, mert az elszökék vala, a sáfrányillatot megérezve, Lengyelországba.

Juliánna megkönnyebbült szívvel sóhajta fel. Tehát az atyja megszabadult.

Az állalkész készsorítása mondott neki valamit.

— (Találkozni fogok velem. Tudom, hogy mit mondjak neki.)

— Hát a kis fiának nem izen kegyelmed semmit? — kérdezé a főúr.

— Annak azt izenem. . . — rebege az asszony — . . ., hogy nemsokára együtt leszünk, megdicsőülve mind a ketten, s aztán soha el nem veszítjük többé egymást.

Ezután a káplán részesíté a nőt az utolsó úrvacsorájában, amit magával hozott.

Akkor felállt a nő térdéről, s odafordult a főúrhoz.

— Kegyelmes uram. Én Isten kezébe tettem le sorsomat. Lelkem kész megtérni mennybéli uramhoz. Semmi szavam nincs többé földön lakó urakhoz.

A főúr elszörnyedve kiálta fel:

— Te makacs, megátalkodott asszony! Menj hát vesztedbe, ahová indultál!

Juliánna a káplánhoz szólt még.

— Holnap hajnalban kísérni fog még tiszteletességed utolsó utamon.

Ezzel bezárult rá az ajtó.

Magára maradt.

Semmi tusakodás nem volt már a lelkében. Ha a kedves fiú elköltözött, mi van még ezen a világon szeretnivaló?

Áhította már a halált.

Elővette az imakönyvet; de nem tudott belőle mást imádkozni, csak azt az egyet. A többinek nincs semmi értelme rá nézve, csak ennek az egynek.

Úgy találta ott a hajnal ébren, imádkozva.

Már éjfél után elfoglalta a katonaság a tért, négyszög sorfalat képezve, a külső tért ellepte a népség.

A hóhér és legényei elfoglalták a vérpadot.

Kitekintett az ablakon. Látta maga előtt a piacot, a vérpadot. Nem rettenté meg semmi többé.

Hisz ni az az emelvény? A Jákob lajtorjája, mely az égbe vezet.

Mi az a fényes kivont pallos? A mennyország kulcsa!

Mik azok a hóhérlégények a zöld ruhákban? Az Úr angyalai, akik az utat egyengetik.

Mi az a fekete koci odalent, azzal a daróc takaróval? Az Éliás tűzsekere.

Elvesztette már a halál minden félelmetességét. Nem kívánatos a nap feljövele többé.

Útheti az óra az utolsó negyedet!

Készen várták.

Tompa dobörgés mellett jött elő a hivatalos gyászkíséret, közepette alabárdosoktól közrefogva az elítélt. Szép sűrű, sárga haja magasra volt feltűzve a fején, kérte, hogy azt ne vágják el, ő maga feltűzi olyan szépen, hogy nem fog akadályul lenni.

Olyan fennkölt tekintettel járult előre, mint egy rózsakirályné, akit megkoszorúzni visznek, fél karjával Pelar-

gus vállára támaszkodva, s az imakönyvet kebléhez szorítva.

A vérpad lépcsői elé érve, még egyszer megállították, hogy a törvényszék jegyzője az ítéletet felolvassa előtte, az egész néphallatára.

Az ítélet felolvasása után megfogta a kezét a törvényszék ítélőmestere (Győr megye alispánja) s utolsó kísérletet intézte hozzá:

— Szerencsétlen asszony! Térj lelkedbe és valld meg a tiszta igazságot. Kegyelem vár érte!

Juliánna elrántá a kezét.

— Ne vesztegessük az időt. — Sietek. — A fiacskám vár!

S azzal minden másra-támaszkodás nélkül, gyorsan felhágott a vérpad lépcsőin, s nyájasan üdvözölve a bakót, leült a számára odatett alacsony tölgyfa székbe, az imakönyvét pedig odaadta a kísérő káplánnak.

A hóhér egy ollóval levagdala hófehér nyakáru azokat a göndör aranyfürtöcskéket, amik művészetének akadályul szolgálnának. Pelargus azokat mind összeszedegette s elrakta az imakönyvbe.

Valamennyi dob elkezdett pörögni a téren, „Fiacskám! jövök már!” — suttogá az asszony; valami villámlott a fényes napsugárban, s már akkor ott volt, ahová vágyott.

— — — — —
— — — — —

És egy egész rémséges összeesküvésnek a titkát mind magával vitte.

Száz főúr, tízezer nemes és egy egész ország szabadult meg az üldöztetéstől.

UTÓHANG

Nem volt igaz a kisiúrról szóló halálhír.

Ezt csak Pelargus találta ki, azért, hogy az utolsó órák nehez próbájában megőrizze az imádott asszonyát az elbukástól. Tudta, hogy ha a fia halálhírét hozzák neki, akkor erős marad, elszánt a halálra.

Megígérte pedig, esküvel fogadta, hogy tisztára mossa ennek az asszonynak a nevét, ha kell, annak kihulló vérével.

A kis Korponay Gábor nagy ember lett, testben, lélekben és rangbeli állásban; híres nevezetes családnak a feje.

Hanem Andrássy Istvánnak a fiát, azt a legkedvesebbet csakugyan elvitte rövid időn az a titokteljes kór, aminek a számára nem termett orvosság e földön.

E második csapás után, a nagy, történelmi nevezetességű ember egészen elmerült a világra nézve.

Azt a csodálatos halottat az üvegfüdélű koporsóban átszállították a váraljai templom sírboltjába. Száz éven keresztül volt az a köznépek búcsújárás tárgyá; emlékét a népajk tartotta fenn.

Csak ennek a századnak az első tizedciben hatott fel a népmonda a várlakba is. Ekkor keresték föl a bámulatkeltő halottat a családtagok a falusi templom kriptájában, ahonnan aztán nagy ünnepélyességgel szállíták fel ismét Krasznahorka várába; hat férfitagja az Andrássy és rokon családoknak emelte a vállán a koporsót, egész fel a hajdani nyugvóhelyéig; a csendes kis szobáig, ahol Serédy Zsófia egykor a kisiával levelet íratott a veszélytől fenyegetett apjának.

Most ott alussza tovább az örök álmot, mint egy látható szimbóluma a feltámadásnak.

Az a másik asszony pedig ott él most is a lőcsei bástya rejtett ajtaján.

Elmondtam, amit a krónikák a két nőről és az ő világukról feljegyeztek; hozzá illesztettem, amit saját lelkem látott; nagy szeretettel foglalkoztam velük, s szinte fáj magamnak, mikor azt kell mondanom, hogy a történetnek vége.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

- It Irodalomtörténet
ItK Irodalomtörténeti Közlemények
JKK a jelen kritikai kiadás
MBiblSzeⁿ Magyar Bibliofil Szemle
MikszáthKrk Mikszáth Kálmán összes műveinek most folyó kritikai kiadása
N Nemzet
NK Jókai Mór összes művei. Nemzeti kiadás. 1–100. k. Bp. 1894–98. A lőcsei fehér asszony. 71–72. k. 1897. 1. k. 229 l.; 2. k. 286 l.
sh. sajtóhiba
Sz Századok
VilFigy Világirodalmi Figyelő
[szögletes zárójelben] a sajtó alá rendező kiegészítései
A regények és novelláskötetek lapszámait — ha külön nem jelezzük — az NK-ból idézzük.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

(A JKK szöveg sajtó alá rendezésének általános elveit l. *A lőcsei fehér asszony* első kötete szövegváltozatainak bevezetésében, a kiadásokra, keletkezésre és irodalomra vonatkozó résszel együtt.)

Lap: Sor:

- 5 : 23 *hog*y asszonyok (NK: *hog*y *az* asszonyok)
 6 : 3 *hó*dító (N: *bó*dító)
 7 *fő*kötő *bá*bot (N: *fő*kötőő *bub*ot)
 13 *tű*zhelyét (N: *tű*zhelyet)
 21 *mon*da Miklós (NK: *mond*á Miklós)
 7 : 2 *egy*általában (NK: *egy*általában)
 16 *ú*gy *köny*örgött (NK: *s* *ú*gy *köny*örgött)
 26 *bizony*os; *mer*t *hiszen* nem (NK: *bizonyosan* nem)
 33 *tagadni a* mai (NK: *tagadni e* mai)
 8 : 33 *meggyull*adt (NK: *meggyul*adt)
 9 : 18 *bacil*usai (N; *bac*cilusai, 1885; KK: *bacill*usai)
 10 : 2 *Strac*enó-völgy (NK: *strac*enói völgy)
 11 : 14 *levén ár*va (NK: *levén ár*va)
 13 : 27 *Dob*sina *közt* (NK: *Dob*sinán)
 14 : 10 *medá*lyt (NK: *medá*lt)
 17 *medá*lyért (NK: *medá*lért)
 16 : 4 *kiszök*ött *a* (N: *kiszök*ött *mellő*le)
 7 *volna az* (N: *volna belő*le az)
 17 : 19 *földrő*l (N: *földő*n)
 18 : 11 *irám*körömmel (NK: *iram*körömmel)
 13 *szarvasmarh*ák (N: *szarvasn*ak *a*)
 13, 16 *esz*encia (1885; NK: *ess*entia)
 33 *felel a* *fiú* (NK: *felel*t *a* *fiú*)
 19 : 33 *bet*eg (N: *bet*egék)
 20 : 10 *azt* kérdezte (NK: *ezt* kérdezte)
 12 *ágyú*nkkal (N: *ágyú*nkkal)

Lap: Sor:

- 20 : 31 atyátok (N: atyjátok)
32 Szomolnokon (1885: Szomonolkon — sh.)
- 21 : 18 s az anyja (NK: s anyja kezét)
24 behajtatni (NK: behajtani)
25 és a szemébe (NK: s a szemébe)
- 22 : 16 reszketett (N: reszkdett)
- 25 : 3 a másikban (NK: másikban)
- 27 : 17 a gyóntatóját (NK: gyóntatóját)
22 ordíta rá (NK: ordítá rá)
- 28 : 16 kiszenvedett (N: kiszenvedt)
- 29 : 12 azt költögeti (N: ezt költögeti)
13 ezt itten (N: azt itten)
- 30 : 16 kálvinista (N: kálvinista *palócok*)
barkók, *palócok* (N: barkók)
22 hogy csapatjai (N: hogy a csapatjai)
- 31 : 8 mormogja (NK: mormogta)
28 szabadságharcosok zászlóját (N: * alatt a következő megjegyzés olvasható: „Ámbár a bécsi történelmi kiállításon több császári zászló is látható volt ugyanazon korból a kétféjű sassal, éppen olyan bfborveres selyemből, a minő a Rákóczy-zászlóké volt
- J. M.”
- 33 bátyja (1884: bátya)
- 32 : 33 nagybátyját (NK: a nagybátyját)
- 34 : 8 jól lehetett ráismerni (N: jól rá lehetett ismerni)
17 megpillanták (NK: megpillantották)
31 megérinté (1884: megérintené)
- 36 : 14 a jobb keze (N: az a jobb keze)
27 Van olyan (NK: Van-e olyan)
- 37 : 12 ezalatt valamit (NK: azalatt valamit)
20 nem jön (NK: nem jó)
- 39 : 15 aki teljes (N: amely teljes)
22 Pálffy bán (N: Pálffy nádor)
- 40 : 29 ez az első (NK: az első)
az első (N: ez az első)
34 a sarkaiból (NK: sarkaiból)
- 43 : 33 hogy az még (NK: hogy még)
- 44 : 5 beszálló (N: leszálló)
21 otthonába (1885; N: otthonba)
22 elébb (N: előbb)
33 sietett látogatást (N: sietett nála látogatást)
- 45 : 23 vert embernek (1885: vert embernek)

Lap: Sor:

- 46 : 8 ez a szép munka (NK: ez a munka)
19 pillantást (N: szempillantást)
21 saját erényét (N: saját maga erényét)
29 többé: csak (N: többé: az csak)
31 volna nagy baj (N: volna baj)
- 47 : 10 hölgyek iránti (NK: hölgyek iránt)
18 dr. Cornides (N: dr. Prokopius)
- 48 : 14 Hammer und Glockét (N: Himmer und Glockét — sh.)
- 50 : 15 a bécsi futár átveszi (NK: a bécsi átveszi)
19 aztán úgy őrzi (NK: úgy őrzi)
22 a levelek borítékait (NK: a levelek borítékát)
- 51 6 enyém, tiéd, övé (NK: enyém, tied, övé)
8 összevissza volt (NK: össze volt)
12 jószágait (N: jószágogait — sh.)
24 színpadján (NK: színpadán)
32 amíg tüzes (NK: míg tüzes)
- 52 : 6 hűségét (NK: hűséget)
- 53 : 6 olyan nagy szolgálatokat (NK: olyan szolgálatokat)
8 megerősítésre (NK: megerősítésre)
- 54 : 5 cseh papnak (1885: eseh papnak — sh.)
- 55 : 6 Emberemlékezet (N: Embericmlékezet)
15 S ha kinek (NK: S ha valakinek)
- 56 : 18 átpártoltak (N: átpártoltak. A praedicatumát vallotta be neki.)
31 oda a nevéhez (NK: a nevéhez oda)
- 57 : 5 salva guardiát (NK: salva guardiat)
- 58 : 19 pászurat (NK: pázsurat)
- 58 : 8 nagyon nevetett (NK: nagyot nevetett)
10 járás-kelésében (NK: járás-kelésben)
17 gondoskodásokra (NK: gondoskodásotokra)
- 59 : 1 lefegyverzé (NK: lefegyverezé)
cordialisan (NK: kordialisan)
3 Eztán is (NK: Ezután is)
- 61 : 15 hemgetett (N: hengergetett)
- 62 : 28 kimeneteleért (NK: kimeneteléért)
33 kián ült (NK: künn ült)
- 63 2 bagósüvegét (N: bagósüveget)
4 karaffia (NK: kurafia)
19 óra alatt (NK: óra múlva)
22 Mért (NK: Miért)
- 64 : 23 hflak (NK: hfvlak)
24 elfelejti, hogy mi (NK: elfelejti mi)
28 Hánzi (NK: Hanzi)

Lap: Sor:

- 65 : 9 cserkészetének (NK: cserkészetnek)
67 : 14 leghatalmasabban (NK: a leghatalmasabban)
68 : 18 egy karmazsin színné (NK: a karmazsin színné)
69 : 9 et caetera (NK: et cetera)
70 : 1 schogy (NK: schol)
4 ezután (N: azután)
29 utóiratul volt néhány (NK: utóirattal volt néhány)
71 : 1 Akkor aztán (NK: Ekkor aztán)
17 s szót sem (NK: szót sem)
28 Andrassy István (NK: Andrassy)
74 : 5 elébb (NK: előbb)
19 fordulnak (N: fordul)
75 : 8 szeretik (N: szeretnék)
76 : 3 így volt (NK: így is volt)
77 : 9 fölséges úr (NK: felséges úr)
78 : 1 az elemszerű (N: ez elemszerű)
29 juhozz (N; 1885; NK: juhoz)
79 : 1 szíve megtenni (N: szíve hozzá megtenni)
80 : 1 monda (NK: mondá)
81 : 5 odaértve (NK: odaértve az állatok közé)
18 juhozz (N; 1885; NK: juhoz)
24 kámforos (N: kámforvizes)
82 : 20 mondá Krisztinának (N: monda Krisztinának)
83 : 14 valóságukat (N; NK: valóságukat)
15 Pálffy nádor (N: Pálffy Nándor)
84 : 18 aztán (azután)
85 : 10 lakházakkal (NK: házakkal)
17 kulacsokból (NK: kulacsukból)
86 : 3 túlbuzgóságukkal (N: túlbuzgóságokkal)
5 anyakirálynő (N: anyakirályné)
9 a szóharcban (NK: e szóharcban)
16 az angelus (NK: angelus)
18 Andernach Wilibald (NK: Andernach Wilibald)
87 : 17 állattal (N: állattal)
18 poggyászszekerek (N; 1885: podgyászszekerek, NK: podgyászszekerek)
33 beszéljek (NK: beszéljek)
88 : 13 kiálta rá (NK: kiáltá rá)
90 : 26 névaláírásdig (NK: névaláírásig)
91 : 13 Éjfél is itt volt (NK: Éjfél is volt)
92 : 12 híják (1884: híják, NK: hívják)
18 tűz volna (NK: tűz van)

Lap: Sor:

- 93 : 4 kiűzött (1885; kitűzött)
11 vetetni (NK: vétetni)
30 früstükölt (NK: fröstökölt)
- 94 : 15 a hintájával (NK: hintájával)
24 egy egész sereg (NK: egész sereg)
- 95 : 5 másodiktól (NK: másik)
- 97 : 7 egzergaziája (N: egzergaziója, NK: egzergázia)
30 a nyeregkápába (N: az oldaltáskájába)
tette, kulaccsal (N: tett, a dupla pisztolyait a nyeregkápába,
kulaccsal)
31 elemozsinával (NK: elemozsiával)
- 99 : 5 mértföld (NK: mérföld)
24 szikföldön (NK: szikesföldön)
28 igyekszik (NK: igyekezik)
33 segítőnk (NK: segtünk)
- 100 : 32 születés (NK: eleség)
- 101 : 10 Hogy a lovaimmal (NK: Hogy lovaimmal)
- 103 : 13 lábunkról (N; NK: a lábunkról)
- 104 : 2 hajdú menyecskének (N: kun menyecskének)
11 aszúborokkal (NK: asszúborokkal)
20 topogás (N: toppogás, NK: dobogás)
- 105 : 3 egy mértföldről (NK: egy mérföldről)
32 Dorka (N: Borka)
- 106 : 4 a lámpással (NK: lámpással)
6 ezalatt (N: azalatt)
7 kopasztotta (N; 1885; NK: koppasztotta)
12 piktúrán (1885: picturán, NK: pikturián)
23 kopasztott (N; 1885; NK: koppasztott)
24 Dorka (N: Borka)
25 tűz élesztésére (N: tűzélesztésre)
- 107 : 4 hagyma illata (N: hagymaillat)
- 107 : 14 avantgarda (N; 1884: avantgarde)
22 kiáltá (NK: kiálta)
galuskaszaggatást (1885; NK: galuskaszakgatást)
- 110 : 3 az a nyereg (NK: a nyereg)
8 parancsolatjában (NK: parancsolatában)
- 112 : 5 helyeken (NK: hegyeken)
9 előre baktató (N: előre buktató)
10 figyelmezteti (NK: figyelmeztette)
11 híják (1885: híják, NK: hívják)
nádgyökerekből (NK: nádgyökérből)
13 lóballódik (N; 1885: lobbálódik, NK: lóbbálódik)

Lap: Sor:

- 113 : 15 éjszakai (NK: éjszaka)
30 ló szügyéig (NK: lónak szügyéig)
34 szétlővelít (N; 1885; NK: szétlővelt)
- 114 : 20 mászlása (N; 1885: mászlása)
- 115 : 1 híják (1885: híják, NK: hívják)
21 hanem azután (N: hanem aztán)
- 116 : 25 Károlyi-kastélyban (N: püspöki kastélyban)
- 117 : 18 a nádor (N: nádor)
- 118 : 18 tízezer lakossal (N: százezer lakossal)
20 ellopta a (N: ellopta ez a)
21 még ekkora (NK: még akkora)
- 119 : 3 beeláthatott (NK: beláthatott)
6 azért (NK: ezért)
23 amiket a félkesztyű (NK: miket a félkezesztyű)
34 szaggatta (N; 1885; NK: szakgatta)
- 120 : 28 ez a kuruc (N: ez kuruc)
- 121 : 15 pocsolýába (N: pocsolába)
17 kinn (NK: künn)
25 Belékötött (NK: Belekötött)
- 122 : 5 én Korponay Jánosné (NK: Korponay Jánosné)
27 s ezzel (1884: s ezze — sh.)
- 124 : 5 cserzővargának (N: a cserzővargának)
11 Dorka (N: Borka)
18 nem az volt (NK: nem ez volt)
- 127 : 1 monda fogvacogással (NK: monda fogvacogással)
6 mindjárt (N: mingyárt, NK: mindgyárt)
10 mindjárt (N: mingyárt, NK: mindgyárt)
16 Pálffy bán (N: Pálffy báró)
19 azért a híres (1885: azért a híres — sh.)
28 kihúzta (N: kihúzva)
- 128 : 7 a menyecske leányát (NK: menyecskeleányát)
- 129 : 3 felfoghatni (NK: felfogni)
6 megérkezett ezóta (NK: megérkezett azóta)
19 előrehatolni (NK: előrehaladni)
24 oldalán áll (NK: oldalán állt)
34 partjára átvonul (N: partján átvonul)
a seregével (NK: seregével)
- 130 : 31 a zsebébe (NK: zsebébe)
- 131 : 8 a békekötés (NK: e békekötés)
17 poggyászszekér (N; NK: podgyászszekér)
20 Károlyi-palota (N: püspöki palota)
22 ostromzárló (NK: ostromzáróló)

Lap: Sor:

- 131 : 34 lélegzethez (N; 1885; NK: lélekzethez)
- 132 : 3 sugalhatta (N; 1885; NK: sugalhatta)
6 hamarább (NK: hamarább)
27 Mi I. József (NK: Mi első József)
- 133 : 8 1711-iki (N: 1811-ki)
9 május 1-ét (NK: május elsejét)
14 se búza, se bor (N: sem búza, sem bor)
18 csüggnék alá (NK: csüngnek alá)
- 134 : 15 megerősítenek *kit-kit* a (N: megerősítik a)
- 135 : 13 takarodót fújnak (N: takarodót fúnak)
14 eskületele (NK: eskütele)
29 lábait (NK: lábát)
- 136 : 3 mértföld (NK: mér föld)
8 Majthényben (NK: Majthényben)
9 közepén (NK: közepében)
31 fennmarad (NK: fenmaradt)
- 137 : 12 lerakott (NK: rakott)
17 fecskefarkban (NK: fecskefarkkal)
- 140 : 5 várva (N: rávárva)
- 141 : 2 feleségét (1885: felségét)
12 a maga kincsét (NK: e maga kincsét)
21 régóta jó (N: régen jó)
23 kölcsönözöm (NK: kölcsönzöm)
- 142 : 5 kacsingatva (NK: kacsintgatva)
9 mint afféle (1885: mint aféle)
vonogatta (N: vonogató)
- 143 : 17 akarlak szeretni (1885: akarlak szeretne — sh.)
21 haragvörösre (1885: haragvörösre — sh.)
25 extraszobájában (N: extraszobájába)
- 144 : 10 nyugasztalja (NK: nyugosztalja)
- 146 : 1 iktatást (N; 1885; N: igtatást)
24 ismerné azt el (NK: ismerné el)
31 állították (N: állíták)
34 Kézsmárk (N: Kézsmárk)
- 147 : 3 a furcsaságain (NK: furcsaságain)
8 hanem *ha* egy közülök (N: hanem egy közülök)
22 kapott meg (N: kapott még)
- 148 : 18 kedvéért (NK: kedvéért)
- 149 : 15 nem állhatta (NK: sem állhatta)
- 150 : 1 távirókelep (N: távirókalap)
9 négyfelé vágatni (NK: szétvágatni)
17 néhány nappal (NK: néhány nappal)

Lap: Sor:

- 150 : 18 *azt az időt* (NK: az időt)
34 *alatt is* (NK: alatt)
- 151 : 21 *Illésházy* (N: Ilyésházy)
22, 28 *Illésházy* (N: Ilyésházy)
- 152 : 3 *Illésházy* (N: Ilyésházy)
5 *atlétai vállakkal* (NK: atléta vállakkal)
15 *cicomázott* (N: csicsomázott)
- 153 : 9 *összetévesztenek* (NK: összetévesztik)
12 *redőik alól* (NK: redői alól)
16 *bronzremekmű* (NK; bronzremekmű – sh.)
17 *padlót* (N: pallót)
19 *egy ablakon át* (NK: az ablakon át)
31 *papagájoknál* (1885; NK: papagályoknál)
- 154 : 6 *cipője* (NE: csipője)
16 *ád elő* (NK: ad elő)
25 *uradalmat pedig* hárman (N: uradalmat hárman)
- 155 : 19 *kegyelmed* (NK: a kegyelmed)
I. József (1885; NK: I-ső József)
23 *tejhatalommal* (N: tejhatalommal)
- 156 : 13 *enyim volt* (NK: enyém volt)
21 *Géczy Zsigmond* (1885; NK: Géczy András)
23 *amért a farkast* (NK: amiért a farkast)
- 157 : 9 *izenethordója* (NK: izenethordozója)
13 *ez az asszony* (N: az az asszony)
15 *informálni a* (NK: informálni fogja a)
19 *erőtetve* (N: erőltetve)
- 158 : 5 *ápril* (NK: ápril)
29 *mondhatom, hogy az* (NK: mondhatom, igen)
- 159 : 16 *ilyen* (NK: ily)
23 *utánzott* (NK: utánozott)
34 *lángpírban* (NK: lángban)
- 160 : 19 *kigyógyulhatni-e* (NK: kigyógyulhat-e)
24 *szívéből azt* (N: a szívéből ezt)
- 162 : 2 *sziklafészket* (NK: fészket)
- 163 : 27 *amely az* (N: ami az)
32 *nehány* (NK: néhány)
- 164 : 12 *körül* (NK: közül)
16 *harminc* (N: harminckét)
21 *homlokzataikat* (NK: a homlokzataikat)
26 *felyül* (NK: felül)
28 *pázsittérek* (NK: pázsitterek)
32 *utasok* (N: utazók)

Lap: Sor:

- 165 : 1 nyugoti (NK: nyugati)
13 nagy dobon mennydörgő (NK: dobon mennydörgő)
a puffanását (NK: puffanását)
16 szekerrel behajtani (NK: behajtatni)
30 drabantoknak (N: drabantokkal)
- 166 : 3 pedig kapitány (NK: pedig hadnagy)
19 néptenger (NK: néptömeg)
- 167 : 5 kőerkélye (NK: kőerkély)
6 lekalapácsolták (NK: lekopácsolták)
7 körmei (N: a körmei)
14 képző (NK: képező)
14 épületek (N: úri épületek)
23 támad (NK: támadt)
- 168 : 1 s aztán (NK: s azután)
2 idők megszokott (N: idők divatja szerint olyan megszokott)
3 egy hajós (NK: a hajós)
4 fulladt (N; 1885 NK: fuladt)
7 a cifra (N: az a cifra)
- 169 : 12 aki most belé (N: aki belé)
21 Kegyelmes! Igazságos! (NK: Kegyelmet! Igazságot!)
27 szólni (NK: szólani)
- 170 : 4 szaggatja (N; 1885; NK: szakgatja)
15 az érzékeinek (NK: érzékeinek)
17 a Pálffy János, (N: az a Pálffy János, NK: Pálffy János)
25 létéről (N: lételéről)
- 171 : 23 urak, uraságok (NK: urak és uraságok)
- 172 : 6 azt mondták (NK: azt mondják)
15 diadalával úton-útfélen (N: diadalával Juliánna úton-útfélen)
24 fulladni (NK: fuladnia)
34 lánykát (NK: lánykát)
- 173 : 5 s a piacon (N: a piacon)
22 beszédebe állt volna (NK: szóba állott volna)
25 bókolt felé: Agyiő (NK: bókolt, agyiő)
- 174 : 14 hegyszakadékokon (NK: hegyszakadékon)
* 24 feje vétele (NK: fejevétele)
- 175 : 12 Báthory György (NK: Várady György)
29 s hátukon (N: s a hátukon)
- 176 : 6 Egynéhányszor (NK: Egynehányszor)
16 az ellenséges (NK: ellenséges)
22 aranyját (NK: aranyát)
- 177 : 3 kupához (NK: kupához)

Lap: Sor:

- 177 : 28 fejszéje. De annyi (N: fejszéje. *Nem illik kutatni a családi titkokat*; de annyi
34 szó sincs (NK: szó nincs)
- 178 : 9 pereputtyukkal (N; NK: pereputtyukkal)
- 180 : 2 kényesőt (NK: kénesőt)
4 hogy kell (N: hogyan kell)
27 az idegein (N: az az idegein)
28 amért (NK: a miért)
- 181 : 7 kibékülhetetlenek (N: kibékíthetetlenek)
26 módjából (NK: módiából — sh.)
- 182 : 22 égették (1885: égették — sh.)
31 32 övéké (NK: övék)
- 184 : 3 völgyön, *majd fekete*, majd (NK: völgyön, majd)
4 majd verhenyes (NK: majd vörhenyes)
32 kőtörmelékéből (NK: a kőtörmelékéből)
33 gálictól kékek (NK: gálictól zöldek)
- 185 : 1 és a vadkan (NK: és vadkan)
2 ez a golyvás nyakú (N: és a golyvásnyakú)
3 és ez az egész (N: s ez az egész; 1885; és s ez az egész — sh.)
4 est, s a nyári (NK: est, nyári)
6 visszaemlékezések (N: visszaemlékezetek)
- 186 : 16 virágot (1885: virágot — sh.)
25 pitvarában (N: pitvarban)
- 187 : 4 lógtak (N; NK: lóggtak)
25 duzzadt (N: duzzadó)
32 játék ez? — (N: játék az?)
- 188 : 18 telepedve (N: letelepedve)
21 halavány (N: a halavány)
- 189 : 1 híják (1885: híják, NK: hívják)
15 a hozzáértők (N: hozzáértők)
19 koszorúnak az én kis (N: koszorúnak a kis)
- 190 : 4 fullánkok (N; 1885; NK: fulánkok)
33 felkérézkedett (1885; NK: felkérezkedett)
- 191 : 1 amilyenek (NK: milyenek)
- 192 : 4 sülyesztő (NK: sülyesztő)
8 ezen a napon (NK: ezen napon)
27 volt valami (N: van valami)
- 193 : 14 hogy ez összetépi (NK: hogy összetépi)
27 kezéből (N: a kezéből)
33 övet, saruiról (N: övet, *oldozgatta le a saruiról*)
sarkantyúkat *oldozgatta le*, s aztán (N: sarkantyukat s aztán)
- 194 : 5 rettenthetetlen (N: rettentetlen)

Lap: Sor:

- 184 : 14 büszke alakot (N: büszke *emberi* alakot)
33 kisgyermekével (NK: kis *gyereke*vel)
- 195 : 5 sötétben (N: sötétségben)
18 bűnhődjek (NK: bűnhődjem)
33 bolondságim (NK: bolondságaim)
- 196 : 19 volna az (N: *lett* volna az)
1 hogy *a* fiamat (NK: hogy *fiamat*)
2 újra *friss*, egészséges (NK: újra *egészséges*)
9 Mindenkién (NK: Mindenikén)
12 többietől (NK: többitől)
25 hívni (N: *lehíni*)
26 mint *ki* a (NK: mint *a*)
- 197 : 32 híják (1885; NK: híják)
- 198 : 24 senki *arra* rá (NK: senki *rá*)
- 199 : 5 nyilalt (1885; NK: nyilal)
- 200 : 6 őt *biztatta* (N: *őt a halálnak* *biztatta*)
21 állni (N: *állani*)
- 202 : 26 Ghéczy (NK: *a* Ghéczy)
32 *amelyen* (NK: *melyen*)
Géczy Zsigmond (NK: *a* Géczy Zsigmond)
- 203 : 18 az *az* idő (NK: az *idő*)
20 aztán csoportba (N: *aztán a csoportokba*)
27 ezerek (NK: *ezrek*)
28 ezen *a* napon (NK: ezen *napon*)
33 át kellett *vádolni* (NK: át kellett *vonulni*)
- 204 : 9 *hevére*nek (NK: *hevére*nek)
19 pergamenre (NK: *pergamentre*)
33 ezeret (NK: *ezret*)
- 205 : 7 *egy-egy* mormogó (NK: *egy* mormogó)
- 206 : 12 ide *alant* (NK: ide *lent*)
17 sötétben (N: sötétségben)
- 207 : 5 *vetessék* (1885: *vetessék*, NK: *vétessék*)
8 megszagatva (N; 1885: NK: megszakgatva)
17 *felyülmaradt* (NK: *felül* *maradt*)
19 *küzködése* (N; 1885; NK: *küzködése*)
20 *a* párkányzaton (N: *egy keskeny* párkányzaton)
1 *küzködőnek* (N; 1885; NK: *küzködőnek*)
25 *uram* (NK: *uraim*)
üzenetet (NK: *üzenetet*)
- 208 : 26 *haragotok* (NK: *haragtok*)
- 209 : 5 *üzenethozót* (NK: *üzenethozót*)
11 még *szeretője* (N: még *igazán* *szeretője*)

Lap: Sor:

- 208 : 13 *ítél!* — *feleselt vissza* (NK: *ítél!* — *vágta vissza*)
15 *annyi erős férfinak* (NK: *annyi férfinak*)
21 *magad vagy egyedül* ebben (NK: *magad vagy ebben*)
23 *megállt köztük* (N; NK: *megállt közöttük*)
30 *feloldotok* (N: *feloldatok*)
31 *marad fel* (NK: *marad fenn*)
33 *megmarad itt* (NK: *még marad itt*)
210 : 4 *csak Isten tudja* (NK: *csak az Isten tudja*)
9 *üzeneteit* (NK: *üzeneteit*)
12 *el volt dugva* (NK: *el voltak dugva*)
14 *cepelni* (NK: *cipelni*)
22 *megfogta* (N: *megfogva*)
30 *elkövetni* (N: *elkövetnie*)
34 *mindnyájunkat hóhér* (NK: *mindnyájunkat a hóhér*)
211 : 5 *vérpadra* (NK: *a vérpadra*)
állana-e (NK: *állna-e*)
12 *ábrázatja van*, N: *ábrázatja van-e*, NK: *ábrázata van*)
20 *ezeren* (NK: *ezren*)
21 *esküvéscben* (N: *esküvésekben*)
212 : 25 *jössz* (1885; NK: *jösz*)
30 *enyimen* (NK: *enyémen*)
31 *keresett halálra* (NK: *keresett a halálra*)
213 : 12 *sorba járt* (NK: *sorra járt*)
16 *köntösebe.* — *Még nekünk van egy szavunk egymással.* Igaz.
(NK: *köntösebe.* Igaz.)
24 *vállára egyet a* (NK: *vállára a*)
30 *vízcsepp* 1885: *vízcsep*)
33 *tökéletes* (NK: *tökéletesen*)
214 : 8 *engemet* (NK: *engem*)
33 *Értelek most már* (NK: *Értelek már most*)
215 : 5 *találkozunk* (NK: *találkozánk*)
16 *közelben* (NK: *közeledben*)
216 : 4 *egész tudatlan* (N: *egészen tudatlan*)
7 *aranygyapjúval, de arany* (NK: *aranygyapjúval, hanem arany*)
12 *egyik legjobbik* (N: *legjobbik*)
13 *diadort* (NK: *viadort*)
14 *zászlójától* (NK: *zászlajától*)
22 *hozzád* (N: *hozzánk*)
30 *még most is* (N: *most is*)
32 *megvesszük tehát egy* (N: *megvesszük egy*)
217 : 7 *Andrássy Pétert* (N; 1885; *Andrássy Józsefet*)

Lap: Sor:

- 217 : 26 odanyújtá *azt* a (NK: odanyújtá a)
28 Végezték dolgukat (NK: Végezzék dolgukat)
- 218 : 10 elereszti a (N: elereszti *egyszerre* a)
- 219 : 22 jó nagyokat (N: nagyokat)
25 Akinek bejárata (NK: Akiknek bejáratuk)
- 220 : 3 üzeneteit (NK: üzeneteit)
19 neoaquisticam (N: neyaquisticam)
25 a portán (N: a portás)
- 221 : 21 szegfűt (NK: szegfűvet)
14 íródiák (NK: írődeák)
17 Odakinn (NK: Odakin)
29 főköttőben (NK: fejköttőben)
- 222 : 29 főköttőben (N: görög főköttőben)
31 íródiáknak (NK: írődeáknak)
- 223 : 5 olyan hangon (NK: oly hangon)
14 tettem-e, *hogyan ezt* a (NK: tettem-e *ezt, hogyan* a)
19 adjak kegyelmednek (N: adjak *viszont* kegyelmednek)
23 *azt nem* vette (N: *azt* vette)
31 nem hágy (NK: nem hágy)
33 a kísértetemmél (N: az *én* kísértetemmél)
- 224 : 3 mintsem a mártírok (N: *miként* a mártírok)
16 *e* nyújtott (NK: *a* nyújtott)
- 225 : 4 s abból (NK: abból)
21 tündököl közöttük (NK: tündököl *ki* közöttük)
28 talányul *ad* (NK: talányul *ad*)
- 226 : 27 borzadozva (NK: borzadva)
- 227 : 4 még egy titkossal többet (NK: még egy *tilalommal* többet)
6 legféltőbben (NK: *a* legféltőbben)
12 fonallá (N; NK: fonállá)
13 a gondolat (N: *az* a gondolat)
21 *a* golyójával (NK: golyójával)
- 228 : 19 gyermekeért (NK: gyermekéért)
- 229 : 15 bronzágyút (NK: bronz-ágyút)
- 230 : 3 azon *a* virágos (N: azon virágos)
23 Victoire (NK: Victorie)
25 pettyegettek (1885: pettyegettek)
- 231 : 4 *a* legszebbnek (N: legszebbnek)
11 *a* kezét (N: kezébe)
27 hosszú utat (N: hosszú utat)
- 232 : 8 ráhátra *fel*szítve (N: ráhátra *fel*szítve)
18 kellett látni (N: kellett látnia)

Lap: Sor:

- 232 : 19 *apjuk szobájába* (N: *egyik szobájába*)
234 : 21 *felejtteni* (NK: *feledni*)
235 : 7 *levé-e-jén* (N: *levéjén*)
19 *mandragoragyökér* (N: *mandrugeragyökér*)
236 : 2 *a levelei* (NK: *levelei*)
21 *segéljen* (NK: *segélyjen*)
25 *papiruszlevélen* (NK: *papiruszlevelen*)
237 : 1 *tipegő anyókaul* (N: *tipegő anyókának*)
238 : 15 *királlyal is* (N: *királylyál is — sh.*)
26 *bölcsességüket* (1885; NK: *bölcsességüket*)
28 *jobban elkeserítsék* (N: *újból elkeserítsék*)
238 : 17 *szerethedd* (NK: *szeretheted*)
26 *Érts meg* (N: *Értsd meg*)
240 : 6 *gyulladt* (NK: *gyuladt*)
31 *szenvedhetett* (NK: *szenvedett*)
241 : 12 *lesüllyedt* (N; 1885; NK: *lesüllyedt*)
17 *a dohos könyvek* (N: *dohos könyvek*)
19 *és hajdani* (N: *és a hajdani*)
28 *kesztyűt* (1885; NK: *keztűt*)
242 : 11 *futni sötét* (N: *futni vele sötét*)
29 *szájukban* (N: *a szájukban*)
31 *lógós* (N; 1885; *lóggós*)
32 *s az aztán* (NK: *s aztán*)
243 : 5 *kínfáradalmihoz* (*strapáciák*), (NK: *kínfáradalmihoz.*)
20 *elérte a Poprádot* (N; NK: *elérte Poprádot*)
25 *Szlavóniából* (1885; NK: *Slavonia*)
244 : 14 *adjanak. Beljebb* (N: *adjanak. Ezúttal lengyel schlachtzizok-*
nak voltak öltözve, a kik vadászni rándultak át a határon. Egy
meglőtt zerge fel is volt akasztva a kampós szegre a falon dla-
daljelül. Beljebb.)
245 : 4 *egy asszony* (N: *egy asszony ez*)
16 *dörmögé* (NK: *dörmöge*)
246 : 24 *a palatáblán* (NK: *a palatábláján*)
247 : 21 *lógósra* (N; 1884: *lóggósra*)
248 : 7 *térdepelt* (N; NK: *térdepel*)
17 *vagy hogy ha még úriasabb* (N: *vagy hogy ha épen uriasabb*;
NK: *hogyha még úriasabb*)
21 *megfoghatalan* (N: *megfoghatlan*)
249 : 6 *meghallák* (N: *meghallá*)
17 *nem éri* (N: *sem éri*)
250 : 5 *a mi aranyainkat* (N: *a mi ezer aranyainkat*)
10 *huzakodók* (NK: *huzalkodók*)

Lap: Sor:

- 250 : 15 A biz igaz! — monda (NK: Az biz igaz! — mondá)
18 kiálta (NK: kiáltá)
26 legfelyül (NK: legfelül)
- 252 : 7 kifizettünk (NK: kifizetünk)
16 hát a szíved (N: hát a szíve)
26 gazdagsága (NK: gazdasága)
- 253 : 7 útfélen (N: útfelen)
9 kelyhében (N: a kelyhében)
15 amit tizenkét (NK: mit tizenkét)
22 erősen, szidják (N: s erősen szidják)
23 útjukat (NK: útjokat)
27 támad (NK: támadt)
s televeszi (N: televeszi)
28 szercsikával (N: szeresikával)
- 254 : 31 elhajtja az egyik postaszolga (NK: elhajtja a postaszolga)
33 almáimat (N: az almáimat)
ebfogra — monda (NK: ebfogakra — mondá)
- 255 : 4 sohasem (NK: soha nem)
12 lovag (NK: lovagok)
19 átöltözhetel (NK: átöltözködhetsel)
- 256 : 1 Illésházy (N; 1885: Illyésházy)
4 követválasztás lesz (NK: követválasztás lett)
21 lemenniük (NK: menniök)
25 kérdé Löffelholtzné (N: kérdezé Löffelholtzné)
34 csuda módon (NK: csodamódon)
- 257 : 4 szarvasbőr vánkossa (N: szarvasbőr vánkossába)
11 Nem bízhatom (N: Nem bízhatom azt)
22 lógósra (N; 1885: lóggósra)
33 vendéglője előtt (1885: vendéglője előtte)
- 258 : 26 ki az ópium pilulákat (NK: aki az ópium pilulákat)
28 aztán a jó (NK: azután a jó)
- 259 : 1 Egyszerre csak (N: Egyszer csak)
6 kis fiacskám (N: kis beteg fiacskám)
24 most már egygel (N; NK: most egygel)
32 azzal a bizonyos (N: ama bizonyos)
- 260 : 2 aligha vehetné (N: aligha is vehetné)
- 261 : 16 akit emlegetnek (NK: akit sokat emlegetnek)
25 e betoppanó (NK: a betoppanó)
- 262 : 17 amely átfújta (N: mely átfújta)
34 kedvező lévén (N: kedvező levén)
- 264 : 21 ha titkos (N: ha a titkos, NK: hogy titkos)
- 265 : 24 a csókjainak (N: csókjainak)

Lap: Sor:

- 266 : 6 többé a keze (NK: többé keze)
8 ezt a feladatot (N: azt a feladatot)
26 száját (N: száját)
- 267 : 2 örködni kell (N: örködni)
22 hazahozta (NK: hazahozatta)
- 268 : 1 majd itthon (N: majd *addig* itthon)
18 nyomában (N: *a* nyomában)
19 olyan volt (N: olyan *nagy* volt)
24 audienciát (NK: audentia)
- 269 : 5 A lőcsei (NK: Lőcsei)
16 kancellár (1884: kancellár)
- 270 : 14 köpönyeg (NK: köpenyeg)
15 velem (N: velök)
21 nagyszonyom (NK: asszonyom)
- 271 : 12 ily nagybecsű (NK: ilyen nagybecsű)
- 273 : 3 mindannyian, mintha (N: mindannyian *újra kezdeni a harcot az ország szabadságáért. És mindannyian mintha*)
7 folyton kíséri (N: folyvást kíséri)
- 274 : 31 treshumble (N: treshumbe)
33 kesztyűcsapással (1885; NK: kesztyűcsapással)
- 276 : 20 ellenük (NK: ellenünk)
33 Igyekezek (NK: Igyekezem)
- 277 : 2 diákul (NK: deákul)
14 a kémtől. „*A Veres Kakas volt a szállója valamennyi szekeresnek, aki Magyarországtól Sziléziáig, a közlekedést fenntartotta*” mondattól, az „*Ott bement a korcsmaajtón*” kezdetű mondatig terjedő rész az N-ből hiányzik.
21 korcsmaajtón (NK: korcsmaajtón)
26 feltartóztatták volna. „*Titkozózónak nem lehet nevezni a szökést*” kezdetű mondatból, az „*Egész Mariathalig jutott*” mondatig terjedő rész az N-ből hiányzik. (N: feltartóztatták volna. Egész Mariathalig)
- 29 azon felyül (NK: azon felül)
- 278 : 3 szekeret (NK: szekereket)
7 kivehette (NK: kivihette)
3 szekeret. *Korponayné régóta figyelt már a kocsiernyő nyílásain keresztül valami gyanús villogásra a hátuk mögött, a kardok csillámlása volt az a csillagok fényében. Nemsokára a sisaktarélyokat is kivehette az uti porfellegből. Üldözik! Megállj* (N: szekereket. Megállj)
9 megdermedt tőle. *Sok olyan arc volt a világon, aminek megjelenése fölért a kísértetlátással, de azok között egy sem, amelyik-*

Lap: Sor:

- től annyira oka lett volna megijedni mint ettől.* Ez Andernach.
(N: megdermedt tőle. Ez Andernach)
- 279 : 25 diákul (NK: deákul)
- 280 : 1 állításaiból (N: az állításaiból)
9 tortúra alá (N: a tortúra alá)
10 vettetni (N: vezetni)
- 17 fogják vetni. „*Előttevaló nap odaküldték hozzá a hóhérmestert*”
kezdetű mondatból, a „*Mikor a hüvelykszorítókat rásró-*
falták” kezdetű mondatig terjedő rész hiányzik az N-ből
(N: fogják vetni. Mikor a hüvelykszorítókat)
- 31 hüvelykszorítókat (N: hüvelyszorítókat)
33 bíráit (N: a bíráit)
34 hogy csak (N: hogy hát csak)
- 281 : 20 megtörhetlen (NK: megtörhetetlen)
29 diák nyelven (NK: deák nyelven)
33 diákul (NK: deákul)
- 282 : 1 akar-e a trón (N: akar-e trón)
9 lehetett azt nézni. „*Hogy róják az egyik gerendát*” kezdetű
mondatból, a „*Most egy magas látogató érkezett*” (JKK
27. sor) kezdetű mondatig terjedő rész az N-ből hiányzik.
23 büntetéséhez még az (NK: büntetéséhez az)
27 maga Pálffy János. *Jóindulatot mutatott iránta: csupa nyájasság*
volt. Látod, szegény (N: maga Pálffy János. Látod, szegény)
32 mását (1885; NK: mását)
- 283 : 5 de te inkább tartoztál (N: de te inkább szeretted az idegent,
mint a hozzád tartozót: inkább tartoztál)
11 a másvilágon (N: másvilágon)
22 nagyon szép. „*Nem lesz az én uramnak*” kezdetű mondatból,
a „*Küldjön kegyelmességem hozzám*” (284 : 15) kezdetű
mondatig terjedő rész az N-ből hiányzik. (N: nagyon szép.
Küldjön kegyelmességem)
- 284 : 19 az asszony óhajtságát. „*Hogy mennyire terjed*” kezdetű mondat-
ból, az „*És ezalatt újra megjelent az a sötét árny*” (287 : 16)
kezdetű mondatig terjedő rész az N-ből hiányzik. (N: az
asszony óhajtságát. És ezalatt újra)
31 ekként (1885: eként)
- 285 : 16 szétnézett (NK: széttekintett)
- 286 : 21 ím ide (NK: ime ide)
- 287 : 5 amiket a (NK: miket a)
15 És azalatt (N: És ezalatt)
27 künn az (NK: kinn az)
- 288 : 7 foganatja volna. „*Még nem tudott kiszabadulni*” kezdetű

Lap: Sor:

- mondattól, az „Este lett az idő” kezdetű mondatig terjedő rész az N-ből hiányzik. (N: foganatja volna. Este lett)
- 20 supplálta addig. *Jámbor, alázatos fiú volt, arca halavány, teste sovány a sok tanulástól, az egyik válla is magasabban áll, mint a másik, a sok frás miatt.* Juliánna összerezent (N: supplálta addig. Juliánna összerezent)
- 21 halavány (NK: halvány)
- 22 válla (NK: vála)
- 26 volt az (NK: volt ez)
- 34 leroskadt térdére. *Ítéző bírāja, vagy őrangyala érkezett-e most meg.* Pelargusnak egy (N: leroskadt térdére. Pelargusnak egy)
- 289 : 22 az izenethozót. „Ott lehet már, a függőpecsétes pergamen! Ragyoghat már az a gyermeknév az aranytul! Ha a szemei nem ragyognak többé! — Fordulj (N: Az izenethozót. — Fordulj)
- 290 1 feljegyezni valója volt. „Szabad-e izenetet küldenem” kezdetű mondatról, „a káplán részesíté a nőt” (25. sor) kezdetű mondatig terjedő rész az N-ből hiányzik. (N: feljegyezni valója volt. A káplán)
- 7 őrajta kívül (NK: rajta kívül)
- 291 14 elfoglalták a vérpadot. „Kitekintett az ablakon” mondatról a „Tompa dobpörgés mellett” kezdetű mondatig terjedő rész hiányzik az N-ből (N: elfoglalták a vérpadot. Tompa dobpörgés)
- 293 : 14 elmerült (NK: elveszett)

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Lap: Sor:

- 5 8 *egyszarvú* — az unicornis, azaz egyszarvú mondabeli állatra utal Jókai; a bibliai *apokalipszis* valóban beszél a tenger vizéből, ill. a földből előjövő szarvas fenevadakról. Az unicornis szó a Károli-biblia régebbi kiadásaiiban több helyütt előfordul. A mostani, revidált kiadás csak egy helyen említi (Zsolt. 92 : 11.).
- 26 *votum castitatis* — szüzességi fogadalom
- 8 12 *aqua toffana* — (helyesen aqua Tofana) hírhedett színtelen, íztelen, szagtalan mérreg, amelyet Tofana di Adamo asszony talált fel. Lassú halált okozott, amelynek tünetei nem kelthették a mérgezés gyanúját. Feltalálóját 1633-ban Palermóban kivégezték.
Hecaté — a görög hitregék félelmetes, alvilági istennője
Locusta — híres római mérregkeverő, aki Né ró császár udvarában nagy befolyásra tett szert, az ő közreműködésével mérgezték meg Claudiust 54-ben.
- 10 : 2 *Stracénó-völgy* — Csehszlovákia területén lévő völgy, a Gölnitz (Gelnica) folyó természeti szépségeiről ismert része, Dobsinától északnyugatra.
- 11 1 *hogy törbe csalják, mint Ocskay Lászlót* — Ocskay Lászlót valóban több ízben akarták törbe csalni, ezekről Jókai a *Szeretve mind a vérpadig* c. regényben ír.
- 24 *zegernye idő* — esős, viharos idő. A *Fekete gyémántokban* így ír Jókai: „Eshetik tőlem a jeges zegernye zápor; engemet ettől egy cseppje sem érhet!” (JKK 2. k. 193.) L. *Eget vlvó asszonyszlv* HhM. 9. k. Előfordul még a *Szeretve mind a vérpadigban* is.
- 25 *megfordítja a váncosát a feje alatt* — András-napi babona
- 12 : 7 *az én lázárait* — Hasonlóan viseli gondját lázárainak (a bélpoklosoknak) Opour Szilamér is a *Bálványosvár* c. regényben.
- 25 *kádina* — (török) feleség

Lap: Sor:

- 13 5 *Én több vagyok, mint asszony, én anya is vagyok* — Anyaságának tudata ad erőt Tisza Ilonkának is Ozmondával szemben a *Szeretve mind a vérpadig* c. regényben.
- 6 *Gracchusok anyja* — Gracchusok: a földbirtok nagyságát szabályozó demokratikus politikájukról híres fivérek az ókori Rómában. (i. e. II. sz.) Anyjuk: Comelia; önfeláldozó anyai szeretete szerezte meg számára Róma tiszteletét
- 14 17 *egy drágább medállyért elcserélik a régit* — Az áruló Ocskay is aranylácot kapott a császártól tetteért.
- 15 : 25 *obletán* — régi társasjáték
- 27 *„Mi atyánk, ki vagy Bécsben”* — Hasonló szöveg olvasható HhM. 6. k. 207.
- 17 : 22 *a patika az ő konyhájához tartozott* — A *Szép Mihál* c. regényben így ír Jókai erről: „Azt is meg kellett tanulni a jó gazdaasszonynak, hogy minő gyógyszereket tartson készen a háznál; mesterségesen összeállított liktáriumokat százféle csodaerejű füvekből” (JKK 8.) ld. még uo. 308.
- 25 *Fő-fő tudomány volt a betegségek signaturáit a gyógyfüvek signaturáival összeegyeztetni.* — Signatura: ismertetőjegy, jel. A *Szép Mihál*ban részletez Jókai ehhez hasonló jeleket. (JKK 8.)
- 18 1 *kőbetegség* — a huykő régi neve; a vizelet alkotó részeiből keletkező kemény, kőhöz hasonló képződmények
- 5 *quinta essentia* — valaminek a lényege
- 6 *a veres cékla, mivel veres, elállítja a vérzéseket* — A cékla gyógyászati hiedelméről hasonlóan nyilatkozik Jókai a *Szeretve mind a vérpadig* c. regényben: „Csak igyék szorgalmasan a páciens veres céklalevest, ami a mellvérzést elállítja.” JKK I. k. 96.)
- 7 *antimonium* — ritka ásvány; ónfehér, néha sárgára, vagy szürkére futtatva, erősen fémes fényű. Jól hasad, könnyen olvad.
- 17 *aqua vitae* — élet vize; A *Szép Mihál*ban játékos komolysággal írja le Jókai az aqua vitae hatásait: „... először is a vért meleggé és folyóvá teszi, azután a mérget a szívről eltávolítja; végre a nedves és hideg matériákat felszárítja, azonkívül az emlékezetet megerősíti.” (JKK 9.)
- aurum potabile* — az aranyklorid gyógyszerül használt éteres oldata
- 18 *spiritus ardentis saturni* — Orvosságként használt folyadék, melynek az alapanyaga szesz, s ólmot is tartalmaz. A fémeknek a régi gyógyászatban gyógyító hatást tulajdonítottak.

Lap: Sor:

- 18 : 18 *oleum philosophicum* — bölcsesség olaja. Valószínű a krizmára gondol Jókai, amely faolajból és balsamból összevegyített kenet, és alkotászeleihez a keleti keresztények még mindenféle illatszereket vegyítettek.
balsamum coeleste — „égi balsam” nevű régi gyógyszer
- 19 *balneum Mariae* — gyógyhatású fürdő; nagyon valószínű, hogy a máriafű (hierochloa) felhasználásával készült, illatos, kumarin tartalmú fürdőre gondolt Jókai
theriac — altató, mérge, bűvös gyógyerejű ital
julep — fűszeres vízben feloldott cukor, amelyet hűsítő italként és orvosságként is használtak.
- 20 *vincetoxicon* — vadpaprika; a régi orvosok ellenmérgeként használták.
- 20 32 *Szomolnok* — mai neve: Smolnik; városka Csehszlovákiában a régi Szepességben.
- 24 1 *poltura* — másfél garas értékű ezüstpénz; más vélemény szerint egy krajcár, vagyis 1/3 garas
- 27 : 22 *Fungum!* — maszlag
Non facias mihi sculptile: verba sacerdotis sunt pura mendacia. Fui quandocumque ipse unus ex illis — Ne csinálj nekem faragott képet: a pap szava tiszta hazugság. Valamikor magam is közéjük tartoztam.
- 28 7 *Quid novi?* — Mi hír? Mi újság?
8 *Consummatum est* — befejezetett, elvégeztetett (Jézus utolsó szavai a keresztfán)
- 30 16 *barkók* — a palócság egyik csoportja, nyelvjárásuk és népviseletük különbözik a többi palócokétól
17 *arnótok* — albánok
21 *mortuos plango* — halottakat siratok
- 31 8 *patientia* — türelem, szenvedés
- 32 : 22 *Patkót kell ütni a macska lábára* — Másnapos állapotban, szeszt kell fogyasztani. [A macska szó a macskajaj, (Katzenjammer) másnaposság kifejezéssel azonos]
27 *alamázia* — pálinka
- 33 5 *pityer* — a bűbös pacsirta tájjellegű megnevezése
8 *Habes eminentiam!* — Kitűnő!
- 39 : 22 *Pálffy bán* — gr. Pálffy János, hadvezér, nádor (1664–1751). Részt vett a török ellen vívott harcokban. 1710-ben a felső-magyarországi császári hadak főparancsnoka lett. 1711-ben ő vezette császári részről a kuruc fővezérrel, Károlyi Sándorral folytatott béketárgyalásokat.
- 23 *Károlyi Sándor* — hadvezér és politikus (1668–1743). 1703-

Lap: Sor:

ban Dolhánál szétverte Esze Tamás kuruc csapatát, de később csatlakozott Rákóczihoz, annak bizalmas híve és tábornoka lett. 1711-ben azonban Rákóczi akarata ellenére kötötte meg a szatmári békét.

40 : 1 *Murányvár* — Csehszlovákiában a régi Gömör-Kishont vármegye területén ma romokban heverő vár. A kuruc mozgalom idején, 1706-ban Bercsényi Miklós birtoka volt. 1720-ban III. Károly Koháry Istvánnak ajándékozta.

2 *Poprád* — (Poprad) csehszlovákiai helység, a volt Szepes vármegye területén. Alapítását a XII. században bevándorolt szászoknak tulajdonítják. Egyike a hajdani 16 szepesi városnak.

az egész Poprádig küldé eléje a capitulatiót — Thaly a mondatot aláhúzza, és egy kérdőjellel és három felkiáltójellel fejezi ki helytelenítését

7 *Bazerád* — (helyesen Basarab Mihály) havasalföldi vajda, a román feudális fejedelemség megszervezője. Országát megvédte a környező hatalmak behatolási kísérleteitől (posadai győzelem Károly Róberttel szemben, 1330). A monda szerint tanácsadóitól feltüzelve a magyar király ellene támadt, de seregével eltévedt. Midőn egy hegyszorosba értek, a lakosság kövekkel megtámadta őket. A király csak úgy menekülhetett meg, hogy Széchy nádor fiával ruhát cserélt, akit a feldühödött nép felkoncolt.

8 *Havasalföld* — (Havaselve) Románia déli, a Déli-Kárpátoktól és a Dunától határolt részének régi magyar neve, 1861-ben Románia név alatt egyesült Moldvával

13 *Kapitulált a hatalmas Kassa* — Thaly megjegyzi: *Ez ugyan akkor még nem.*

31 *Felfordult világ van!* — *Felfordult világ* a címe Jókai egyik regényének is.

34 *A rajongás leigázza az érzést. Ocskay Lászlót is nem saját testvére Sándor szúrta-e meg dákossal az érsekiúvári csatában?* — Érsekújvár (Nové Zámky) a Nyitra folyó mellett levő csehszlovákiai város. Az egyik legjelentősebb kuruc vár, a felső-magyarországi kuruc hadműveletek sarkpontja. A csata, amelyben Ocskay részt vett, Thaly Kálmán szerint 1709. szept. 4.-én volt. Ocskay sebesüléséről Thaly a következőket írja: „Véres fejjel, felesek elhulltával, sebbe estével visszaveretett . . . Kevésben múlt, hogy el nem fogták a kurucok, csak annyiban, hogy amely hadnagy már érdeste, — megesett az ló alatta”. (*Ocskay László II. Rákóczi Ferenc*

Lap: Sor:

- dandárnoka és a Felső Magyarországi hadjáratok 1703–1710.*
Bp. 1880. 355–56.) A testvértől adott szúrás szerepel a
Szeretve mind a vérpadig c. regényben: JKK 2. k. 232.
- 42 : 25 *leskárított kártya* — a játszamban nem szereplő, ideiglenesen
félretett kártya
- 34 *frère et cochon* — testvér és disznó, vagyis cimborák
- 43 : 8 *maleficium* — átok
- 44 : 13 *l'état c'est moi* — XIV. Lajos francia királynak tulajdonított,
az abszolutizmus felfogását jellemző mondás: „Az állam
én vagyok”.
- 29 *berbécsbús* — ürü húsa
- 45 : 19 *minnelovagok* — szerelmes lovagok
- 46 : 14 *per longum et latum* — szélében hosszában, töviről-hegyire,
itt: terjengősen
- 48 13 *Hammer und Glocke* — „Kalapács és harang” német eredetű
társasjáték
- 24 *Schimmel* — fehér vagy szürke ló; itt a társasjátékban szereplő
figura
- 25 *Haus* — ház, lakás; a Hammer und Glocke játék egyik
figurája
- 30 *tour* — fordulat, forgás, itt: körben menő mindenkire
sorban rákerülő osztás
- 34 *circumspectus* — körültekintő
- 50 : 13 *A postaút Bécsnek a Szepességén keresztül visz* — Erre vonat-
kozóban hasznos anyagot ad dr. Hennyey Vilmos: *A magyar
posta története* (Bp. 1926.) c. könyve a 109. lapon. A külön-
böző postautakat vázolja a kuruc korból. Ezek nem egyez-
nek pontosan a Jókai által megrajzolt útvonallal, de sok
helység egyezése is megtalálható. Jókai valószínűleg saját
elgondolása alapján vonta bele az egyes helységeket, s
lényegében nem is sokat tévedett az út leírásánál. Az északi
fővonal: Besztercebánya, Rózsashegy, Lőcse, Korotnok,
Eperjes, Kassa, Vilmány, Szikszón át csatlakozott a másik
fővonalhoz: Medgyaszó, Szerencs, Tály, Tokaj, Szent-
mihály, Hajdúnánás, Nagykálló, Nyírbátor, Nagykároly,
Szatmár. Tehát a postaút a valóságban nem Rakamaz és
Nyíregyháza felé vonult, mint Jókai írta.
- 51 6 *Legtöbb baj volt ezzel a három szóval: enyém, tied, övé.* —
Enyim, tied, övé: Jókai evvel a címmel írt regényt, mely
1875-ben jelent meg.
- 52 : 33 *vacat* — üres hely, betöltetlen
- 53 9 *intra parenthesis* — zárójelben, közbeszúrva

Lap: Sor:

- 53 : 30 *Boldogasszony napja* — valószínűleg a március 25-ire gondolt Jókai
- 54 : 14 *Giskra* — (Jiskra) XV. századi cseh hadvezér. Egy ideig a husziták oldalán, utóbb a Habsburgok zsoldjában harcolt. Huszita eredetű seregeivel az akkori Észak-Magyarország nagy részét megszállta 1440–1462-ig. Ekkor birtokadományok fejében Mátyás király szolgálatába állt.
- 19 *amanti pauca* — a szerelmes kevés szóból is ért
- 55 9 *aranygyapjas rend* — Fülöp burgundi herceg alapította 1429-ben. 1477-ben a Habsburg uralkodókra szállt a nagymesteri méltóság; ettől kezdve ők adományozták családtagjaiknak és leghűbb arisztokrata híveiknek a rendtagságot, amely ritka és magas fokú kitüntetést jelentett.
- 13 *Felka* — (Velká) csehszlovákiai, volt Szepes megyei község, Poprád város fősomszédságában levő nyaralóhely
- 13 *Farkasfalva* (Farkašovce) — község Csehszlovákia területén a volt Szepes megyében.
- 25 *Bécsbe megy, ahol most a legszigorúbb erkölcsi nézetek uralkodnak* — Így ír erről Jókai a *Szeretve mind a vérpadig* lapjain: „ott az utcán egyedül járó asszonyszemélyt, . . . hamar megállították a titkos rendőrség közegei, s kellemetlen kérdezősködés alá fogták JKK 2. k. 109.)
- 56 1 *a legkisebb botrány, annak minden eddigi kivívott sikerét kockáztatná.* — A *Szeretve mind a vérpadig* c. regényben is ez a gondolat foglalkoztatja Ocskayt: „Csak egy kis botrány kell, s ennél a szigorú udvarnál el van rontva a hősnék az egész életpályája.” (JKK 2. k. 109.)
- 2 „titokban mindent szabad az embereknek . . . hanem a nyilvánosság előtt még csak a kesztyűtlen kéznek az odanyújtása is bűnjelnek számíttatik be” — Ugyanígy a *Szeretve mind a vérpadigban*: „ott nagyon sokat adnak nem ugyan az erkölcsre magára, hanem annak a látszatára.” (JKK 2. k. 109.)
- 33 *schematismus* — táblázat, névtár, tisztí címtár
- 34 *passusregisterum* — útlevélnyilvántartás
- 57 1 *félkézkalmár* — szatócs, kiskereskedő; tájnyelvi jelentéssel: tolvaj, zsebtolvaj. Jókai is ebben az értelemben használja itt és másutt is. (*Szeretve mind a vérpadig* JKK 1. k. 287.) (*Rákóczy fiai*. 192)
- 5 *salva guardia* — hitlevél, mentesítő levél; itt: utazási engedély
- 7 *vidimál* — láttamoz
- 9 *platzkommendáns* — térparancsnok, ill. városparancsnok
- 19 *pazsura* — menetlevél, útlevél

Lap: Sor:

- 59 : 1 *cordialisan* — szívélyesen, barátságosan
60 : 21 *kverauz* — katonai vezényszó: „fegyverbe!”
62 : 1 *Summum periculum in mora* — Késlekedésben a legfőbb veszély
12 *relais* — itt: előfogat
63 : 2 *bagósüveg* — a *bagolysüveg* szó tájnyelvi formája, báránybőr
süveg, amelynek egyik rétegét a fejre lehet hajtani
4 *karaffia* — Antonio Caraffa (1646–1693) kegyetlen osztrák
hadvezér nevéből alkotott szó, 'alávaló, kegyetlen ember'
jelentéssel. Caraffa 1686-ban mint a felső-magyarországi
hadak főparancsnoka, a lakosság réme, majd az eperjesi
véisztörvényszék elnöke. Görömbölyi Bernát is „Beste
karaffiának” nevezi a betörőket. (*Névtelen vár.* JKK 288.)
Ugyancsak e kifejezésre méltatja palóc Marci azt, aki Tiszáné
fiát megölte. (*Szeretve mind a vérpadig* JKK 1. k. 10.)
64 : 1 *megnádál* — nádol, régi kifejezés: valamely vasat egy másik-
nak hozzáforsztása által megtold
2 *A poprádi kovács nem Szent Péter apostol, aki a ló lábát levágta,
s úgy verte fel rá a patkót.* — E mondás arra a nemzetközileg
elterjedt adomára utal, amely szerint a gögös kovács kiírta
a műhelye fölé, hogy „Itt lakik a kovácsok kovácsa, a mes-
terek mestere”. Jézus mint vándorló segéd beállít hozzá,
s oly módon patkolta meg a lovat, hogy letörte annak mind
a négy lábát. Amikor a kovács megkísérelte utánozni,
próbálkozása természetesen sikertelenül végződött, nem
tudta a lábakat visszarágaztani. (Aarne-Thompson motí-
vumkatalógus 753. *A kovácsok kovácsa. Krisztus és a kovács.*
Ezt az adatot Kovács Ágnesnek a Néprajzi Múzeum tudomá-
nyos munkatársának útbaigazítása alapján közöltük.)
10 *Geduld bringt Rosen* — A türelem rózsát terem
14 *rostokol, mint kecske a kútban* — Ismert állatmesére utal
Jókai. A róka [Jókainál kecske] a holdat sajtnak nézve
leereszkedett egy vödörben a kútba, s onnan csak később
egy másik állat rászédése által jutott felszínre. Itt: tehetetlen
értelemben szerepel a mondás.
19 *vigályos* — ritkás, erdős terület
24 *ursus* — medve
65 : 8 *Szent Hubertus* — a VII. század második felében élt. A vadá-
szok védszentjének tartották.
18 *medvetalpkoconya* — a medvetalp mint ingyencsemege
szerepel az *És mégis mozog a föld* c. regényben is, a díszes
vadászat után Katinka óhajtja megízlelni. (JKK 1. k. 352;
613.)

Lap: Sor:

- 66 : 5 „Gergely” megrázza a szakállát — Gergely napja március 12-én van. A népi megfigyelés szerint, ebben az időben adja ki utoljára a tél a mérgét. Innen a fenti mondás.
9 *langepuff* — német eredetű társasjáték
- 15 *Hyeronimus* — Husz barátja és híve. Külföldi egyetemi tanulmányai után bekapcsolódott Husz küzdelmeibe. Mestere védelmére Konstanzba sietett, de őt is elfogták, és 1416-ban máglyahalálra ítélték.
- 20 *Liptó-Szent-Miklós* — (Liptovský Mikuláš) csehszlovákiai város a Vág mellett, a volt Liptó megyében
- 25 *Kakas-Lomnic* — (Veľka Lomnica) csehszlovákiai község a volt Szepes megyében
- 26 *karmazsinpiros* — kissé kékes árnyalatú sötétpiros
- 67 16 *gyeplős* — a négylovas fogatban az elől baloldalt befogott ló
ostorhegyes — a négylovas fogatban az elől jobboldalt befogott ló. A négylovas fogat leírását és a lovak szerepkörét hangulatosan és nagy hozzáértéssel írja le Jókai az *És mégis mozog a föld Ariadne* c. fejezetében (JKK I. k. 297–98). Szemléltető rajzot és sok motívumrokonság felsorakoztatását találjuk Margócsy Józseftől a kötet jegyzeteiben (JKK I. k. 603.).
- 68 : 22 *pemák* — cseh
- 69 : 6 *littera* — betű
- 11 *Eperjes* — (Prešov) Szlovákia keleti részén a Tarca (Torysa) folyó mellett levő város, hajdan Sáros megye székhelye.
- 19 *cigánypostás* — olyan személy, többnyire cigány, akivel alkalmilag levelet, üzenetet szoktak küldeni; gyalogposta.
- 22 *máriás* — hús kracjár értékű ezüst váltópénz, amelyen a gyermekét tartó Szűz Mária képe látható
- 71 : 22 *Hrunó* — Thaly Hranóra javítja.
- 25 *straceniói sziklukapu* — a straceniói völgy egyik nevezetessége, Jókai maga is lerajzolta
- 73 8 *Kray Jakab* — Késmárk város főbírója 1709-ben, Rákóczi gdanski ügynöke. A város elfoglalása után (1709. nov.) Heister hóhérpallossal kivégeztette.
- 74 6 *savoyai herceg* — Savoyai Jenő (1663–1736): francia származású osztrák hadvezér, államférfi. A török ellen Bécsen védő sereg egyik főparancsnoka volt, majd részt vett Buda visszafoglalásában (1686). A törökök felett aratott diadalival (Zenta 1697, Pétervárad 1716, Belgrád 1717) elősegítette Ausztria nagyhatalmi helyzetének megszilárdulását. Savoya

Lap: Sor:

Jenő zentai hősiességét ecseteli Jókai a *Szeretve mind a vérpadig* c. regényben. (JKK I. k. 148.) Savoyai Jenő 1697. szept. 11-én éppen abban a pillanatban csapott le a nagyvezér hadaira, midőn azok a Tiszán keltek át. A török harmincezer embert vesztett, s ez a hatalmas vereség megtörte a török magyarországi hatalmát.

- 74 : 13 *cerníroz* — erődítményt ostromzár alá vesz
14 *approch* — előnyomulás, támadás
23 *Illésházy kancellár* — Régi magyar nemcsi család sarja. I. Miklós 1678-ban grófi címet nyert, 1687-ben a határszéleket vizsgáló bizottságban szerepelt. 1715–23-ig kancellár. Jókai már 1711-ben mint kancellárt szerepelteti a regényben, ami természetesen anakronizmus.
25 *embuscade* — les, itt: csapda
27 *contre-escarpe* — itt: sánc
- 75 : 9 *Esterházyak* — a Salamon nemzetségből származó ősi nemesi család. Egyes tagjai a kuruc korban is jelentős szerepet töltek be.
12 *commassál* — itt: összehord, harácsol
25 *serenissime* — fenséges uram
- 76 : 24 *variola* — (variólák) feketehimlő
- 77 : 6 *aromatikus* — zamatos, fűszeres illatú, itt: fertőtlenítőszerekkel átítatott
10 *parabolána apáca* — a *Jövő század regénye*, *A pellagra miserorum* c. fejezetében van szó róluk. Az elsősorban betegápolással foglalkozó apácák elnevezése a középkorban
- 78 : 10 *Wratislaw osztrák kancellár* — gr. Wratislaw Johan Wenzel osztrák államférfi (1670–1712). 1705-ben csehországi kancellár lett, de ő vezette az egész osztrák külügyi politikát. 1706-ban a nagyszombati béketárgyalásokon ő volt I. József megbízottja, személyesen is tárgyalt II. Rákóczi Ferencsel. — Thaly az *osztrák* szót *csehre* javítja.
12 *I. József* — A Habsburg dinasztia tagja, német római császár és magyar király (1705–1711). Folytatta a spanyol örökösödési háborút, és a Rákóczi-szabadságharc elleni háborút; de a magyar nemességet bizonyos kedvezményekkel (közöbcsánat, vallásszabadság, a rendi alkotmány helyreállítása) igyekezett eltántorítani Rákóczitól. Pálffy János az ő megbízásából tárgyalt Károlyi Sándorral, aminek eredményeként néhány nappal I. József halála után létrejött a szatmári béke 1711-ben.
13 *az érsekújvári nevezetes találkozás* — az az esemény, amikor

Lap: Sor:

- ideiglenes fegyverszünet idején béketárgyalást kísérelt meg a két tábor, sőt Bécsből még Rákóczi feleségét is engedték találkozni férjével; egy egész nagy fejezet témája a *Szeretve mind a vérpadig* c. regénynek. A fejezet címe: *Árnyék a fény között*.
- 78 : 29 *Juhozz, Kormos!* — Juhozz: a juházik, megszeldül jelentésű ige felszólító módja. Kiveszőben lévő szó már Jókai korában is.
- 79 : 3 „*A parabolána apácák köntösében behatolt a halálként szenvedő király fekhelyéig.*” — Hasonlóan használja az apácaköntöst álruhának Ozmonda is, hogy a beteg Ocskayhoz így bejutva azt az átállásra csábítsa. (L. *Szeretve mind a vérpadig, Az apáca* c. fejezet JKK 1. k. 295.)
- 19 *fakultás* — itt: orvosi kar
- 32 *mandulatej* — a vízzel szétdörzsölt édes mandula nedve
- 80 : 18 *Juliánna egy holt emberhez beszélt* — I. József „1711. ápr. 17-én életének 33. évében himlőben megbetegedve meghalt.” (Bermann 990.)
- 82 : 7 *svájci lépcső* — Jókai említést tesz róla a *Szeretve mind a vérpadigban* is (JKK 2. k. 137.). — Moriz Bermann: *Alt- und neu-Wien* c. krónikája (1880) Jókainak sokszorosan kimerített forrása azonban csak a *Schweizerhof*-ról tesz említést (i. m. 920.)
- 13 *a Veres Házetetőhöz nevű vendéglő* — A vendéglő neve szerepel a *Szeretve mind a vérpadig* c. regényben, ahol Moriz Bermann nyomán sok vendéglő nevet sorol fel Jókai. A vendéglőre (Zum Roten Dachel) a 929. lapon utal a német szerző.
- 21 *karinthy kapu* — (Kärntnertor) Bécs városából a Karintiába vezető útra nyílt. Korábban a Schlossergäßchens (Lakatosok utcája) kijáratánál állott, majd később (1200-as évek) a Szent István tér meghosszabításában, eredeti helyéről valamivel keletebbre helyezték át. (Bermann 154.)
- 26 *passé partout* — mindenütt érvényes útlevél
- 83 : 14 *Pálffy nádor* — Thaly a nádor szót bánra helyesbíti. Ezt a helyesbítést az ezután következő szövegrészekben többször ismétli.
- 84 : 21 *Ecsedi-láp* — a XIX. század végén lecsapolt nagy mocsár (kb. 1000 km²) a Nyírség keleti részén, a Tisza, a Szamos és a Kraszna törmelékkúpja között. Alföldi peremsüllyedék. Ma igen termékeny terület Szabolcs-Szatmár megyében. Jókai az 1870-es évek közepén járt az Ecsedi-lápon, és erről

Lap: Sor:

Az üstökös 1876. évfolyamában be is számolt *Az ecsedi lópban c. tárcájában.*

- 84 : 34 *spurius* — spuri; sejtelem, szimat, itt: ötlet
- 85 : 4 *Liptó* — lásd Liptószentmiklós (Liptovský Mikuláš)
- 5 *Kassa* — (Košice) A XIV. századtól árumegállító joggal rendelkezett. Birtokáért állandó harc folyt. 1682–85-ben Thököly, 1704–11-ben II. Rákóczi Ferenc birtokában volt. A szatmári béke után III. Károly leromboltatta erődtéseit. Jókai 1884-ben lett kassai képviselő, s ebből az alkalomból beutazta a környéket.
- Tokaj* — A tokaji vár, amelyet már a XIV. században is említettek, a XVII. században a Rákócziak birtoka lett. 1683-ban Thököly kurucok elfoglalták, de árulás miatt elesett. 1703-ban II. Rákóczi Ferenc elfoglalta, s a szabadságharc innen lendült támadásba. Várát két év múlva, a labanc ellentámadáskor a fejedelem leromboltatta.
- 29 *Károly trónörökös* — III. Károly magyar király (1711–1740). A Habsburg dinasztia utolsó egyenesági férfi tagja. Uralkodása első napjaiban aláírta a szatmári békét. A magyar főnemességre és az idegen származású főurakra támaszkodott.
- 86 : 10 *Eleonóra császárné* — Fülöp Vilmos pfalzi választófejedelem leánya, I. Lipót császár és magyar király felesége (1655–1720). Fia, I. József helyett az örökös tartományokban egy ideig kormányzott.
- 86 : 13 *korlátnok* — kancellár
- 18 *Andernach Willibald lovag, a futár* — valószínűleg költött név
- 19 *veres sisakos furirezred* — furirezred nem volt, téves a szó használata; furir: régebben az az altiszt, aki az élelmiszerek átvételével és kiosztásával volt megbízva, s ezen kívül a számadásokat végezte, a csapatok ellátását és elszállásolását rendezte.
- Thaly a *furirezred* szót megkérdőjelezi. Nyilván helytelen használata miatt.
- 87 : 16 *pivot* — sarkpontot jelent, amely körül az arcvonal kanyarodása történik, itt: összpontosítás, központi irányítás, ellátás
- 89 : 14 *Weine nicht mein lieber Löwe* — Ne sírj, kedves oroszlánom
- 90 : 3 *detencál* — letartóztat, fogva tart
- 13 *Lengyel László király* — Valószínű II. Ulászlóra (1490–1516) utal itt Jókai, aki 1494-ben fejedelmi kongresszust tartott Lőcsén, itt igyekezővel fivéreivel kibékülni. Ennek emléke a Szent Jakab templomban az „Ulászló-oltár”.

Lap: Sor:

- 90 : 17 *benevolisatio* — vallatás, faggatás
21 *comitiva* — itt: kísérő írás
33 *regressiroz* — viszontkeresetet ad, kárpótlást nyújt
- 91 : 20 *docé* — bizonyítvány, bizonyító irat
22 *Cito! cito! citissime! Ibi: ubi!* — Gyorsan! gyorsan! a leggyorsabban! Ott, ahol éppen van!
24 *subscus* — fondorlat, ravaszság
34 *contentantia* — Jelentése: megtartóztatás, mértékletesség, itt: önuralom, hidegvér
- 92 : 5 *porte-épée* — kardbojt
6 *diga* — katonanyelven: civil férfi
28 *katona-pikét* — itt: járőr, készültség
- 93 : 1 *prosopopoeia* — fontoskodás, szertartásosság, színpadiasság
15 *ornata syntaxis* — költői stílus
- 94 : 13 *Siroka* — (Široké) Csehszlovákia területén levő, volt Sáros megyei község. A Branyiszközi hágó alatt épült.
33 *ichneumon* — Észak-Afrikában és Kisázsiaiban honos mungó-fajta, kutyaformájú emlős; a régi egyiptomiak szentként tisztelték. Jókai összetéveszti a krokodilus madárral, amely a krokodil bőrén élősködő férgekkel táplálkozik. A tévedés alapja Plinius római történetíró egy idézete, amelyben együtt szerepel a krokodil, az *ichneumon* és a *trochilus* (krokodilus) madár. (Vö. *Szeretve mind a vérpadig*, Bp. 1961. 543.)
- 95 4 *historico-theologico archaeologia* — vallástörténeti régészet
23 *Németi* — Ma határállomás a miskolc–košicei vasútvonalon Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében
30 *repülő híd* — vontatókötélen mozgó komp
31 *Rakamaz* — a Tisza bal partján lévő régi fontos révhely, Szabolcs-Szatmár megye területén
33 *hídlás* — pallózat, a híd deszkázata, itt: maga a komp. A regénynek ezt a mondatát idézi a szó magyarázatához *A magyar nyelv értelmező szótára* (Bp. 1960. 3. k. 249.)
... a tokaji révben már egymás hátán van a sok szekér — A komp mesterséges elrontása szerepel az *És mégis mozog a föld* c. regényben is, amikor Csollán Berti üldözi a vendég-szeretete elől szökő diákokat (JKK I. k. 83.)
- 96 : 28 *Eb kérdi, kutya bánja!* — a. m. „Kutya kérdi, kutya bánja!” és ehhez hozzáértették „de én nem vagyok ám eb”. Így fűződik hozzá a nagyon valószínű jelentése: „Bánja a kutya, de én nem...” (O. Nagy: *Mi fán terem? 72.*) A magyarázat „Eb ura fakó!” analógiájára készült.

Lap: Sor:

- 97 : 6 *ferhéc* — másnéven: felhérc, a lovak hámfáit tartó rúd a szekereken, mely az első tengellyel vékony vasrudacska által van összekötve
muttedli — anyacsavar
- 98 : 2 *földárja* — talajvíz
3 *Tisza-Eszlár* — Szabolcs-Szatmár megye tiszalöki járásában levő község
5 *Nagy-Kálló* — Szabolcs-Szatmár megyében a nagykállói járás székhelye, 1875 előtt Szabolcs megye székhelye
Nyír-Bátor — Szabolcs-Szatmár megye nyírbátori járásának székhelye. Több műemléke maradt fenn a XV—XVIII. századból.
6 *Nagy-Károly* — (Carei) romániai város az Ecsedi-láptól délre, a volt Szatmár megye székhelye
- 21 *tömpöly* — tocsogós, vizes terület
22 *élesmosó sás* — csak élesmosófű ismeretes, azok közül talán a cirokra gondolt Jókai
- 99 : 12 *Domahida* — (Domănesti) romániai község a volt Szilágy megyében
20 *Kaszás-csillag* — A feltűnő csillagcsoportosulások nagy részét már a régmúlt korokban is ismerték, és legendás hőskről, mesebeli állatokról nevezték el. A Kaszás-csillag az Orion csillagkép magyar népies neve. Egyik felfogás szerint az egész Orion a Kaszás, mások szerint (ez az elterjedtebb) az övet alkotó három csillag a három kaszás.
- 100 : 2 *dobogóhíd* — fahíd
100 : 32 *szüleség* — régen így is nevezték a takarmányt. (Vö. Ballagi 600.)
- 101 : 2 *siska* — homokos talajon termő, régebben házak fedésére használt, sáshoz hasonló növény. Inséges időben marha-élelemnek is használták.
- 15 *csereklye* — a nádasok tarlója
- 102 : 18 *Pintye Gregor* — a román nép körében ismert és nagyra-becsült betyár hős. Békés István: *Magyar Ponyva Pitaval* c. könyve Pintye Gligor néven említi. (Bp. 1966. 32.) Gál József: *Szirmai Ilona* (1836) c. romantikus regényében központi szerepet játszik. Valószínűleg az ő regényében tett szert meg Jókainak, s így szerepelteti ebben a regényében. De ismerhette a *Tatár Péter regekunyhója* (1857–74) c. sorozatból is, melynek idealizált betyárhistóriái nagyon népszerűek voltak megjelenésük idejében. Tatár Péter (1818–78) eredeti neve: Medve Imre volt. Alakjáról ír

Lap: Sor:

- az *Egy az Isten* c. regényben is: „Amely vidéken átvonultak elmondá annak népregéit, történeti mondáit útitársnéjának. A harámvezér Tolvaj Dénes viselt dolgait, Nagy-Bánya regényes gesztenyeerdőkoszorúzta hegyei között. Dénes nádor fiának tartották, Pintye Gregornak csúfolták, rettegte az egész vidék, utoljára a nagybányai polgárok ölték meg; barlangvárában most is ott van kőasztala, kandallója, ivókútja;” (*Egy az Isten*. I. k. 280.)
- 102 : 32 *Annyit a kerék fel, ahányat alá!* — Akkor használjuk ezt a szólást, ha valakinek a változó szerencsését akarjuk jellemezni.
- 103 : 25 *somodorint* — valakit leüt
- 104 : 10 *pincetok* — rekeszekre osztott láda vagy kosár, amelyben útravalóul vitt palackborokat tartanak ill. szállítanak
- 29 *zsabrák* — sallang a lószerszámon, néha és itt is: nyeregtakaró pokróc jelentésű (Vö. Ballagi 194.)
- 106 18 *Du verfluchter Kerl!* — Te átkozott gazfickó!
- 108 5 *kalázli* — minden bizonnyal *klázli*, melynek jelentése, üveg pohár (dunántúli tájszó); Jókai „*A magyar nép adomái*” (Pest 1856.) c. könyvében (207). feljegyezte egy dunántúli magyar ácsoktól hallott dal szövegét, ebben is előfordul . . . Előfordul a *Mire megvénülünk* JKK 57. is. (Vö: Kulcsár Adorján jegyzeteivel, *Az új földesúr*. JKK 472.; és 136.) Valamint *Szeretve mind a vérpadig* I. k. 214.)
- 21 *No hát gyönyörűséges szép kocsmárosné, ide nekem a legjobb borából!* — A mondat erősen emlékeztet Petőfi: Falu végén kurta kocsmá c. versének következő sorára:

„Kocsmárosné arany virág
Ide a legjobbak borát!”

- 9 *ápitus* (apetitus) — étvágy
- 109 3 *Nem fekszem én nyoszolyára . . .* — Az idézett szöveg egy betyárballada egyik versszaka; a szóban forgó ballada kezdődhetik így: — Három betyár a csárdába vagy — Betyárgyerek a csárdába stb. (A betyár helyett előfordul huszár, juhászlegény, béreslegény, legény, stb.) Úgy látszik, a dal országsterbe ismert, elsősorban Felvidéken, de előfordul az Alföldön is.
A szóban forgó versszak nélküli változatát I. Csanádi Imre—Vargyas Lajos: *Röpülj páva, röpülj . . .* Bp. 1954. 384—385. és 561. (Utóbbi jegyzet.) Két közeli szövegváltozat:

Lap: Sor:

1. — Nem fekszek én az ágyadba,
Nem költesz fel éjféltejbe.
Felköltelek korán jókor:
Éjfél után egy órákor.

(Járdányi Pál: *Magyar népdalok és népies dalok*. I. Népdaltípusok. Bp. 1961. 113. sz.)

2. — Nem fekszek le az ágyadra,
Nem költöl fel éjféltejbe.
— Felköltelek én ojjan jókor:
Éjfél után egy órákor.

(Kodály Zoltán — Vargyas Lajos: *A magyar népzene*. 3. kiad. Bp. 1960. 121. sz. 4. vszak. Kezdeté: — Három huszár a csárdába . . . Derzstomaj, Szolnok m. Jegyzete szerint ismerik Áj faluban, Abaúj megyében is.)

Ezt az adatot (a szövegben előforduló többi népdalok adataival együtt) Katona Imrének köszönjük.

- 109 32 *rájthuzli* — a pásztor emberek oldalt gombos nadrágja. Ezt a ruhadarabot bemutatja a *Sárga rózsza* c. kis regényében, és *A Hortobágy* c. útirajzában is.
- 110 10 *Isten adta, nem vettem, szép szerivel szereztem* — Közismert népies mondóka; a lopás eufemisztikus kifejezése
- 13 *bojtorján* — a lapuhoz hasonló, feltűnően nagy levelű, lila virágzatú gyomnövény. Fészkének szúrós, horgas pikkelyei mindenbe könnyen beleakaszkoznak. Itt valószínűleg arra utal a szó, hogy a ló farkába, sörényébe is beleakadt a gyom.
- rémonda* — a katonaság részére megvásárolt, betanítatlan fiatal ló
- 21 *hopp hírével* — Az ördög nevében, az ördög segítségével. A népi mitológiában találkozunk ezzel a formulával. Úgy vélték, hogy kimondásuk által a boszorkányok képesek lesznek az ördögi bűbáj gyakorlására. (Ipolyi: *Magyar Mythologia*. Bp. 1929. 2. k. 177.)
A *Szép Mikhálban* dolgozza fel először Jókai a *Magyar Mythológiából* közkinccsé vált adatokat. A *Bálványosvár* esetében azonban, még ennél is nagyobb arányú átvétellel találkozunk. Kisebb epizódként más műveibe is beilleszt mitológikus mozzanatokot, így a *Szeretve mind a vérpadig* c. regénybe Cinka Panna alakján keresztül, s jelen esetben a pusztai kocsmáros előadásában.

Lap: Sor:

- 111 : 33 *bölmömbika-madár* — a gémekek rendjébe tartozó varjú nagyságú, hosszú nyakú, elálló tollazatú madár. Sűrű nádasokban él, jellegzetesen bömbölő hangja van.
- 112 : 1 *nádiveréb* — a pintyfélék családjába tartozó, vizek mentén élő rovarérvő madár
- 16 *dágvány* — sáros, süppedékes hely mocsarak mellett
- 21 *Göncöl szekere* — a Nagymedve (Ursa maior) csillagkép népi neve. 227 szabad szemmel látható csillagból áll. A csillagképhez kapcsolódó népi hiedelmeket írja meg Jókai a *Bálványosvár* c. regényben (JKK 82.)
- 22 *Fiastyúk* — a Bika csillagkép nyakán levő sűrű csillagcsoport népi neve, melyben 7 csillagot lehet megkülönböztetni (Pleiades) (Vö. Ipolyi: *Magyar Mythologia* 2. k. 21.)
- 29 *nymphaea* — tündérrózsa, vizitök. Mérsékelt és meleg éghajlat alatt él. Nagy, kerek úszólevelei és fehér virágja van. Hévízeinkben több trópusi fajt is meghonosítottak, ezek piros és kék virágúak.
- 30 *urticularia* — helyesen *utricularia*, rence. Vízi vagy nedves helyen élő fűnemű növény. Nagyon sok fajtája van, nálunk leggyakoribb a szép sárga virágú *Utricularia vulgaris*. Rovarérvő növény.
- 32 *hoporjás* — fölrepedezett felületű
- 33 *alkekengi* — hólyagcseresznye, a burgonyafélék családjába tartozik, legtöbb fajtája meleg égövi. Nálunk erdők, berkek növénye. Piros bogóját terméséréskor piros felfúvódott csésze veszi körül.
- 34 *naddálytő* — mocsaras rétek érdes levelű, fekete termésű növénye. Gyökere a népies gyógyászatban szerepel.
- 113 : 3 *bolygóúz* — bujdosó, fel-feltűnő fény, ez is mocsárgáz lángja
- 4 *vadánis* — keletről származó, az ernyős virágúak családjába tartozó fűszernövény vadon élő fajtája
- gyökönke* — macskagyökérű, baldiánfű, *Valeriana*; szirma tövén öblöcske, s elvirágzás után sokszegű pelyhes bóbítája jellemzi. Gyökere erős, átható szagú. Becses orvosi növény.
- 14 *Pásztorscillag* — valószínűleg azonos a Pásztorserkentővel, ami a Venus népies neve
- 116 : 10 *karsamadiener* — a gehorsamer Diener (alázatos szolgálja vagyok) elferdített, magyarosított formája. (Vö: *Az új földesúr* JKK 142.) (*Szeretve mind a vérpadig* JKK 2. k. 108.)
- 21 *püspöki város* — Thaly aláhúzza és megjegyzi: *csak később lett azzá* — valóban 1804-től kezdve van ott püspökség

Lap: Sor:

- 117 : 3 *Illustrissime Domine, Comes Palatine!* — Méltóságos nádor uram!. Thaly az *illustrissime* szót *excellentre*, a *Palatine* szót *Banusra* javítja
- 118 : 11 *vae victis!* — Jaj a legyőzötteknek!
17 *Békeés-Csaba* — A XIII. századi város a török hódoltság alatt elpusztult. A XVIII. század elején főleg szlovák telepesekkel népesítették be; tanyás óriásfalu lett, a vasútépítés nyomán fejlődött várossá.
Így Jókai joggal nevezi a regényben falunak.
akkor még falu volt tízezer lakossal — Thaly a *tízezer lakossal* kifejezést áthúzza
- 119 : 18 *bouffants* — helyesen: *bouffantes*; a XVIII. század közepe óta divatos keményített alsószochnyák, illetve abroncsbetét a krinolinhoz
szalúp — bő női köpeny
- 30 *Qu' est que cela? C'est drôle!* — Mi ez? Be furcsa!
- 120 : 33 *equipál* — felszerel; itt: átöltözik
- 121 : 20 *sömlyék* — ingovány
- 125 : 17 *karikás parola* — kézfogas előtt a mutatóujjal kört rajzol a másik tenyerébe... Így tesz pecsétet a kézfogásra
18 *locus sigilli* — a pecsét helye
- 20 *boszorkányok kapitánya* — Ipolyi szerint a boszorkányokat rangsorolta is a néphit. Gyakori a boszorkánypörök vallo-másaiban az a mentegetődzés, hogy a „tiszték és kapitányok” parancsára cselekedtek. (Ipolyi, 2. k. 182) Babura Pirka is büszkén mondja Mikhálnak: „Amilyen igaz, hogy Babura Pirka a nevem, s boszorkányok hadnagya vagyok, olyan igaz, hogy elhozom neked, szépséges violám, a te szeretődöt.” (*Szép Mikhál* JKK 94.)
- 21 *Ha ennek este, gyertyagyújtat után, kantár meg nyereg akad a kezébe, akinek azt a nyakába veti, hátára dobja, abból repülő ló lesz egyszeribe...* — A boszorkányok működésének ideje az éjszakai időpontra esik. Közlekedésre a levegőt használják fel, és mindig valami rendkívüli eszköz segítségével közlekednek. Ilyen bűvös szerszám a kantár, amelyet az áldozat nyakába vetnek és segítségével azt megnyergelik. Ipolyi a boszorkánypörök tanulmányozása során sok példát említ erre. (Ipolyi 2. k. 188. (Vö.: *Szép Mikhál* 57. és 93 — 4.)
- 26 *hipp-hopp!* *Ott legyenek, ahol akarok* — A boszorkánypererek és a népi mondák tanúsága szerint a hipp és hopp szavak a ördögöt jelentik. (Ipolyi 2. k. 190.)

Lap: Sor:

- 125 : 26 ... ott terem a Szent -Gellért hegyen ... — A boszorkány-pörök az összejövetelek helyéről is említést tesznek. Magyarországon a Gellérthegyet jelölik meg fő gyülekező-helyként. (Ipolyi 2. k. 180.)
- 28 *egyszerre átváltozik csodálatos szép tündérré* — Ipolyi szerint a boszorkányok a legkülönfélébb átváltozásra képesek: állattá, növényé, sőt szép fiatal asszonnyá is átalakulhatnak. (Ipolyi 2. k. 184–86.) A részeg Ocskay és a csúf Czinka Panna így évődnek egymással: „Háthiszem, ha csak az a bajod, tudod azt, hogy én boszorkány vagyok. Ha megmosdom kinn a kútnál, bekenem *bábat*rel a két szemöldököm táját, hát egyszerre olyan szép barna cigányleány lesz belőlem, hogy még az éjszakát is fényesebbnek látod tőlem, mint a fényes reggelt.” (*Szeretve mind a vérpadi*, JKK 1. k. 345.) A Bálványosváriban így ír Rapsonné Jókai „... mintha valóban birtokában volna az a bűvös asszony, annak a kantéros kenőcsnek, amitől még a legrútabb boszorkány is egyszerre deli cifra asszonnyá változik által. (JKK 51.)
- 126 : 10 *Bocskai nemese* — Bocskai Istvánt (1557–1606), 1605-ben Erdély fejedelmévé választották. Támaszainak, a székelyeknek visszaadta szabadságukat, a hajdúknak pedig nemességet adott és letelepítette őket. Ez utóbbira utal az öreg kocsmáros.
- 16 *A Herkópáter nevére!* — Népies szólásmódban szereplő személy. A Herkópáter szó valószínűleg annak a Hirkó János nevű páternek a nevéből származik, aki a XVII. század második felében az Abaúj megyei Jász községnek volt erőszakos, labancpárti, protestáns üldözött plébánosa. A név káromkodás-szerű szólásainkban gyakori. (Vö: O. Nagy Gábor: *Mi fán terem?* 153–54.) Itt kell utalnunk még a *Guta Herkó Páter meg a kis borbély* c. Jókai novellára (93. k. 89.).
- 127 : 2 ... a gyereket is kicseréli, ... a maguk porontyát odaváltják a selyemtakaró alá ... — „A néphit maig még sokat tud a boszorkány által elvitt úgynevezett 'váltott' gyerekről, kik helyébe saját fajzataikat adják”. (Ipolyi 2. k. 196.) Rapsonné a Körültáj gyűlésén így zsörtölődik Opour Kevend rabonbánnal: „Teneked meg, vén bak, jobb lesz, hogyha hallgatsz, az ördögről! Hiszen három fiad közül kettő váltott gyerek. (*Bálványosvár* JKK 38.) A „rossz bába ki ne cseréljen” sor szerepel abban a pogány áldásban, melyet a billogos mondott a tűz fölött felavatott gyermekekre. (Uo. 59.) Rapsonné pedig így dorgálja a gyermekágyas

Lap: Sor:

- Imolát, „De ugyan hová gondoltál, hogy kinyisd az ablakot napolmente után? Az kell, hogy bejöjjön a büdi boszorkány, elcserélni a gyerekedet.” (Uo. 175.)
- 127 : II . . . *ciherre teszlek, hamuvá égetlek* — *ciher*: cserje, bozót, ill. az abból rakott máglya. A kifejezés hasonló jelentéssel szerepel Jókai több művében. Opour Kevend is így fenyegetődzik a *Bálványosvár* c. regényben. (JKK 109.)
A „Hogyan lett *Dul Mihály uramból Rác János*” (1857,) c. novellában is megvan (*Dekameron* 2. k. 13.)
- 128 : II *cifra asszony* — a boldogasszony, szépasszony kifejezéssel együtt tündérféle személyt jelöl. Pl. „Hontban Ipolykeszinél s Balog helység szőlőji közt *cifra asszony* nevű kisértem jár, igen szépen énekel, s gyönyöröden öltözött, látására és hallására elámul az ember.” (Ipolyi 2. k. 203.) vö. *Régi jó táblabírák*, JKK 61. Jókai jegyzetét. Jókai a szót maga is magyarázza a *Bálványosvár* c. regény 78. lapján: „A hajdani papnéknak leányaik is voltak: hajdan tündéreknek hítták azokat, most is viselik még a tündérneveket: Bűvellő, Szemőke, Gillike, Illangó, de most már csak ‚*cifra asszony*’ a nevük; később az *asszony* is elmarad, s lesz belőle ‚*cifra*’ — ‚*cfre*’ — ‚*cufri*’.” — *Cifra asszonyt* játszik Cinka Panna — Ozmonda Ocskayval a *Szeretve mind a vérpadig Delianca* c. fejezetében (JKK 1. k. 354.)
- 25 *kecskerokka* — Fonáshoz használt háziipari eszköz, amelynél a fonál sodrását egy lábajtású kerékkel forgatott orsó végzi. A kerék forgás közben valószínűleg nyekegő hangot adott, azért nevezték így.
- 30 *kalamajka* — gyors ütemű, szilaj (lengyel, illetve ukrán) tánc
- 32 *Vorarlberg* — Szövetségi tartomány Ausztria nyugati határvidékén, a Boden-tó felé haladó Rajna és az Arlberg folyó között.
- 129 16 *granicsár* — határőr
18 *szerezsán* — határőrezredhez beosztott lovas katona
- 34 a *Kraszna jobb partjára* — A *jobb* szót *balra* javítja Thaly.
- 130 9 *Lengyelországban éppen olyan gyorsan értesült I. József haláláról* — Thaly a Lengyelországban szó után beszúrja: Péter császár futárától
- 28 *Cusani tábornok* — Cusani, Jakob Joseph őrgróf, császári generális; Rabutin 1707-ben Besztercére Cusani generálist helyezte 5000 emberrel. (Vö. Esze Tamás: *Kuruc vitézek folymódványai* 476.)

Lap: Sor:

- 13 *a mármarosai hegyi utakon* — Thaly a lap szélén a mármarosi szót beregire javítja
- 133 : 10 *geodémon* — földszellem; a szatmári békekötéssel egyidejű országos fagy épp olyan mítikus ténynek látszik Jókai szemében, mint a *Szerellem bolondjai* utószavában (JKK 450.) a kiegyezés létrejöttekor beköszöntő, váratlan, kedvező időjárási fordulat.
- 15 *tönköly* — gabonafélék közé tartozó növény, melynek magját a lónak abrakul adják; őséges időben vízben főve ették
tatárka — más néven pohánka, hajdina; a keserűfűfélék családjába tartozik. Szántóföldön vetik, magja lisztes, élelmiszerek készítésére használható. Termesztési ideje rövid, 12–14 hét. Zöld szárát takarmánynak használják.
- 23 *mely tizenkét éven át* — A *tizenkét* szót Thaly *nyolcra* helyesbíti
- 30 *escadron* — lovasszázad
- 134 : 4 *Pulay János* — Pálffy János grófnak a titkára volt. Ennek és Károlyi Sándornak megbízásából megírta a szatmári béke történetét latin nyelven, majd 1718-ban magyarra fordította (*Szatmári békekesség*).
- 5 *akik eddigi rangjukban most már a királyi zászlók alatt fognak harcolni* — Az egész mondatot Thaly kihúzza.
- 13 *Rákóczi Ferenc is visszakapja birtokait* — pontosabban: Rákóczi csak a várak kivételével kapta volna vissza a birtokait, ha három héten belül hűségesküt tett volna a királynak.
- 14 *csak a fejedelmi címét veszti* — Thaly a fejedelmi szó elé hozzáteszi: az „erdélyi”
- 26 *csak a karabinokat rakják le* — karabin: rövid csövű, lovassági puská. Thaly megjegyzi: *azokat sem*.
- 135 : 5 *kornéta* — zászló
- 136 : 8 *Majthény* — Nagymajtény (Moftinul Mare) község Romániában, a volt Szatmár megyében. A határában fekvő mezőn tették le a kuruc csapatok a fegyvert az 1711-i szatmári békekötés után.
- 21 *Télen kenyeredet, nyáron meg ruhádat el ne hagyd!* — a közmondás jelentése: légy előrelátó, óvatos!
- 137 : 7 *vágja erősen az embervállig érő vetést* — május elsején ez lehetlenség
- 28 *ez az a híres majthényi síkság . . .* — A leírás ikerpárját olvashatjuk a *Szeretve mind a vérpadig* c. regény zárófejezetében:

Lap: Sor:

- „A négy szögű tér, ahol az megesett, be van kerítve sánccal, s ma már sűrű erdő, bozót nőtte azt tele. Soha ember be nem lép a bozótba, vadász nem keres ott zsákmányt, vándor nem vág útravaló pálcát a gesztjéből: ott valami kísért!” (JKK 2. k. 250.) *A Magyar nemzet történetében* a következőképpen jelcnik meg e gondolat: „Azt a négyszögű tért, a hol e fegyverlerakás végbement, körülárkolták, s úgy áll az ott most is a sík róna közepette, benőve vad bozóttal: körüle a kalászos róna, maga egy sötét folt az arany síkság közepén, egy darab senki földje. A fák elvadult gesztje örök sötétet tart fölötte, és soha senki egy vándorbotot sem vág le azoknak a sarjaiból . . .” (Bp. 1902. 676.)
- 137 : 27 *geszt* — fakeménye, színfa vagy a fa belső része; itt: bokros hely
- 142 : 14 *billet doux* — szerelmeslevél
- 143 : 5 *marginalis punctatioi* — előszerződés, lapszéli pontozatok, széljegyzet
- 144 : 23 *olyan nagy lélekkel mint Andrassy István* — Thaly az egész gondolatot aláhúzza és három felkiáltójellel fejezi ki nemtetszését
- 145 : 7 *amint Kassa kapitulált* — Thaly lapszéli jegyzete: *nb. Ez csak 1711—ápril 26-kán capitulált, nem előbb.*
- 146 : 1 *anélkül az alispán* — Thaly az *alispán* szót *káptalanra* javítja
- 14 : 14 *ahol még az utolsó kuruc vár ellenállt* — Thaly ezt a mondat-töredéket aláhúzza, és megjegyzi: *Munkács volt az utolsó, nem Huszt.*
- 21 *hogy lerakta a sereg a puskát meg a zászlót* — Thaly a puskát szót törli
- 23 *ezt minden hazatérő vitéz tagadta* — Thaly a gondolatot aláhúzza és a lap szélén ezt írja: *Éppen ellenkezőleg, nagyon dicsekedtek a békekötéssel. L. Csereyt.*
- 147 : 12 *régi német nemesi család* — Thaly a *német* szót *nürnbergivel* helyettesíti
- 13 *Absolon Dávidnak, Zrínyi Ilona titkáranak leányát* — Thaly a *Dávidot* *Dánielre*, a *leányát* szót *özvegyét-re* javítja
- 18 *mely Löffelholtznak a generalmajori állást szerezte meg* — generalmajor: vezérőrnagy. Az egész mondat-töredéket aláhúzza Thaly, és a lap szélén azt írja: *már rég altbgy volt*
- 148 : 32 *telegrafkelep* — telefonpózna. Thaly méltatlankodva fűzi hozzá: *1711-ben távirda!!* De Jókai itt nem villamos távfróra, hanem valószínűleg szemafórhoz hasonló, ún. optikai távfróra gondolt, amilyen már volt a 18. században.

Lap: Sor:

- 150 : 4 az a csodálatos mustármag, amiről a biblia azt bizonyítja, hogy pálmája nő fel belőle. — A Bibliában ez utalás a következőképpen szerepel. „Más példázatot is adott eljök, mondván: Hasonlatos a mennyeknek országa a mustármaghoz, a melyet vévén az ember, elvete az ő mezejében; A mely kisebb ugyan minden magnál: de a mikor felnő, nagyobb a veteményeknél, hogy reá szállnak az égi madarak, és fészket raknak ágain.” (Újszöv. Máté 12: 31, 32; Márk. 4: 30—32; Lukács 13: 19.) — Az említett mustármag a hittudósok szerint a *sinapis nigra* nevű mustárfajtával azonos, mások viszont a *salvadora persicá*val egyeztetik.
- 151 3 *proscriptio* — proskribál: nyilvánosan megbélyegez és törvényen kívül helyez; száműz, számkivet
- 152 9 a hajdani köznemesből grófi rangra — Thaly aláhúzza és megjegyzi: Már a nagyapja is gróf volt!
- 153 3 ugyanazon gobelinszőnyegekkel volt feldíszítve, amik mostanság a magyar delegáció gyűléstermét ékesítik: — Az egész részt aláhúzza Thaly és hozzáfűzi: *Dehogy, ezeket csak Mária Terézia szövette.*
- 8 *luxuosus* és *luxuriosus* — fényűző és buja
- 9 *granátszín* — a kicsiszolt gránitkőéhez hasonló borvörös szín
- 14 *vakszoba* — nagy szobából nyíló, kisebb, ablak nélküli szoba (vö. Ballagi 705.)
- rokokó íróasztalon* — Thaly aláhúzza, a lapszélén pedig megbotránkozva megjegyzi: *rococo 1711-ben!*
- 34 „*Sei nicht spröde! Frau schöne! Ein Kuss tut nicht weh!*” — Ne légy olyan rideg! Szép asszony! Egy csók nem árt!
- 154 : 3 *spláda* — Fújtató szerkezettel működő orgonaféle hangszer, mely fogantyújának forgatása által ad hangokat. A verkli őse.
- 5 *tolvajkodó kézzel babrál cipője szalagcsokrán* — az *És mégis mozog a földben egy menyét bontogatja Kálmán topánkájának szalagját.* (JKK I. k. 223; 590.)
- 26 *impetrál* — kérvényez, folyamodik
- Pethő család* — Ismert egy Petheő család, amely Vas megyéből származott. Legrégibb őst a tatárjárás előttre vezették vissza. Egy 1525-ben született tagja, János, bárói rangot, Sztropkó várát és uradalmát szerezte meg a családnak. A Rákóczi-korban élő tagja, Mihály, I. József buzgó párthíve volt.
- Ocskay Lászlóné* — Tisza Ilona, akit Ocskay, mint Kovács István Verebély-széki alispánnak fiatal özvegyét vette el. Életének részletes bemutatását a *Szeretve mind a vérpadig* c. regény lapjain találjuk.

Lap: Sor:

- 154 : 34 *amidőn Rákóczi hadai Bécs város kapuit döngették fokosaikkal — A kuruc sereg portyázásairól, melyek időnként a császárvárost, Bécsset is fenyegették, részletesen ír Jókai a Szeretve mind a vérpadig c. regényében. (pl. X. XI. fej.)*
- 155 : 11 *Ez volt a legtovább vitatott kérdés, amihez a kurucok ragaszkodtak, s csak ennek a részükre történt eldöntése után kötötték meg a békét. — Thaly az egész mondatot aláhúzza, a lap szélére pedig ezt írja: Nem áll, az árvák, s özvegyek jószágainak ügye volt az!*
- 156 : 7 *Ennek az erejét se kormány, se országgyűlés meg nem gyöngíteti — Thaly aláhúzza és három felkiáltójellel jelöli.*
24 *Köszönd meg, hogy le nem haraptam a fejedet, amikor a fogaim között volt. — Jókai az egyik jól ismert aecopusi mese motívumát használja fel itt.*
- 159 : 8 *valakihez hajaz — hasonlít*
- 160 : 26 *kavicscá változtatná az aranyat, amilyenné Szent László változtatta a kunok elszórt pénzét. — A legenda hagyománya szerint, a kunokat üldöző I. László katonái közé az üldözöttek aranyakat sórtak; hogy ezzel üldözőik fegyelmét megbontsák. A király ezt látva, kavicsokká változtatta az aranyat, így mentve meg katonáit az ellentámadástól.*
- 161 : 14 *Sennyei István — Vas megyéből származó ősi nemesi család sarja. Aranysarkantyús vitéz, ki 1688-ban királyi adományt nyert, később II. Rákóczi Ferenc kancellárja, majd Munkács kapitánya és Szabolcs vármegye főispánja lett. Rákóczi a Memoires-ban így emlékszik rá: „A tárkányi várba zárkózott Sennyei István báró megunta a védekezést, megadta magát, és táboromba jött. Ez a hazáját igazán szerető férfiú korábbi éveit a török táborban töltötte, s bárki másnál jobban értett a háborúhoz. Ezért parancsnokká tettem őt Bercsényi gróf alatt, bár köszvény gyötörte őt, és nem mindig tudta ellátni feladatait”. (72—73.) Ezereskapitánnyá és szept. 29-én (1704) a tiszántúli föld vezénylő generálisává nevezte ki Rákóczi. (Vö. Esze Tamás: Kuruc vitézek folyamódványai 93.) Nevét szerepelteti Jókai a Szeretve mind a vérpadig c. regény Nyalka kuruc c. fejezetében is.*
- 25 *Szolmonok — (Smolník) csehszlovákiai község a hajdani Szepes m. délkeleti részén, közel Gömör m.-hez Rozsnyó — (Rožňava) csehszlovákiai város, a hajdani Gömör m. keleti részén. Régi bányásztelepülés. A XIV. század közepétől városi jogokat élvezett*
- 162 : 2 *... felmenni Bécsbe, ott az olyan főurat tárt karral fogadják,*

Lap: Sor:

- amit kimond, ezt kívánom, az már meg van adva . . . mennyire várják odafenn, szinte neheztelnek érte, hogy oly soká késik magát prezentálni — Thaly az idézett szöveget aláhúzza, és nemtetszése jeléül 2 kérdő és 2 felkiáltójellel jelöli.
- 162 : 15 minden ledérsegeinek indoka, egy rögeszmévé izmosodott vágy volt: egyetlen fiából nagy urat csinálni — Thaly a lélektanilag gyenge magyarázatot aláhúzza és három kérdőjellel látja el.
- 163 : 10 *hyppogryph* — mesebeli szárnyas ló
15 *Garamszeg* — (Garansch) Csehszlovákiához tartozó, volt Zólyom megyei község. A Géczy-kastélyban a Rákóczi-korban pénzverde volt.
- 164 : 1 *A krónikák Magyarország öt királyi fővárosa között Kassát nevezik rangra elsőnek (Buda, Pozsony, Székes-Fehérvár, Nagyvárad a másik négy.)* — Thaly javítása: *Magyarországot Felső-Magyarországra, a városneveket pedig áthúzva, Eperjes, Lőcse, Bártfa, Késmárkera* korrigálja
- 14 *De még az a patak is, mely Kassa városát szigetekre osztá, hogy harminc hídon át kellett egyik utcából a másikba menni.* — Jókai itt valószínűleg az ÉNy-ról, a magasabb hegyek közül lesiető Csermely patakra gondol, amely még az ő korában is a városban két ágra oszlott, a város közepén, a Főutcán hosszúkás szigetet képezve; azonkívül a Hernádból kiszakadó Molnár-árok is keresztülfutott a városon. (Vö. *A Pallas Nagy Lexikona* 10. k. 238.) Így talán nem is nagy túlzás, ha harminc átjáró hidacsokát emleget az író.
- 29 *glacis* — sík tér, vársánc előtti mellvéd
- 166 : 30 *Ez volt a vesztőhely* — A vesztőhely és kivégzés leírását adja Jókai a *Szép Mikhál* c. regény 35. fejezetében is.
- 33 *Nagy Lajos király* — Nagy Lajos 1347-i második szabadalom levelében ruházta rá Kassára a pallosjogot.
- 167 : 1 *III. Ferdinánd király palotája* — III. Ferdinánd (1637–57) folytatta apja által megkezdett harmincéves háborút. I. Rákóczi György is hadat viselt ellene, az ország függetlenségének visszaszerzéséért és a protestánsok vallászabadságáért. Az említett épületet, amely a felső-magyarországi kapitányok székháza volt, III. Ferdinánd 1654-ben a jezsuitáknak adta. Valószínűleg az adományozó neve után jelöli Jókai Ferdinánd nevével magát az épületet is. (Vö: *Magyarország vármegyéi*, Bp. 1896. 1. k. 57.).
- 30 *csamangó* — hóhérlegény. Jókai jegyzetei szerint „Kecske-méten dívó elnevezése a gyepmesternek”.

Lap: Sor:

- 168 : 34 *nostras* — közüünk való, egy felekezetből való.
- 170 : 12 *nagyobb Veres-tenger, mint amilyenén Mózes átvezette a népét* — A zsidók csodálatos átkeléséről a Veres-tengeren, a Biblia több helyütt ír: „És kinyújtá Mózes az ő kezét a tengerre, az Úr pedig egész éjjel erős keleti széllel hajtá a tengert és szárazzá tevé a tengert, és kétfelé válának a vizek.” (Móze II. 14 : 21, Zsoltárok Könyve 78 : 13; 106 : 9; valamint Újszöv. A zsidókhoz írt levél: 11 : 29.)
- 171 11 *Fehér-hegyek* — a Kis-Kárpátok külső oldalára másod és harmadkori üledékes köpeny gyűrődött, az ún. Fehér-hegység. Szirtjein lovagvárak épültek (Detrekő, Szomolány, Vöröskő). Délkeleti termékeny lejtőin épült Pozsony, Bazin, Modor és Szentgyörgy. Szerepel még a *Szeretve mind a vérpadig* c. regényében is. (JKK 106.)
- 26 *feleszelte* — felingerelte, felbiztatta valaminek a megtevésére, vagy valaki ellen (Vö. Ballagi 371.)
- 28 *Pongráczcal, Ocskay László hajdani vitéz alvezérével* — P. Gáspár, Rákóczi ezredese, aki később átállt a labancokhoz; Liptó vármegye egyik legrégebb családjának sarja. Gáspár már bárói rangot viselt. Alakját szerepelteti Jókai a *Szeretve mind a vérpadigban* is. (JKK 1. k. 164.)
Thaly aláhúzza és ezt írja: *Más Pongrácz volt az, János, nem Gáspár.*
- 174 1 *Garamszeghi Géczy Zsigmond* — Thököly Imre testőrezredének ezredese volt. A Rákóczi-szabadságharc idején 1703–04-ben ugyanezt a szolgálatot töltötte be Rákóczi mellett. Később az ungvári vár kapitulálása után hazament Osgyánba. (Vö. Thaly: *A lőcsei fehér asszony*. Századok 1909. 455.)
- 3 *ami csak Bethlen Gábor óta lefolyt* — Bethlen Gábor nevét Thaly I. Rákóczi Ferencre javítja.
- 5 *Zrínyi–Nádasdy-összeesküvés* — tulajdonképpen a Wesselényi-összeesküvésről van szó (1664–71). Résztvevői: Wesselényi Ferenc nádor, Lippay György esztergomi érsek, Zrínyi Péter horvát bán, Nádasdy Ferenc országbíró.
- 6 *Köröskényi Gáspár* — A név a kuruc korban ismeretlen. Szerepel viszont egy Kereskényi György nevű kuruc tiszt (Vö. *Archivum Rákócziánum* I. 268; II. 302; III. 184; IV. 127; VIII. 27) és Kereskényi (Köröskényi) László alezredes (Vö. *Archivum Rákócziánum* I. 268, 274; IX. 510.)
Kobb Farkas császári vezér — Mikor 1672-ben a felvidéki kurucok száma már 15000 volt, Kobb tábornok vezette

Lap: Sor:

ellenük a császári sereget, és legyőzte őket. Később kassai főkapitányként hírhedtté lett kegyetlenségével. Alakját szerepelteti *A magyar nemzet történetében* is.

A Hain-féle Krónikában is felbukkan a neve több helyütt: 1677-ben segélyt kér és elrendeli a nemesi felkelést (453.), 1678-ban Kassán 50 magyart végeztet ki. (454).

174 : 10 az *őreg Thököly* — Thököly István (II.) (1623–70) — 1654-ben gróf, majd Árvavár örökös főispánja lett. Wesselényinek és Nádasdynak meghitt barátja volt, szervezkedésüket hatalmas pénzüsszeggel támogatta. Ezért megtámadta I. Lipót tábornoka, de mire Árva várát, melybe bezárkózott, elfoglalták, ő már halott volt.

Thököly Imre — (1657–1705) A császári seregek által ostromlott Árva várából Likava várába, majd onnan atyja halála után, még a vár ostromlása előtt Erdélybe menekült Apafi Mihályhoz. Ezt említi az *Erdély aranykora* IX. fejezete is.

11 *Árva vára* — csehszlovákiai területen, a volt Árva megyében levő eredetileg királyi vár, majd különböző nemesi családok kezében levő adománybirtok.

18 *Apafi Mihály* (I.) — (1632–1690) 1661-től erdélyi fejedelem. Régi erdélyi család sarja, az összes korabeli források egybehangzóan mint gyöngye, erélytelen, az államügyekkel nem sokat törődő embert jellemzik. Jókai szerepelteti az *Erdély aranykorában* (JKK 30.), *A magyar nemzet történetében* pedig a következőket írja róla: „I. Apafi Mihály szintén az apró fejedelmek sorába tartozik; de az igazságos szemlélőnek el kell róla ismerni, hogy semmi rosszat nem tett, a míg fejedelemsége tartott.” (Bp. 1902. 516.)

175 : 1 *Fügedy Nagy Endre* — A kihalt Fügedy familia régi magyar család, mely nevét a Heves megyei Nagyfügedről vette. A család tagjai főleg az 1550-es években játszottak szerepet. Még Thököly idejében is ismerték. Endre nevű tagja azonban ismeretlen.

12 *váradai püspök, Báthory György* — A Báthoryak között György nevű püspök nem volt, csak András nevű 1329-ben váradai püspök, és Miklós 1475-ben váci püspök.

Thaly a püspök nevét *Bársonyra* javítja, a *váradai* szót pedig *vácira*.

A Thaly által megnevezett személy (1626–1678) valóban nagyváradai, később egri püspök volt.

Hain krónikájában is az ő nevét említik többször, mint

Lap: Sor:

templomfoglalót, aki ellen a város polgársága felvette a harcot. (421.)

175 : 13 *Turaluka* — helyesen: Turá Lúka (Turréte) csehszlovákiai helység a volt Nyitra megyében

16 *Kende* — a Kende család régi nemesi család, főleg Szatmár megyében volt elterjedve. Valószínűleg Gáborról van szó, aki 1670-ben a vármegyei nemesi fölkelés vezére volt. 1672-ben mint Thököly párthíve több csatában részt vett, különösen a Kobb császári tábornok ellen viselt harcokban tűnt ki. Birtokait ezért elkobozták, de később kegyelmet kapott.

Szuhay — Szuhay Mátyás a korai kuruc mozgalmak egyik vezető alakja. Már I. Rákóczi György mellett is harcolt, később II. Rákóczi György katonai szolgálatába állott. Mint Abaúj és Gömör megyei földbirtokos a felvidéki protestáns nemesség egyik hangadója volt az 1662. évi országgyűlésen. I. Rákóczi Ferenc sikertelen 1670. évi felkelése után többekkel együtt ő is Erdélybe bujdosott. 1672 után őt tekintették a kurucok legképzettebb katonai vezetőjének. 1677-ben labancok ölték meg. Fellépteti Jókai a *Szeretve mind a vérpadig* c. regényben is.

19 *Pilátus-kergetés* — nagyhatén a templomban lezajló régi népszokás

22 *fittyet vetett az akasztófának* — Thaly javítása: *karónak*

23 *Pika Gáspár* — 1672-ben az Árva vármegyét dúló Spork császári tábornok az egyszerű nép vezérért, Pika Gáspárt karóba húzatta, a felkelt falvak bíráit pedig felakasztatta. Hain Krónikája így írja le az esetet: „1672. nov. 25-én Oraván az Eperjesi Pika Gáspárt és 25 társát kivégezték, elvenen karóba húzták, mivel néhány héttel előtte különleges stratégiával Orava várát kevés emberrel elfoglalta, és a király öfenségétől elvette, de különleges csellel, miután ő a várat még 3 hete sem birtokolta, a németek visszavették. Illik rá a közmondás: „Nem kisebb dicsőség valamit megszerezni, mint megtartani.” (Hain Krónikája, 413.) *Spork* — helyesen Spork János (1601–1679). Közvitézből emelkedett császári tábornokká. Részt vett a harmincéves háborúban, Magyarországon harcolt a török ellen. 1670-ben a szabadság mozgalmak elnyomására a Felvidékre küldték.

Hain így ír róla Krónikájában: „A németek Felső-Magyarországon nagy előhaladást tettek, megszállották Szatmárt,

Lap: Sor:

Patakot, Ecsedet, Munkácsot és más várakat, s mindezt uralmuk alá hajtották, Spork tábornagy és katonái pedig Kassát is megszállották.” (Hain Krónikája 387.)

Másutt ezt olvassuk: „1670. aug. 8-án érkezett a Szepességbe, s 8 napig maradt a megyében, a város előtt vonultak el Neüdorf felé, ő nem jött be, katonái közül is csak nagyon kevesen, mégis sokba kerül a városnak, mert 700 birodalmi tallért, 2 lovat, és 2 dézsa bort adtak neki. A Holstein hercegnek valamint más tisztéknek 1–1 lovat és 2–2 lótarakót adtak. A legénység ellátása terén is megtette a város a magáét, a költség 3000 ft tett ki.” (388.)

175 : 30 *soproni országgyűlés* — 1681-ben tartották, sok határozata az osztrák abszolutizmus megtorpanását mutatta

176 : 12 *aequinoctium* — napéjegyenlőség

18 *Józsa István prédikátor* — A Hain Krónika említi egy Józsa páter nevű kuruc portyázót 1678-ban, aki elfogja Kassa „város marha csordáit, birka nyájait, 40 lovat és 3 embert, s ezzel Wahlndorf felé vonul. Mivel nyomon követték, a marhaállomány kiváltásáért 1400 Ft-t, a lovakért 300-at, a három személyért 1000 Ft-ot kellett kifizetni.” (461.) Másutt megtudjuk, hogy ez év október 3-án elfogják őt a labancok. (462.) 1679 januárjában csellemegszökök, és újból a magyarokhoz áll. (464.) Ez év május 27-én arról tudósít a Krónika, hogy „Józsa páter főképp ezüstből álló értékeit Melchior Novak nevű polgárnál hagyta, mert a nagy sietségben nem tudták elvinni, minden kitudódott, s így Molnár János volt bírót és magát Novákot is a labancok letartóztatták.” (465.) Az utolsó feljegyzés a portyázóról 1679 októberében van, amely így szól: „Páter Józsa marhatolvajt, Thalya mellett, mivel benne nem bíztak, a kurucok levágták.” (469.) A Krónika adataival meggyező dolgokat mond el Józsa Istvánról Jókai a Borovszky Samu által szerkesztett *Magyarország vármegyéi és városai* c. sorozat Kassáról szóló kötetében (13.).

26 *Tállya* — Borsod-Abaúj-Zemplén megye, szerencsi járásában levő község. A hegyaljai borvidékhez tartozó település.

32 *Teleki Mihály* — (1634–90) Erdélyi kancellár. Támogatta a Wesselényi-féle összeesküvést, majd az Erdélybe menekült magyarországi bújdosók fővezére lett, míg Thököly háttérbe nem szorította. Sértődöttségében 1685-ben Lipót kezére játszotta Erdélyt. A Thököly ellen vívott zernyesti

Lap: Sor:

csatában esett el. Szerepét hosszasan boncolja Jókai *A magyar nemzet történetében*, alakja fontos még az *Erdély aranykora* és a *Török világ Magyarországon* c. regényekben is.

176 : 32 *Somlyó* — Szilágysomlyó, romániai kisváros a hajdani Szilágy m.-ben, a kuruc időkben megyeszékhely

177 : 2 ... *barátságos lakomára, aminek kibékülés volt a célja* ... — Ezt a motívumot találjuk *A magyar nemzet története* c. könyvben is, némi változtatással: „A mint *Thököly* visszaküldte a jeggyűrűt *Teleki Mihály* leányának, a két vezér között elkeseredett villongás támadt, amit a hazafias jó barátok ugyan igyekeztek kiegyenlíteni, de a létrehozott kiegyenlítési lakomán *Thököly* csak kenyérhéjat evett s főtt vizet ivott hozzá: attól félve, hogy kibékült ellenfele megmérgezi.” (Bp. 1902. 537.)

4 „*verejtékes*” ezüstkancsók — „*verejtékes*”: szakszó, olyan aranyozott ezüst pohár, amelyen poncolt alapon verejtékcseppekhez hasonló elszórt díszítések vannak.

A kifejezés egyébként valószínűleg arra utal, hogy az Erdély Habsburg-kézre juttatásában részes *Teleki Mihály* jutalmul a grófi rang mellé pompás ezüst holmikát is kapott. „*Teleki Mihálynak* jutottak a pompás ezüst asztali étszerek ... Ilyen olcsón adták el, mondja *Cserey*, a szegény Erdélyországot! Egy kis ezüstért ...” (Jókai: *A magyar nemzet története*, Bp. 1902. 570.)

11 [*Thököly* idejében] *keleti dögvész* — A *Hain Krónika* 1679. augusztus hónapban említi a *Lőcsét* és az egész *Szepességét* sújtó pestist. (469.)

12 *Ampringen úr* — *Ampringen János Gáspárt* nevezte ki I. *Lipót* a *Wesselényi-féle* összeesküvés után 1673-ban az ország teljhatalmú kormányzójává, 1681-ig. *Pozsonyban* vésztörvényszéket állított fel, amely 450 protestáns lelkészt megfosztott tisztségétől, 67-t pedig *gályarabságra* ítélt. A *Hain-féle Krónika* is említi *Ampringen* kormányzói beiktatását (415.), majd azt, hogy a *pozsonyi rendkívüli bíróság* elé idézi a városi hatóságot, evangélikus lelkészeket és evangélikus menekülőket (421.), a város azonban nem adja ki a lelkészeket, hanem egy bizottságot választanak a város képviselői nevében (422).

13 ... *úgy elinalt az országból* ... — Ez a mozzanat tűnik fel *A magyar nemzet története* következő soraiban: „*Ampringent* is az úr *Isten* pusztította ki innen az országból; mert a hol csak letelepedett, rögtön kiűtött a *dögmirigy*: utójára

Lap: Sor:

- ügy megjíed, hogy összepakolt, s egész labanc pereputyájával együtt kifutott az országból.” (Bp. 1902. 534.)
- 177 : 30 *parenthesis* — zárójel, beszúrás
- 178 : 7 *Zrlnyi Ilonának legbuzgóbb híve volt — amíg el nem árulta* — Ezt az adatot a következőképpen kommentálja Jókai *A magyar nemzet történetében*: „Volt *Tökölinek* egy kancellárja, *Absolon Dániel*, a kit ott hagyott Ilona mellett, hogy tanácsával gyámolítsa. Erőshitű lutheránus ember volt. Azt állítják, hogy azért lett árulóvá, mert *Tökölinek* egy titkos jegyekkel írt levelét olvasta, melyben ez a pápához kívánja küldetni neje udvari papját, ígérve, hogy katolikus hitre tér át, ha a pápa kibékíti iránta a császárt. Annyi azonban bizonyos, hogy *Absolon Dánielnek* a leánya egy császári tábornokhoz (*Löffelholz*) ment nőül. Ez talán az igazi kulcs a talányhoz.” (610.)
- 13 *Murányvár kapitányával* — Thaly aláhúzza, majd megjegyzi: *Csábrági kapitány volt egykor*
- 179 : 14 *pukovai posztó* — Puhó (Puchov), csehszlovákiai község a volt Trencsén vármegyében. Rákóczi idejében az ide telepített morva és cseh családok körében virágzó posztóipar fejlődött ki. Innen a posztófajta elnevezése.
- 27 *makutyi* — ügyetlen, gyámoltalan
- 180 : 1 *chymista* — kémikus
- 2 *piskolt* — az antimon elavult neve
- 2 *kényeső* — higany
- 12 *lignum sanctum* — zöldesbarna kérgű dél-amerikai faféleség
- 21 *insula* — sziget; itt: védett hely
- 30 *Szent György-nap* — április 24.
- 181 : 32 *a „dicsértesség” után a fogai közt azt mormogja: „a szép asszony”* — Így köszön Babura Pirka is Mikhálnak a *Szép Mikhál* c. regény harmincegyedik fejezetében (JKK 234.)
- 182 : 1 *indios fideles* — jámbor indiánok
- 4 *pan Boh dáj* — adjon Isten (köszönés szlovák nyelven)
- indios bravos* — gyilkos indiánok
- 24 *laboda* — kerti és gyomnövény. Magassága 60–80 cm. Levele széles, az egyes változatoké zöld, sárga vagy vörös
- 26 *a kút kankalinja* — a kútostor alsó végére erősített vödör
- 27 *kútkáma* — kútkáva
- 183 : 1 *semlyék* — ingoványos hely
- 8 *Ezeknek csak a dobsinai bányabirtok jutott* — Thaly hozzáfűzi: *Hát Osgyán!*

Lap: Sor:

- 183 : 9 *Géczy Zsigmond unokatestvére szintén ezredese volt Rákóczi-
nak* — Thaly által aláhúzva és megjegyezve: *nem volt az*
- 184 : 8 *cyclorama* — körkép
31 *turzás* — hasznos ásványok, ércek felkutatása végett készí-
tett próbaásások
- 185 : 1 *kalló* — érczúzó vízimalom
- 186 : 5 *nemes gyopár (Edelweiss)* — kétszikű, fészkes növény, ki-
csiny csöves virágú fészkekkel, hártvás fészkepikkelyekkel
27 *kapókö* — játék, amelynél a feldobott követ leesés előtt
felütik, majd elkapják. (Vö. *Asszonyt késér.* c. kisregényt,
83. k. 245.)
- 187 : 1 *bogyárbokor* — Jókai talán a boglárkacserjére gondol,
mely díszbokor (*Kerria japonica*)
- 188 : 7 *Temetést csinálók* — a selyembogaraít kriptába temető kis-
fiú rajzában felismerhető Jókai gyermekkori alakja. A gyer-
mek Jókai különös játéka ehhez teljesen hasonlóak voltak
(*Jókai Mór Önmagáról.* Bp. 1905. 68.).
18 *pimpimpdré virág* — pitypang
- 192 : 15 XIV. *Lajos* — (1643—1715) A Habsburg-házzal támadt
ellentétei, későbbi háborúi miatt a magyarországi Habsburg-
ellenes mozgalmak képviselői szövetségest láttak benne.
Támogatta a Thököly-féle felkelést, majd kapcsolatban
állt II. Rákóczi Ferencel, számottevő segítséget azonban
egyiküknek sem nyújtott.
a török szultán — történetünk idején III. Ahmed állt Török-
ország élén. III. Ahmedet bátyjával szemben (1703—30)
emelték trónra. 1711-ben megtámadta I. Péter orosz cárt,
s így az nem tudta támogatni Rákóczit. Ő adott menedéket
az országból kibujdosott II. Rákóczi Ferencnek és társai-
nak.
- 193 : 1 *kollációzgat* — falatozgat
23 *Jézabel* — a Bibliában Achabnak Izrael királyának felesége.
(i. e. IX. sz.) Izraelben Baál pogány kultuszát terjesztette,
üldözte a prófétákat, főleg Illést. Ösztönzésére férje meg-
ölette Nábótot, hogy elfoglalja szőlejét.
Goneril — a legidősebb, gonosz leánytestvér *Lear király* c.
tragédiában
- 201 : 1 *dobsinai jégbarlang* — A kuruckorban még felderítetlen volt.
Ruffiny Jenő bányamérnök volt az első, aki először az ún.
jéglyukba leereszkedett, majd Láng Gusztáv hadnagy és
Méga Endre városi tisztviselő társaságában 1870. júl. 15-én
indult kutatóútra a barlang belsejébe.

Lap: Sor:

- 201 5 *demiurgus*-(demiurgos) — világteremtő szellem
6 *aeonok* — évezredek, örökkévalóság
15 *csapinós* — rézsútosan, ferdén álló
- 202 : 15 *Gölnitz-völgy* — Csehszlovákiában a Hernád jobb oldali mellékfolyója a Gölnic vagy Gelnica. A Kralova hola (Király-hegy) keleti tövében ered. Kanyargós folyással keletnek veszi útját, s képezi a természeti szépségekben gazdag stracennai völgyet. Hossza 110 km. Völgyének esése igen nagy. Vasércben gazdag terület.
- 20 *A Rákóczi-hadjárat idejében ez volt a találkozási rejtek a kuruc összeesküvőknek* — Ez a gondolat az *Egy az Isten* c. regényében a következőkben kap megfogalmazást: „Majd a szabadság- és vallásháború alatt volt itt menedéke Rákóczy portyázó vezéreinek, kik még a harc bevégezte után is innen folytattak egy mesebeli küzdelmet, százan egy egész világ ellen. Azontúl csak az emlék maradt meg, s az elrejtett kincsekről mondák.” (I. k. 321.)
Thaly az *idején* szót *utánra* javítja.
- 25 *száda* — valamely üreges tárgy, természeti alakulat nyílása, szája, bejárata
- 203 : 27 *ezerek lesik* — Az *ezrek* szót kétszer aláhúzza és megkérdőjelezi Thaly.
- 33 *átvádol* — régen a hajóvontatásnál használt kifejezés, itt áthatol jelentéssel
- 204 : 15 *libertás* — kuruckori rézpénz. A hátlapon Pro libertate feliratot viselt. E szükségpénzek 1705–07-ben készültek, 10 és 20 polturás értéket képviseltek. 1707-ben az ónódi országgyűlés a rézpénzek értékét devalválta 4 illetve 8 polturára. Bizonyos mennyiséget Szűz Máriás bélyeggel jelöltek meg, a többi értékét vesztette. (Vö. Thaly K.: *Libertások*. Századok 1881. 776.)
- 18 *jégtaburet* — kar és hát nélküli szék jégből
34 *nervus belli* — a háború idege, mozgatója, a. m. pénz
- 205 : 10 *süthetjük a makkot* — örökké tétlenül ülhetünk (Ballagi 213.)
20 *kapicány* — lókantár
- 18 *a süveg felyülmaradt a gyertyával* — Thaly ezt a képtelen állítást aláhúzza és három felkiáltójellel méltatja.
- 209 : 19 *csihés* — megszegyenítő dolog, hitványság. Ezt a mondatot idézi a szó értelmezéséhez *A magyar nyelv értelmező szótára* (I. k. 884).
- 210 : 23 *mándli* — rendszerint posztóból készült rövid kabát, mint falusi férfiviselet

Lap: Sor:

- 210 : 29 *in dubiis charitas* — jogi szakkifejezés; értelme:kétségekben a kegyelem, azaz ha kétség forog fenn, könyörületesen kell lenniük a bíráknak
- 212 : 12 *Kronosz* — a görög hitrege tizenkét titánjának egyike, a titánok uralmának megalapítója; uralmát fia, Zeusz döntötte meg.
- 13 *le is üthette a nyakát*—Thaly az *üthette* szót *vághattára* javítja.
- 21 *nederes* — bolondos
- 213 : 30 *padmaly* — üreget jelent, itt: mennyezet jelentéssel. A szó Jókainál használatos, gyakran téves jelentéséről írt Tolnai Vilmos: *Jókai és a magyar nyelv* című cikkében. Megjegyzi, hogy legtöbbször tévesen 'mennyezet' jelentéssel használja; tőle vette át az irodalmi s a köznyelv is. „Helytelenül használja: *Hétköznapiak* 138., *Török világ* I. k. 107–108., *Egy nyomorék naplója*, 116., *Oszták Magyar Monarchia* 3. k. 228” (Magyar Nyelv 1925. 91.)”
- 214 : 19 *Antikrisztus* — Krisztusnak az Újszövetség szerint majd a világ végén megjelenő nagy hatalmú ellensége
- 215 : 27 *Hát e szerint a tábornok [Andrássy] nem tud semmit az árulásról?* — Thaly által aláhúzva és megkérdőjelezve. Hasonló módon méltatlankodik több állítás ellen a következő sorokban, amelyek Andrássyt érdemén felül méltatják.
- 217 : 7 *Andrássy Péter* — Az Andrássy családban egy Péter élt, az 1570-es években. Csíkszék királybírja, 1578-ban a krasznahorkai vár kapitánya lett, majd örökös ura. A kuruc korban való szerepeltetése anakronizmus.
- 15 *Betlér* — (Betliar) Csehszlovákiában, volt Gömör- és Kishont megyei község. Temploma 1600 körül épült. Az Andrássy-családnak volt itt kastélya, amelyet A. István építtetett.
- 18 *szállásmester* — városi hivatalnok, aki az átvonuló katonák elszállásolásáról gondoskodik
- 219 : Cím: *Triplex philosophia* — hármas filozófia. Andrássy Istvánnak ezt a munkáját Nagy Iván is említi a *Magyarország nemes családjaiban* (Bp. 1857–67. I. 13.)
- 220 : 9 *elenchus* — itt: jegyzék, tartalomjegyzék
- 221 : 2 *lőcsei tipografia* — híres régi, könyvnyomtató műhely, 1614-ben Klósz Jakab alapította, majd három év után Schultz Dániel kassai mester nyomtató műhelyének fiókja volt. A nyomda 1624-ben került Breuer (Brewer) Lőrinc lőcsei mester kezébe. Legközismertebb kiadványai 1626–1741-ig megjelent kalendáriumiak voltak. (Vö. Mikszáth: *A fekete város* (Krk. Jegyzetek 280.)

Lap: Sor:

- 221 : 32 *pandecták* — a római jog tételeinek gyűjteménye; Justinianus római császár törvénykönyvének legfontosabb része (csak többes számban használatos). Itt csak nagy, régi könyv jelentésű.
- 230 : 9 *fel ne szedje a madár* — a mondás arra a népi babonára utal, amely szerint a kifésült haját tűzbe kell dobni, mert másképp felszedi és elviszi a madár, s az illető megkopaszodik, vagy fejfájós lesz. (Vö. *Magyar Néprajzi Atlasz* IV.) Ezt az adatot Dömötör Teklának köszönhetjük.
- 13 *Fischer predikátor* — Fischer András, wittenbergai tanár volt, 1521-ben jött hazánkba, s főleg a Szepességben működött. I. Ferdinánd felső-magyarországi főkapitánya Katzianer János elfogatta és a Zemplén megyei Csicsva várába záratta. Onnan kiszabadulva 1529-ben Gömör megyébe ment. Gömör akkori főispánja Bebek Ferenc kézrekerítette, és 1540-ben a krasznahorkai vár meredek fokáról a mélységbe taszította. Tehát nem Andrassy ivadék végeztette ki, mint, ahogy azt Jókai állítja. A Hain-féle Krónika 1529-ben feljegyzi, hogy Fischer András anabaptista tanokat hirdet Lőcsén, de híveit erőszakkal visszatérítik, ő pedig Morvaországba menekül. (40.)
- 22 *Apelles* — görög festő, i. e. IV. században. Filöp és Nagy Sándor makedóniai uralkodók számára számos képet festett.
- 231 2 *Rose blanche* — fehér rózsza
- 232 : 4 *anachoréta* — remete
- 235 : 5 *Bourbonok liliomai* — a Bourbonok történelmi nevezetességű francia arisztokrata család, melyből több ország uralkodózáha eredt. Jelvényük a liliom. *pápák aranyrózsái* — Egy, a XI. sz. közepe táján kialakult szokás szerint a pápa nagybőjt negyedik vasárnapján a mise után megszentel egy levelelkel és virágokkal díszített, aranyból készült rózsafát, s azt valamely Rómában tartozkodó uralkodónak adja, vagy pedig elküldi egy városnak, templomnak vagy fejedelemnek ajándékként (Vö.: Oltványi Ambrus jegyz. *A három márványfej*, JKK 529.).
- 7 *levé* — a király reggeli öltözködését kísérő ceremóniák
- 19 *olyan mint a mandragoragyökér, sír bele, ha erőszakkal kitépik* — mandragoragyökér: a burgonyafélék kórója, keleten és a mediterrán éghajlaton él. Gyökere nagy, húsos, répaforma, gyakran a közepétől kezdve kétágú, gyenge, szőrforma

Lap: Sor:

- rost borítja; bábuhoz vagy az ember két lábához hasonló. Különös alakja miatt a népi babonában nagy szerepet játszott: bűvös erőt tulajdonítottak neki, betegség ellen, boszorkány ellen védetté, láthatatlanná tett. Ásását nagyon óvatosan végezték, mert azt tartották, hogy a mandragora eltűnhet, vagy oly borzalmas lárma keletkezhet, hogy az ásója szörnyethal. Erre utal a fenti mondat.
- 235 33 *homagium* — a hűbéres esküje
praestál — előállít, bemutat
- 236 : 6 *fiat piscis!* — legyen hal! (böjt idején használt szólás: fogjuk rá a húsrá, hogy hal)
Legyen lúd, ha kövér! — a szólásmondás így folytatódik: együk meg, ha fehér; a ráhagyás kifejezése szóvitában: legyen tehát állításod igaz (Vö. Ballagi 202.)
- 23 *ekelektikus* — itt: a különféle filozófiai rendszerekből kiválogatott tanokat tartalmazó filozófiai mű
- 27 *Ne bántsd a magyart!* — Zrínyi Miklós: *Török áfium ellen való orvosság* (1660.) c. utolsó nagy prózai művében szereplő, azóta közismertté vált mondanévi A röpirat Rákóczi szabadságharca idején megjelent nyomtatásban is.
- 237 : 5 *Azontúl aztán folyvást elváltoztatott alakban jelent meg, hol itt, hol amott* — Hasonlóan változtatja alakját a másik kuruc-kori regény, *Szeretve mind a vérpadig* Ozmondája is
- 20 *praesidiális* — elnöki; itt: a helytartótanács elnökének rendelete
- 22 *az alispán, Gyöngyössy uram* — Thaly megjegyzése: *Megha!*, az még 1704-ben
- 238 : 9 *Esik eső karikára*
Az Andrássy kalapjára — a dalszöveg szerepeltetése a Rákóczi-korban feltétlen anakronizmus. A dal csak a XIX. század elején tűnt fel, majd később Kossuth Lajos nevéhez kapcsolódva vált közismertté.
- 21 *A Szentek hegedűje* — Szőnyi Benjámint „holdmezővásárhelyi reform. ekklésiának lelkitanítója” által készült igen népszerű, kotta nélküli egyházi énekgyűjtemény, mely 1762 óta a múlt század elejéig tíznél is több kiadást ért meg. Szerepel még: *Hétköznapi* (JKK 21, 412.), *Mire megvénülünk* (JKK 260.); *Rab Ráby* (JKK 293.); *És mégis mozog a föld* (JKK 1. k. 465.). (Vö. *És mégis mozog a föld* 46 : 555.)
- 23 *új háború készült Franciaországgal* — A spanyol örökösödési háború felélénkülésére utal (1704–14). II. Károly (Habsburg)

Lap: Sor:

- spanyol király halála után a spanyol trón megszerzéséért indult a harc, XIV. Lajos francia király részéről az ausztriai Habsburgok ellen, amelyben Ausztria oldalán állt Anglia és Hollandia is.
- 238 : 26 *commassál* — összehord, halmoz, sokaszt
31 *ortályoskodik* — veszekedik, civakodik
- 239 : 2 *Rádayak* — régi nemesi család, melynek törzse XI. század vége felé, Kálmán király alatt Nápolyból jött Magyarországra. I. Pál (1677—1733), II. Rákóczi Ferenc diplomatája és erdélyi kancellárja volt.
- 3 *Vayak* — régi Szabolcs megyei család. Okleveles adatok 1300-tól vannak a családról, de többen a 994-ben élt Voja Tamásban látták a Vayak őst. — III. Mihály nevű tagja a családnak, 1707-ben II. Rákóczi Ferenc ónódi táborában halt meg.
- 4 *Esterházyak* — a család a Salamon nemzetségből származik. Ősi fészük a Csallóköz volt. Első ősiük már 1186-ban ismert. A család később több ágra szakad. — A Rákóczi-korban jelentős szerepet töltött be Antal gróf, aki Rákóczit Rodostóba is elkísérte. A másik, Dániel, kuruc tábornok 1711-ben Kassát védte.
- Orádóyak* — a család már a XII. században szerepel. A Hunyadiak korában Bodrog vármegyében, a mohácsi csata után Komárom, Bars, Nyitra és Trencsén vármegyékben terjednek el. A család idők folyamán számos ágra bomlott. — A roszomnitici ágból származó György, Rákóczi ezredese volt.
- 241 : 17 *thyrsus* — fenyőtobozban végződő, szőlőlevelekkel körülfont bot, a bacchansok jelvénye
- 242 : 24 *szercsika alma* — főleg az ország déli részén termelt zöldes héjú, közepes nagyságú, bőven termő téli almafajta
- 28 *dikhenc* — gebe
- 29 *kisafa* — hámfá
- 31 *lógós* — a befogott lovak mellé kötött, de a kocsit nem húzó ló
- Szlavónia* — A regény cselekményének idején a Habsburg birodalom egyik tartománya, Horvátországnak a Dráva, Duna s a Száva által határolt része volt.
- 245 : 1 *Ocskay Sándor* — Ocskay László testvére, II. Rákóczi Ferenc vitéz és hű alezredese. 1710-ben az ő közbenjárására változtatták meg bátyja karóba vonatásának ítéletét pallos általi halálra. Lászlónak és gyermekeinek halála után Sándor

Lap: Sor:

- tartotta fenn tovább a családot. Alakja szerepel a *Szeretve mind a vérpadig* c. regényben is.
- 244 : 34 *Ráday, Ocskay Sándor* — A két név közé Thaly beszúrja: *Esterházy Dániel*
- 245 : 1 *Csajághy* — Csajághy János a Veszprém megyei eredetű, Fejér megyében birtokos, régi nemességű Csajághy családból származott. Előbb ezeres kapitány, később brigadéros II. Rákóczi Ferenc seregében. Kemény, határozott egyéniségű katona volt, sok csata hőse (Vö. Esze Tamás: *Kuruc vitézek folyamodványai* 1955. 465–66.)
- 9 *Kondorossy* — költött név, a kuruc korban nem ismert
- 12 *adj egy pofont de csattanóst!* — Thaly aláhúzza és két felkiáltójellel jelöli
- 246 : 9 *mind megcsókolták utána a lefrt nevét* — Thaly aláhúzza és három felkiáltójellel fejezi ki bosszúságát
- 23 *grifli* — palavessző
- 248 : 3 *bűnbánó Magdolna* — története az Újszövetségben több helyen olvasható: Lukács ev. 7 : 37–50. és 8 : 2.; János 20 : 1–18.
- 249 : 25 *Szent László szabadságot ad a sértett férjnek, hogy hűtelen nejét megölheti* — Szalay László történész, akinek munkáját szívesen használta Jókai történelmi regényeihez forrásként, László törvényeinél a következőket írja: „A parázna nőt két cikkely sújtja. A férj, ha tetten kapá megölhette. „Adjon számat Istennek, s vegyen más nőt, ha úgy akarja.” (Szalay: Magyarország története. Pest, 1861. 1–2. k. 199.) Vö. *Rab Ráby* JKK 189, és jegyzetét: 639.
- 251 : 10 *Mától fogva nem vagyok ember, csak a szegődött árnyéka egy másik embernek* — Jávorka is hasonló elszántsággal szegődik Ocskay nyomába, de nem, hogy megvédje, hanem hogy megbosszulja őt: „ha égbe, ha pokolba megy, mindenütt a sarkához közel furakodni, vele menni mint az árnyék, mint a rossz lelkiismeret.” (*Szeretve mind a vérpadig*, JKK 2. k. 95.)
- 252 : 12 *kikomplimentezi* — udvariasan eltávolítja.
- 23 *behurkol* — itt: elrak, eltesz jelcintéssel
- 253 : 8 *sisakvirág* — népi nyelven farkasölő gyökér, a boglárkafélék családjába tartozik. Virágai kétoldalúan részarányosak. Kékvirágú fajai legnagyobbbrészt havasok és magasabb hegyvidéken virulnak.
- 29 *palóc parasztkiejtéssel odakidlt nekik: — No, hát má nasságos asszonykák, nem vesz kectek egy kis szép aumát?* — Jókai

Lap: Sor:

- több helyütt alkalmazza a palóc beszéd sajátosságait írásában: a kettőshangzókat, a jésített mássalhangzókat, a váltótöví főnevek változatlanágát. Mindezt megismerhette tardonai tartózkodása alatt. *Az új földesúrban* így beszélnek: „mi nem vagyoonk palócok, mert mi kálvinyisták vagyoonk, csak egynehányan vagyoonk pápisták, a többiek lutyéránosok”. (JKK 69.) A *Szeretve mind a vérpadig* Marci legénye ezt mondja Tiszánénak: „Nem szólnék een meeg a maókusmadárnak sem, csak már az üstökömet eresztené el a nagyasszony.” (JKK 10.)
- 254 : 20 *Lovelace* — Richardson *Clarissa* c. regényének egyik alakja, kinek neve a szeretetre méltó, ellenállhatatlan, de jellemtelen nőcsábító elnevezése lett.
- 255 : 3 *hiencek* — Vas és Sopron megyei német népcsoport tagjai
- 256 : 21 *dicasterium* — 1848 előtti központi hatóság (udvari kamara, kancellária, helytörténet tanács stb.)
- 258 : 7 *sequestrál* — bírói zár alá helyez, lefoglal
- 13 *arcanum* — titkos szer, orvosság
- 22 *Vöröskővár* (*Červený Kameň* = *Bibersburg*) — A magas, erdős hegyoromra épült vár a régi Pozsony vármegye szenci járásában volt. A történelmi nevezetességű várat állítólág III. Béla felesége építtette. A regény cselekményének idején már a Pálffy-család birtokában volt. A várat jókai is megtekintette 1879-ben a Vág völgyi útja alkalmával.
- 23 *officina* — itt: gyógyszerészeti mőhely
- 262 : 27 *Osgyán* — (Ožd'any) Csehszlovákiában a volt Gömör és Kishont vármegye rimaszombati járásában levő helység. Várát a XV. században az Osgyáni Bakos család őse építtette.
- 265 : 1 *Ebeczky* — Rákóczi híveiként szerepelnek: Ebeczky István híres kuruc lovasezredes, majd generális főstrázsamesteri (tábornok) rangra emelkedik. — Ebeczky Sámuel Bercsényi főtitkára, 1711 óta Rákóczi titkára, udvari tanácsosa és diplomatája. A fejedelmet Rodostóba is követte. — Ebeczky Imre mint ezredes harcolt, Érsekújvár parancsnoka volt. — Ebeczky Ádám alezredesi, majd vezénylő ezredesi rangban szolgált. — Nem tudjuk melyikre gondolt Jókai.
- 10 *Nagy-Szombat* — (Trnava) Csehszlovákiában, a volt Pozsony megyében levő helység. Ősi település. 1704-ben a város közelében folyt le a kurucok és labancok első nagyobb összecsapása.

Lap: Sor:

- 265 : 18 *Csákyak* — A Csáky család a XIV. századba vezeti vissza eredetét. Két ága volt ismeretes a Körösszeghi és az Adorjáni. Tagjai a XV. század elejétől kezdve szerepet játszottak az ország politikai életében, magas világi és egyházi méltóságokat töltöttek be. A családnak 4 leszármazottja vett részt Rákóczi oldalán a mozgalomban: az egyik Istvánt Rákóczihoz való hűségéért, 1704-ben Kolozsvárott fogságba vetik; egy másik István a hadi szertár élelmezési főbiztosa 1706-ban; László huszárezredes, majd dandárnok; Mihály Rákóczival kibujdosott, Bulgáriában halt meg.
- 17 *Esterházy Dániel* — kuruc tábornok, különösen a Vág menti harcokban tűnt ki. 1711-ben ő vezette Kassa védelmét. Csak közvetlenül a szatmári béke kihirdetése előtt adta fel a várost.
- 267 : 16 *kerecsentoll* — kerecsen: a sólymok családjába tartozó, a varjúnál nagyobb költöző madár; háta szürkésbarna, tarkója és farka fehér
- 268 : 13 *statum in statu* — államot az államban
- 269 : 2 *impetratio* — kérelem
- 22 *contestál* — bizonyít, tanusít
- 33 *az ország zászlósura* — régen olyan főbb méltóságú személy volt, akinek a király koronázásakor vagy más országos ünnepély alkalmával, joga volt a magyar birodalom kiegészítő részét képező országok valamelyikének zászlóját vinni. (Vö. Ballagi 763.)
- 271 : 16 *perduellio* — felségárulás, hazaárulás, pártütés
- 18 *Erdőd* — (Arded) Romániához tartozó, volt Szatmár megyei község. A Drágífy-család XV. században épített várát a császári csapatok 1565-ben lerombolták. A vár helyén Károlyi Sándor kastélyt építtetett.
- 19 *Galantha* — (Galanta) Csehszlovákiához tartozó, volt Pozsony megyei község. Két Esterházy kastélya van.
- 272 : 2 *Viard* — híres császári tábornok
- 273 : 2 *Kiment a sétányra, végig a Zucker-mantelen meg vissza. Azután keresztül a hajóhídon* — A régi Pozsony Óvárosának Duna felé eső részén a kiterjedt Sétatér, a város egyik legszebb tere volt található, díszes magánépületekkel. A Duna felé vezető Híd utca vitt rá a hajóhídra, amely már Jókai korában nem létezett. (Vö. *A Pallas nagy lexikona* XIV. k. 185).
- 3 *Szent Nepomuk* — Nepomuki János prágai kanonok az 1340-es években csehországi Nepomukban született. IV. Vencel feleségének a gyóntatója volt. Mivel nem volt haj-

Lap: Sor:

- landó a királynak elárulni neje gyónásának tartalmát, azért az uralkodó a Moldvába dobatta (1393)
- 273 5 *Au* — Pozsonyban, a Duna jobb partján elterülő híres liget. a város egyik legszebb parkja és kedvelt mulatóhelye volt,
- 16 *majc* — szíj, itt: díszes bőr (Vö. Ballagi 212.)
- 22 *Ráday Pál* — (1677–1733) sokoldalúan képzett ember. 1704-ben Rákóczi belső titkára, ő fogalmazta meg a Recrudescunt kezdetű híres kiáltványt. Többször járt északi és keleti udvaroknál követségben (XII. Károlynál, I. Frigyesnél, Nagy Péternél.) Jelen volt a trencsényi ütközetben. A szatmári béke után letette a hűségesküit.
- Sennyei László* — Thaly a keresztnevet *Istvánra* javítja. Scnnyei László a kuruc vitézek között ismeretlen.
- 23 *Török András* — A szendrői Török-családhoz tartozik. I. Ferenc Torna megyei alispán fia volt. Tőle eredt a későbbi nemesi ág. Hogy vállalt-e szerepet Rákóczinál, nem tudjuk.
- Ebeczky István* — (1670–1719) A szabadságharc elcjén a Kis-Kárpátok lejtőin levő városkákat hódította meg, és eljutott Bécsig. Részt vett a nagyszombati csatában, a dunántúli harcokban, majd a Lajta-vonalát védte. A szatmári békekötés után átadta Ungvárt és visszavonult.
- Winkler* — Winkler Vilmos zólyomlipcsei birtokos. A katonai szolgálatot hadnagyként kezdte. Több ütközetben kiemelkedett s a kuruc hadsereg gyalogos ezeres-kapitánya lett. A pudmerici csata után prédálásai miatt Bercsényi elfogatta. (Vö. Esze Tamás: *Kuruc vitézek folyamodványai*. 432.)
- Sréter János* — Nagybirtokos nemesi család sarja. Apafy majd Thököly udvarában végzett diplomáciai munkát. Rákóczi is szívesen fogadta hűségét, a bányavárosok főkapitánya, majd ezredes később dandárnok lett. A kuruc tüzértség főfelügyeletét is ő látta el. A fejedelmet Lengyelországba is követte, de visszatért és 1714-ben halt meg.
- 274 3 *nem lehet más a katonai vezére, mint Andrássy István. Ő a legderekabb hadvezető. . . Vele mindent, nála nélkül semmit. — Az idézett mondatokat Thaly aláhúzza, kérdőjelekkel és felkiáltójelekkel fejezi ki saját véleményét.*
- 12 *vérmenyegző* — tömeges öldöklés (Vö. Ballagi 732.)
- 31 *treshumble serviteur* — legalázatosabb szolgája
- 276 : 32 *amerre a világnak nincsen szája* — jelentése: eldugva, elrejtőzve. *Ahol a világnak nincsen szája* címen adta Jókai *A tengerszemű hölgy* tizedik fejezetének, mely leírja, hogy a szabadságharc bukása után Tardonára menekült.

Lap: Sor:

- 277 : 19 *krikeháj* — Nyitra és Túróc megyei németek
kotyogó — szűk nyakú palack, amelyből kotyogva ömlik
ki a folyadék (Vö. Ballagi 108.)
- 20 *szamárevő* — a fogalom előfordul a *Szeretve mind a vérpadig*
c. regényben is: „Csak már szamárevőnek ne nevezték
volna, amiért a silezták legjobban haragusznak.” (JKK 1. k.
174.) Majd a *Cigánybáróban* így ír Jókai: „abban az időben
a ‚Bärenhäuter’ és az ‚Eselsfresser’ volt a két leggonoszabb
csúfnév, amivel a német urak egymást bosszantották.”
(84. k. 55.)
- 33 *Mariathal* — (Marienka) kis község a volt Pozsony megyében
- 280 : 5 *ítélőmester* — (1868-ig) az ország főbíráinak segédkező szak-
képzett bíró
- 8 *judex curiae* — országbíró, törvénykezésben közvetlenül a
nádor utáni legfőbb közjogi méltóság, a nádor helyettese
- 12 *delegatum iudicium* — rendkívüli bíróság
- 21 *hüvelykzserítő* — középkori kínzószerszám
hármás fakorona — középkori kínzóeszköz. A vallatott
koponyáját szorították vele össze.
- 32 *szemtől szembe gúnyolta bírát* — Hasonlóan beszél Jókai a
halálra ítélt Kalondai Bálintról is, a Szép Mihálban:
„Bálintra is elragadt az, ami e szomorú színpadnak oly
sajátságos komédiája, s amit akasztófahumornak neveznek
. . . Ebben volt kifejezve legmélyebb megvetése minden
ellensége iránt.” (JKK 280.)
- 281 1 *a második fokú kínzást alkalmazták nála* — Korponayné má-
sodfokúlag nem tortúrázták; a kínzás módja sem a Jókai
által leírt volt, hanem testét megnyújtották, inait, idegeit
megszaggatták. Ezt csak halálraítélteken hajtották végre.
(Vö. Thaly, Századok 1909.)
*amit krónikáink a „hármás fával megkoronáztatás” címe alatt
emlegetnek* — A Szép Mihálban részletesen magyarázza
Jókai, hogy honnan olvasta e büntetési formát: „A három
pálcárumra ítélestdl mind Simplex, mind Wagner krónikái
szólnak, de világosan csak Debrecen városa évkönyveiben
találtam leírva e büntetés módot”. (JKK 311.) „Mind a két
német szövegü krónikásunk úgy írja le azt, hogy ‚harum
pallizarum’ . . . de azt mind a kettő homályban hagyja,
hogy mit értettek alatta. . . A debreceni krónika azt mondja:
‚három fával megkoronázassék!’ A német krónikaíró hozzá-
teszi, hogy ritka, aki ezt túléli. Az elítélt koponyáját három
fa közé szorították, s aztán a bakó a három fát lassan össze-

Lap: Sor:

- csavargatta, míg a végeik összeértek.” (JKK 258.) Jókai itt két különböző büntetési formát kever össze. Az egyik a fakoronával való vallatás, a másik a három pálcával való megvesszőzés. A *Magyar Simplicissimus* — amire Jókai is hivatkozik, — leírja a „három pálcárum” büntetésének lényegét: az elítéltet „a földön fekvé három bottal a hátát és fenekét megverik. Némelyiket annyira megverik, hogy nem tud felállni és a hajdúk dagasztóteknőben viszik a borbélyhoz”. (*Magyar Simplicissimus*, 162.)
- 282 : 16 *Azután megszólal a városháza tornyában egy repedt harang* — Győrött a régi városháza épületének nem volt tornya
- 284 : 6 *Sybilla könyvei* — Apollon köréhez tartozó híres jósnő a görög-római mitológiában. Rómában ősidők óta őriztek egy Sibyllini libri (Szibilla-könyvek) c. jóslatgyűjteményt, melyet monda szerint Tarquinius Superbus vásárolt a cumaei Sibillától. Válságos helyzetben a rómaiak az istenek akaratát ezekből olvasták ki.
- 23 *fürmender* — gyám; itt: gondnok
- 27 *Az a szoba az emeleten volt* — Az első győri városháza 1562-ben készült földszintes épület volt. A ma is meglévő emeletes barokk palotát 1753-ban építtette a város. Ez az épület a városház céljait 1898-ig szolgálta. (Vö. Jenei Ferenc: *Régi győri házak*. Bp. 1959. 23.) — Jókai tehát helytelenül említi emeletesnek.
- 285 : 19 *A szögletben nagy állóóra ketyeg.* — Az itt említett órával kapcsolatban a következő megjegyzést találtuk Dr. Borovszky Samu: *Győr vármegye* (Magyarország vármegyéi és városai. Bp. é. n.) c. könyvében: „A Széchenyi-tér éjszakai házsorában is több nevezetes épület áll. Ilyen első sorban a régi városháza, mely 1562-ben épült reneszánsz ízlésben. A sok vihart látott épületnek különösen belső, zeg-zugos építkezése árulja el régiségét. Tanácsstermében állott az a nevezetes, régi óra, a melyet Jókai „A lőcsei fehér asszony” című regényében leír. Korponayné Géczy Julianna pörének végső fázisa itt folyt le, s a szép asszonyt e házból vitték a mai Széchenyi-téren felállított vesztőhelyre. A híres órát a város renováltatta, s az most az új városháza elsőemeleti folyosóján látható. A hagyományokkal szemben különben Sefcsik Ferenc városi levéltáros, levéltári kutatások alapján megállapította, hogy az óra jóval későbbi eredetű.” (84.)
- 286 : 34 *feroniére* — homlokon viselt fejké, fejdíz
- 288 : 20 *suppleál* — helyesen: *suppléal*; pótol, helyettesít

Lap: Sor:

290 : 14 *megérzi a sáfrányillatot* — sáfrány: a nőszirmfélék családjába tartozik. A jóféle sáfrány (*crocus sativus*) bibéje drága fűszer és gyógyanyag. Sötétvörös színű, sajátos fűszeres szagú és ízű kesernyés és kissé csípős fűszer, amely a vizet sárgára színezi. Aki megérzi a sáfrányillatot, az igyekszik eltűnni, ha valami gyanú környékezi.

291 : 15 *Látta maga előtt a piacot, a vérpadot* — Ennél a gondolatnál megjegyezzük, hogy Győrött a köznép számára a vesztőhelyet valóban a piacon helyezték el, de a nemesi vesztőhely, a piac északkeleti sarkához csatlakozó kisebb térségen volt, amelyet a Városház ablakából nehezen láthatott Juliánna. (Ezt az adatot Jenci Ferenc szíves közlése alapján tudjuk.)

23 *Éliás tűzszekere* — Illés ószövetségi próféta, az i. e. VIII. században élt. Alakjához számos csoda fűződik. A hagyomány szerint tüzes szekér ragadta el az égbe. (L. Királyok II. k. 2 : 11.)

31 *ő maga feltázi olyan szépen, hogy nem fog akadályul lenni* — Hasonlóan kötik fel kivézés előtt Mikhál „nagy haját tekercsbe. . . fehér szalaggal.” (*Szép Mikhál* JKK 278.)

33 *rózsakirályné* — nevet viselte az a szép és erőnyes leány, akit egy régi tavaszi ünnep, a rózsáünnep alkalmával, leánytársai ünnepélyes keretek között rózsakoszorúval díszítettek fel. (Vö. Ballagi 490.)

A Rákóczi-szabadságharcban részt vevő töténelmi személyekkel kapcsolatban a magyarázatoknál elsősorban a szabadságharc alatt, illetve a regény cselekményének idején tanúsított magatartásukat, cselekedeteiket vizsgáltuk, értelmeztük részletesebben. A földrajzi nevek magyarázatánál is elsősorban a korabeli állapotokat világítottuk meg. A jegyzetek összeállításánál néhol felhasználtuk Szabó Ferencnek a regény 1961-es kiadásához frott jegyzeteit, melyért ezúton is köszönetet mondunk a szerzőnek.

Köszönet illeti meg Dömötör Teklát és Katona Imrét a kötet néprajzi vonatkozású magyarázataihoz nyújtott szíves segítségükért. Köszönjük Kulcsár Adoriánnak a Jókai levelekkel kapcsolatos felvilágosításait és Mihályfi Tibor középiskolai tanárnak a német nyelvű krónika fordítását. Meleg köszönetet mondunk Oros László nagytitizeteű úrnak, rákoscsabai ref. lelkésznek a regény bibliai tárgyú szövegeinek és zsoltárainak magyarázatáért, valamint Esze Tamás főigazgató úrnak a kuruc vitézekkel kapcsolatos személyi adatokért.

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. Korponayné Géczy Julianna korabeli arcképe (Tört. Múzeum képcsarnoka)
- II. A regény füzetes kiadásának címlapja
- III. Jókai Róza illusztrációja az első kiadásból (1884—85)
- IV. Jókai Róza illusztrációja az első kiadásból (1884—85)
- V. Jókai rajza Andrássy Istvánról a II. notesz 13. versóján
- VI. A regény 2. kötetének egyik lapja Thaly Kálmán jegyzeteivel (OSzK-ban)
- VII. Jókai Róza illusztrációja az első kiadásból (1884—85)
- VIII. A sztracenói völgy látképe (Új Idők Lexikona 23. k. 584. tábla)

NÉVMUTATÓ

A második kötet lapszámait dőlt szedéssel jelezzük!

- Absolon Dávid (Dániel) 295,
335, 344
Absolon Lilienberg Dániel 396
Acsády Ignác 320, 322, 330
Alapi Gyula 342
Alauda Bertalan 289—90, 383,
386
Alauda József 383
Alexej cárevics 399
Ali pasa 422
Amman Jeremias 383
Amman Johannes Gáspár 383
Ampringen János Gáspár 343
Andrássy Aladár gróf 262
Andrássy Bertalan 379
gróf Andrássy-család 260, 278—
79, 294, 310, 313—14, 323—
24, 341, 360, 379
Andrássy Ferenc báró 267, 387
Andrássy Géza gróf 263
Andrássy Gézáné Leontin
grófnő 263
Andrássy György báró 294—95,
310, 312—14, 349—50, 379,
387, 389, 397, 420, 424
Andrássy Gyula gróf 332
Andrássy István báró 260—61,
267, 278, 281, 285—87, 289—
90, 294—95, 297, 306, 308,
310—12, 314, 318—28, 332,
342, 349, 379, 387, 389, 405,
335, 347, 349, 354
Andrássy Istvánné Serédy Zsófia
262, 267, 282, 294, 341, 350,
379, 421
Andrássy József báró 267, 294,
387
Andrássy Manó gróf 260, 262,
419—20
Andrássy Miklós báró I. 310
Andrássy Miklós báró 267, 313
—14, 379, 388, 420, 424
Andrássy Pál báró 294, 312, 387,
389
Andrássy Péter 421, 424, 347.
Angyal Dávid 227
Apafi Mihály 340, 354
Apelles 348
Arányi Adrienne 257
Arany János 402, 415
Aranyszájú János 415
Babits Mihály 416
Babócsay Ferenc 401
Bal Jeromos 378
Ballagi Mór 400, 402—03, 406,
327—28, 336, 339, 346, 349,
353—55, 357
Balogh Ádám 405
Balogh Etel 255
Bara Margit 258
id. Barkóczi Ferenc gróf 297
Bársony Miklós 340

- Barsy Irma 329
 Barsi Sándor 335
 Barta János 274
 Bartók Béla 418
 Bartoszewich műfordító 254
 Básti Lajos 258
 Báthory András 340
 Báthory István 424
 Bárhory Miklós 340
 Báthori Romancsik Mihály 255
 Batu kán 283
 Bazerád (Basarab) Mihály 318
 Beatrix királyné 408
 Bebek Ferenc 419, 348
 Békés István 327
 Békésy Gáspár 424
 II. Béla magyar király 422
 III. Béla magyar király 352
 IV. Béla magyar király 382, 409
 Belleville du Près, François 285,
 289—90, 317—18, 326—28,
 388, 412
 Benedek Marcell 357
 Bercsényi Miklós gróf 285, 287—
 88, 291, 298—99, 306—07, 315,
 319, 321, 325—27, 391, 397,
 417, 318, 337, 352, 354
 Bermann, Moriz 324
 Bernfeld Magdolna 346
 Bertóthy Ferenc 283, 321
 Bethlen Gábor 284, 383, 399,
 408, 339
 Bethlen János 394
 vitéz Bezerédj Imre 277, 349,
 399, 405
 Blumevitz de Trautsohn gróf
 285, 318, 326, 328, 387, 415
 Bocatius János 284
 Bocskai István 332
 Bodó György 257
 Bodó Judit 257
 Bognár, színművész 255
 Borbély Sándor 357
 Borovszky Samu 342, 356
 Borový, Frantisek 254
 Bourbon-család 348
 Bozó László 257—58
 Bölcs Frigyes 388
 Brandenburgi Katalin 408
 Breuer (Brewer) Lőrinc 347
 Bródy Sándor 271
 Brockhoff városi atya 289
 Brutus római konzul 399
 Buchwalder Zsuzsanna 385
 Buchwaldt György 384, 411
 Buday Dezső 345
 Caligula császár 392
 Caraffa, Antonio 321
 Celanói Tamás 416—17
 Claudius császár 315
 Collatinus római konzul 399
 Cornelia 316
 Cramer (Kramerius) Gáspár 383
 Cramer Mihály 383
 Cramer Jakab 383
 Cramer Konrád 383
 Cramer Sebestyén 383
 Cranach Lukács 407—08
 Cusani, Jakob Joseph 333
 Czainski, J. 254
 Czelder Orbán 285—91, 295—
 96, 317—18, 322—23, 326—27,
 384, 387, 417
 Czobor Mihály 421
 Csajághy János 351
 Csáky-család 409
 Csáky gróf 327
 Csáky István 353
 Csáky László 353
 Csáky Mihály 353
 Csanádi Imre 328
 Császár Elemér 272, 339, 347
 Cscengery Antal 277

Cserci János 317
Cserey (Cserei) Mihály 335, 343
Csomasz Tóth Kálmán 416

Demeter Tibor 254
Demkó Kálmán 380—81, 416
Derecskei Pál 257
Dézsi Lajos 346
Dickens, Charles (Boz) 271
Divald Kornél 380, 385, 395,
397—98, 407—08, 410—11
Dobó István 422
Dobos András 294
Don Carlos 399
Dömötör Tekla 357
Drágffy-család 353
Dráfy Mátyás 258
Du Jardin ezredes 326
Dürer, Albrecht 407—08

Ebeczky Ádám 352
Ebeczky Imre 352
Ebeczky István 352, 354
Ebeczky Sámuel 307—08, 352
Eleonóra császárné 325
I. Endre magyar király 392
Engelhardt György 384
Engelmeyer 398
Erdélyi János 391, 418
Esterházy-család 323
Esterházy Antal gróf 297, 350
Esterházy Dániel 350—51, 353
Esze Tamás történétíró 357
Esze Tamás 276, 387—88, 401,
404, 421, 318, 333, 337, 351,
354

Fabricius János 382—83, 417
Fabritius Sebestyén 382

Faragó Jenő 256—57
Fáy István 294
I. Ferdinánd magyar király 382,
419, 348
III. Ferdinánd magyar király 338
Ferenczi Zoltán 254
Feszty Árpádné 259, 346
Fischer András 348
Forgách Simon 297, 404
Foscari, Francesco 399
dr. Fösrter Jenő 306, 322—23,
347, 377—78
I. Frigyes porosz király 354
Fülöp burgundi herceg 320
Fülöp, makedón uralkodó 348
II. Fülöp spanyol király 399
Fülöp Vilmos pfalzi választó-
fejedelem 325
Fülöp Zsigmond 342

Gál János 254, 344
Gál József 327
Gáliczky Éva 357
Garamszeghy Gécy Zsigmond
296—98 307, 315—16, 338,
351, 339, 345
Gáti József 258
Girschner (Gerschner) család 410
Giskra (Jiskra) 320
Gosznovitzer (Gosnoviccrus)
Mátyás 383, 411
Görgey Albert 319—20
Görgey-család 382, 409
Görgey Imre 409
Görgey János 294, 321, 409
Görgey Jordán 409
Gracchusok 316
Gräff Lőrinc 384
Greff Lőrincné 385
Gross Pál 411
Gruff (Greff) család 410

dr. Gulyás József 336—38, 419
Gyergyai Margit 280, 299—300,
307—09
Gyöngyösi István 421
Gyöngyössy alispán 349
Győrfi József 401
Gyulai Pál 277

Habsburg-család 320
Hain Gáspár 281—82, 284, 286,
304, 315, 378, 380—86, 391—
92, 395—98, 408—09, 411,
415, 340—43
Hajdu Endre 257
Hajdu Lukács 346
Hajnóczy Iván 306, 319—24, 336
Hegedüs Géza 351
Hegedüs Sándorné Jókay Jolán 262
Hein János 411
Heister, Siegebert 290, 404, 409,
418, 322
Hensch, Johannes 396
dr. Hennyey Vilmos 319
Hermannin Margaretha 412
Heródes 418
Herodes Agrippa 390
Herodes Antipas 418
Herodiás 418
Hirkó János 332
Hirscher Dániel 411
Holberg Lajos báró 401
Holstein herceg 342
Horatius, Flaccus 405
Horler, Paulus 396
Horváth Mihály 302—03
Cs. Horváth Tibor 253
Hugo, Victor 337
Hunyadi László 311
Husz János 322
Huttkey Lipót 348
Hyeronimus 322

Ignác Rózsa 355
Ignotus 268, 270—71, 344
Illésházy Miklós gróf 396, 301,
303, 306, 311, 323—24, 338,
323
Ipolvi Arnold 295, 379, 329—33

János evangélista 351
Járdányi Pál 329
Jaroszevska, Boleslawa 254, 335
Jenei Ferenc 356—57
Jókai Róza 252, 269—70, 335, 345
Józsa István 342
I. József császár 281, 295, 320—
21, 348, 387, 417, 323—25,
333, 336
Julius Caesar 389
Justinianus 348

Kálmán magyar király 422, 350
II. Károly spanyol király 349
III. Károly magyar király 295,
297, 301, 377, 318, 325
XII. Károly svéd király 354
Károli Gáspár 315
Károlyi Béla 257
Károlyi Sándor 308, 314, 389,
317, 323, 334, 353
Károly Róbert magyar király
318
Katona Imre 329, 357
Katona Imréné 356
Katona Lajos 337
Katzianer János 348
Kaufmann Aurél 378
Kazinczy Ferenc 279
Kazinczy Gábor 279—80, 296—
97, 321
Kende Gábor 341
Kereskényi György 339

- Kereskényi (Köröskényi) László 339
 Keresztély Ágost szász kir. herceg 338
 Király István 416
 Kisfaludy ezereskapitány 405
 Kiss Lajos 418
 Kiss László 257
 Kletschko bíró 284
 Klósz Jakab 347
 Knap, Michal 254
 Kobb Farkas 339, 341
 Kodály Zoltán 418, 329
 Koháry István 297, 301, 316, 388, 318
 Kolmitz Kristóf 408
 Korcsmáros Pál 253
 Korponay Gábor 401
 Korponay János 297, 309, 316, 328, 338, 352, 417
 Korponay Jánosné Géczy Julianna 269, 273, 278—80, 295—99, 301, 303—04, 306—10, 316—19, 322—25, 327—28, 339, 341, 350, 351—52, 354, 360, 356
 Kossuth Lajos 349
 Kovács Ágnes 321
 Kovács István 336
 Kőrösi Henrik 342
 Kőszeghy Elemér 347
 Kramer Péter 326
 Kramerius Antal 408
 Kramerius Lőrinc 408
 Krausz János (Göllnitzer tanács-
tag) 392
 Kray Jakab 398, 322
 Krémer Ferenc 257
 Kudar Anna 279—80, 283, 295—97, 300, 307, 316—17
 Kulcsár Adorján 255, 335, 328, 357
 Laborfalvi Róza, Jókainé 261, 263
 XIV. Lajos francia király 319, 345, 350
 Lám Frigyes 351
 Láng Gusztáv 345
 Láng János 383
 Lang Kristóf 383
 Lang Tamás 383
 I. László magyar király 337, 351
 Lelkes Nándor József 329
 Lengyel Dénes 350, 390
 I. Lipót magyar király 325, 340, 342—43
 Lippay György 339
 Lollia Paulina 392
 Löffelholtz tábornok 287—90, 294, 311, 318—22, 324—28, 387, 396, 335, 344
 Lubomirski Tivadar 396
 Lukács evangélista 336, 351
 Luther Márton 391
 Málnásy Ödön 350
 Mann, Thomas 270
 Margócsy József 386, 390, 422, 322
 Mária Terézia 336
 Máriássy Ádám 396
 Máriássy-család 382, 395
 Máriássy Ferenc 395
 Máriássy Imre 395—96
 Máriássy István 395
 Máriássy János 395, 411
 Máriássy Mátyás 395
 Máriássy Pál 395
 Máriássy Zsigmond 396
 Márk evangélista 336
 Márki Sándor 328
 Markó Árpád 324—25, 327—28, 387

- Mátyás király 389—90, 407—08,
417, 320
dr. Mauer Arthur 260
Mayer, Stephan 280—81
Mayerhoffer, Gustav Narcissus
254
Méga Endre 345
Meixner kamarai igazgató 323
Meszlényi alispán 301
Mihályfi Tibor 357
Mikszáth Kálmán 271—72, 275—
76, 335—36, 380—87, 389,
391—92, 394—95, 397—99,
416, 347
III. Mohamed szultán 422
Molnár János 342
Móricz István 404
Móricz Zsigmond 270
Mózes 403, 408, 412, 339
- Nacsády József 354
Nádasdy Ferenc 339—40
Nádasdy László 301
Nádasdy Tamás 301
O. Nagy Gábor 411, 326, 332
Nagy Iván 297, 312, 347
Nagy Lajos magyar király 338
Nagy Miklós 273—74, 353,
356—57
Nagy Péter cár 317, 387, 395,
399, 354
Nagy Sándor makedón uralkodó
348
Négyesy László 345
Nepomuki János 353
Néró császár 315
Neumann katonatiszt 289
Novak, Melchior 342
- Ocskay László 273, 303, 312,
314, 355, 393, 401, 404, 315—16,
318, 336, 350
Ocskay Lászlóné Tisza Ilona
336
Ocskay Sándor 350—51
Oltványi Ambrus 348
Ordódy György 350
Oros László 357
Osgyáni Bakos-család 352
Osgyáni Bakos Judit 306
- Öbelsz Gáspár 389
- Pařiková-Slotiková, Valéria 254
Palestrina, Giovanni Pierluigi da
391
Pálffy-család 352
Pálffy Ferenc 257
Pálffy János gróf 298—99, 309,
330, 350, 317, 323—24, 334
Pauler Gyula 279
Paur ezredes 285
Pellargus János 298, 317, 387
Pelsöczi Bebek-család 419
Pergolcsi, Giovanni Battista 391
Perner Kristóf 382
Petheő János báró 336
Petheő Mihály gróf 401, 336
Petőfi Sándor 328
Pfannschmiedt Dániel 383
Pika Gáspár 341
Pintér Jenő 351
Pintye Gligor 327
Plinius, Gaius 326
Podpoliansky, J., műfordító
254
Pongrácz Gáspár 339
Pongrácz János 296, 339
Probstner-család 264, 281, 327,
355, 360, 377
Probstner András 347, 377
Probstner Arthur 260, 378
Probszt Cirják 397
Probszt Frigyes 397

- Probszt György 397
 Probszt Jakab 397
 Probszt János 397
 Pucher, Elisa 254
 Pulay János 334
- Rabutin császári hadvezér 333
 Radványi Kálmán 348
 Ráday Pál (I.) 350—51, 354
 I. Rákóczi Ferenc 339, 341
 II. Rákóczi Ferenc 261, 278—79, 281—83, 285—86, 290—91, 294—99, 306—08, 312, 314—16, 319, 324—25, 331—33, 340, 351, 377—78, 384—85, 387—88, 391, 395—96, 398, 401, 404, 409, 413, 417—18, 421, 318, 322—25, 336—37, 339, 344—46, 349—54
 I. Rákóczi György 385—86, 408, 413, 338, 341
 II. Rákóczi György 341
 Ráth-Végh István 357
 Regulus római császár 392
 Rembrandt, Harmensz van Rijn 342
 Révai Mór János 252—54, 268, 335, 338
 Révay Ferenc 409
 Révay Pál 409
 Révay Péter 409
 Rhédey Ferenc 379
 Richardson, Samuel 352
 Rohll János 383
 Rombauer család 411
 Rompauer István 383
 Rompauer Mátyás 383, 385
 Rossini, Gioacchino 391
 Rozgonyi István 402
 Rozgonyiné Szentgyörgyi Cecilia 402
- Rudolf trónörökös 275
 Rudolf magyar király 424
 Ruffinyi Jenő 261, 343, 345
 Rüdinger, Ernst gróf 404
- Saád Ferenc 399
 Salamon király 392, 323
 Salm Miklós gróf 421
 Savoyai Eugén 295, 303, 320, 322—23
 Schiller, Friedrich 277
 Schmidt Attila 329
 Schultz Dániel 347
 Schwab György 411
 Schwab János 411
 Schwarz Ármin 252, 254
 Sefcsik Ferenc 356
 Sennyei István báró 337, 354
 Serédy Benedek 379
 Shakespeare, William 277
 Simplex (Simplicissimus) 355
 Skaricza Máté 391
 Ślaski, Jan 254, 353
 Slech János 343
 Solymossy Sándor 392
 Sőtér István 271, 274, 350, 352
 Sporck János 341—42
 Starhemberg Guido gróf 404
 Stréter János 287, 291, 354
 Sutor András 389
 Sutorné Öbelsz Margit 389
 Süteő Imre 353
- Szabady Béla 300, 308, 314, 324, 338, 348, 351, 387, 400, 405
 Szabó Ferenc 253—54, 257
 Szabó József 351
 Szabó László 335
 Szádeczky Lajos 284
 Szalay László 351

- Szántó Piroska 253
 Szapolyai János 419, 421
 Széchy nádor 318
 Szécsi Ferenc 257
 Szcenci Molnár Albert 386
 Szendrey Zsigmond 337
 Szepessy Gusztáv 255
 Szinyei József 336
 Szőnyi Benjámín 349
 Szuhay Mátyás 341
- Takács Anna 257
 Takács Sándor 413
 Tarquinius Superbus 356
 Tatár Péter (Medve Imre) 327
 Täufel (Teüffel) család 382
 Teleki Mihály 342—43
 Teüffel Kristóf 382
 Thaly Kálmán 263, 268—69, 273,
 275—80, 282—83, 385—99,
 301—05, 307, 310, 312—23,
 325, 327, 329, 333, 345—47,
 360, 379, 383—84, 387—89,
 394, 396—99, 400—405, 407,
 410, 412, 417, 420, 422, 424,
 318, 322—25, 330—31, 333—
 41, 344—47, 349, 351, 354—
 55
 Thököly Imre 294, 296, 315,
 383, 385, 396, 403, 409, 424,
 325, 339, 340—45
 Thököly István gróf 340
 Thurzó Ádám 390
 Thurzó Bernát 390
 Thurzó Elek 394, 410
 Thurzó Ferenc 390, 403, 410
 Thurzó György 390, 394
 Thurzó Imre 390
 Thurzó János 390
 Thurzó Jeromos 390
 Thurzó Kristóf 390
- Thurzó Márton 390
 Thurzó Mihály 390
 Thurzó Miklós 390
 Thurzó Szaniszló 390
 Thurzó Zsigmond 390
 Tichy Kálmán 342
 Tisza Kálmán 275
 Todi, Jacopone da 391, 417
 Tofana di Adamo 315
 Tolnai Vilmos 343, 347
 Tóth Béla 390
 Tóth Márton 288
 Török (Türck) család 378
 Török András 354
 Török Ferenc 354
 Trócsányi Zoltán 284
 Trübel György 384
 Turner Zsigmond 258
 Türck Dániel 378
 Türck Gáspár 378
 Türck János 378
 Türck Péter 378
 Türck Sebestyén 378
- Ulászló lengyel király 396
 II. Ulászló magyar király 390,
 412, 325
 Urbanovics Márton 410
 Ursinus Illés 383
- Vajda János 271
 Ványi Ferenc 346
 Várady György 258
 dr. Váradi Béla 336
 Vargyas Lajos 328—29
 R. Várkonyi Ágnes 276
 Vay Ádám 404
 Vay Mihály 404, 350
 Vayerné Zibolen Ágnes 404
 IV. Vencel cseh király 353

- Verdi, Giuseppe 391
Viard császári tábornok 294
Visnyovszky család 387
Voja Tamás 350
- Wagner András 388,
Wagner, Johann Christoph 395,
355
Wesselényi Ferenc 383, 339—40,
342—43
Wieland képviselő 260
Windeck bfró 284
Winkler Vilmos 354
Wohlgemuth, Michael 408
Wratislaw, Johan Wenzel gróf
303, 323
- Zabaler család 411
Zabler Péter 411
Zabler Jób 384
Zacherlă Kristóf 382
Zacherlă Sebestyén 382
Zápolya (Szapolyai) család 409
Zebedaei Jacobus 390
Zlinszky Aladár 348
Zrinyi Ilona 409, 335, 344
Zrinyi Miklós 349
Zrinyi Péter 339
- Zsigmond magyar király 396,
402, 419,
Zsigmond Ferenc 273, 340

TARTALOM

XXIII. A szenvedések leánya	5
XXIV. Azok a kis ágyúk	17
XXV. Nagy a dínomdánom	39
XXVI. A levelek tragédiája	55
XXVII. Egy király, akitől mindenki fél, s egy asszony, aki senkitől sem fél	73
XXVIII. A nyaktörő versenyfuttatás	81
XXIX. Pintye Gregor képmása	98
XXX. A hajporos hölgy — A kaszált rend a majthényi pusztán	118
XXXI. Viszontlátás és jutalom	140
XXXII. Egy ember, aki senkitől sem fél, csak az Úristentől, s egy gyermek, aki semmitől sem fél, még a haláltól sem	174
XXXIII. A dühös oroszlán az üvegkalitban	191
XXXIV. A jégbarlang	201
XXXV. Triplex philosophia	219
XXXVI. A várt jutalom	237
XXXVII. A Pelargus fogadása	248
XXXVIII. Recidíva	252
XXXIX. Váratlan fordulat	261
XL. Mi lehet egy elejtett szóból?	266
XLI. Azok a veszedelmes levelek	273
XLII. Az imádságoskönyv	279
Utóhang	293
	369

Jegyzetek	295
Rövidítések	296
Szövegváltozatok	297
Tárgyi és nyelvi magyarázatok	315
A képmelléletekről	358
Névmutató	359

A kiadásért felel
az Akadémiai Kiadó igazgatója

✱

A szerkesztésért felelős:
SZIGYÁRTÓ GYÖRGYENÉ

Műszaki szerkesztő:
BOGDÁN ISTVÁN

A kötéstervező:
KECSKEMÉTI ANNA
munkéja

✱

A kézirat beérkezett: 1967. IV. 10

Példányszám: 6000

Terjedelem: 15,5 (A/5) ív

✱

67.64509 Akadémiai Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Bernát György

MTA III
R2006

R 1975

R 1985

R 1997

— 1852 —

